17

KABALCI

GÉRARD MENDEL • SON SÖMÜRGE ÇOCUK

MENDEL

SON SÖMÜRGE ÇOCUK

KABALCI

Gérard MENDEL

❐

SON SÖMÜRGE ÇOCUK

"Yetişkinler çocuklara birer kişilik olarak anlayış gösterdikleri halde, onların kendi aralarında ve kendileri için ortaklaşa bir varlığa sahip olmalarına çoğu zaman karşı çıkıyorlar; bir gençlik topluluğunun yaratılmasını kolaylaştıracakları yerde, çeşitli yollardan buna karşı çıkıyorlar; örneğin disiplin, ceza, yarışma, öz-saygı ve çocuğu yetişkinler toplumuna uymaya zorlayan diğer yollar."

UNESCO'nun on beşinci genel konferansına hazırlık raporu (1968).

Gérard MENDEL

SON SÖMÜRGE ÇOCUK

Sosyo-Psikanaliz Açıdan Otorite

Çeviren :
H. PORTAKAL

KABALCI YAYINEVİ
İSTANBUL

Yazarı: Gérard MENDEL

❒

Yapıtın Özgün Adı: Pour décoloniser L'enfant

❒

Türkçe Birinci Basım Eylül 1992

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 7
Önsüz Yerine 17

BÖLÜM 1

OTORİTE OLAYININ ÜÇ KAREKTERİ

1. İlk Tanımlama 19
2. Anlambilimsel Anımsatma 20
3. Otorite'nin Anlamsal ve Kavramsal Analizi 22
4.Hiyerarşik Güce Dayanmayan, Bir İlişki Yaratmak 30
5. Otorite'nin Ruhsal ve Duygusal Bileşeni 34

BÖLÜM II

KÖKENİNDEN GÜNÜMÜZDE
PARÇALANMASINA DEĞİN SALT OTORİTE

1. Otorite'nin Diğer Yönleri 41
2. Salt Boyun Eğmeden, Artan Bir Özgürlüğe Doğru 51
3. Onuncu Yüzyılda Avrupa Feodalitesinde Geleneksel Kopma 60
4. Bizim dönem: Çocuğun Otorite'ye Daha Az Koşullanması..... 70
5. Biz Bu Soruna Nasıl Yaklaşıyoruz ? ve Bizim Çalışmamız
Nereye Varıyor ? 88

BÖLÜM III

EĞİTİMBİLİMDE DEVRİM: ÇOCUKLARLA YETİŞKİNLER ARASINDA EŞİTLİĞİN KURULMASI

1. Mola Verme ya da Duraksama 94
2. Bireyle Toplum Arasında, Yeni Bir Değer, Yeni Bir Uzlaşma Olarak çatışma 108
   İnsanlaşma ve Değerler 108
   Yeni Değerlerin Yaratılması 109
   Değerlerin Ortaya Çıkışı 113
   Ortaklaşa Alana İlişkin Değer 115
   Otorite Bir Değer Değildir, Yalnızca Toplumsal Bir uzlaşmadır 117
   Yeni İç Çatışmalar Yaratan Yabancılıktan Kurtulma 124
   Delilik - Delilik Karşıtı - Delilik Olmayan 130
   Çocuk 138
   Baba 139
   Bir Olmak İçin, Üç Olmak Gerekir 139
   Çatışma - Değer ve Toplumsal Uzlaşma 140
3. Gerçekçi Bir Ütopya, Yetişkinlerden Ayrı ve Sosyo-Politik Bir Sınıf Olarak Çocuk 144
   Okul Kuramında Ya da Çatışmalı Ortak Eğitimde Yaş Sınıfına Bağlı Savaşım 149
   Çocukluğun Karakteristik Durumu 155
   Çatışmalı Ortak - Eğitim Uygulaması 156
   Çocukla İlgili Bir Kaç Önyargı 162
4. Otorite ve Kişilik Kültüyle İlişkisi Üzerine Yazılmış Çeşitli Yazılardan Parçalar 166
   OTORİTE OLAYI 168
   BİTİŞ YAZISI 193

GİRİŞ

Atom bombası (henüz) yeryüzündeki yaşamı yok etmedi. Ama teknolojik devrimin üretim araçlarının karışıklığı -ki bomba da onun ürünlerinden birisidir- geleneksel sosyo-kültürel bütünlüğü iyice bozdu. Bunların tüm sonuçlarını henüz kavramış değiliz.

Bu denemenin savlarından birisine göre, insanlığın başlangıcından bu yana tüm toplumlar otorite olayı üzerine dayanmaktadır. Özellikle dinsel açıdan olduğu kadar ekonomik açıdan da insanın insanı sömürme biçimlerinin tümü, çocuğun yetişkinlere biyolojik ve ruhsal-duygusal bağımlılığından doğan otoriteyi, kadında olduğu kadar çocukta da kendi yararlarına kullanıyorlar.

Böylece, peş peşe Hiroşima kültürleri içinde güncel olarak katıldığımız toplumumuzun dağılması, sanıldığından çok daha derindir ve yeryüzünde teknolojik devrimle ilişki içinde bulunan tüm toplumlar düzeyine ulaşmaktadır.(1) Bu dağılma, bireyin kendisiyle ve toplumla olan ilişkilerine değin uzanmaktadır. Bugünkü bunalımdan sonra birey, birey kavramı ve bireysel düşünce acaba yaşayabilir mi? diye kendi kendimize soracak duruma gelmiş bulunuyoruz.

Bu bunalımın en göze çarpan yanı, toplumsal uzlaşmanın giderek ortadan kalkmasıdır, diğer bir deyişle, toplumu oluşturan, birey ve toplum ilişkilerini düzenleyen bu canlı bütünlüğü içeren uyumun giderek yok olmasıdır. Toplum sözüyle, her zaman var olan bir şeyi anlıyoruz: azınlık büyüklerin, çoğunluğun küçükleri yönetmesi.

Gerçekte biz alışkanlığın, yanılsamanın, tüm bir görüş eksikliğinin kurbanıyız, çünkü bu noktadan sonra sadece sosyo-kültürel kurumların görünüşü var olmaktadır. Yaşamdan geriye kalanlar ne denli az olursa olsun, yine de her gün bu kurumlardan uzaklaşmaktadır. Bir rüzgâr esmeli ve bunları kâğıttan evler gibi dağıtmalıdır.

Ama hangi rüzgâr?

Otorite üzerine kurulu eski dönemin yerini, gözlerimizin önünde

---

(1) Marx, 1858'de Engels'e yazdığı bir mektupta şöyle diyor: "Burjuva toplumunun gerçek görevi, dünya pazarını ve onun dayandığı üretimi, kendi büyük sınırları içinde az çok gerçekleştirmektir." Sonra ekliyor: "(...) bu görev bana yerine getirilmiş görünüyor (...)" Gerçekte bu günümüzde gerçekleştirilmektedir.

yeni bir uzlaşmanın aldığını önce not edelim. Toplumsal ilişkiler, salt güç ilişkisine dönüştüler. Baskı gruplan devlete kafa tutuyorlar, devlet ise otoritesini artırdığı oranda polislerinin gücünü artınyor.

Bununla birlikte, hukuka ve değerlere pek önem vermeyen böyle bir güç ilişkisi içindeki birey, devlet karşısında bir hiç. Evet, bir hiç. Haber kaynaklan susturulunca ve tutkular uyarılınca, istenildiği gibi kullanılınca, o zaman yükselecek rüzgar, elbette özgürlük rüzgarı olmayacaktır.

Salt güç üzerine kurulan toplumları tanıyoruz, en azından faşizmin ve stalinizmin ön-tarihini biliyoruz. " İndirgeyici " ve "düzgünsel" polis tekniğiyle donanmış olan, psikolojik olarak koşullanan, psikoterapi gören, psikolojik ilaçlar kullanan, yaşamak için daha iyi silahlanmış oluyor...

Otoritenin kaçınılmaz ölümünden sonra, salt güç olmayacak bir uzlaşmanın ne olabileceğini öğrenmek, belki de en ivedi sorun olacaktır.

Böyle bir soruna yanıt verecek öğeleri bulmak için bizim değişmeyen işaret noktamız, insanın doğal durumunun çatışmalı olduğu görüşüdür.

Bu çatışma, önce her insanın kendi içinde vardır ve bunu bize psikanaliz öğretmektedir. Bu çatışma, bilinçdışı tepkilerle ben arasında olduğu kadar, ben ile dış gerçekler arasında da bulunur. Birçok durumlar arasında şunları öğreniyoruz: uzun süren bir çocukluk dönemi, psişik gelişmenin göreceli olarak gecikmesi, duyumsal gelişmenin göreceli olarak erken gelişmesi, bilinçdışının oluşması, ve insanın sonradan edindiği davranışlarının, doğuştan gelenlere baskın çıkması.

Son olarak bu çatışma, dış gerçeklik ile ben arasında vardır: Dış dünyanın iç dünyada sözcülüğünü yapan, dış dünyanın baskılarına karşı iç dünyanın çıkarlarını, isteklerini ve düşlerini, arzularını savunan bu ben, içeri ile dışarı arasında kararsızlık gösterir.

Böylece iki cephe arasında kalan ben'in doğal eğiliminin sevmekle kendi kendini aldatmak olması, demek ki bizim için pek şaşırtıcı değildir. Onun bu yolda yürümesine toplumun çok yardımcı olduğunu söyleyebiliriz.

Bu yol, çatışmanın gizlendiği yoldur. Ve bireysel ben ile toplum arasında böyle bir uzlaşmaya varılır ve bunun hangisinden geldiğini ortaya çıkarmak çoğu zaman pek kolay değildir. Birey, bilinçsiz olarak içe iter ve yansıtır ("Ben değilim, öteki") ve idealleştirir: Toplum röfulmanı ve bastırmayı teşvik eder, kimin üzerine yansıtılacağını - düşmanın- ve kimin idealleştirileceğini -toplumsal babanın, büyüğün, şefin- saptar ve aynı zamanda bu süreçleri artırır, işler ve sürekli kılar.

Toplumlar iyi ya da kötü, ya da daha çok kötü bir biçimde "toplumsal protezler" adına yansıtmayı ve idealleşmeyi kurumlaştırarak şimdiye değin savaşlarla, kıyımlarla, çeşitli sömürgelerle, politik çocuklaştırmayla ve çeşitli yanılsamaların geliştirilmesiyle belli bir düzeni sürdürdüler. Düzen sürüp gidiyor, diğer bir deyişle, herkesin *kendi boyuna göre* yeri, ayrıcalıkları, toplumsal düzeyi ve gücü sürüp gidiyor. Tüm bu protezlerin ana dayanağı ve merkez ekseni, otorite olayıdır.

Bu iki tip çatışmanın yani bireyin psişik iç çatışması ve dış toplumsal çatışması, savaşımla sönüp gideceğe benzemiyor. Bilinçdışı insanın özünde var ve birey ise ancak bir toplumun içinde yaşayabilir bir varlık olabiliyor. (Bunun tersi doğru değildir ve belki de gelecekte devlet bireyselliği felç etmeyi başarabilecektir). Buna göre insanın doğal niteliği çatışmalıdır ve elbette değişen, evrimleşen bir çatışma söz konusudur, ama bu çatışma ortadan kalkma eğiliminde değildir; ölümüne bir savaşım değil, zıt güçlerin olası sonsuz oyununun bir çatışmasıdır.

Karşıtların çatışması ve otorite, insanlığın evrimi boyunca çok değişikliklere uğradı. İç otorite (bilinçdışının gücü) ve dış otorite (toplumsal baskı), zorla ya da gönülle görecelı bir durum aldı. Böylece otoriteye baskın çıkanlara biz değerler adını veriyoruz: gücün keyfiliği üzerine hukuk, büyük'ün "keyfine" karşı adalet, tanrısal esine karşı[1] bilimsel gerçeklik, tüm toplumsal güce karşı bireyin erki, kültürün salt kimliğine karşı, kültürlerin bireysel duygusu, bağımlılığa karşı (kısmi) özgürlük, toptan bir eşitsizliğe karşı (kısmi) bir eşitsizlik ve hoşgörüsüzlüğe karşı hoşgörü.

(1) Tanrısal esine karşı bugün gizemciler yeniden başka bir ad bulmuşlar: "Doğru konuşmalar."

Tüm ereklerden uzak otoriteye karşı koşullanma derece derece ortadan kalkarak uzun zamanlar içinde ortaya çıkan değerlerin bu oluşumunu şöyle açıklayabiliriz: Otorite, çocuğun ister istemez büyüklerinden bildiği bu sınırsız büyüsel gücün somutlaşması olarak mitleri, tanrıları, şefleri ve büyükleri birey için görünüş olarak giderek azaltı. Yüzyıllar boyunca birey, giderek büyüdü.

Bu koşullanmanın ortadan kalkması, her seferinde üretim güçleri düzeyinde bir değişikliğe uğrayarak belli bir evreden geçti.(2)

Bugün elbette göreceli duruma gelen otorite olayı, bireyle toplum arasındaki uzlaşmaya dayalı toplumu hâlâ "koruyor";bu otorite olayı, üretici güçler düzeyinde araya giren devrimi kendi bünyesine almıştır.

İnsanın kendi çatışmalı doğasının ve toplumla ilişkilerindeki çatışmalı doğasının en iyi olduğu durumda, otoriteye karşı koşullanmanın da aynı derecede ortadan kalktığı görülebilir.

Bununla birlikte, ne yazık ki çatışmaların çıraklığından geçmeyen birey, onların önünden umutsuzca geri çekilir ve yeni sığınaklar arar, ama öte yandan ona sunulan bu özgürlüğün verdiği suçluluk duygusu olur. Sanki insanlık yeni bir jeolojik döneme, örneğin iklimin sıcak olduğu dönemden yeni bir buz çağına dönüyormuş gibi her şey geçer.

Böylece, salt güç üzerine kurulu toplumsal bir uzlaşmanın öne çıkması için bireysel bunalımın ve suçluluk duygusunun, polis devletinin güçlenmesinin tehlikesi ortaya çıkar. Teknolojik barbarlık diyebileceğimiz yeni bir düzen.

Belki de öteki olası uzlaşma arzu edilir, okuyucunun da anlamış olabileceği gibi, geri plana itilmemiş, ama kabul edilmiş, sorumluluk yüklenmiş, kurumlaşmış ve *değer kazanmış* bir çatışma üzerine kurulabilir.

Bir yandan, eğer eski değerler olduğu gibi kabul edilmeseydi ve bu anlamda korunmasaydı, öte yandan, çatışma olayı, eskilere katı-

(2) Bu evreyi, cilalı taş devrimi anına yerleştiriyoruz. Yalnız burada başka bir etken de kesin bir rol oynadı: Yas süreci, babaların gerçekten ölümü sırasında, onların imgesini etkiledi ve onların yavaş yavaş içe mal edilmesini teşvik etti. Cilalı taş devrimi, yeni bir araç üzerine dayanan ve yeni oluşan baba imgesini, bu iki etkenin bağlanmasını, bilinçdışı Doğa-Ana'nın saldırganlığı ve tutsaklığı gibi çıkmasını olası kıldı.

lan yeni ortaklaşa değer olmasaydı, belli bir ilerleme gösterecek olan böyle bir evrim de pek ortaya çıkmayabilirdi.

Ancak çatışma, toplumun yardımıyla aynı zamanda gizlenmeden ve kötüye kullanılmadan dayanılır bir duruma gelir ve böyle bir evrim, eğitbilimsel devrim olmadan kavranılamaz.

Önce eğitbilimsel devrim, yani elden geldiğince erken başlaması gereken bir öğrenim, gözleri açık tutarak çatışmayla birlikte yaşamayı öğrenmek için gereklidir. Ve toplumun çocukluk üzerine taşıdığı gölge kadar hiçbir şey bu olgunlaşmaya ters gitmez. Çocuğun gelişmesindeki kaçınılmaz suçluluk duygusuna, kuşaklar boyunca her zaman bir aşırı-toplumsal suçluluk eklendi: "Bu sana göre değil, seni ilgilendirmez. Bu büyüklere aittir. Eğer söz dinlemezsen, artık seni sevmeyiz."

Sonra yine eğitsel devrim, çünkü toplumun genel dağılımı içinde çocuk ve genç, cephenin en önünde bulunur ve üretim güçlerinin düzeyinde araya giren bu sert değişimlerin sonuçlarıyla doğrudan doğruya karşılaşır. Demek ki önce onların düzeyinde *geçici bir uzlaşma* bulmak gerekir.

Geleneksel olarak çocuk toplumsal çevrenin içinde büyürdü. Bu olay, onun olası bir toplumsal ilerlemenin etkeni olamayacağını bize kolayca anlatmaktadır, o sadece bu toplumun bir yansıması olurdu, sonra bir kez büyüyünce, bu ilerlemeyi artırırdı.

Bugün artık bu kalıp kırılmıştır. Ve bizim yaptığımız analizler, onun yerine başkasının konulamayacağını iyice göstermektedir.

Demek ki çocuk ve genç, artık kendilerini çevreleyen kültürle özdeşleşemezler, onu reddederler ve giderek daha çok reddedeceklerdir, içinde yaşadıklan toplumdan koparlar ve her zaman daha da çok kopmuş olacaklardır.

Dile getirdiğimiz öneriler: 12 yaşından itibaren oy hakkı, büyüklü küçüklü çocuklar arasında çatışmalı ortak eğitim, yetişkinin durumuna koşut olarak çocukluğun özel olarak gelişecek ve korunacak özgün durumu ve aldığımız örnekler: yeni bir kültürün yeni bir aracı olarak video; bunlar analizlerden, güncel çelişkilerden ve bu kez çocuklar, gençler ve yetişkinler arasında karşılıklı yeni bir karşılaşma ve etkileşme biçimi yaratmak için denemelerden hareket eden yeni işleyiş yasaları çıkarmaya yönelik denemelerdir sadece. Kendine özgü psiko-nöro-biyolojik karakteristiklere sahip olan çocukluk ve ye-

tişkinlikte, çocukluk yetişkinin durumuna göre daha fazla "kendi"si değildir ve kendine özgü gelişimi, neredeyse sınırlıdır ve ancak ötekiyle ilişkisine göre tanımı yapılabilir.

Az önce "güncel çelişkilerin" varlığından söz ettik. Örneğin yetişkinler toplumuna çatışkılı bir sınıfın -toplumsal sınıfın- kurulması için istenen yardımı ele alalım. Bu aynı zamanda, hep sorumluluklarının dışında tutulmuş ve uzun erimli amaçları tanımlamayı iyice bilen, tam sakınımlı bir taktikle mücadelesini yürütmeyi öğrenen çocukluk-gençlikten de yardım istemeye yöneliktir. Çelişkilerin gizlenmesi, tersine, büyükler için gençliği yüzyılın tüm kötülüklerinden ve bununla birlikte değerleri de tüm olarak yıkmaktan sorumlu tutmak olacaktır. Bu durumda biz bir çeşit yeni bir soğuk savaşa katılmış oluruz ve bu savaşta, tüm savaşlarda olduğu gibi ortaklaşa bir düşmanın varlığı, her toplumsal grubun kendi saldırganlığını iç huzuruyla dışa vurmaya izin verir.

Büyükler için geriye yönelik ikinci bir çözüm yolu, gençliğin tutkularını fanatikliğe çekmek ve herhangi bir günah keçisine karşı onları bir "Hitler Gençliği" yapmaktır.

Ayrıca bu birinci çözüm yolu artık zaman aşımına uğradığı zaman, ikincisi onun yerini alabilir.

Böylece bir çatışma uygarlığı için "yedek çözüm" ya da "yedek çözümlerden" birisi, bir polis-tekniği devletinin bağından ya da bireyin suçluluk duygusu ve büyüme arzusundan dolayı terk edilmesinden, gençliğin fanatikliğinden doğabilir.

Diğer kitaplarımızda olduğu gibi bu kitabımızda da sürekli olarak birey-toplum sorunu bulunacaktır. Ama bu deneme'de kuşkusuz daha açıkça ortaya konulan sorun, bireysel savaşımın (suçluluk duygusunun) ve toplumsal savaşımın (çeşitli sömürüleri karşısına alan) hangi koşullarda kendi etkilerini birleştirebileceklerini öğrenmektir.

Freud, Pavlov, Marx, Proudon.

Freud: Bilinçdışı. Pavlov: Koşullu refleksler ve merkezi sinir sistemi. Marx: Sınıflar arası savaşım. Proudon: Çatışkıların sonu gelmeyen savaşımı. -Ama Freud'e göre toplumsal olan, her şeyden önce bireyde doğuştan itibaren bulunanların yansımasıdır. Marx için tersine," birey toplumsal bir varlıktır" ve hatta sadece bu toplumsal varlık olma eğilimindedir.

Burada neyin bireye, neyin topluma ait olduğunu eşitçe incelemek çok zordur. Ve sınıflar arası savaşım kuramına çekingesiz yakınlık göstermiyorum. Ama bu çekingelere Marx'ın kendi yapıtında da rastlanır: sınıflar savaşımı üzerine teknolojik etkenin kesin etkisi(1); karşılıklı etki süreçlerinin olası sonsuz sorunsalı ve bu sorunsalın kendisindeki değer ve son olarak, ilerleme sadece geçmişin edinimleri üzerinde gerçekleşir düşüncesinin bir katma olması.

"Çatışkı yoksa, ilerleme de yoktur. Uygarlığın günümüze değin izlediği yasa budur."(2) Oysa günümüze değin kurulan çeşitli sosyalist rejimler, gerçek ve gizli güç halindeki karşıtlarını boğarak bu çatışkılar savaşımını özenle felç ettiler: Bu bir psikanalizcinin kendine emanet edilen bir hastayı bilinçdışı bilgisini kullanarak onun yazgısını elinde tutmasına benzemektedir. Tüm karşıt güçlerin devlet gücü içinde yokluğu (bu güçlerin henüz yumurtadayken boğulması), hiç kuşkusuz "tarihi ortadan kaldırmak gibi saçma bir sorunu"(3) yoluna koymayı başaran kurumlaşmış sosyalizmlerin ekonomik ve politik başarısızlığından sorumludur. Sovyet Rusya'da tarih iç planda elendi, ama uluslararası planda ortaya çıktı.

Devletin sınırsız gücüne karşı, bireyin artan gücünden başka denge sağlayıcı bir güç var mıdır?

Marx burjuvazinin devrimci rolünü betimlerken, *Komünist Bildiri*'de bu burjuvazinin yırttığı "maskeler", "örtüler" ve "yanılsamalar" üzerinde durur: "Bir tek sözle, dinsel ve politik yanılsamaların gizlediği sömürünün yerine, burjuvazi açık, arsız ve doğrudan doğruya süssüz bir sömürü koymuştur."

Bununla birlikte, Marx, elbette kendi döneminde otorite olayının sosyo-psişik ve duygusal önemini, tüm sömürü biçimlerini sağlamlaştıran en büyük bir etken olarak algılayamazdı. Ancak bilinçdışı etkenlerin dikkate alınması, çocukların otoriteye koşullandırılmalan-

(1) "Kol değirmeni, derebeylik toplumunu size verecek, buhar değirmeni, endüstriyel kapitalist toplumu verecektir." **Felsefenin Sefaleti.** Ya da "Darwin, **doğal teknolojinin** tarihine dikkatimizi çekti (...). Tüm toplumsal örgütlenmelerin temel maddesi olan toplumsal insanın üretici organlarının tarihi, benzeri bir araştırmaya değer olabilir." **Sermaye.** Benzeri başka alıntılar da yapılabilir.

(2) **Felsefesinin Sefaleti,** s. 35-36.

(3) Aynı, s.89. Marx'ın bu paragrafta neyi betimlediği biliniyor: Eğer feodalite "tablodaki gölgeyi" yani servajı, ayrıcalıkları ve anarşiyi ortadan kaldırsaydı, neler ortaya çıkardı? Sonra şu sonuca varıyor: "Savaşımı oluşturan tüm öğeler yok olabilirdi ve burjuvazinin gelişimi kendi yumurtasında ölürdü. Tarihin ortadan kaldırılması gibi saçma bir sorun ortaya konulurdu."

nın sosyalizmin başarısızlığında oynadığı rolün büyüklüğünü ölçebilir. Bu dediğimiz rejimler içinde her zaman vardı, çünkü sosyalizm öncesi rejimlerde de vardı ama ne bu açığa vuruldu, ne de yerine başka bir şey konuldu[1]

İlkel suçluluk duygusunun artırılmasının ve sürekli kılınmasının yardımıyla bu koşullanmanın ve küçük çocuklarda sevgi şantajına ya da terketme korkusuna başvurulmasının Batı'dan ya da Birleşik Amerika'dan daha çok Sovyet Rusya'da belirgin olduğu Bronfenbrenner'in çalışmalarını okuyanlar (*) -onaylayabilir. Bu son maskenin (peki ama başka maskeler de yok mu?) düşmesi için kuşkusuz *kapitalist toplum* içindeki üretim araçlarının düzeyinin artması gereklidir ve belki o zaman bu, yanılsamasız bir sosyalizme doğru gidişe izin verebilir ve böyle bir toplum içinde bireyle toplumun çatışkısı, gerçekten toplumsal bir uzlaşmaya dayanabilir. Bir kez maske düştükten sonra, kapitalist toplumda eğitbilimsel bir devrim çocuğa *her zaman suçlu gibi yaşadığını* elden geldiğince erken öğrenmeye izin vermelidir.[2] Daha üst bir biçime geçmeden önce, üretim ilişkilerinin tam çelişkili bir biçiminin ortaya çıkmasının gerekli olduğunu Marx ileri sürmemiş miydi?

Bu açı altında gözlenen sınıf savaşımı, demek ki olayların gerçekliğine iyi bir yanıt vermektedir ve teknolojik devrimin izindeki yeni güçlerin ortaya çıkışı, her gün bunu onaylamaktadır.

Aslında üretici güçlerin birden bire dönüşümü, çatışmayı yeni toplumsal sınıflara yayarken, toplumsal bir bilinci de onların düzeyinde geliştirmeyi teşvik etti: yaş sınıfı, cinsel sınıf uluslararası yeni sınıf (Üçüncü Dünya'da azgelişmiş uluslar).

Sözün kısası, Sosyalist ülkelerde, otoritenin maskesinin düşürülmesinden *önce*, ailede ve toplumda otoriter koşullanmanın parçalanmasından *önce*, çatışkıların ikanması, içerde ulusal "tarihi eledi"

Kapitalist ülkelerde, burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki çatışkı, yaşam düzeyinin genel olarak yükselmesine izin verdi, ama günümüz-

---

(1) 1920'li yıllarda savaşım konusunda Vara Schmitt'in Sovyetler Birliği'ndeki çocuklarla yetişkinler arasındaki yeni bir eğitim ilişkisinin uygulaması üzerine çalışmasından söz edilebilir. Böyle bir girişimin neden başarısızlığa uğradığını yine yazar bize açıklamaktadır.

(*) Bronfenbrenner'in bu çalışmaları için bakınız: **Two Worlds of Childhood:** U.S. and U.S.S.R., Basic Books, 1970. Ç.N.

(2) Özgürlüğe bağlı bu suçluluk duygusunu Marx kendi çağında bilemezdi. G.M.

de politik ve insani ilerlemeler olmadığı gibi, egemen sınıfın ve sermayenin ayrıcalıklarına da pek dokunmuyor.

Kapitalist ülkelerde, çocuğun otoriter koşullanmasının çökmesi(1), yalnız ekonomik ilerleme için değil, insani ilerleme için de savaşım veren çocuk-gençlerin sosyo-politik bir sınıf olarak gelişmesine izin *verebilir*.

İzin "verebilir" diyoruz, çünkü bir sınıfın Mesihvari bir görevine inanmadığımız gibi, tarihin zorunluluğuna da inanmıyoruz. Bir sınıf kendi rolünü oynar (Batıda burjuva ve işçi sınıfları kendi çatışkılı rollerini oynadılar; 1930-1933 yıllarında Almanya'da işçi sınıfı kendi çatışkılı rolünü yerine getirmedi).

Çocuk-gençlerin öncülüğünü yaptığı bu çatışkılı sınıfın zayıf yanı, ancak yetişkinler sınıfının yardımıyla gelişebilmesidir.

Sözünü ettiğimiz bu sınıf çatışması, burjuva sınıfının (ne de olsa bunlar onların çocuklarıdır) ve işçi sınıfının (yetişkinler arasındaki dayanışma, sınıfsal konumdan daha güçlü olabilir) *içine* bile yayıldığı için, bunun politik analizi elbette zor olacaktır.

Çocuk-gençlerin yaş sınıfına gelince, onlar için geriye bir sınıf bilinci, uzun erimli amaçlar, yerinde ve sakınımlı kullanılacak bir taktik ve güç ilişkilerine göre bir cesaret geliştirmeleri gerekiyor.

Geleneksel sol güçlerin, çocuk-gençler sınıfına politik analiz planda olduğu kadar, savaşımda destek vermeleri ve yardım etmeleri elbette çok önemlidir. Bununla birlikte, tümüyle olağan kendi ekonomik hakları için sonuna değin bağlı olan bu güçler, okul kurumları içindeki bu güncel savaşımın bilincinde görünmüyorlar.

Sözün kısası, "insan yüzlü bir sosyalizmin" anahtarı, kapitalist toplum içinde geriye dönüşü olmayan devrimci bir eğitibilimin başlangıcı olacaktır kuşkusuz; öyle ki, sosyalizmin ilk zamanlarında, devletin kaçınılmaz olarak güçlenmesi için daha başta bir karşı-güç var olsun.

Çatışma olayının, otorite üzerine kurulu ve daha önce az çok kısmen ortaklaşa bir değer olarak kabul edilen uzlaşmanın yerini alan bir uzlaşmaya dönüşmesi gerekli görünüyor. Bugünkü sosyalist rejimler içindeki çatışkıların kilitlenmesi (bu rejimler içinde daha önce

(1) Bu çökme, tekno-ekonomik olayın sonucudur: teknisyen gereksinimi nedeniyle bir okul kurumunda on altı yaşına değin kitlesel gruplaşmalar ve kadınların okuması, endüstrileşmiş ülkelerde uzmanlaşmış emekçilere duyulan gereksinim.

var olan uzlaşmaların, otoriteleri bozulmadan kaldı), böyle bir evrimi engelliyor.

Sözün kısası, "polisiye komünist" rejim içinde, tarih geçici olarak elendi. Tarih bugünkü evrimini, ancak kapitalist toplum içinde ve belli koşullar içinde sürdürebilir.

Ve bize öyle görünüyor ki, bugünkü politikanın uyuyan aldatıcı suyun altında bir sürat koşusu, bu Denemenin kuramlaşan kimi yenilikleriyle, diktatör güçler, hatta faşist güçler arasında şimdiden başlamıştır bile.

Bir yılı aşkın bir süredir bu konuda antropolojik bir eleştiri üzerine çalışırken, UNESCO da benden otorite üzerine bir inceleme istedi. Bu inceleme denemenin birinci ve ikinci bölümünde sunulmuştur; üçüncü bölümde ise hazırlık durumundaki denemenin kimi öğeleri sunuldu.

1968'den beri beni yüreklendirerek ya da eleştirerek yardımda bulunanlara bunu fırsat bilerek teşekkür etmek istiyorum. UNESCO'da gençlik bölümü sorumlusu profesör Naraghi'ye, bana otorite üzerine bir inceleme yapmamı, istediği konuyla ilgili olarak görüşlerini açımladığı ve tavsiyelerde bulunduğu için özellikle teşekkür etmek istiyorum.

Gérard MENDEL
Haziran 1971

ÖNSÖZ YERİNE

Günümüzün ya da geçmişin yetişkinleriyle gençleri arasındaki ilişkiler üzerine inceleme yapan bir insan, biraz sinire dokunan bir tekdüzelikle otorite sorunuyla hep karşılaşır. Çağdaş karşıcılık hareketi, her şeyden önce kendi çeşitli biçimleri altında -politik, üniversiter, ahlaksal, dinsel- geleneksel otoriteyi hedef almış görünmüyor mu? Bu otorite yaş, deneyim, gelenek üzerine kurulabildiği gibi, hiyerarşik bir yere ya da paraya göre de kurulabilir.

Sorunu daha uzaklardan izlemek nerdeyse olası değilmiş gibi, düşünüşlerimizin bu sorunla "karşı karşıya" geldiğini az önce söyledik. Çalışmamızın amacı, tam olarak otorite olayına yaklaşık bir yöntemi önermeyi içerecektir. Bu da bize bireyden gelen ve gruba kabul ettirilen -Weberci anlamda "doğal otoriteye" sahip olan karizmatik "lider" -bir otoriteyle, grubun görevlendirildiği ve böylece ortaklaşa temsilin taşıyıcısı olan bir insanın canlandırdığı bir otorite arasındaki klasik karşıtlığı aşmaya izin verecektir. Elbette bizim savımız biraz gözüpek görünüyor, ama bu savdan yana bir araya getirdiğimiz belgelerin okuyucuyu olumlu yönde etkileyeceğini umut ediyoruz.

Bununla birlikte, bu denemenin ikinci bölümünde kendi savımızı açıklamadan önce, birinci bölümde tüm tartışmaları dışta bırakmaya izin veren ön bir tanımlamadan sonra "otorite" teriminin kısa bir anlambilim analizini yapacağız ve sonra da otorite sorununa ilişkin kimi kuramsal durumlara başvuracağız.

BÖLÜM I

OTORİTE OLAYININ ÜÇ KARAKTERİ

OTORİTE TERİMİNİN ANLAMBİLİMDE KARŞILIĞI

1 – İlk Tanımlama

Önce *Encyclopaedia Universalis*'teki karşılığını verelim:

– "Otorite, fiziksel zorlamaya başvurmadan boyun eğene karşı belli bir davranışı kabul ettirecek bir gücü elde tutmaktır.

Güç kullanmayı saymazsak, bu tanım otorite olayına bağlı psişik karakterden çıkar. Bu bize bir şeyi daha belirtir: Otoritenin kaynağıyla, davranışını etkilediği kişi arasındaki ilişkinin incelenmesi de gereklidir. Bunun diğer bir anlamı, otoritenin psişik temeli, yalnızca bireysel psikolojik analiz yapılarak ortaya çıkanlamaz. Otorite, buyruk vermeyle boyun eğme arasındaki ilişkinin içine yerleşir, bu da otoritenin toplumsal bir olay gibi sayılmasına izin verir."(1)

Daha sonra göreceğimiz gibi, fiziksel zorlamaya ya da otorite olayının biçim almasındaki güce başvurmanın eksikliği konusunda biz çok daha sakınımlıyız.

Bu "ansiklopedik" dile getirmeden sonra, Bordeaux-Bastide lisesine ait UNESCO klübü genç üyelerinin(2) yaptıkları tartışma sonucu buna verdikleri tanımı burada vermek istiyoruz:

> "Bu, özgür olarak kabul edilen kuralların bütününe saygıdır ve tüm örgütlü topluluklar için kaçınılmazdır. Sürekli eğitimin görevlerinden birisi, bu otoritenin gelişmesini desteklemektir."

Klasik tanımlamanın söylediği otoriteye boyun eğmeyle, ikinci tanımlamanın içerdiği "özgür" ve "saygı" sözleri arasındaki aynım hemen görülmektedir.

Birazdan göreceğimiz gibi, terimin kendisinin olası anlamlarının geniş yelpazesi içinde otoriteyle ilgili güçlüklerden birisi elbette sadece bu değildir.

---

(1) **Encyclopaedia Universalis,** cilt 2, s.901.

(2) UNESCO Klüplerinden Fransız Federasyonu'nun "gençler ve otorite" üzerine çalışma grubu, Nisan 1969.

2 – Anlambilimsel Anımsatma

Robert Sözlüğü, otorite terimiyle ilgili olarak altı tanımlama yapmaktadır.

1- "Buyruk verme hakkı, boyun eğdirme erki (kabul edilmiş ya da edilmemiş."

2- "İktidar organları." Diğer bir deyişle," otoriteler: otoriteyi yürüten kişiler."

3- "Kamu otoritesi ediminin zorunlu, yaptırımcı gücü. *Yasa otoritesi."*

4- "Otoriter ya da tam güvence altına alınmış davranışlar."

5- "Saygınlık üstünlüğü ya da zorlamasız, saygılı ve güvenli boyun eğmeyi kabul ettiren çekicilik. Şöyle ki: *sözügeçerlik, saygınlık, kredi, erk, etki, büyüleme, ağırlık, ün, çekicilik."*

6- "Otoriteyi kuran kimse. Otorite kuran bir tarihçi, bir bilgin, bir yapıt."

İlk yaklaşımda, 1. ve 2. maddeler birbirlerine yakın olabileceği gibi (bu otoriteler gerçekte kendi otoritelerini ancak temsilciler aracılığıyla uygularlar), sözügeçerlik, doğal ve tanrı vergisi otoritesi çevresinde dönen 4. ve 5. maddeler de birbirlerine yakın olabilir. 3. maddeyse, keyfilik kavramını araya katmadığı ya da azalttığı oranda ilginçtir: Yasa haksız ya da çok sert olsa bile, otoritelerin basit "zevki" olabilecek tam keyfiliği tanımı gereği sınırlar. Son olarak madde 6, otoritenin nerdeyse tam bir yanılgıdan kurtulmasını işliyor: Bugün hiç değilse bir bilgin, ancak yapıtlarına göre ya da kanıtlara göre yargılandıktan sonra otorite sayılıyor. Çağdaş bir bilginin otoritesi, gerçek sayılması için "Aristoteles dixit" (*) örneğinde olduğu gibi, bir yargıyı aktarma ilkesine elbette dayanmıyor. İnsan da, deneyimsel kanıtlar otorite kuramıyorsa, işlevide otorite sayılmıyor.

Ama yine biz, en önemli sayılacak 1. maddeye dönelim. Sözlüğün verdiği örneğe göre, terimin kendisi öylesine kötü sınırlanmış ve tanımı yapılmış ki, ancak bir sıfat buna eşlik ederek bir anlam kazanabilir ve ona zıt bir anlam verebilir: yasal otorite ve yasal olmayan otorite.

(*) "Aristoteles dedi"

Bunların ortak paydasının ne olabileceğini anlamaya çalışmak için, 1. maddedeki otorite terimini çeşitli yollarda kullanalım.

"En yüksek otorite. Hükümdarın, şefin, devletin otoritesi. Üstün aslar üzerine, şefin askerleri üzerine otoritesi (...). Baba otoritesi. Vasilerin küçükler üzerindeki otoritesi (...). Yerleşik yasal otorite; yasal olmayan gasp edilmiş otorite. Salt diktatörlük, despotluk, sınırsız ve denetimsiz otorite. Otoriter rejim. Saltçı, keyfi, tekçi, otoriteci, despotik, diktatör, baskıcı, egemen, totaliter, tiran."

Bununla ilgili söylenecek en az şey, bu terimin (otorite teriminin ç.) ufkunun iyice tehdit edici olarak ortaya çıkmasıdır. 4 ve 5'inci madde keyfiliğe hiçbir sınırlama getirmediğinden (bir hükümdar, salt iktidan elinde tutarak tam bir saygınlığa ve doğal otoriteye sahip olabilir ve tahtu miras almışsa, yasal otoriteyi temsil eder), keyfiliğe karşı tek önemli sınırlamanın, yasa olduğu ya da UNESCO klübü üyesi liselilerin tanımında olduğu gibi hukuk olduğu söylenebilir.

Kısaca söyleyecek olursak, otorite keyfilikten yasaya, hatta hukuka değin uzanan geniş bir alanı kapsar ve burada keyfiliğin en eskiye, yasanın da en yeniye dek düştüğü söylenebilir. Ne olursa olsun, bugün hep yasaya ya da yasal görünüşe dayandığını söyleyeceğimiz otorite, keyfilik konusunda kararsız olacak ya da hukuksal yasallığın aleyhine olarak töreye dayanan yasallığı öne çıkaracaktır.

Belli bir ölçüde 4'ün uzantısı olan 5'e gelince, Max Weber'in geliştirdiği *charisma* (karisma) kavramına çok uygun düşmektedir. Toplumbilim terimler sözlüğü de bunu böyle vermektedir:

" Sözcüğün kaynak anlamına göre 'charisma,' 'tanrısal' lütuf anlamına gelmektedir.(*) Katolik dinbiliminde bu, tanrının kilisenin amacına uygun olarak olağanüstü ruhsal yeteneklere verdiği addır. Papanın yanılmaz karisması da buradan gelmektedir. Max Weber'in benimsediği ve kesin bir anlam kazandırdığı kavram (...), politik egemenliğin ideal tiplerinden birisi oldu (...). Max Weber politikayı, insanın insan üzerine *egemenlik* ilişkisi olarak tanımlıyor. Ama bu ilişki, hiçbir zaman saf bir şiddet değildir. Karşılıklı bir psikolojiyi (egemen olma-boyun eğme) ve dilsel nitcliği (yasallığı kabul etme)

(*) **Charisma:** Tanrı vergisi yetenek.

içermektedir. (...). Karismatik egemenlik, şefin kişisel değerine, onun kutsal karakterine, kutsal ya da örnek karekterine dayanır. Temeli duygusaldır. İnsanları, "büyük bir görevi" yerine getirecek kişiye terkeder."

Otorite teriminin çeşitli anlamlarını, hatta kimi anlamlar arasındaki çelişkileri bize göstermeye yönelik bu salt anlambilimsel anımsama, otoritenin anlamsal ve kavramsal analizine bizi ivedi olarak götürmektedir.

3- Otoritenin Anlamsal Ve Kavramsal Analizi

Eğer UNESCO klübünün liseli üyeleri, otorite terimini klasik anlam sınırlarının ötesine çekmeye ve ona kendilerine göre bir anlam vermeye çalıştılarsa, sorulan soru karşısında da durdular [1] ve otorite terimine biraz büyüsel anlam veren ne varsa onu korumak istediler, otoriter otorite özleminin tekeline onu bırakmak istemediler.

Biz kendi adımıza bu soruya yanıt vermeye çalışacağız, ama bu an için terimin klasik tanımlarını sınırlamak bize daha akıllıca görünüyor.

Kısaca söyleyecek olursak, "ansiklopedik" tanımlama ve daha önce yapuğımız anlambilimsel tanımlama kimi noktaların aydınlanmasına izin verecek ve biz bunlara bir üçüncüsünü ekleyeceğiz: Hindiba gelişmesi için nasıl gölgeye gereksinim duyarsa, burada da otoritenin belli bir gizeme sahip olması.

Eşitsizlik kavramındaki ilk nokta, otoriteyle ya da otoriteyi elinde tutanla, otoritenin uygulandığı arasındadır.

Kavramın özüne göre en yüksek otorite "tanrı"dır. Özde eşitsizlik. Hükümdarlık otoritesine gelince, "tanrı vergisiyle" vardır ve bunlar kutsal ayinden sonra tanrısal özden doğan tanrının sevgili kullarıdır. Benzer biçimde, bir önceki bölümde madde 5'teki karisma da bir tanrı vergisidir ve bunlar özde bir aynım yaratırlar.

Baba otoritesine gelince, bu bir derece daha aşağıda sayılabilirdi

(1) Bu sorun şuydu: "Otoritesiz bir toplum kurulabilir mi?" Ve yanıt: "Bugünkü bağlanın içinde bu yargıya varmak güçtür. Bizimkinden ayrı bir toplum göz önüne getirmek kolay değildir."

ve babayla çocukları arasında da öz bakımından bir ayrım vardı: ayrı ayrı düzeyleri görürdü, ama kutsallığa, tanrıya karşı işlenen aynı günah, aynı saygısızlık karakterini taşırdı. İsanın kişiliğinde tanrıyı öldürme (Yahudiler ya da kurban hırsızları), yönetici öldürme ya da baba öldürme gibi aynı günaha girme olarak tanrı bunları bağışlamaz. Her üç durumda da, "toplumun direkleri" onların üzerinde titrerdi. Ve tüzel yöntem kadar yürütme de özel biçimlere sahipti.

Daha önceki listede verdiğimiz örneklere bir kez daha bakalım: "Hükümdar otoritesi. Devlet şefinin otoritesi. Üstlerin aslar üzerindeki otoritesi, şefin askerler üzerindeki otoritesi. Baba otoritesi. Vasilerin küçükler üzerindeki otoritesi." Bunlarda artık niteliksel olguları basitçe söz konusu etmenin ötesinde içerik taşıyan bir otorite azalması vardır.

Gerçekte, bize göre otorite, üstel (bir kaynaktan ç.) vazgeçemiyor: bu üstel dinsel olabilir: tanrı ya da tanrılar ya da laik olabilir: devlet-tanrı ya da tarihin yönü: yukarıdan aşağıya kapsamına aldıklarını basamaklı bir biçim altında kuşatır.

Otorite, yasallıktan değil, geleneksel haklardan doğar. Ve bugün otorite ile iktidar arasında, sanki iktidarı kutsallaştıran tüm ilkel öğelerin terk edilmesine bir çözüm bulunamazmış gibi-bunun nedenini daha sonra göreceğiz-bir belirsizlik vardır.

İktidar otoritesinden ya da otoritelerden konuşurken, incelememizde bağlı kaldığımız bu otorite olayının öğesini bunun içine alıyoruz.

Otoritenin, dinsel ya da laik olması pek önemli sayılmadan, üstel bir inançtan ayrılmadığını bildirerek bu ilk noktayı özetleyeceğiz: Otorite çeşitli kurumların ya da bireylerin hiyerarşik yapıları üzerinde somutlaşarak yasal dayanağını kazanır. Tümleyici öğe: Otorite kendi gücünü her zaman yukarıdan aşağıya ve büyükten küçüğe doğru uygular. Irmak kaynağına doğru akmayacağı gibi, otorite de aşağıdan yukarıya doğru yürümez. Bugün Cumhurbaşkanının otoritesini, birey-vatandaş otoritesinin seçim yolu oluşturmaz: Bu otorite üstel bir kaynaktan gelir: devlet, halk, Fransa. Devletbaşkanı kendini seçmenlerin bir delegesi saymadığı ölçüde bu doğrudur -oysa onların delegesidir, çünkü aksi halde onların sorumluluğunu yüklenemez, seçimlerin bitim süresini hiçbir zaman gözden ırak tutamaz- ve bir hukuk aldatmacası olmasa bile, bir dil aldatmacasıyla şöyle der:

"Tüm Fransızlar'ın seçtiği" ya da "Fransa'nın temsilcisi" diye açıklamada bulunur.(*) Eskiden tanrı vergisiyle krala bağlı kutsal karakter izlerinin bugün nasıl bozulduğu kabul ediliyor. Törenle verilen unvan ve büyük Onur Nişanı, kutsalın yerini alıyor.

Üstelik. Geleneksel hak. Hiyerarşi. Tersinimsizlik.

Bizim toplumda otorite anılarının tümüyle biçimlendiği ve bundan kurtulmayı başaramadığı tersinimlik eğilimini bir kez daha ele alalım. Bir kuruluşun başkanı, görevini bitirdikten sonra çoğu zaman "onur" başkanı olarak atanır ve bu da kutsallığa karşı yapılacak en küçük bir saygısızlığı, daha önce astı olan bir kimsenin otoritesinin altına girmesini önler. Bir kuruluş ne denli geleneksel tipteyse, onur üyelikleri için atamalar da o denli sık olur. Tüm noterler emekliye ayrıldıkları zaman, bu "onur" unvanını korurlar. Bir general kendi rütbesini yitirmez, emekliye ayrıldığında "yedek kadroda" yerini alır.

Son olarak şunu not edelim: Herhangi bir üstelden baba otoritesine giden bir hiyerarşik bozulmada -ya da bugün yer alan baba otoritesindeki büyüklerin küçükler üzerindeki vesayetinde, merdivenin en alt basamağında yalnızca çocuklar vardır ve onların üzerinde herkes otorite kurar: tanrı, devlet, ana-babalar, öğretmenler, hatta yoldan geçenler bile "otorite" hakkını benimser ve ona çıkışır, ama onun hiç kimse, hatta kendi üzerinde bile hakkı yoktur.

Eğer otorite, merdivenin basamaklarından aşağıya inildikçe daha çok artıyorsa, daha çok *hak ele* geçiriyorsa, o zaman, çocukların omuzları üzerine konan, çocukların üzerine yerleştirilen merdivenin her şeyi ele aldığı ve otoriteyi elinde tutan herkesin çocukların üzerinde yükseldiği söylenebilir. Burada bir imgelemden daha öte şeyler olduğunu görme fırsatı bulacağız.

İkinci nokta, *Encyclopaedia*'nın yaptığı tanımın önemli öğesini ele alacakür:

"Otorite, fiziksel zorlamaya başvurmadan boyun eğene belli bir davranışı kabul ettirecek bir gücü elde tutmaktır."

Demek ki, otorite önünde bir boyun eğme davranışı var ve fiziksel güce başvurmayan otoriteler var.

(*) Burada yazar daha çok "20 yıldan-1940 tan- beridir meşrutiyeti canlandıran" ve o dönemlerde uzun zaman cumhurbaşkanlığı yapan de Gaulle'ün otoritesinin sözünü ediyor. Ç.N.

"Otorite", salt anlamda ve sadece "güce" özdeş bir anlam taşımadığı ölçüde bu tanımlama yararlıdır, ama otoriteye ilk ve son kez başvurmanın, güce dayandığı ölçüde bu tanım bize eksik görünmektedir.

İlk başvuru: Otorite olayının biçim almasıyla ilgili savımızı açıklarken bunun sözünü edeceğiz.

Son başvuru: Yasa ve buyruklara karşı gelme durumunda ceza uygulamayan otorite yoktur.

Gücün bu iki dışavurumu arasında, birinciyi ve sonuncuyu içine alan bölgede, otorite yer alır, biz olayı böyle ortaya koyacağız. Hatta bu bölgede bile, otoriteler kendi otoritelerini güvence altına almak için güç sergilemekten geri kalmayacaktır.

Otoriteyi elinde tutanlara, bu otoritenin sağladığı yararın, salt gücü elinde tutanlara göre benzer sonucu -hatta çok daha açıkça bir üstünlük sağladığını göstereceğiz. Böylece aynı zamanda bu güç uygulaması da tutumlu kullanılmış olacaktır.

Bize öyle geliyor ki, otoritelerle ya da polisle çatışma arayışında ya da onlarla karşı karşıya gelmek isteyen ve karşı çıkanların işi olduğu görünen bu güç ve şiddet sorununda, bu otoritenin ezen bir kaba güç olduğunu az çok bilinçli olarak açığa vuran bir dilek vardır. Böylece ne olduğu uygulananlar üzerinde açıklığa kavuşan otorite, sadece şiddeti örtmeye yarayan bir aldatmaca olarak ortaya çıkar. Ve gerçekte, bir kez daha soralım, yalnızca kural ve yasaların çiğnenmesi durumunda ceza veren bir otorite mi vardır?

Bize göre otorite, şiddeti örten bir aldatmacadan başka bir şey değildir. Ama bu denemede bizim tutumumuz yalnızca doğrudan doğruya maskeyi düşürmek ve otoriteleri maskelerini çıkarmaya zorlamak değil, ayrıca bu maskenin nasıl ve niçin üretildiğini ve kullanıldığını, "as" ve "üs" aldatmacasını anlatmaya çalışmak. Çünkü eğer bu, toplumsal dönüşümlerin büyük değişikliklerinin ötesinde üreyen bir olay eğilimi taşıyorsa, deyim yerindeyse, kendi benzerlerinin başına "şapka koymak"tan ileri gelmektedir. Otorite sorunu, güç kullanmadan çok daha karmaşık bir sorundur ve yol açtığı yabancılaşma çok daha derin; aldatmacası, basit güç ilişkilerinin çok ötesindedir.

Şiddetin aldatıcı maskesi olan otorite, kendini durmadan yenileyerek, gücün iki dışavurumu arasında kendi yanıltıcı iktidarını korur.

Otoriteyi çiğneyeni cezalandıran baskı çok iyi bilinmektedir. Otoritenin biçim almasına izin veren güç ise daha az saydamdır ve bizim incelememizin amaçlarından birisidir. Eğer bireyler ona "hazırlanmış" olmayı ya da ona büyük saygı duymayı bırakırlarsa, o zaman maske yüzden yüze uçacaktır.

Otorite kendisinin gülünç duruma düşmesine izin vermez. Siyasal iktidar, güç ilişkilerinin uyum sağlamasından başka bir kaygı taşımaz. Ayrıca burada, onları birbirinden ayıran uzaklık görünüyor. Örneğin General de Gaulle, "iktidar geri çekilmez" dediği zaman, "iktidar" ile "otorite" arasında üstü kapalı bir biçimde bir karışım yapıyordu. Ve bu demektir ki, otoritenin aldatmacalığı ortaya çıktığı zaman, her şeyini yitirir. Böylece onun "gülünç duruma düştüğü" söylenebilir, bu terim onun duygusal kökenini ve doğasını çok iyi belirtmektedir.

Otoritenin yüzü bir maskeden başka bir şey olmadığına göre, eğer bu yüzü ortaya çıkarmaya çalışırsak, o zaman otorite "yüzsüz" kalır.

Bu ikinci noktayı özetleyelim: Otoritenin psikolojik dışavurumu, gücün ilk ve son başvurusu arasına yerleşmiştir. Otorite boyun eğdirmeyi en tutumlu yoldan elde etmektir. Üst, egemen olur, as, boyun eğer.

Üçüncü noktayı anlatmak için, otorite simgesinden otoriteyi canlandırmak isteyen yazarın metinlerini kullanacağız. Modern çağda yeniden ortaya çıkan otoritenin bu son gösterisi, kralcı tipte bir otorite olduğu kadar, zaman dışıdır ve 14. Louis'nin televizyondan insanların aya gidişini izlemesine benzemektedir. Bununla birlikte, de Gaulle'ün daha 1932'de yazdığı gibi, otoritenin karakterini analiz etmek için bu tek fırsat olacaktır:

"Olaylar karşısında, karekterli insan kendi kendine başvurmaktadır (...). Dahası, eylemi efendinin gururuyla kucaklamaktadır, çünkü onunla iç içe karışmaktadır, artık eylem kendisine aittir (...). Boyun eğenler bunu biliyorlar ve kimi kez bundan yakınıyorlar. Ayrıca, böyle bir şef kibirlidir, çünkü saygınlık olmadan otorite olmayacağı gibi, saygınlığın da uzak durması gerekir. Onun altında, onun yüksekliğinden ve gereksinimlerinden mırıldanarak söz edilir (...). Buna karşılık, küçüklerin güveni, karakterli insanı yüceltir. (...) çünkü o koruyucu olarak doğmuştur (...). Güvenlik olarak sundukları ona saygı kazandırır.

Ve her şeyden önce, bu gizemsiz yürümez, çünkü çok iyi bilinene az saygı duyulur. Her kültün kendi tapınağı vardır ve hizmetçiler için büyük adam yoktur. Demek ki tasarılarda, davranışta, zihin hareketlerinde, diğerlerinin kavrayamayacağı bir öğe kalsın ve diğerlerinin kafasını karıştırsın, heyecanlandırsın, dikkatlerini çeksin (...).

(...) Bir insanın başkalarının üstünde yükselmesi, ortak eğilimleri bir görev olarak yerine getirirse, karakter güvencesiyle gerçekleşir. Çünkü ne de olsa egemen olma ayrıcalığı, buyruk verme hakkı, boyun eğmiş olmanın gururu, bin bir ilgi, saygı gösterileri ve gücün çevresindeki kolaylıklar niçin karşılıksız olsunlar?

(...) olaylara kendi damgalarını vurmaktan başka neden görmeyen (...), ilk sıradakilerin tutkuları (....)[1]

Daha önce hiyerarşi ve ayrı düzeyler gibi özellikle belirttiğimiz otoritenin tüm karekterlerini burada buluyoruz: "Onun altında onun yüksekliğinden mırıldanarak söz edilir", "küçüklerin güveni", "bir insanın ötekilerin üstünde yükselmesi", "egemen olmanın ayrıcalığı."

Meşrutiyet, insanın kendisine bağlıdır ("Olaylar karşısında, karakterli insan kendi kendine başvurur") ve kendisinin ötesinde doğuştan gelen yetenek: "Koruyucu olarak doğmuştur."

Ama boyun eğmeyi elde eden "küçükler"le ilgili imleme çok ilginç: koruma, yani "güvence sunma."

Bizim burada elde etmek istediğimiz öğe, bizim kavramımızın içinde otoritenin üçüncü temel karakterini oluşturuyor: Gizemin, gölgenin, uzak durmanın ve uzaklaşmanın gerekliliği-bunları orantılı olarak ve nesnel gerçekle birbirine katan tüm öğeler, şefe kendi kişiliğini olduğundan daha çok büyütmeye ve otoritesini nerdeyse uyutucu bir biçimde "küçüklere" kabul ettirmeye kolayca izin vermektedir. Kırsal kesimde gece insanların düş gücü harekete geçtiğinde, örneğin çocuklar kurtlardan ve büyücülerden korkarlar, düşünsel güçleri sinir, kendilerine güven veren koruyucu büyüklerin yanına sokulurlar. Ama tarihin gündüzünde, ne büyükler vardır, ne küçükler. Yalnız ahlaksal bir etkiyi güvence altına almak isteyen ve çeşitli yetkilere sahip insanlar, ışık ve gölge oyununun oynanmasına asla izin vermezler.

(1) C.de Gaulle, **Le Fil de l'Epée,** s.53,55,78,83,183.

İdealleştirilen arzuların bir şef üzerine yansıtılmasına izin veren bu en az gizem ve uzaklık olmadan, otorite biçim alamaz. Bunu özdeyişlerde de buluruz: "Özel hizmetçisinin gözünde büyük adam yoktur", ya da "hiç kimse kendi ülkesinde peygamber değildir." Psikanalizde hasta kendi analizcisinin tüm oyunlarının içine girdiği zaman, sağaltım pek olası değildir. Bununla birlikte, sağaltımın en büyük amaçlarından birisi, hastanın bu idealleştirmenin bilincine varması ve kendi hesabına öğeler kazanmasıdır.

İlkel ya da bozulmuş biçimleri altında otorite, büyüsel törenler içinde değerini yitirir. Geliştirilmiş boyun eğmede, otoritenin nasıl ve niçin bir baba imgesine sahip olduğunu, oysa salt büyüsel boyun eğmede en ilkel ana imgesine başvurduğunu daha sonra göreceğiz. Geliştirilmiş boyun eğme-bununla birlikte, bizim geliştireceğimiz çalışma ve büyüsel materyal olacaktır.

Büyüsel oyunlar ya da sihirbazlıklar, seyircinin eleştirisel kafasının biraz felce uğratılmasını ya da çekingen olmasını ister. Büyük Adam imgesinin sürekli olarak ortaya konması (portreler, afişler, televizyona çıkmalar), nerdeyse uyutucu bir güç geliştirir.

"S.S. tamburları iki yavaş, üç hızlı vuruşla dün bütün kentte dolaştı. Sabahın üçüydü, onların yakından gelen sesleriyle uyandım ve sonra sesleri hep uzakta duydum. Klanın büyük tamtamı çalmaya başlamıştı, artık biz de içindeydik.

(...) Kahvenin eşiğinden tüm opera meydanı görünüyordu. Binler S.A. ve S.S orada sıralanmışlardı, kıpırdamadan duruyorlardı. Saat 11 de Führer balkona çıktı. O zamana değin (altı saat içinde) bu insanlar kıpırdamadılar.

Çığırtkan bir bandonun dışında, büyük tamtam seslerinden başka bir şey duyulmadı (....), bir milyon kadar insan oraya toplanmıştı.

(...) dışarda yüz bin kişi ara sıra büyük salonun duvarlarına vuruyor, açık kapı ve pencerelerden büyük uğultular geliyordu.(....)

İşte bir uğultu denizi, dışarda trampetler çalıyor. Salonda lambalar sönerken, tavanda ışıklı oklar beliriyor ve birinci galeri yüksekliğindeki kapıya yöneliyor. Kapı eşiğine bir ışıldak vuruyor, kahverengiler giyinmiş, başı açık ve esrik gülüşlü bir adam görünüyor. Kırk bin kişinin kırk bin kolu birden kalkıyor. İnsanlar ağır ağır ilerliyor, yavaş bir hareketle, ama kulakları sağır edecek kadar büyük bir gürültüyle ve ritmik bir sesle "heil" diye bağırıyor. (Bundan sonra, sağır

edici gürültünün içinde yanımdakilerin boğuk seslerinden başka bir şey duyulmuyor). Adım adım ilerliyor, tribüne değin olan yolu geçerken, kendisine sunulan saygıları kabul ediyor. Altı dakika sürüyor bu, çok uzun (...) herkes dikilmiş, kıpırdamıyor, gözlerini ışıklı noktaya, şu esrik gülüşlü yüze dikmişler bağırıyorlar ve gölgede kalan insanların gözlerinden yaşlar boşanıyor.(....)

Anladım.

Bu ancak bir çeşit özel ürperme ve kalp atışıyla anlaşılır ancak. (...) Şimdi orada duyduğum, *kutsal korku* denilen şey olmalı herhalde.

Ben bir kitle toplantısı, bir çeşit politik toplantı olacağını sanmıştım. Ama orada kendi *kült törenlerini* yapıyorlardı. Orada benim bilmediğim ve beni ezen büyük bir dinsel tören yapılıyordu.

Ben tek başımayım ve onların hepsi bir arada".(1)

Göz önüne serdiğimiz ve bu denemenin birinci bölümünün inceleme konusu olan üç noktayı şimdi sıralayalım.

* *Üstelik. Geleneksel hak. Hiyerarşi. Tersinimsizlik.*

* Güce iki başvuru arasında uygulanan ve *çıplak güçten başka yollarla* boyun eğme elde edilen egemenlik.

* İçinde otoritenin köklerini saldığı son evrensel izler olan *en az bir gizemin,* gölgenin ve uzak durmanın gerekliliği.

Eğer bu üç noktadan birisi eksik olursa, bize göre bir otoritenin varlığından söz edilemez. Bu durumda ya çıplak gücün uygulanmasından, şiddet kullanımından, ya da iktidarın yerine getirilmesinden söz etmek gerekir. Demokratik bir otoriteden söz etmek, bu durumda otoritenin dolaşımından ya da işlevsel otoriteden söz etmek kadar anlamsızdır.

Otorite olayı, geçmişte var olan psikolojik, toplumbilimsel ve politik niteliklere başvurur. Kimi psikolojik niteliklerin direnmesi bunun nedenini daha sonra göreceğiz-, otorite kavramının gerçek anlamını, hiç işi olmaması gereken alanlara doğru taşırma eğilimi gösteriyor. Bir bilginin otoritesinden değil, bilimsel yetkisinden ve güveninden söz etmek gerekiyor. Yasanın otoritesinden değil, kullanılışından ve yararlılığından sözetmek gerekiyor. Sadece devlet gücü olduğu zaman, devlet otoritesinden söz etmemek gerekiyor, çünkü po-

(1) Denis de Rougemont, **Almanya Günlüğü** (1935-1936), Gallimard.

lislerin çoğaltılması ve baskılar, güce son başvuruların tırmandığını gösteriyor.

Bunu başka türlü dile getirecek olursak, otorite olayı, geçmişte kalması gereken ilkel sosyo-psikolojik bir olaydır. Ve birçok durumlarda da geride kalmıştır.

İlişkileri daha iyi duruma getirmek, otorite ve güç (kullanılması) alanlarına ait olanlarla, iktidar alanına (düzeneklerine) ait olanları ayırt etmektir. Çünkü tehlikenin kendisi, güce sahip olanların ya da iktidarı elinde tutanların her yerde ve her zaman "kendi otoritelerini yerleştirmek" için otorite eğiliminde olmalarıdır. Bu durumda onların etkileri daha güçlü ve daha zararlı biçimde ortaya çıkar, çünkü bunun büyük bir kısmı eleştirisel bilinçten kaçar. Şimdi bu durumda biz büyük tehlikeler pahasına incelememizi politik alandan, duygusal, psişik-duygusal alana kaydıracağız.

4- Hiyerarşik Güce Dayanmayan Bir İlişki Yaratmak

Yasallık kazanma ve otorite terimlerini kendi geleneksel anlamları içinde batı toplumları ve özellikle Birleşik Devletler için hâlâ kullanma olasılığı olup olmadığını anlamak için bu sorunu ortaya koyuyoruz.

Görüşümüzü sergilemek için M.François Bourricaud'nun o güzel yapıtını ele alacağız: *Bir Otorite Kuramı Taslağı*(1) Gerçi otoritenin evrimini inceleyen bu yapıt, artık batı toplumlarında yasal otoritenin pek kalmadığını, buna karşılık kimi oyun kurallarına boyun eğen basit güç ilişkilerinin bulunduğunu üstü kapalı gösteriyor. Ama ne de olsa yazar, kitabın başlığında bile "otorite" terimini kullanmaktan vazgeçebilmiş görünmüyor. "*Sosyal Makina* ve bugünkü demokratik ülkelerde kullanılışı", bize göre böyle bir başlık, kitabın içeriğine daha uygun düşerdi.

Önce Bourricaud'nun kimi tanımlarını çok kısaca özetleyeceğiz, sonra yazarın R.Dahl'dan aldığı ve otoritenin ya da yasallığın yerini alan "iktidarı durduran iktidar" dediği poliyarşi deyimini yeniden ele alacağız.

(1) Plon Yayınları, 2. basım, Paris, 1969.

Bourricaud klasik bir tanım yapıyor bize:

"(...) otoriteyi baskıdan ayırmak olasıdır, bunları örten yönergelere, fizik güce başvurmadan boyun eğilebilir. Demek ki otorite, güce başvurmak gerekli olduğu zaman, yine bu otoritelerin kimi buyruklar vermesi için yeterli tümlemedir."(1)

Burada kutup diyebileceğimiz güce başvurmayan doğru önemli bir kaymaya dikkat çekelim. Gerçekte "Ansiklopedi"de, otorite güce başvurma eksikliğiyle tanımlanıyordu, ama güncel gerçeklerin daha çok içinde görünen Bourricaud, buyruklara uyulması için güce başvurulması gerektiğini düşünüyor gibi görünüyor.

Bu yasallık kazanmış otorite teriminin "yasal olmayan" kullanılışına hemen bir örnek verelim:

Uçaktaki bir pilot, yere inmek için eğer yerde denetim kulesinden verilen bir buyruğu dinlerse, bunun anlamı bir otoriteye boyun eğme değildir; çünkü daha iyi konmak için teknik yönergelere gereksinimi vardır ve yerdeki kontrolücünün bu teknik manevrayla ilgili olarak yaptığı zamanlamaya, sınırlamaya, kesin plana güveni vardır. Pilot için görünmeyen bir insanın sesine karşı bu teknik güvenirlik, hız ya da benzin göstergesine olan güvenle aynıdır. Peki ama hız göstergesinin otoritesinden, dahası, yasallık kazanmış hakkından kim söz edebilir?

Geleneksel otoriteden gelmiş olan, demek ki giderek azalma gösteriyor ve hiç değilse demokratik batı toplumlarında, bir bölümü basit teknik güvenirlik olurken, bir bölümü depoliyarşik tipin güç ilişkileri kadrosu içine girerek bir bölünmenin konusu oluyor.

Oysa ilkel toplumlarda, otoriteden kaçan bir etkinlikten söz edilemez. Mite dayalı birlikçi bir sistem jestlere, davranışlara ve ilişkilere bir anlam verir ve toplumun bağlantısını güvence altına alan iç kurallara ters düştüğü düşünülemez. Her bireyin moral yapısını, mit otoritesi oluşturur ve grubun tüm üyelerini birbirine bağlar. Otoriteye ters düştüğü için gruptan atılan birisine ancak ölmek düşer. Otorite her bireyi öylesine derinden koşullamıştır ki, bunun dışında kalmaya mahkum olan, önce moral bakımından, sonra fizikçe ölür. Burada

(1) a.g.y., s.389.

otoritenin, psişik olduğu kadar, toplumsal bir olay olduğunu da görüyoruz.

Bourricaud otoritenin koşullarını üçlü yönde anyor: birisi Moreno'nun, öteki Bales ile birlikte karşılıklı etkicilerin ve Lewin'in. Burada okuyucu için yine metinden bir örnek verelim.

"Poliyarşiyi nitelendirmek için, diyor Bourricaud, merkezi düzeyde[1] bir hakemlik gücünü sürdüren ve sınırlı çatışmaların yöntemini uygulayan ayrımlaşmalar ve özerk sistemler söz konusu olduğu söylenebilir.[2]"

Bir poliyarşi içinde var olan iktidar ilişkilerinin tipini incelemek için yazar bize Amerika'daki "General Motors" şirketini örnek veriyor; çatışmalar sendikalarla şirket arasında ya da merkezdeki ticari yönetimle, şubeler arasında var olabilir.

Yazarın poliyarşiyle ilgili olarak tüm yazdıkları, poliyarşi içinde güç ilişkilerini ayarlayan oyunun kuralları gibi ortaya çıktığı ölçüde, bize özellikle ilginç görünüyor ve bu günümüzdeki toplumlarda ya da toplumlar arasında giderek oyunun kuralları durumuna geliyor.

Bu oyunun kuralları çok basit görünüyor. Çatışma kaçınılmaz olduğu gibi, hatta doğaldır. Ama bunun sınırlı kalması ve ortak pazarlıklarda bir çözüm yolu olması gerekir.[3]

Poliyarşi, "rakip ortaklar"ın bir arada yaşama, birlikte var olma zorunda olması demektir.

"Sistemin öğeleri, artık bireyler değil, ama birbirlerinden az çok özerk olan gruplardır ve bunlar birbirlerine göre bağımsızdır (...). Bunların yasallığına gelince (...), şirketleri meşru sayılmak koşuluyla, bu yasallığı kendilerinden, kendi çalışmalarından ve başarılarından alırlar."[4]

---

(1) Buradaki olay topografik açıdan ilginç: Hiyerarşik sistemlerde olduğu gibi burada yukarıdan aşağıya bir durum değil, merkezden çevreye doğru bir sistem var.
(2) a.g.y.,s.425
(3) Fransız hükümetinin sendikalara sunduğu toplusözleşmeler buna bir örnektir.
(4) a.g.y., s:417-418.

Yalnız güç ilişkilerinin yönettiği bu gibi sistemleri tanımlamak için (güçlü durumda olan bir sendika ücret artışı isteyecek, güçlü durumda olan bir ülke dış baskısını artıracak v.d.) "otorite" sözcüğünü kullanmak bize sadece yetersiz görünmüyor, ayrıca kuramsal planda da belirsizliğe yol açacağa benziyor. Bizim burada söylemek istediğimiz, Bourricaud'nun kendisi, bulunmayan yere otoriteyi yerleştirirken (çünkü söz konusu olan sadece güç ilişkileri olduğuna göre), baskının nerede araya girdiğini görmemesi.

Başka türlü söyleyecek olursak, poliyarşik sistemde (bir otorite değil), ama elbette bir zorlama vardır: Onun adına çatışma üstü kapalı bir biçimde sınırlı kalacaktır. Eğer ölümüne bir savaşım verilmiyorsa, demek ki şirketler durumunda söz konusu olan baskı, paradan ve Amerika ile Sovyetler arasındaki ilişkiyse, yaşama arzusundan ileri gelmektedir.

Burada söz konusu olan artık insani alan değildir: yaşamda kalma ya da ekonomik (yaşama düzeyi) zorlama, en üst düzeydeki yasalardır ve oyunun kurallarının doğduğu en yüksek *otoriteler*dir.

Bununla birlikte, ilkel denilen toplumlarda, birlikçi mit sisteminin otoritesi, yalnızca yaşaya kalmayı ya da ekonomik değiş tokuşu örgütlemekle kalmıyor, ayrıca jestlere, davranışlara ve ilişkilere de bir anlam veriyor, sözün kısası, grubun her üyesinin yaşamına kendi anlamını veriyordu.

Günümüzde bu tip otorite can çekişiyor. Yerini, biyolojik (yaşamalara kalma) ya da ekonomik plandaki zorlamayı kendi biçimsel yapısına indirgeyen kimi yeni oyun kurallarına bırakıyor. Ama tüm bir alan boş kalıyor: güncel yaşamda olduğu kadar, tüm yaşamına da kendi anlamını vermek. Bu anlamı her birey kendi adına bulacak ya da başarısız kalacaktır.

Tüm otorite doğrudan doğruya bir tanrıdan ya da herhangi bir üstelden doğduğu zaman, herkes kendi cinsiyetine ve yaşına göre toplumsal durumunu biliyordu; toplumdaki kendi sırasını, bir anlam ağı içindeki tüm davranışlarını biliyordu.

Yeni bir uygarlık biçimi altındaki bu yeni boşluğa verilecek olan bir yanıt, Tanrının ve can çekişen meşru otoritenin ölümü karşısındaki çağdaşlarımızı bekler ve gözetler görünüyor; aynı şeyin teknolojik devrim için de geçerli olduğunu daha sonra göreceğiz.

Yönergelerin iletilmesini güvence altına alan, insani özellikte olmayan teknik güvenilirliktir. İki zorlamanın (yaşamda kalma istemi

ve ekonomik buyruk), sınırlı bir yarışma alanındaki insani nitelikte olmayan güç ilişkileri, sosyal makinayı dönmeye zorluyor. Geleneksel otorite can çekişiyor. Gerçekten bir uygarlık bunalımı yaşadığımızı her şey bize iyice gösteriyor.

5- Otoritenin Ruhsal ve Duygusal Bileşeni

Savımızı açıklamadan önce, otoritenin ruhsal ve duygusal verileriyle ilgili kimi noktaları, modern psikolojinin, diğer bir deyişle, öz bakımından psikanalizin ışığı altında anlaşılabilecek şekilde kısaca anımsatmak istiyoruz.

Bu verileri daha sonraki bölümlerde yeri geldikçe yeniden ele alacağız ve bütünleyeceğiz. Bununla birlikte, bu ruhsal-duygusal bileşeni bir çırpada ele alıp özetlemenin daha iyi olacağına inanmış bulunuyoruz.

Aşk, insanın kendi *zevk* kaynaklarıyla olan ilişkisi diye tanımlanırken, çocuk da yaşamının ilk aylarından beri kendisinin bakımını sağlayan kişiyi, yani annesini sevecektir. Gerçekte anne çocuğa besin sağlar, onu sıcak tutar, ona bakar ve sevgi verir, diğer bir deyişle zevk verir.

Bebeğin, daha sonra da genç çocuğun sahip olduğu tüm mutluluklar, anneden bilinir ve bu da aradaki ruhsal-duygusal ilişkiyi artırır.

Ama çocuğun bu yaşta yaşadığı ve anneden gelen, sanki onun istediği gibi sayılan tüm yoksun kalmalar, tüm *acı ve sıkıntılar,* madalyonun öteki yüzüdür; aynı zamanda anne sınırsız güce sahip sayılır. Kaçınılmaz yoksun kalmalar ve sıkıntılar, anneye doğru yönelmiş tepkisel bir *saldırganlığı* doğurur -gerçekte bu yoksunluklar ve sıkıntılar, belli sınırlar içinde kaldığı ölçüde arzu edilirler, çünkü olgunlaşma sürecini geliştirirler.

Bebeğin ya da küçük çocuğun ilkel ve büyüsel evreni içindeki düşlerle gerçekler birbirlerinden ayrılmazlar. Anneye düşsel olarak saldırmak, onu ortadan kaldırmaya yol açabilir, ama onun ölümü, yine anneden gelen tüm zevk kaynağının kurumasına yol açabilir.

İnsanda suçluluk duygusu denilen şey, sevenin sevgi nesnesini bu evrede anneyi- yitirme korkusudur- bunun nedeni ya bu nesne (düşsel olarak) öldürülmüş olabilir, ya da saldırıya uğramıştır; böylece ondan yüz çevirir ve onu yalnız ve umarsız bırakarak öcünü alır. Suçluluk duygusu, terkedilme korkusundan doğar. Bu zincir şöyle ta-

mamlanır: çocuğun yoksun kalışı → kendisini yoksun bırakana karşı saldırganlık → buna konu olan bireyin düşsel olarak ortadan kaldırılması → terk edilme korkusu → suçluluk. Bilinçdışındaki zincir sayısı değişkendir. Daha önce de söylediğimiz gibi, suçluluk duygusu ve saldırganlık kaçınılmazdır. Kimi zaman ve belli sınırlar içinde ayrıca yararlıdırlar: az miktardaki bunalımlar çocuğu ilerlemeye zorlar, koruyucusuna karşı olan ilkel ruhsal ve duygusal tutumunu terk eder ve nöro-psişik yapısı, özellikle *devinimi* kendi geliştikçe, kendi başına yaşamdan zevk almaya başlar.

Kendine olan güven, toplumsal yaşama katılma, aşılması gereken engelleri tanıma, gerçeklik duygusu normal olarak giderek artar, bağlı olduğu bireye karşı edilgen tutumunu giderek terk etmeye izin verir; çünkü bu tutumlar kökeninde biyolojik ve maddi bağımlılıkla, suçlayıcı bir saldırganlığın varlığıyla ilgilidir.

İlk çocukluğun kaçınılmaz sonucu olan bu durum değişikliklerine yetişkin birey çeşitli biçimlerde tepki gösterir.

Küçük çocuğun onda gördüğü bu sınırsız güç, onun kendine olan hayranlığını okşamaktan başka bir şey yapmaz ve çeşitli yollardan buna sırtını dayar: mitler ve topluma katılış törenleri, büyüsel ve gizemli bir dünyanın varlığını çocuğa inandırmaya çalışır ve bu dünyanın içine girme yalnızca büyüklerden geçer. Böylece topluma katılış törenleri, gençlerin yetişkinlerle bütünleşmesi işlevini yerine getirirler.

Yetişkinin kendisi de yoksunlukları artırarak çocuğun tepkisel saldırganlığını ve suçluluk duygusunu artırabilir. Bu olay çeşitli kültürlerde vardır.(1) Endüstri toplumunda çocuğun erken yaşta uğradığı sıkı eğitim-özellikle boşaltım organ kaslarının kontrolü- ve okulda, toplumda elden geldiğince erken başarı gösterebilmesi için yapılan "sıkıştırma", ikinci bir saldırganlığın kaynağıdır diye düşünülebilir ve bundan kaçınılabilir.

Üstünde durmak istediğimiz bir nokta daha var: çocuğu büyüğe boyun eğmeye ve otoriteye alıştıran yetişkinin kendisi de, çocuğun suçluluk duygusunda rol alır.

Çocuğun böyle sıkı bir şekilde yetiştirilmesine şartlandırma diyoruz, çünkü pavlovcu anlamda gerçek bir şartlandırma vardır-,

(1) Erikson'ın incelediği Kuzey Amerika yerlilerinden Dakotalar ve Margaret Mead'in Yeni Gine'de incelediği Mundugumorlar buna örnektir.

onun daha sonra otoriteyi temsil edenlere boyun eğmesini sağlayacaktır.

Suçluluk duygusunun temelleri bilinçdışında kalır, çünkü aynı zamanda daha sonra dil tarafından istenildiği gibi evrilip çevrilmesi için çok erken ortaya çıkar ve röfulmanın nesnesi olurlar ve bu erken koşullanmanın temeli, daha sonra yetişkinde bilinç düzeyine çıkamaz. Böyle koşullanmış bir çocuk, daha sonra en azından kısmen nevrozlu bir yetişkin olur.

Böyle bir şartlanmanın etkin öğesi, her şeyden önce *sevgi şantajına* konu olur ve süt çocuğunun üzerinde çok erken uygulanabilir.

Eğer çocuk kendi öz istemini dile getirir ve söz dinlemezse, yetişkin bunu onaylamadığını belirtir ve onu sevmeyeceğini gösterir. Çocuk henüz konuşmaya başlamadan önce bile, kendini onaylamakla, ötekinin aşkını yitirmeyi, geriye dönüşü olmayan bir biçimde bağdaştırır. Süt çocuğu için ötekinin neyi temsil ettiğini -sadece yaşamı- düşünecek olursak, böyle bir sürecin etkinliğini kavrarız.

Bu koşullarda çocuk, özerkliğe doğru doğal bir evrim gösteremez. Belli bir yaştan sonra normal olarak ortadan kalkması gereken, ama şimdilik özenle beslenen bu büyüklerin sevgisini yitirme korkusu, silinmez bir iz bırakır.

Terk edilme korkusunun izini taşıyan evrimin bir anı, böylece sonraki tüm evrimi etkiler. "Terk edilme korkusunun izini taşıyan" yetişkin, böylece kendisinin sorumluluğunu taşıyacak büyük'ü umutsuzca arar. Örneğin -geçmişte- büyümelerini engellemek için ayakları sakat bırakılan Çinli kız çocukları, daha sonra bir efendinin desteğini aramaktan başka bir şey yapmazlar.

Bu silinmez iz, bu zamansız terk edilme korkusu -zamansız, çünkü güncel gerçeklikle hiçbir ilgisi yoktur ve yalnızca geçmişle ilgilidir-, yetişkinlerdeki otorite olayının ruhsal-duygusal temelini oluşturur.

Gerçekte, boyun eğme ve şartlandırma yaşa ve söz konusu olan ana-babanın imgesine göre daha sonra bozulabilir.

Küçük çocuk için otoritenin ana imgesi içinde somutlaştığı söylenebilir. Burada çocuğun yaşadığı ve içine mal ettiği ana imgesinin söz konusu olduğunu, tam bir açıklıkla belirtelim, diğer bir deyişle,

sınırsız bir güce sahip, zevkin kaynağı olduğu kadar tüm yoksun bırakılmaların da kaynağı, ama kendi keyfine göre bunlardan birisine bağışık tutan annenin imgesi. İlkel anne imgesinin adı, genelde böyle bilinçdışında kalan bir imgeye verilmiştir ve dinlerle mitler bunun iki yüzünü yansıtırlar: yaşamın Ana-imgesi (babanın dinlerinin önünde giden büyük ana tanrıları, üreme tanrıçaları Kbele, Demeter, Bakire Meryem...) ya da ölümün ana imgesi (Kali, Gorgonlar, Hecate v.d.).

Çocuk için bu imgenin somutlaştığı otorite tipi, salt ve keyfi bir otorite imgesidir. Bu ilkel ana, otoritedir -çocuğun anasından bildiği kendi öz saldırganlığına bağlı olarak kendi içine mal ettiği, demek ki bu ananın nesnel gerçekliğinden geniş ölçüde bağımsız olan otorite. Çocuk eğitimi söz konusu olduğunda, açıkça ama daha çok kapalı bir şekilde ana iktidarının ağır bastığı kültürlerde ve toplumlarda(2), daha sonra yetişkin bireyde etkisini gösterecek olan böyle bir izdir. Başka türlü söyleyecek olursak, bu durumda otoriteyi elinde tutacak olandan, sınırsız gücü elinde tutan bir kişiden korkar gibi korkulacak ve söz dinleme refleksi, çocuğu salt boyun eğmeye götürecektir- ama bu suçluluk duygusunu, terk edilme ve dışlanma korkusunu harekete geçirme pahasına olur. Böyle bir terk edilme ve böyle bir dışlanma korkusu, çocuk çok küçükken sahip olduğu ilk bunaltının, bir aşk yitimi tehdidinin azıcık bilincinde olmadan daha sonra yinelendiğini görecektir.

Eğer ilkel ana *otorite* ise, ve sosyo-kültür babayı çocukla yaşadığı tarzda anaya göre onaylıyorsa, babanın kendisi de *otoriteye* sahiptir. Başka türlü söyleyecek olursak, baba çocuk için gerçekten var olmaya başladığı yaşta, artık çocuk babayı sınırsız gücü büyüsel olarak canlarıdıran bir kişiden çok, iktidara sahip bir kişi olarak görmeye başlar.

Ya da sosya-kültür ve aile içinde baba, annenin otoritesine boyun eğmeyen kişi olarak kabul görür ve o zaman onun değerler sistemi

(2) Rusya'da ilkel bir anne imgesinin iktidar gücünün nasıl ağır bastığını gösteren bir yapıtı burada analım: Bronfenbrenner, **Çocuğun İki Dünyası.** Sevgi şantajının ve terk etme tehditinin Rusya'da bir eğitim yolu gibi sistemli olarak nasıl kullanıldığım bu kitap bize gösteriyor.

baskın çıkar. Ya da annenin yaşayan imgesi karşısında "ağırlığını koymayı" başaramaz, o zaman ilkel annelik sistemi ağır basar. Topluma giriş törenlerinin erkek çocuk için ananın dünyasıyla nasıl dramatik ve silinmez bir kopma ve babanın dünyasıyla bütünleşmeye doğru bir adım olduğunu daha önceki kimi çalışmalarımızda göstermeye çalışmıştık. Annenin bıraktığı izin yerini, babanınki almaya başlar, ayrıca bunlar çoğu zaman deride iz bırakır (sünnet, dövme, çeşitli küçük kesintiler).

Bu baba, ister yasayı temsil etmiş olsun, ister başkasına göre daha gelişmiş bir bilgiyi, yani hukuku temsil etmiş olsun. Eğer yasa topluma göre bir zorunluluğu yerine getirtiyorsa, hukuk da ona toplum karşısında bireyin "haklarını" anımsatır.

Yeterli yerimiz olsaydı, burada ayrıca çocuğu daha yaşlı çocuklara bağlayan özel otorite ilişkisinden de söz etmemiz gerecekti. Yetişkin bireyin kendi otoritesinin ve iktidarının bir kısmını kimi daha genç çocuklara bıraktığı, uygulamayı onlar aracılığıyla yaptığı aslında çok sıktır. Örneğin bu sistem Polinezya kültüründe[4], Sovyet eğitim sisteminde[5] ve İngiliz kolejlerinde var. Bu durumda daha yaşlı çocuk biraz değişik bir görevle *Kapo*'nun yerini alıyor.[*]

Bu psikolojik verilerden ve geçerli politik otorite biçimlerinin gözlenmesinden sonra, kimi yaklaşımlara sakınımlı olarak girişilebilir.

Gerçekte otoriteyi temsil eden herkes, Salazar gibi şunu söyleyebilirse: "Yönetmek, gördüğünüz gibi, insanları kendilerine karşı korumaktır", o zaman otoriteye dayanan rejimler arasında derin ayrımlar olduğu görülür.

Hitlerle ilgili olarak birçok tanıklıklar arasında seyirciyi tümüyle koşullandırmaya yönelik ilkel dinin görümünü ve büyüsel kültü saymıştık. Eğer Hitler'in yazılarını okuyacak olursak, ilkel ana kişiliğinin kendisi için nasıl ağır bastığını başka bir kitabımızda göstermiştik[6].

Daha önce sözünü ettiğimiz de Gaulle'ün otoritesi, bir baba otori-

(4) ve (5) Bakınız M.Mead'in yapıtları. Ve Robert I. Levy, "Child Management structure in Tahitian families", 1969.

(*) Medreselerdeki kalfalık sistemi **Kapo**'ya örnek gösterilebilir. Ç.

(6) G. Mendel, **Babaya Karşı Ayaklanma**, Paris, 1968.

tesi niteliğini taşır. Ama "doğuştan koruyucu" ve "güvenlik sunan" bu adamın kendi vatandaşlarına büyükten küçüğe doğru bir ilişkiden başka bir şey sunmadığı görülür.

Yetişkin için otoriteyi anımsatan ne denli çok işaret bulunduğunu ve bunların yetişkin-çocuk ilişkisindeki, durumu andırdığını daha sonra göreceğiz. Otorite yukardan aşağıya kabul ettirilir ve aşağıdan yukarıya geçmişin çeşitli boy imgesine göre yaşanır. Otoriteyi temsil eden, boyunun her zaman yükseldiğini görür: taç giyer ya da köşeli şapka taşır, profesörlük kürsüsünden, papalık balkonundan ya da krallık tahtından giderek seslerini yükselterek ve otoriteyle konuşurlar. Kendi otoritesini uygularken hiçbir zaman boyun eğenlerle aynı düzeyde durmaz; daha önce çocuk ana-babasına bakmak için nasıl gözlerini yukarıya kaldırmak zorunda kalıyorduysa, ona da aşağıdan yukarıya doğru bakılır. Ve doğudaki yerlere kapanma, diz çökme, eğilme, başı saygıyla eğme, otoriteyi elinde tutana göre, ya da büyüğe göre boyun eğenin küçüklüğünü daha da artırır.

BÖLÜM II

KÖKENİNDEN GÜNÜMÜZDE PARÇALANMASINA DEĞİN SALT OTORİTE

SALT OTORİTE

1- Otoritenin Diğer Yönleri

Birçok sorunlarda, özellikle de gençlikle yetişkinin dünyası arasındaki ilişkiler konusunda yürüttüğümüz düşüncelerin otorite sorunuyla karşılaştığını ve sanki daha öteye gitmek pek kolay değilmiş gibi gidip ona çarptığını çalışmamızın başında not etmiştik.

Bir derinleştirme girişimi olan savımızı ayrıntılarıyla sergilemeden önce, kitabın birinci kısmının satırları arasında sezinlediğimiz çeşitli noktaları aydınlatmak bize gerekli görünüyor.

Birinci nokta: Otoritenin, bir grubun ya da bir toplumun üyelerinin her birini kendi başına bir kimliğe sahip bir gruba ya da bir topluma bağlayan[1] ve yine onları kendi aralarında ayrıca birbirine bağlayan toplumsal ve ruhsal bitişme noktasındaki uzlaşma olarak sayılması gerekir. Üyelerinin her birinin psişik öğesi, psikolojiden doğar. Bir grubun ya da toplumun öğesi, toplumsal öğeden ve böylece toplumbilim alanından doğar.

"Bir fenomen olarak otoriteyi" böyle bir görünüm ve kendi bütünlüğü içinde kavrama güçlüğünün hiç değilse bir kısmının nereden geldiği, bunu saptamaya kalkınca parmakların arasından nasıl kaydığı hemen görülüyor. Yalnız toplumbilim ve psikoloji açısından yapılacak *çift bir yaklaşım,* otorite olayının özünü bize verebilir, ama bir

---

(1) Burada "otorite" teriminin "din" terimine yaklaştığını söylemek ilginç olacaktır; çünkü İngilizcedeki ya da Fransızcadaki "din" teriminin iki kökünden birisi "bağlamak" anlamına gelir.

yandan, tüm insani bilimler gibi yalnız toplumbilim ve psikoloji doğanın kesin bilgisini verme savını taşıyabilir mi? Öte yandan, her iki bilimdeki okulların çeşitliliği bugün bu her iki bilime de sahip olduğunu ileri sürebilir mi?

Bununla birlikte, otoriteyi psikolojiye doğru kayan yalnız toplumbilimci ya da toplumbilimine doğru kayan psikolog gözüyle inceleyecek olursak, o zaman her iki durumda da kısmi ve yaşamdan yoksun görünümler ortaya çıkar. Eğer bu iki disiplinin verileri sadece bir araya getirilecek olursa, o zaman bir tür anatomik betimlemeye daha iyi varılır. Eğer gözlemce aynı zamanda ve aynı anda hem toplumbilimci, hem psikolog olursa, o zaman otorite olayını *kavrar*.

Demek ki bu önce bir yöntem sorunudur.

Bu birinci noktanın getirdiği yön kabul edilir edilmez, sorunlardan ileri gelen çok sayıdaki bilimsel zenginlik ortaya çıkar.

Gerçekte, eğer otorite toplumsal ve psişik olanı birbirine bağlayan yerdeki şu uzlaşmaysa, uzlaşmanın kabul edilmesine ya da reddedilmesine yol açan etkenler nelerdir? Bu karşılıklı onama bir kuşaktan diğerine nasıl geçiyor? Temelleri nelerdir? Tarihsel anlara ve uygarlıklara göre hangi değişikliklere uğrarlar ve hangi biçimleri alırlar? Daha kesin bir dille söyleyecek olursak, bu son sorun ve yetişkinlerle gençlik arasındaki ilişkilerin incelenmesi için gösterdiğimiz ilgi konusunda güncel karşı çıkış çeşitli biçimlerdeki otoriteyi öncelikle hedef alıyorsa, niçin bu reddetme birden bire ortaya çıktı? Ve son bir soru: geleneksel otorite koruyuculuğu olmadan bir grubun ya da bir toplumun yaşamı ya da yaşamda kalması kavranabilir mi ve buna olumlu yanıt veriliyorsa, o zaman otoritenin elinde tuttuğu rol nasıl ve ne ile yürüdü?

İkinci nokta bizi önceki tanımı tümlemeye ya da yeniden gözden geçirmeye götürecektir.

Sınamadan geçirilen otoritenin son çare olarak çıplak güce başvurduğunun ortaya çıktığını daha önce görmüştük. Otoritenin kendi kaynağını şiddet uygulamasında bulduğunu da yine daha önce açıklamıştık, böylece birincisi sürekli, öteki gizli güç halindeki iki güç arasında yanıltıcı gücün maskesi olarak sayılabilirdi.

Otorite kendi kaynağını şiddet uygulamasında bulur derken tam

olarak ne demek istiyoruz? Sadece şunu: otoriteye boyun eğme refleksi[2] ve yaşamının ilk aylarından beri çocuğun koşullanmaya uyduğu etki. Bu koşullanmayı olası kılan -olası ama meşru olmayan- biyolojik bir eşitsizliktir; şöyle ki, çocukla yetişkin arasındaki fiziksel olanakların orantısızlığı. Bu orantısızlığın çok belirgin olduğunu herkes bilir, çünkü küçük çocuk kendi gücüyle kendi gereksinimlerini karşılayamaz, kendi yaşamını sürdüremez.

Eğer bu koşullanmayı bu biyolojik eşitsizlik olası kılıyorsa, demek ki onun ruhsal-duygusal sonuçlarından destek alıyordur, çünkü çocuk kendi kaçınılmaz saldırganlığı karşısında büyüklerin kendisine verecekleri terk etme (sevgiden yoksun kalma) cezasından korkar. Bu terk edilme (suçluluk) korkusuna gelince, yetişkin bunu istediği gibi kullanır ya da sömürür ve bu durumda çocuk yasaklayıcı otoriteyi bir koruma gibi duyumsar. Çevresine bir tür engeller konularak saldırgan olması önlenir ve eğer "uslu" olursa, diğer bir deyişle bu engelleri aşmazsa, terk edilmeyeceği güvence altına alınabilir. Kısaca söyleyecek olursak, çocuğun içinde bulunduğu kültürel çevre, onun suçluluk duygusunu azaltacağı ve ona duygusal bakımdan özerk ve bağımsız olma izni vereceği yerde, bu suçluluk duygusunu, bu terk edilme korkusunu öyle bir artırır ki, çocuk kendi saldırganlığı karşısında korkuya kapılır ve "artık seni sevmeyeceğim" gibi olasılıkların sonuçları da bu saldırganlığı ayrıca artırır, otoriteye olan başvurusu, son derece yıkıcı olarak yaşadığı saldırganlık bağlarını pekiştirir. Bu bağlar ne denli çok pekişirse, saldırganlığı da o derece artar- böylece etkinlik ve özgürlük arzularından yoksun kalır.

Olayları böyle açıklayınca, insan bir diktatörün doğuşundan söz ediliyor sanır. Bu tarzda bir diktatör yamağının ya da diktatörün yaptıkları, daha önce olanların ruhsal-duygusal bir planda *yinelenmesin-*

(2) Bize "gel!" deniyor ve biz geliyoruz. Bize "git!" deniyor ve biz gidiyoruz. Biz tahsildara, jandarmaya ve yardımcısına boyun eğiyoruz. Kuşkusuz biz bu adamların önünde değil, onların şeflerinin önünde belki boyun eğiyoruz. Bununla birlikte onların karekterini küçümsüyoruz ve niyetlerine kuşkuyla bakıyoruz. Bourricaud'nun Otorite üzerine kitabı, B.de Jouvenel'in (**İktidar ve Gelişmesinin Doğal Tarihi**) adlı kitabından alınan bu sözlerle başlıyor ve eğer otorite ya da otoriteler önünde eğiliyorsak, bunun fiziksel bir zorlamayla olmadığını açıklığa kavuşturuyor.

den başka bir şey değildir. "Başkalarından, düşmanlardan gelecek saldırganlıkların yol açacağı karmaşaya karşı yalnız ben sizi koruyabilirim" der. Ama eğer bir diktatöre katılanmanın özlemini çekenler karmaşadan bu denli çok korkuyorlarsa, demek ki onların kendileri kendi iç dünyalarında özgür değildir ve düşmanlarını bir günah keçisi yaparak, kendi tepkisel saldırganlıklarını yansıtırlar.(3) Psikolojik bir yasaya politik bakımdan- ne denli çok yoksun bırakılırsa, o denli çok saldırgan olur.

Çocuklarla yetişkinler arasındaki biyolojik eşitsizliğin olası kıldığı koşullanma, terk edilme korkusuna ve sevgi yitimine dayanır, bunlar koşullanmayı giderek daha çok beslerken yalnızca ruhsal-duygusal çocuklaşmayı sürdürmez, ayrıca bunu artırır, ayrıca küçük çocuğun başka bir eğiliminden de destek alır. Bu eğilim yetişkini idealleştirmek, ona büyüsel sınırsız bir güç vermek ve özellikle düşüncelerini kestirmek ve uzaktan kavramak. 1984 adlı romanda Orwell'in yarattığı *Büyük Kardeş,* iktidarı elinde tuttuğu için, böyle bir saygın çekingenliği esinler.

Oysa burada yanılgıdan kurtarmadan uzak kalan yetişkinler, bilinen nedenlerden ötürü çocukların kendilerine verdiği doğaüstü güçlere dayanma eğilimini gösteriyorlar. Çocuklar, yaptıkları bir şeyin ortaya çıktığını görüp şaşırdıkları zaman, büyüklerin verdiği yanıt "bunu bana söyleyen küçük parmağım oldu" biçimindedir. Benzer şekilde çocukların söylediği yalana karşı yetişkinlerin nefreti -"Eğer doğruyu söylersen cezalanmayacaksın"-, büyük bir olasılıkla yaralanan gururlarının yanıtıdır: maskesi düşen ve oyunları "bozulan" "büyücü" gibi bundan rahatsız olan yetişkin, doğaüstü bir varlık gibi artık sayılmış olmamaktan az çok bilinçli biçimde üzülürler ve şöyle derler: "Çocuklar babalarını yargılamazlar..."

Üçüncü nokta koşullanmanın kendisiyle ilgilidir. En klasik biçimiyle gerçekleşir, öyle ki, insanlık şartlanmayı uygulamak için Pavlov'u beklemediği gibi, bilinçdışının etkili olması için Freud'ü de bek-

(3) Fransadaki yeni faşist bir hareket "Yeni Düzen" adını taşıyor. "Düzen": çocuklaşmış, çok zayıf bir ben'e karşı dışardan aktarılmış bilinçdışı tepilere karşı ek savunma. "Faşist": bilinçdışında baskı altında kalan tepilerin aşırı saldırganlık biçimi altında geri dönüşü.

lememiştir. Pavlov ve Freud'ün katkıları, şartlı reflekslerin nasıl oluştuğunu ve bilinçdışının nasıl işlediğini bilimsel olarak açıklamaktan ibarettir.

Şartlı refleksin klasik tanımını burada yeniden yapalım: Organizmanın ilgisiz olabileceği dış dünyadaki bir etkenin eş zaman içindeki aynı bir eyleme, yani organizma için yaşamsal olan ve şartlandırmadan uyarılan bir eyleme denk düşmesidir; bunun da çocuklarda iki ayrı alt-bölüme ayrıldığı söylenebilir.

Birinci bölümde, çocukların bir eğilimiyle (cinsellik, merak, düşünme, eleştiri, kişisel etkenlik), çocuk için yetişkinin muhalefetinden doğan sıkıntı arasında (dövme, tehdit, ceza) yeni-oluşmuş bağları sıralıyoruz. Şartlı refleks tam oluştuğu zaman, en küçük bir eğilim, sıkıntıyı ve eğilimin kendiliğinden bastırılmasını uyandıracaktır.

İkinci bölümde, artık baskı eğilimini değil de, "otoritenin temsilcisi olan yetişkine boyun eğmenin şartlı koşullanma refleksinin oluşumunu" sıralayacağız. Ya da daha doğrusu, yetişkinin temsil ettiği ve otorite adını verdiğimiz şeyi.

Bu son durumda, buyruk sanki kendisinden geliyormuş gibi yetişkinin buyruğuna yanıt veren bir refleks yaratılır.

Tüm cezalar, tehditler, korkutmalar etkisini gösterir, çünkü bunlar *zevk karşıtı* bir kaynaktır. Ve belli bir yaşa değin çocuk için en büyük sıkıntı,[4] ana-babanın sevgisini yitirmek -bu sevgi yitiminin temsil ettiklerini de yitirmektir: terk edilme bunaltısı, besinsiz ve korunmasız kalma korkusu. Çocuğun yaşadığı ve kendi saldırganlığının cezalandırılması gibi saydığı bu yitimin bilinçsizce yaptığı telkini anımsayalım.

Bunu başka türlü açıklayacak olursak, koşullu refleks, belli bir modele göre formüllenen ve *eleştirisel ben'i devre dışı bırakan* bir buyrukla ortaklık kurar. Boyun eğenlerde eleştirisel kafa yapısı yıldırılmadan otorite olayı ortaya çıkamaz.

Buyruğu yerine getiren, sanki buyruk verenin bir uygulama etke-

(4) Birinci bölümün son kısmında bu noktayı incelemiştik: "Otoritenin ruhsal-duygusal etkeni."

niymiş gibi buyruğa uyar. Örneğin Eichmann'ın kendini suçsuz saydığı suçsuzluk çelişkileri böylece anlaşılır: kol, beynin buyruğuna uymaktan başka bir şey yapabilir mi ve yalnızca sorumlu olan beynin kendisi değil mi?

Buyruğun belli bir modele göre formüllendiğini yazmıştık. Gerçekte yetişkin için otoriteyi temsil eden ayırt edici işaretlerin tanınabilir olması daha sonrası için önemlidir: üniforma, dış görünüş, ses tonu. Otorite kurmaya koşullanmış bir birey, böylece kendiliğinden belli bir ses tonuna göre konuşur.

Ayrıca, buyruk vereni -çocuğu "yetiştiren" eski yetişkini- içe mal eden bu sonradan oluşan devre, ne zaman bu alanda- az çok şiddetli ve her zaman var olan duygusal bir atmosferi harekete geçirirse, saygın korku, boş inanç da ona eşlik eder, çünkü bu atmosfer ilk çocukluktaki ilkel kökeni gösterir. Otoriteye karşı duyulan bu nerdeyse doğaüstü korkunun nereden doğduğunu daha önce görmüştük: anababayı sınırsız bir güç sayan ilk çocukluk eğiliminin sömürülmesi.

Bize göre otorite olayı, çocuğun yetişkine göre zayıf kalan zihin gücünün ve çocuk boyun eğmediği zaman önce sevgisiz kalacağı tehditi üzerine dayalı bir koşullanmanın yardımıyla sömürülen ve sürekli kılınan bir eşitsizliğin sonucundan başka bir şey değildir.

Bu koşullanmanın kimi özelliklere sahip olduğunu, ama konuyu o denli çok genişletmeyeceğimizi ayrıca söyleyelim. Gerçekte yetişkinler kendi çocuklarını yetiştirirken, bu koşullanma refleksinin kendiliğinden beslendiği düşünülebilir. Çocukların kendi otoritelerine boyun eğmesi, ana-babaların kendi boyun eğme refleksini yeniden etkin hale getirir. Çocuğun şartlandırması yetişkinin her bakımdan yabancılaşmasına yol açar.

Söz konusu kimsenin kişiliğine zarar veren bu yabancılaşma modeli, böylece çocuk üzerinde etkisini gösteren bir şartlanmaya dönüşür ve onda kendi bilincinin denetiminden kaçan *yabancı bir cisim* gibi yerleşir. Bu da her fırsatta eleştirisel ben'i etkisiz kılan dallı budaklı, karmaşık bir koşullu refleks devresidir. Bu verilere dayanarak, bir insanın bir çeşit nasıl ikiye bölündüğü daha iyi anlaşılabilir: kişili-

ğin bir bölümü, gerçekliğin sınavlarına ve deneysel doğrulara boyun eğerken, öteki bölümü, hiçbir eleştirisel anlayış olmadan ve nerdeyse kendiliğinden dinsel ve laik otoritelerin buyruklarına boyun eğer.

Ayrıca çocuklara uygulanan şiddet, her zaman onların" iyiliği için" bahanesi altında yapılır.

Bir grup insana ne zaman şiddet uygulanacak olsa, onlara çocukça bir nitelik verildiğini söylemek ayrıca ilginç olacaktır. Sömürgeciler için zenciler ve Araplar "kocaman çocuklardı" Ve geçen yüzyılda işçiler, patronları[5] tarafından babaca yönetilmeleri gereken çocuklar gibi sayılıyorlardı. Katolik dinine bağlı olanlar, "Bizim Ermiş Ana Kilisesinin" ve "Bizim Ermiş Baba Papanın" çocukları değil midir? Albay için "alayın babası" ve çar için "halkın küçük babası" denmiyor muydu?

Dördüncü nokta: otorite adı altında her şeyden önce bir grubun ya da bir toplumun *birey* üzerine tekyanlı iktidar hakkı ortaya çıkar ve bu yetişkinlerin çocuklar üzerindeki güç kullanımıyla uygulamaya konulur.

Sosyo-kültürel kurumlar hem çocuğa *şiddet uygulamasını meşrulaştırmayı,* hem de bu *şiddeti meşrulaştırmayı* başardığı kadar, hiçbir zaman başarısında olduğu kadar güçlü görünmedi. Otorite, soyut bir kavram olan bu dönüşümün sonucundan başka bir şey değildir.

Otorite adı altında her şeyden önce bir grubun ya da bir toplumun *birey* üzerine tekyanlı iktidar hakkı olduğunu söylemiştik, bunu doğrulayan, karşıt terim, özgürlük kavramı oldu. Otorite ve liberte, gerçek diyalektik bir ilişki içinde ve biri diğerine göre göreceli kavram alınarak yazılır.

Ama bu noktaya bir kez daha dönelim: bu iktidar hakkı isteğini, otoritenin kendisi ya da otoriteyi temsil edenler ya da otorite adını alanlar, toplumun kendisi ya da yalnız dış gücü uygulayanlar ve fiziksel zorlama dışa vurmaz. Bir kez koşullanmış olan çocuk, yetişkin bir birey olunca, ayaklarını bağlamaya gerek kalmadan kendiliğin-

(5) Patron, **pater (baba)** sözcüğünden türeme.

den otoriteye boyun eğmiş olacaktır.[6] Elbette bu koşullanma arada bir güç gösterileriyle yeniden etkinleşme gereğini duyar: ödüller, işinde yükselmeler, nişanlar ya da tehdit ve ceza. Ayrıca bu yeniden etkinleşme gereği, otoriteye karşı koşullanmanın, Pavlov'un betimlediği koşullu refleksten temelde ayrı bir nitelik taşımadığını onaylıyor.

Otorite olayındaki aldatıcılığın son marifetini bir sonraki paragrafta göreceğiz. Şöyle ki, otorite konusunda kendi başına bir kimliği olan bir topluluk ya da grup, aslında mülkiyeti elinde tutan bir azınlığın çoğunluk üzerindeki iktidarıdır. Eğer dış güç ve onun olası kullanımı, bireyin içinde etkisini gösteren bir psikolojik baskı öğesine ekleniyorsa ve kendi bilinçli algılamasının dışında bulunduğu ölçüde bundan hiç kurtulamıyorsa, o zaman iktidar oldukça olağanüstü kısa bir yoldan kendi amaçlarına varır.

Otoriteyi elinde tutan, bireyin bu iç baskısı aracılığıyla sağladığı iktidarı, kendisine salt gücün baskısı sağlamayacaktır. Bu dış güç olmadığı zaman bile, bu iktidar sürekli bir şekilde kendini gösterir.

Bireyin bilincinden ve gücünden kaçan, onu içten komutalı bir varlık yaparak belli uyarılara (otorite işaretlerine) boyun eğen bir refleksle otomatlaştıran bir iç güç, böylece dıştan gelen bir gücün yerini belli bir ölçüde alabilir.

Beşinci nokta: Otorite olayının yol açtığı son aldatmaca, bu otorite azınlığın çoğunluk üzerindeki iktidarıyken, toplumun (ya da grubun) birey üzerindeki haklarını aramasıdır.

"Otorite toplumu", gerçek iktidarı elinde tutar ve çoğunluğu çocuk yerine koyar, Salazar'ın dediği gibi onları "kendi iyilikleri için korur."

(6) Polis kendisini otoritenin temsilcisi olarak görüyor. Kır bekçisinin kepinin üzerinde altın harfle YASA yazılı değil mi? Diğer bir deyişle, çocuk olan vatandaşa göre bir yetişkinin eğilimini temsil etmiyor mu? Örneğin Fransa'da polis, durdurmak zorunda olduğu bir arabanın sürücüsünü nezaketle selamlar, ama bu nezakete karşı isyan ettiği nerdeyse her zaman sezilir ve insanca olmayan soğuk karakterinin çok özel niteliği bunu ayrıca gösterir. "Dünya tersine mi döndü?", der gibidir kendi kendine, yarı bilinçli, yarı bilinçsiz: "Ana-babalar, çocuklarını selamlamak zorunda kalıyorlar." Ama polis, kaçak bir çocuğa seslenir gibi araba sürücüsüne öğütler vermeye başladığı zaman, her şey kendi yerini almış olur. Benzer şekilde, birçok vatandaşın polise karşı tepkisi de, ana-babalarıyla var olan ilişkinin yinelenmesini andırır.

Bununla sosyo-ekonomik olayların geleneksel yetişkin/çocuk ilişkilerinin sürekliliği içinde özetlendiğini ve tükenip gittiğini elbette söylemek istemiyoruz. Bizim demek istediğimiz şu; üretimin ekonomik ilişkilerinden başlayarak ortaya çıkan politik güçler, önceden var olan psikolojik ilişkilerin alışkanlığı içinde doğal olarak akan bir gidiştir. Sosyo-ekonomik üstyapı, bir duman gibi dosdoğru yukarıya yükselmez, elinin altında, kendi yapısı içinde bulunan tüm gereçleri kullanır ve bunlar arasında eşit olmayan yetişkin /çocuk ilişkileri de vardır. Şimdiye değin tüm sosyo-politik ilişkiler bir azınlığın iktidara el koyması olduğuna göre, kendi özünde her zaman kendine eşit bir egemenlik ilişkisinin yetişkinle çocuk arasındaki eşitsizlikten doğan ilişkiyi kullanması şaşırtıcı değildir.

Önceki paragrafı şimdi artık özetleyebiliriz: Şimdiye değin ekonomik üretim ilişkilerinden doğan politik iktidarın eşitsizliği, yetişkinle çocuk arasındaki güç eşitsizliğinin sonuçlarını istediği gibi kullanarak, artırarak ve sürekliliğini sağlayarak rahatça uyguladı. İki şiddet arasında, yani azınlıkla çoğunluk ve yetişkinle çocuk arasında kalan sevgi, doğal olarak boğuluyor. Basit bir karşılaşma olmadığı ve her iki şiddetin birbirlerini karşılıklı olarak beslediklerini anlaşıldığı ölçüde, sorunun da elbette daha karmaşık olduğu anlaşılacaktır. Bir devrim yapmayı başaran yetişkinlerin kendi çocuklarında aldıkları otorite koşullanmasından tümüyle kurtulamadıklarını, bu perspektif içinde gözlerimizin önüne getirebiliyoruz.(7)

Altıncı nokta: Her zaman bir tek hiyerarşik model üzerine kurulan bir tek tip otoritenin varlığını, daha önce sergilenenler bize açıkça gösteriyor. Bu otorite, her zaman bireyin üstünde sayılan üstel bir dinde (tanrı) ya da üstel bir laiklikte (toplum, devlet-tanrı) kanıtlanıyor. Bu sözde üstel olan, ancak bir azınlığın bir çoğunluk üzerine yasal bir iktidar kurmasıyla uygulamaya geçebiliyor. Son olarak, şiddetin aldatıcı maskesi otorite, ancak her zaman çocuğun sistemli olarak

(7) Ve çocuk, ana-babası gibi bir "doğa" yasasına göre değil, her zaman için bu koşullanmayı yaşadığından, otoriteyi yıkmış olma suçluluk duygusundan özellikle büsbütün kurtulamaz. Bu nedenle, ana-babalarını öldürdüklerini, kendi bilinçaltı "gerçeklerinde" yaşamaları gerekir.

koşullanmasıyla ve onda -sonra yetişkinde- otoriteye boyun eğme refleksini yaratarak kendi biçimini bulur: kendi ayrıntıları içinde ve hayvanlara uygulanana benzer bir koşullandırma yönteminin biçim bulması kendini gösterir.

Demokrasi otoritenin ele geçirilmesi olunca, bu görünüm içindeki "demokratik otorite" kavramı, elbette bize çatışkılı bir durum görünüyor.

Düşündüklerimizi sonuna değin söylerken, herhangi bir üstel güce inanmayı reddeden birisi için öz ve doğa bakımından tüm otoritenin meşru olmadığını açıkça bildirmemiz gerekiyor. Eğer yetişkinle çocuk arasında tam bir güç eşitsizliği varsa, daha önce gördüğümüz gibi, otoriteye boyun eğmeyi sürekli kılan, işte bu eşitsizliği ruhsal-duygusal açıdan kullanma ve sömürge olayıdır.

Ayrıca yasa otoritesi yanlış anlamda kullanılmaktadır: Bugün yalnız bireylerle toplum arasındaki ilişkiler yasasının uyumundan ya da yasanın insan ve toplumsal yararından söz etmek gerekir.

Bu sorun elbette otoritesiz bir toplumun olasılığı ya da olasılığı sonucunu düşünmeye bizi götürüyor. Otoritenin işlevlerinden birisinin, toplum içinde ortaya çıkabilecek çatışmaları ezmek olduğu kavranırsa, o zaman kitabın bu bölümünde tümüyle geçici olan bir yanıt bulunabilir. Ya da daha doğrusu otorite, çatışmadaki yanlardan birisini ezer, büyümesini, biçimlenmesini ve kendi etkisini göstermesini engeller. *Otorite, çatışmanın canlılığını felç eder.* İşlevsel bir planda otorite, çelişkilerin çatışmasına, oyuna ve güç ilişkilerine savunmacı bir çözüm bulma çabasıdır. Eğer faşizm adını verdiğimiz bu otoritenin sertleşmesini artıran koşullar - çatışmayı şiddetlendiren koşullar - göz önüne alınırsa, bu nokta çok daha net bir biçimde görülür.

Bizim çağımızın sorunu, bir otorite olduğu kadar, çatışma adı verilen zıtların kavgası gibi de görünmüyor.

Önce otorite sorunu üzerine, sonra onun yerini alabilecek toplumsal uzlaşma üzerine yürütülen düşüncelerin, böylece ister istemez çatışma olayının işlevi ve olası değeri, oluşması, aşılması ve başka biçimler altında kaçınılmaz olarak -mı?- yeniden doğuşu, sözün kısası-

çatışmaların yaşamı üzerine yapılacak düşünsel bir yaklaşımla zorunlu olarak sürdürülmesi gerekiyor. Nerdeyse granit gibi sürekli donuk bir piramit imgesinin ya da hep eşit aralıklarla sıralanmış bir merdivenin imgesinin yerini, böylece her zaman yeniden biçimlenen ve evrimci olduğu kadar yaşamın kendisi kadar da kıpırtılı diyalektiğin sarmal imgesi alabilir.

2- Salt Boyun Eğmeden Artan Bir Özgürlüğe Doğru

İnsanlığın başlangıcında otorite vardı, bu otorite doğaüstü (tanrılar, şeytanlar), bir kimlikle, bir grup, bir insan ya da bir azınlık kimliğiyle ortaya çıktı. Aslında ilk başta bu üçü de otoriteyi somut olarak temsil ediyordu. Ve bu otorite nerdeyse salt bir iktidara sahipti.

Başka türlü söyleyecek olursak, bu mitsel başlangıçta otoriteye karşı gelmek, ölmekle eş anlam taşıyordu -ve böyle bir mitin olayları anlamamıza nasıl yaradığını bu bölümün sonunda anlatacağız.(1) Otoriteyi çiğneme yüzünden ölüm, belki de otoritenin en son başvurmak zorunda kaldığı güç kullanımıydı ya da şef ayaklananların öldürülmesini buyuruyordu. Belki de bireyin içindeki otoriter koşullanmanın şiddetine doğrudan doğruya bağlıydı: *ilkel* bir toplumda büyücü kızarak klanın üyelerinden birisinin üzerine tanrıların öfkesini çekiyordu ya da grubun dışlaması o bireyin ölümüne yol açıyordu.(2)

Demek ki başlangıçta otorite vardı. Ve bu otorite salt, sınırsız-güç olarak yaşadı. Önemli bir tabuyu çiğneme düşüncesi, gruptan atılma düşüncesi, kargınma düşüncesi, bir süt bebeğinin ya da küçük bir çocuğun annesi tarafından terk edilme korkusunun verdiği bunaltıyla aynı sonucu doğruyordu. Bu evrede birey yaşamı boyunca üstüne

(1) Hem ayrıca mitler, -insanın içindeki ve dış dünyasındaki- belli gerçeklikleri, özel bir tarzda anlamaktan, diğer bir deyişle, onları açıklayıcı bir isteme bağlamaktan başka bir şey değildir. Bilimsel kuram bu gerçeklikleri daha etkili bir şekilde kullanarak aynı görevi belli bir tarzda yerine getiriyor.
(2) Depresif ve psikosomatik olayların birbirine karıştığı ve etkilerini biriktirdiği düşünülerek bu olaylar anlaşılabilir.

çöken terk edilme bunaltısının tehditinden hiçbir zaman kurtulamıyordu; grubun terk ettiği bireyin yaşadığı bunaltı öylesine büyüktü ki, ister istemez onu ölüme sürüklüyordu. Küçük çocuk nasıl anne iktidarının keyfine göre yaşıyorsa, birey de bu sınırsız-güçlü iktidarın keyfine kalıyor: yakarmalar ve kurbanlar, tanrılan bu grubun hizmetine vermeye yönelikti, ama ilkel tanrılar, örneğin Musa'nın yasasında olduğu gibi insanlara bir "sözleşme" ile hiç de bağlı değildiler. Bu evrede, doğaüstü kimlikler, bilinçdışındaki ilkel anneye yanıt veriyorlardı ve daha sonra ortaya çıkacak olan baba dinleriyle ilgili değildiler. Tanrılar kendi keyiflerine göre hareket ediyorlardı: insanların hoşuna gidecek bir şey yaptıklarında, ancak onların yakarmalarını dinledikleri umut edilebilirdi. Otorite ile ilkel ana arasındaki ilişki ve küçük çocuğun terk edilme bunaltısıyla yetişkinin terk edilme bunaltısı arasındaki bağ, hiç kuşkusuz bilinçdışında kalıyor: birey, bu iki olay arasında bir bağ göremiyor.

Kendi yolumuzu izlemeden önce, araya başka bir olayı katalım.

Bu evrede, egemenliği ilkel anneninki kadar salt ve keyfi olan başka bir güç daha vardır. Ve eğer ilkel anne, bu sınırsız keyfi güce sadece küçücük çoğun ruhunda öznel olarak sahipse,(3) bu öteki güç de, ilkel insanlığın üzerine saltçı bir tarzda egemen olur. Bu ikinci güç, dış gerçekliktir, doğa'dır.

Bu andan itibaren şöyle bir soruyu kendimize sorabiliriz: acaba "ilkel" insanlık, ilkel anadan kurtulamadığı için mi, yoksa insanlık kendini karşısında güçsüz bulduğu ve önceden bilinmeyen doğa'nın eline geçtiği için mi salt otoriteyle karşı-karşıya kaldı?

Biz seçenek olarak birinci terimi yeğliyoruz. Gerçekte bu "ilk" insanlar, artık insandılar. Goriller kedi dış gerçekleriyle olan deneyimleriyle, önünde eğildikleri, sınırsız güçlü ve önceden bilinmeyen bir doğa'nın soyut kavramına varamazlardı. Din insanla başladı. Eğer bu "ilk" insanlar, artık insan olarak varsa, bugün bildiğimiz gibi, ana

(3) Çünkü nesnel gerçeklikte anne elbette sınırsız bir güç değil. Bebek üzerinde sınırı olabilecek gücü, gerçekte anne sevgisi, töreler ve grubun yasalarıyla sınırlı kalabilir.

nesnesiyle olan bu öznel ilişkinin anısını kaçınılmaz olarak kendi bilinçaltlarında bir anı olarak saklıyorlardı.

Bununla birlikte, ilkel anayla doğa'nın bu iki salt gücü karşısındaki benzer yaşam, sonuçsuz kalamazdı.(4) Özellikle ilkel anneyle ilgili eski yaşama benzer olan doğa, bireyi ya da grubu *yansıtan bir zemin* oluyordu ve tanımı gereği bilinçdışında kalıyordu. Başka türlü söyleyecek olursak, süt çocuğu anne nesnesine göre nasıl bir ruhsal-duygusal tavır takınıyorsa, birey ya da grup da kendi dış ortamına, yani doğa'ya göre genelde öyle bir tavır takınıyordu. Burada doğa-ana'dan söz edilebilir. Ama bu terimi ancak bugünün gözlemcisi kullanabilir: ilkel birey ya da grup, doğa'ya karşı olan tavırlarını, daha önce ilkel ana'ya olan tavırlarının yeniden üretimi olduğunu bilmiyor. Doğayı erkek temsilcileriyle temsil eden doğaüstü güçler bile tasarlanabilir.

Doğanın daha büyük bir "bağışlayıcılığının" ya da "sertliğinin" - örneğin iklime ve toprağın zenginliğine göre -ilkel ananın bilinçdışı imgesi üzerine yansıdığı ve onu daha iyicil ya da daha kötücül yaptığı da ters yönde düşünülebilir. Bir çeşit zincirleme ilişki içinde anne -ve kendi alışkılanıyla klan- çocukla olan davranışında bu etkiyi yansıtır.

Çeşitli biçimler altında bireyin üzerine çöken bu otorite evrelerinin tümüyle zorlayıcı ve bireysel özgürlüğün- seçme özgürlüğü, karşı çıkma, ayıklanma ve eleştirisel düşünce- tümüyle yoksun olduğu açığa vurularak insanlığın bu mitsel başlangıcı kavranabilir.

Otoritenin yıldırımlarını üzerine çekmek düşüncesinin kendisini içerden korkuttuğu birey, en basitinden kendisini kişisel bir yargılamanın belirsizliğine götürebilecek birleştirici bir devreye, düşünce katıcı yollara girmez. Ama özellikle bir özgürlüğü ya da otoritenin ağırlığını hafifletmeyi olanaksız kılanlara karşı, belli bir anlamda gerçek anlamda birey yoktu.

Grubun her üyesi, gerçekte bireyleşmemiş, özerkleşmemişti; şöyle ki, bireyin psişik sistemi, ruhsal-duygusal ana dayanağı, büyük öl-

(4) İkincisi bilinçliyken, birincisi bilinçsiz ya da yarı bilinçli kalabilir.

çüde kendi içine mal edilmemişti: bunların hepsi de nerdeyse dıştaydı. Grubun üyesi, ancak grubun içinde ve onunla yaşıyordu; dışına çıktığı an yıkıma uğruyor, ölüyordu. Psişik sisteminin çeşitli kısımları arasınaki bağ, kendi ben'i ile grubu arasındaki bağa göre daha zayıftı. Burada bir "grup ben'inden" söz edilebilir ama bireyin güncel ilişkilerinde kullandığı dilbilimsel "ben"den söz edilemez. Eğer bir düşünüş vardıysa, bu da ancak yasaklar sının içinde ortaklaşa olabilirdi.

Bu andan itibaren otoritenin ağırlığının içerde azalması ve özgürlük, ancak dışta büyük bir dönüşüm yapılarak ortaya çıkabilir. Doğanın gücü insanın üzerine daha az çöktüğü zaman ancak insan özgürlük kavramını algılayabilirdi. Bireyin içindeki bilinçdışı ilkel annenin salt otoritesinin azalması, dış gerçekliğe[5] göre ilerleyici bir özgürlüğün sonucunu doğurur. Birey çevreye göre giderek özgürleşirken, özgürlüğün ve özgürleşmenin ne olduğunu kavradı. Özgürlüğün yolları önce dış dünyadan geçer. İnsanın özgürlüğünün özgül aracı olan bilim, doğrudan doğruya insan gerçekliğinin incelenmesine yaklaşmadan önce dış gerçeklikle ilgili başarıları tanıdı.

Otorite olayı ile ilgili daha önce betimlediğimiz öğelerin bütününü, bir önceki paragrafta verdiğimiz kavramlarla bütünleştirerek, kısa bir anımsama yapmanın gerekliliğine inanıyoruz.

Küçük çocukla yetişkin arasındaki biyolojik eşitsizlik, birinciyi ikinci karşısında maddi bağımlılığa götürüyordu. İnsanda sinir sisteminin özellikle yavaş gelişmesi göz önüne alındığında, bu bağımlılık -başka bir canlıda görülmeyecek derecede- uzundur.

Eğer çocuk bu terk edilme bunaltısını, bu suçluluk duygusunu kendi gelişimi sırasında anladığı zaman, bunlar kendiliğinden büyük ölçüde ortadan kalkma eğilimi gösterir ve saldırganlığı, fantazilerinin kendisine inandırdığı kadar yıkıcı olmaz ve gerektiğinde, giderek ye-

(5) Burada özellikle baba imgesinin içe mal edilmesini temsil eden kesin aşamayı betimleyerek ancak ayrıntılara girebiliriz. İçe mal etmenin yavaşlığı, dış olayların sonucu oldu, yani babalar ölüyordu. Bizim için bilinçdışı, dış gerçeklerden ve tarihten kopmuş bir değişmezlik değildir. Konuyla ilgili olarak okuyucuya başka bir yapıtımızı salık verebiliriz: **La Révolte contre le Père** (Babaya Karşı Ayaklanma).

tişkinler olmadan yaşayabilme yeteneğini gösterir.

Ama son döneme değin yetişkinler, bilinen tüm nedenlerden dolayı -baş eğmiş, hizmet etmiş olmak için, çünkü özellikle koşullanma kendileri için de böyle geçti- bu ruhsal-duygusal bağımlılığı sömürdüler, artırdılar, sürekliliğini sağladılar. Dayaktan çok verilen sevginin geri alınması şantajı, bu sömürünün ayrıcalıklı aracı oldu ve hâlâ sürüyor.

Yalnız böylesi yöntemlerle terk edilme bunalımının ve suçluluk duygusunun artırılması ve sürekli kılınması, toplumların içinde saptanabildiği gibi, ayrıca otoritenin de kökenidirler. Çocuk kendi ruhsal-duygusal gelişimini izleyeceği yerde, yanıltıcı tehlikelere terkedilmiş olmamak için, *boyun eğmeye* alışıyor. Otoriteye boyun eğen bilinçsiz bir refleks, yılların süresi içinde işte böyle yapılanıyor. Şu anlamda bilinçli değil: Böyle bir boyun eğme davranışı, kendi uzak kökeniyle bağlantı kurma yeteneğinde olmayan çocuğa ve yetişkine sonunda tümüyle doğal geliyor.

Böyle koşullanmış bir çocuk, yabancılaşmış bir yetişkin oluyor, çünkü kendi bilincinden ve isteminden kaçan kendisinin bir parçası, belli koşullarda onu kendiliğinden boyun eğmeye zorluyor. Böyle bir yetişkin, daha önce çocukken kendisine nasıl davranıldıysa, aynı anlayışı yineleme eğiliminde olacaktır; bu kolay kavranılır bir şeydir. Bir kez bir kukla yapıldı mı, aynı yol izlenerek diğer kuklalar da yapılır. İnsanlığın bu mitsel başlangıcında, yetişkinle çocuk arasındaki otorite, acaba niçin bize çok önemli geliyor? Oysa o çağlarda yetişkinlerin çocukları en iyi yoldan sömürmeleri için istemli ve bilinçli bir eğilime sahip olmadıklarını, salt anne bağımlılığına dayanarak ve biyolojik model üzerine ruhsal-duygusal bir bağımlılık örneğini kurduklarını düşünüyoruz. Yine iki bağımlılık örneği arasındaki biyolojik ve ruhsal-duygusal-açıklığın yetişkinlerin kendi istemleriyle giderek büyüdüğünü de düşünmüyoruz.

Etnologların bize tanıttığı biçimiyle "ilkel" toplumlarda bizim düşündüğümüz şey, yetişkinlerin ister tanrıların, ister grubun- grup ben'i, töreler, grubun tabusu -ya da bir azınlığın- büyücüler, şef, yaşlılar-salt otoritesine boyun eğmiş olmasıdır.

Böylece boyun eğmiş olan yetişkinler, kendilerini, çocuklarla kendileri arasındaki aynı tip ilişki içine sokarlar. Salt boyun eğmiş olanlar, doğal olarak çocukları da aynı salt boyun eğmeye koşullandırırlar.

Çocuklara gelince, yetişkinler bir aracılık görevini yerine getirebildikleri durumlara göre onlar için salt otoriteyi paylaşırlar; edimle düşünceyi uzlaştırmak için onlara daha çok boyun eğme gerekliliği de işte buradan ileri gelir.

Bizim için ilginç nokta şurada ortaya çıkıyor: çocukların büyüklere karşı salt maddi ve biyolojik bağımlılığıyla, ruhsal-duygusal bağımlılığı arasındaki açıklık, yetişkinlerin kendiliğinden gerçekleşen bir psikolojik değişikliği yüzünden giderek daha çok büyümedi.

Bize göre koşulların bir araya gelmesine uygun olan ilk tarihin ortaya çıkışı, yetişkinlerin otoriteye karşı salt boyun eğmesinin azaldığı zamandır. Bu hafifleme, daha sonra çocukların yetiştirilmesinde kendi etkisini gösterdi. Artık insan kendinden istediğinin daha çoğunu, çocukların kendisinden istemiyordu.

Böylece otoriteyle olan ilişkinin, kendi aralarında birbirlerine yakından bağımlı iki düzey arasına yerleştiği düşünülebilir. Birinci düzey, çocukların yetişkinlerle olan ilişkisine aittir; ikinci düzey ise, yetişkinlerin otoriteyle ve otoriterlerle olan ilişkisine aittir.

Otorite ve otoriteler — İkinci düzey

yetişkinler — Birinci düzey

çocuklar

Yeni bir döneme değin[6] her iki düzeyde de aynı tip ilişki vardı.

(6) Daha sonra 4 bölümde göreceğimiz gibi, teknolojik devrimin sosyo-kültürel kurumları-özellikle de yetişkin çocuk ilişkilerini düzenleyen kurumları-aşındırması, günümüzdeki yetişkinlerin çocukları ve gençleri geleneksel koşullanmaya göre yetiştirmesini engelliyor. Çağımızın özelliklerinden birisi de, yetişkinlerin otoriteye boyun eğmesinin, küçüklerin büyüklere boyun eğmesinden çok daha önemli olması değil midir? Olayın bu yönlerinden birisine biz **Kuşaklararası Bunalım** adını verdik.

İnsan çocuğu nasıl sömürüyorsa, otorite de onu öyle sömürüyordu.

İndirgeyici, basit ve basite indirgeyici düşünceden uzak olan bizler, insanlığın tarihini yukardaki görüşlerin ışığı altında betimlemeyeceğiz.

İnsanın insanı sömürmesi, ruhsal-duygusal bağımlılıktan başka nedenlere de tanık olmuştur. Ekonomik etkenler, teknolojik değişiklikler, toplumların evriminde belirleyici bir rol oynamıştır, bu açıdan kendi tutumumuzu Marx'ın analizine göre yapacağız.

Bununla birlikte, insanın insanı sömürmesinde şu eşi bulunmaz egemenlik aracının, yani otoriteye boyun eğmenin her zaman için kullanıldığı tümüyle anlaşılır bir şeydir. Bunun iki nedeni var: çünkü bu iki düzeydeki ideolojik koşullanma daha önce de her zaman vardı ve bunu kullanmak yeterliydi(7); ikincisi, çünkü izin verdiği egemenlik tipi, en yüksek derecede ekonomik olarak ortaya çıkayordu: sömürülmüş olan insanlar, kendi çocuklarının sömürüye boyun eğmesi için onları kendileri koşullandırıyorlar ve yetişkinlerdeki boyun eğme refleksi, durmadan fiziksel zorlamaya başvurmayı önlüyor.

Yetişkinlerin otoriteye boyun eğmesinin hafiflemesi ve özgürlüğün ve bu arada iç özgürlüğün de gelişmesi, daha yukarıda söylediğimiz gibi, koşulları destekleyecek yönde gerçekleşti.

Bununla ne demek istiyoruz?

Sadece şunu: her şeyden önce salt ve keyfi karakterli bir otoriteye karşı giderek "özgürleşme", bizim düşüncemize göre ancak cilalı taş devrinden sonra geleneklerden koparak ya da onları değiştirerek olasıydı. Bu kopma ya da değişiklik ancak üretim ilişkilerinin değişmesinden ileri gelebilirdi, üretim ilişkileriyse, sınıflar arası kavganın, teknik yeniliklerin, savaş ya da sömürü sonucu değiş tokuş ritmininin- değişmesinin sonucu olabilirdi- tüm olaylar, üretim güçleri düzeyinde değişiklikler getirdi. Bu sosyo-politik, teknik, ekonomik olayların

(7) Bakınız Luc Boltanski: **İlk Eğitim ve Sınıf Ahlakı**, 1969. Dinsel kurumların küçük çocukları eğitirken ve onları koşullandırırken iktidarı nasıl ellerinde tuttukları da ayrıca biliniyor.

kendileri, tarihsel dönemlerde, sınıf savaşlarının önceden var olan verileri üzerinde yankılar uyandıran yeni toplumsal sınıfları ortaya çıkardılar.

Önce demek ki, sosyo-politik düzeyde değişikliklere yol açan cilalı taş çağı, teknik ve ekonomik devrimden sonra, bu değişikliklerin kendisi- "üretim güçlerine" ilişkin dönüşümler- geleneksel ideoloji koşullanmasını bozdu. Ama bu demek değil ki, iktidardaki toplumsal sınıf, yetişkinleri ve çocukları ikinci kez ideolojik olarak yeniden koşullandırmadı. Bununla birlikte, geçmişle dönem arasındaki boşluk sayesinde, iki ideoloji arasındaki karşılaşma ve kopma olasılığı sayesinde, sömürülen insanda otoriteye karşı durumunu düzelten belli bir derecede eleştirisel bilinç gelişti.

Böylece tüm olumlu ilerleme ve geriye dönüşe karşın bir silsile içinde, önce salt otoriteye karşı boyun eğme, yavaş yavaş göreceli oluyor.

Tüm "özgürleşme" yetişkini, daha önce çocukken eski kuşağın yetişkinleriyle kurduğu ilişkilerden kısmen uzaklaştırıyor. Tüm "özgürleşme", (ruhsal-duygusal, ideolojik) bir koşullanmanın kısmen dışına çıkmaktan ileri gelir. Otoriteyle olan ilişkisini düzelten yetişkin, böylece aynı zamanda kendisiyle çocukları arasında kurduğu ilişkinin tipini de değiştirir. Böylece ortaya çıkan hafifleme, bir sonraki kuşağa aktarılır.

Bununla birlikte ilerleme hiçbir zaman güvencede değildir. Değişen bir koşullanma yerini, bir kez daha söyleyelim, eski, ilkel ve otoriter biçimdeki başka bir koşullanmaya bırakabilir. Tüm teknik-ekonomik, sonra sosyo-politik boşluk yüzünden ya bir "ilerleme" ya da "geriye dönüş" yerleşebilir. Almanya'da 1914-1918 savaşından sonra ve bunun peşinden gelen ekonomik bunalım sonrası aradaki boşluk yüzünden Nazilik tam otoriter bir sistem olarak bir kez daha yerleşti.

Ve son olarak, iki kuşak arasındaki boşluk çok büyük çapta olduğunda -bizim çağımızda böyle görünüyor-, uygarlık bunalımı terimini sanırım kullanabiliriz.

Şemamızda ikinci düzeye değil de, birinci düzeye yerleşmiş olan koşullanmadan "kurtulmanın" bir başka sürecine böylece günümüzde tanık oluyoruz.

Başka türlü söyleyecek olursak, teknik-ekonomik etken, her zaman olduğu gibi, yetişkinin otoriteyle olan ilişkisini etkilediği gibi, yeni bir öğe olarak çocuk-yetişkin ilişkisini de etkiliyor, çünkü şimdi söz konusu olan, aile ya da okul ortamından geçmeden, doğrudan doğruya çocuk üzerine olan etkidir.

Bu eylemin etkilerini daha sonra ayrıntılarıyla inceleyeceğiz.

Böylece, otoriteye tam boyun eğildiği insanlığın ilk mitsel çağıyla ilgili açıklayıcı kavramlar geliştirmek, bize önemli görünüyor. Ama mit kavramının başlangıcını bugün bilimsel anlama olasılığımız yok. Elimizde bulunan tek ipucu, tarihin ve etolojinin bize verdiği kısmi bilgilerdir. Bu noktada konuyla ilgili güncel bilgilerimiz daha çok doğrulanmış görünüyor ve kendi şemamızın geçerliliğini doğrulayabiliyor. Ayrıca modern psikolojinin buluşları, okuyucunun güven duyacağı yönde, böyle bir şemayla kolayca bütünleşebiliyor. Kırılgan, ama değişikliklere ve karşılaşmalara izin veren bir köprü, Freud, Marx ve Pavlov ile, tarihin ve etnolojinin yeni buluşları arasında kurulmuş bulunuyor.

Teknolojik devrimin ideolojik sonuçlarını incelemeden önce diğer bir deyişle, üretim ve değiş tokuş sistemlerinin dönüşümlerinde önceden var olan kurumlar üzerindeki etkilerini, -bir sonraki bölümde, en önemli özgürleştirici aşamalardan birisinin, yani Batı'da feodalitenin doğması aşamasında bunun nasıl cereyan ettiğini inceleyeceğiz.

Böylece o sırada var olan feodal, politik ve aile bağları arasındaki benzerlikleri ve ayrımları da inceleyeceğiz.

Ayrıca bu incelemeler arasında, boyun eğmeden kısmen kurtulmaya yol açan otorite bunalımını da saptayacağız, çünkü bunun skolastik ortaçağa son verdiği düşünülebilir. Onuncu yüzyılın Alovin'i ile, onikinci yüzyılın Abelard'ı arasında yeni bir dünya ortaya çıktı.

3- Onuncu Yüzyılda Avrupa Feodalitesinde Geleneksel Kopma

On ile on üçüncü yüzyıl arasında[1] Batı Avrupa'da çok çeşitli biçimler altında egemen olan feodalitenin rejim örneği, aile modellerinin ve politik örgütlenme tiplerinin kimi iç ilişkilerini tanımamıza izin verecektir.

Hızla gözden geçireceğimiz konunun eksiksiz olacağı iddiasını taşıyacak değiliz. Bizim tek isteğimiz, aile modelinin -ve bu modelin evriminin- belli bir tarzda insan toprağı olduğunu, üretim sistemlerini alt üst ettiğini, üretim güçleri içinde değişikliklere yol açtığını göstermek. Bununla birlikte, belli bir anda bu toprağın yapısının değişikliklerine kısmen bağlı olan üretim sistemleri, kendi üretim ilişkilerinin karakteristiğini kazandılar ve sınıf ilişkilerine kendi özel damgalarını vurdular. Bu insan toprağının -aile modelinin uğradığı değişiklikler ise, tersine, insanın iç dünyasına değin uzadı ve oraya dokundu, hatta bilinç dışının kimi bileşenleri oluverdi.

Bizim için gözden uzak tutulmaması gereken üç nokta var: daha önceki bölümlerde tanımını yaptığımız şekliyle aile modeli: salt otoriter modellerinden, bugün aldığı en son biçime değin evrimci aile ve insan bilinçdışının tümüyle değişmez olmadığı gerçeği. Ve son olarak, belli bir anda var olan aile modeline büyük ölçüde bağlı kalan sınıf çatışmaları, "ilerici" ya da "geriye dönük" diyebileceğimiz çözüm arayışına girdiler. Eğer Almanya naziliğe doğru kaydıysa, bunun nedeni yalnızca sınıf savaşımındaki durum değildir, ayrıca tüm toplumsal sınıflar içindeki aile modeli, en yüksek derecede otoriter bir şemaya göre kurulmuştu ve ilkel ana tipi otoritesinin bilinçdışını etkiliyordu.[2]

---

(1) Avrupa'da birinci feodal dönemin, Karolenj imparatorluğunun son dönemiyle, 1050 yılları arasında kaldığı söylenebilir, ikincisi ise, 1050 ile 1250 yılları arasında. Büyük istilaların durmasından birkaç kuşak sonrasına rastlayan bu ikinci dönemde, nüfus arttı, yeni tarlalar açıldı, ekonomik bir devrimle birlikte kentler gelişti, yeni bir ticaret ve zanaatçılar sınıfı, yeni sanat, kültür ve eğitimbilim doğdu.

(2) Bakınız: **La Révolte contre le Pere.**

Feodal rejimin, Karolenj imparatorluğunun yıkıntıları üzerine yerleştiğini anımsayalım; bu imparatorluk da, Roma imparatorluğu gibi oldukça hiyerarşik ve merkezi bir rejim tipini temsil ediyordu.

Merkezi iktidarla nerdeyse tüm bağların koptuğu, ekonomik değiş tokuşun ve üretimin yavaşladığı bir boşlukta, derebeyi ile adamının "karşılıklı insan/insan" ilişkisi olarak karakterize ettiği özgün bir hiyerarşik model doğdu. Daha sonra sözünü ettiğimiz politik bir özgürlüğe doğru yavaş yavaş giden bu yol, daha sonra göreceğimiz gibi oldukça "olumlu" bir modeldi.

Feodalitenin böyle kendi içine kapanmasının ve giderek daha büyük bütünsel bir yapı oluşturan akıma karşı, böyle bir karşı hareketin olumlu bir rol oynadığını anlayabilmek pek kolay değildir. "İlerici" bir kimse için "feodal" terimi, bayağı bir çağrışım yapar. "İlerlemenin" hep aynı yönde gitmesi gerekir. Fransız Devrimi'nde Jakobenler'in, taşra kavramında bile merkezkaç eğilimli kalan ne varsa silmek -ya da silmeye çalışmak- için Fransa'yı illere bölmek istedikleri biliniyor.

Oysa bizim için feodal rejim evrimci bir görünüm içinde son derece "ilerici" olduysa, bunun deneni *toplumsal dokunun* onun sayesinde can bulmasıdır. Ve sonra monarşinin kendisi, burjuva sınıfının yardımıyla güçlü merkezi otorite kurmayı başarınca, bu toplumsal doku, işlevi bize kaçınılmaz görünen "zıt" ve çatışkılı bir rol oynayabildi. Çünkü yalnız karşıtların çatışması, salt bir otoriteden kaçmaya izin verir. Feodal rejimin ulaşamadığı Rusya, kendini hâlâ tekçi yönetimden kurtarmış değil.

Feodal modelin oluşmasına izin veren kimi etkenleri kısaca ve bir kez daha gözden geçirelim.(3)

Merkezi iktidarla olan bağların gevşetilmesi de ayrı bir rol oynadı: akraba modelinin varlığı- bizim de göstermek istediğimiz işte bu: bu ilk paremetrenin dikkate alınması gerekliliği- güçlü merkezi bir

(3) Burada yararlandığımız yapıt, Marc Bloch'un *Feodal Toplum, Bağımlılık İlişkilerinin Oluşumu*, adlı klasik yapıt. Ayrıca yararlandığımız yapıtlar: Ferdinand Lot: *Antik Dünyanın Sonu ve Ortaçağın Başlangıcı;* E. Garin: **Modern İnsanın Eğitimi.**

iktidann yokluğundan, soyun ve akraba ailesinin sunduğu yetersiz destekten doğan, şiddete ve kanşıklıklara karşı kendini savunma zorunluluğu olan bir arkadaşça paylaşma (yoldaşlık), akrabalık ilişkilerine benzer bir ön-modelin varlığı oldu.

Merkezi iktidann bölünmesi ve tehlikeler karşısında ilk ortaklaşa tepki, kan bağlan üzerine dayandı:

> "Üretim ilişkilerinin gelişmesini yaşayan ve toplumsal ilişkide karakteristik boyun eğmeye dayanan bu feodal adını verdiğimiz dönem, aynca gerçekte kan bağlan üzerine dayanan ilişkileri daha da sıklaştırdı (....)."(4)
>
> "Bununla birlikte, akrabalık, bir şiddet ortamında çok yönlü tehlikelerin tehditine uğrayan bireye, feodal çağın ilk zamanlarında bile yeterli bir korunma sunmuyordu. Kuşkusuz feodalite o zaman ortaya çıktığı biçimiyle çok belirsizdi, çok değişkendi, erkek ve kadın soyu ikilemi onu içten ve derinden yıpratmıştı. Bu nedenle insanlar başka ilişkiler aramak ya da başka bağlar kurmak zorunda kaldılar. Bu noktada kesin bir kanıtımız var: yasal akrabalık gruplarının güçlü olduğu bölgeler -Kuzey Denizi kıyısındaki Alman toprakları, adalar üzerinde Keltlerin yaşadığı ülkeler- koruyuculuğu, büyük toprak sahipliğini ve toprak beyliğini bilmiyordu. Soya bağlı güç, feodal toplumun temel öğelerinden birisi oldu; onun göreceli zayıflığı, bir feodalitenin varlığını açıklıyor."(5)

Biz bunu başka türlü söyleyecek olursak, önce birincil hiyerarşik otorite biçimine bir başvurma denemesi vardı; bunlar aile, soy ve akrabalık sistemi. Bu başvurunun yetersizliği karşısında, aileden türetilen çok özgün bir hiyerarşik tip yaratıldı, ama bu aile, otoritenin hiyerarşik gücünün azaltılmasında, açık bir "ilerleme" gösterdi. Tam o sırada yetişkinlerle çocuklar arasında var olduğu gibi doğrudan doğruya aile bağlarından türeyen feodal bağ, aile içindekinden daha çok bir özgürlüğe sahipti. Köylünün efendisine olan bağımlılığı, çocuğun

(4) Marc Bloch, **Feodal Toplum**, s. 207.
(5) Marc Bloch, **Feodal Toplum**, s. 208.

yetişkine olan bağımlılığından daha azdı. Daha sonra bu kazanım çocuk düzeyinde etkisini gösterdi ve böylece boyun eğmeye olan koşullanma da biraz azaldı.

Bu gibi koşullar içinde savunmanın gösterdiği evrimin neden saltçı yönde değil de -bu durumda yerel saltçı tiranlar ortaya çıkabilirdi- "liberal" yönde -daha sonra göreceğimiz gibi feodal bağ "liberasyonu" temsil eder- geliştiğini öğrenme sorununa gelince, bunun yanıtı ancak o zamanki toplumsal güçlerin olduğu kadar, geleneğin de bunlar üzerinde gösterdiği etkinin incelenmesiyle ancak çözülebilir. Elbette bu "liberasyon", Batı Avrupa üzerinde esen bir yaz rüzgarı gibi iyi bir psikolojik ortamdan gelmedi; her şeyden önce ekonomik zorunlulukların kabul ettirdiği otorite ile özgürlük arasındaki bir uzlaşmanın sonucu oldu.

Eğer "korumaktan hoşlanan bir koruyucu ararsa, bu ilişkiler bütün zamanlar içinde var olur"[6] peki niçin bütün zamanlarda, bunun nedenini yeterince açıklamıştık, çünkü bu ilişkiler çocukla yetişkin arasındaki ilişkinin yinelenmesi üzerine dayanır. Bu vesileyle biz de feodal bağın, feodal otorite tipinin aynı zamanda aile bağını anımsattığını ve ondan ayrıldığını göstermek istiyoruz.

Feodal bağı onaylanan, beye verilen *bağlılık* sözüdür:

> "İşte iki insan karşı karşıya: birisi hizmet etmek istiyor; öteki de şef olmayı kabul ediyor ya da diliyor. Birincisi ellerini birbirine kavuşturuyor ve satıyor, ikincinin elleri de birincininkiyle böylece birleşiyor. Boyun eğmenin açık bir simgesi; kimi kez bu diz çökmeyle daha da belirginleşiyor[7] Aynı zamanda, kendisine el sunulan kişi, çok kısa birkaç şey söylüyor ve böylece karşısındaki "adamı" kabul ediyor. Sonra şef ile buyruk altına giren kişi birbirlerini ağızlarından öpüyorlar: anlaşma ve dostluk işareti.[8]"

(6) a.g.y.s., 212.
(7) Bize göre bu diz çökmenin simgesel anlamı, ana-babayla çocuklar arasındaki boy eşitsizliğinin yinelenmesidir. "Büyük" ve "küçükler" terimi de aynı kökene dayanmaktadır. Batı dilindeki senyörün, en yaşlı sözcüğünden geldiğini anımsayalım.
(8). a.g.y., s.210.

İlke olarak bu bağ yaşam boyu sürüyordu ve hiç değilse ilk başlarda babadan oğula geçmiyordu. Aradaki yakınlığın çoğu zaman bağımlının oğlunun efendisinin evinde yetişmesiyle ve beslenmesiyle daha da güçlendiğini ayrıca not edelim.

Sözcüklerin anlamı da feodal bağın, aile bağını anımsatıyor bize:

"Bağımlı sözcüğünün o sırada latincedeki anlamı genç çocuk demekti (...). Efendileri de onları kendi "çocukları" gibi çağırıyordu."[9]

"Bunlar şeflerinin çevresinde toplanıyorlardı, ilk bağımlılık, kendi sözlük dağarcığında bile, ev ekmeğinin kokusu gibiydi. Efendi "yaşlı amca" ya da ekmek verendi. Adamları, yoldaşları, çocukları ve ekmek yiyenleri. Bir tek sözcükle bağlılık, böylece kişisel ilişki üzerine kuruluyordu ve boyun eğme, arkadaşlığın derecesine bağlıydı."[10]

Burada boyun eğme, bağlılık ve sevginin dışa vurumunun, çocuğun babasına göstermesi gerekenlerle hiçbir ilgisi yok. Ama zorlayıcı, gizemci, cesaret kırıcı ve nerdeyse büyüsel bu iç otoriteyle de hiç ilgisi yok, çünkü kökeninde aile bağını karakterize eden bilincin denetiminden kaçıyor.

Aslında şu temel noktayı belirtmek gerekir: Feodal bağ, *iki yanlı bir sözleşmedir* "Adam saygısı gereği kendi efendisine nasıl güven ve dürüstlük borçluysa, efendi de kendi adamına öyle borçludur," diyor Beaumanior.[11] Bağımlının boyun eğmesi, beyin de kendi görevlerini doğrulukla yerine getirmesinin karşılığıdır.

Eğer efendi kendi feodal ilkesine bağlı değilse, aradaki bağ kopar ve bağımlı kişi serbest kalır. Yine benzer şekilde, eğer bağımlı kişi efendiden sopayla dayak yerse, bu bağımlılıktan kurtulur.

Buradaki bağımlılık ilişkisinde, daha öncekilerde pek görülmeyen bir derecede *özgürleşme* vardır. Salt, koşulsuz bir boyun eğme söz konusu değildir -iki yan arasında bir sözleşme vardır.

Ve bu yeni ilişki, bir yere çarpıp geri dönerek aile ve aşk bağların-

(9) a.g.y., s.210.
(10) a.g.y., s. 331
(11) a.g.y., s. 320

daki saltçı havayı hafifletecek, hatta krala ve tannya olan boyun eğmeyi de azaltacaktır.

Aile: "Derebeyine bağımlılık, böylece aileyi etkiledi."

Barselona kontluğunun mahkemesi karar veriyor: "Babaların oğullarına karşı ya da oğulların babalarına karşı olan dâvasında, babaları bey yerine koymak ve oğulları, onların adamları saymak gerekir[12]."

Aşk: "Taşra şiiri, kibarlara özgü aşkı işlemeye başladığında, efendisine özveriyle bağımlı kusursuz aşık modeline göre yapıldı bu (...). Özümleme öylesine öteye götürüldü ki, garip bir dil oyunuyla, sevgilinin adı ya da aşığın ona verdiği ad, bir şefe yaraşan bir ad gibi, eril bir ad oldu(...)."[13]

Din: "Antik çağda açık elle yakarma duruşunun yerine, birbirine bitişik elle yakarmayı getiren Katolikler için bu jest en gözde yakarma duruşu oldu. İyi bir Hıristiyan, kendi ruhunun gizemi içinde kendini tanrısının önünde, efendisinin önünde diz çöken bir bağımlı kul gibi görüyordu."[14]

Krallık: "Bağımlı adamın derebeyine saygısı, gerçek anlamda ve iki yanlı bir sözleşmeydi.(...) Kaçınılmaz bir durum gibi politik alana aktarıldı bu (...) hem ayrıca bu kavram, derin bir etki göstermiş olmalı. Ayrıca bu eski akımlar, krallığın doğaüstü ve kutsal mitine karşı kilisede doğan başka bir düşünce kaynağıyla bir araya geldiler (...). Kral hukuka karşı geldiğinde, (bağımlı) adam ona ve onun yargıcına karşı direnebilir... Böyle davranırken, bağlılık görevini çiğnemiş olmaz", (diyor Saksonların Aynası). 843'te yapılan Strasbourg Antı'nda ve 856'da Charles Chauve'un kendi büyükleriyle yaptığı antlaşmada bunun tohumları atılmıştı bile. Bu ünlü 'direnme hakkı', on üçüncü ve on dördüncü yüzyılda tüm batı dünyasında bir uçtan öbür uca yankısını gösteriyor, ya soyluların tepkisinden gelen bir sürü yazılarda ya da burjuva bencilliğinde ortaya çıkıyordu: örneğin 1215'te

(12) a.g.y., s.327
(13) a.g.y., s.327.
(14) a.g.y., s.618.

İngiltere'de yapılan Büyük Antlaşma; 1222'deki Macar 'Altın Topu' Kudüs Krallığı töre anlaşması. Brandebourg (Almanya) soylularının ayrıcalıkları; 1287'deki Aragon Birliği Antlaşması; 1341'deki Delf Statüsü, 1341'de Languedoc komününün bildirisi.

Eğer İngiliz parlamentosunun çok aristokratik biçimi altında temsilciler rejimi ortaya çıktıysa, Fransa'da, Almanya'da ve İspanya'da daha sonraki devletlerin çekirdekleri ortaya çıktıysa, elbette bunlar bir raslantı değildi, bunların ortaya çıktığı dönem, feodal dönemin henüz dağıldığı ve hâlâ onun izlerini taşıyan dönemdir(...)."(15)

Ama daha on birinci yüzyıldan başlayarak ikinci feodal çağın ekonomik devrimi ve kendi kimliğini kazanmış bir yeni sınıf doğdu: bu sınıf, kentlerde oturan, elsanatları ve ticaretle geçinen burjuva sınıfıydı. Burjuvazinin sınıf olarak ortaya çıkışı, önemli bir değişim etkenini temsil ediyordu, çünkü mal alış verişi yapmak ve çıkar sağlamak, feodal ahlakla çatışıyordu, yolların güvensizliği, iktidarların çokluğu ve töre hukuku yüzünden sınırlı kalıyordu. Özetle söyleyecek olursak, burjuvazi en azından on sekizinci yüzyılın sonuna değin güçlü bir merkezi iktidarın kurulması ve kendi gelişmesi için uygun koşulları güvence altına alacak bir hükümdarlık otoritesinin kurulması üzerine oynadı.

Soydan gelme (ya da akrabalık sistemi), bağımlılık ilişkisi, ustaçırak ilişkisi... Burjuva sınıfının ortaya çıkmasıyla bir üst dereceye geçilmiş olundu. Burjuvazinin egemen olduğu yeni kent topluluklarında yerel örgütlenmenin çok çeşitli şekilde dallanıp budaklandığı ve ulusal birlik olmaya yönelik bu merkezlerde, yeni tip bir bağ çıkacaktır: *karşılıklı ant*.

"Artık ortaklaşa bir varlık doğmuştu. Böylece kurulan yeminli birliklere Fransa'da komün' adı veriliyordu. Hiçbir sözcük bundan daha çok bir tutkuyu yüklenmedi.(...) daha önce tek yönetici durumunda olan sınıflar arasında bu büyük bir öfke uyandırıyordu."(16)

Niçin bu öfke?

---

(15) a.g.y., s.618
(16) a.g.y., s.492

Bunun en önemli nedeni, o zamana değin bireyleri bir araya getiren bağ, hiyerarşik bir ilişki yaratan bir eşitsizler bağıydı. Oysa artık burjuvaziyi birbirine bağlayan bağ -karşılıklı ant, ortaklık yemini- *eşitleri bir araya getiriyordu.* Burada tam anlamıyla devrimci bir mayayı içinde taşıyan komün, hiyerarşik bir yapıya oldukça sevimsiz geliyordu."[17]

Bu konuyu bitirmek için, sekizinci yüzyıldan on ikinci yüzyıla değin kültür olgusunun, bu arada özellikle kurumunun nasıl evrimleştiğini birkaç sözcükle belirtelim.

Bu yüzyıllar arasındaki Roma İmparatorluğu'nun yıkıntıları üzerine, Avrupanın hiçbir zaman tanımadığı karanlık ve korkunç dönemler yerleşti.:

"Charles Martel'in kilisenin mallarına el koyması, açgözlü, barbar ve bilgisiz savaşçıların piskoposların merkezlerine ve manastırlara şiddet kullanarak yerleşmesi, antik kültürün son zayıf ışıklarını da söndürdü. Sekizinci yüzyılda Galya'nın üzerine gece çöktü."[18]

Sekizinci yüzyılın sonuyla, dokuzuncu yüzyılın başlarında, Charlmagne'nın merkeziyetçi ve hiyerarşik iktidarı ağır bastı ve okulların açılmasını kabul ettirdi. Kutsal yazılardaki açıklamalar, öğrencilerin gösterdiği çabayı anlatıyor. "Öğrenim yapmak, okumak ve yorumlamak anlamına geliyordu (...). Öğrenme süreci, yorumlamaktı ya da yorumlananın yorumlanması."[19]

Ortaçağ skolastiği adı verilen dönem, Charlemagne'ın egemenlik dönemine denk düşer.:

"(...) kendine özgü bir değere sahip ve bir tür tüzel olarak tanınmış yazarlar var; bunlar büyük yazarların sahip oldukları niteliğe sahipler ve bu niteliklerini yazılarına geçiriyorlar. (...) sanki kitabın kutsallığı buradan ortaya çıkıyor. Metnin esinlediği saygı, bu metnin nesnenin yerini almasını sağlıyor: doğayla ilgili bir kitabı okumuyor-

(17) a.g.y., s.493
(18) Ferdinand Lot, **Antik Dünyanın Sonu ve Ortaçağın Başlangıcı,** s. 406.
(19) E. Garin, **Modern İnsanın Eğitimi,** s. 52, E.Garin, Chenu'dan şu alıntıyı yapıyor: "Tüm ortaçağ eğitbilimi, metinlerin okunması ve üniversite skolastiği üzerine kurulmuştu, bu tür çalışmaları kurumlaştırıyor ve artırıyordu."

sunuz, ama doğanın yerini alacak bir kitabı okuyorsunuz. İnsanın bedenini öğrenmiyorsunuz, ama İbni Sina'nın kurallarını okuyorsunuz. Gökyüzünü okumuyorsunuz, ama Batlamyus'u okuyorsunuz."

O dönemde sözcükler şeylerin yerlerini aldılar. Ya da Dante'nin dediği gibi, sözcükler şeylerle birlikte çınlıyorlar. Dünya gerçeğinin içine girmek için, sözcükleri soruşturmak ve yorumlamak yetiyor. Dünyanın ve yaşamın gerçeğinin yerini, imlerin gerçek 'oyunu' aldığına göre, bu dünyaya başvurmanın önemi kalmıyor (....). Güneşte görülenler tartışılmayıp, Batlamyus'un güneşle ilgili olarak söyledikleri tartışılınca, böylece Batlamyus deneylere ağır basıyor; örneğin Batlamyus'u yorumlamaya yetkili bir kimse, ona üstün çıkıyor, ama bu yorumcuyu yorumlayan da ona üstün çıkıyor. (...) Güçlükler hiçbir zaman hızlı deneyim yollarıyla ve yaşamla çözülmedi, ama buna karşılık sözcüklerden ortaya çıkarılanlar, sonu gelmez ve giderek olağanüstülük kazanan *sorularla* ayrımlamalar ve anlamlardı. Aristoteles'in kimi tümceleri ve terimleri sayfalar, kitaplar, hatta kitaplıklar dolusu yorumlanıyor, bu denli çok kafa patlatılıyordu. Yalnız yazarlar yetkili sayılıyor, doğa, gözlem ya da akıl otorite kaynağı sayılmıyordu (...)."[1]

İmparatorluğun salt politik yetkesiyle, bilinen yazarların salt yetkesi arasında bir benzerlik saptamak ilginç oluyor. Buradaki boyun eğme ile, otorite karşısındaki boyun eğme tutumu aynı. Eleştirisel anlayışa karşı nasıl baskı yapılıyorsa, eleştirisel bilince karşı da aynı yasaklar getiriliyordu. İmparatorun ya da yazarların söyledikleri, kutsal kitabın sözlerinin yerine geçti.

Buna koşut olarak çocuklara da öylesine kötü davranılıyordu ki, bu davranışa zalimlik denilebilirdi:

"Eğer iyi yazmazsan, sırtının derisi sopayla parçalanıncaya değin, ben sopayla sırtına yazarım (...)."

---

(1) E. Garin, a.g.y., s.69-70.

Bununla birlikte, feodal liberalliğin ve uygun toplumsal dokunun yer almasıyla birlikte, eleştirisel düşünce bir atılım yaptı; bunların tanıklığını Jean de Salisbury'nin ve Abelard'ın yapıtları yapmaktadır.

Bilgiçler, mantıkçılar, diyalektçiler ve biçimciler konusunda ilk kez yazan bu birincisi oldu:

"Okudukları ya da duydukları ya da kuşkulandıkları her şeyin her hecesi ya da sözcüğü üzerine tartışıyorlar ve hiçbir zaman bulamayacakları bir bilimi arayarak çocuk oyunları arasında ömürlerini geçiriyorlardı. Ve sonunda artık ne konuştuklarını bilmeden saçmalamaya başlıyorlardı..."(2)

Ve Jean de Salisbury, daha sonra çoğu zaman yinelenecek olan bir imgeyi Bernard de Chartres'ın ağzına veriyordu: Eski insanlar devdi ve yeni insanlar birer cüce. Ama devlerin omuzları üzerine çıkan bu cüceler, onlardan daha uzağı görme yeteneğine sahip oluyorlardı.

Ama Abelard, boyun eğmeden uzaklaşmayı daha da öteye götürüyor ve eski din bilimcileri, onların ardıllarının gözlerinde gülünç duruma sokuyordu.

"(...) On ikinci yüzyıldaki bu birkaç yıllık uzaklık, iki dünyayı iyice birbirinden ayırıyor. Buradaki son parlaklık, büyük bir manastır okulunun çiçeğini hâlâ aydınlatıyor. Paris üniversitesinin coşkulu başlangıcı burada."

Ve yine aynı hareket içinde, çocukların yaşamına ve kişiliğine saygı yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladı, artık körü körüne boyun eğme(3) istenmiyordu. Çocukların yeniden doğuşunda, nasıl bir durumun ortaya çıktığı biliniyor: dünyanın umudu, her şeyden önce yeni kuşakların eğitimine ve öğrenimine bağlandı.

Bir insan özgürlüğe kavuştukça, çocuklarının da kendisine göre daha çok özgür olmasını daha çok kabul ediyor artık.

---

(2) E. Garin, s.56.

(3) E. Garin burada başka bir alıntı yapıyor: "Onlar koşmaya, zıplamaya, top oynamaya bırakılıyor (...). Dövüldüklerini hiç sanmıyorum, bunun ilk nedeni, dayağın işe yarar bir ceza olması değildir, daha çok doğaya karşı zorla alınmış bir önlem ve insanları boyun eğdirmeye yöneliktir dayak." -Zibaldone.

4- Bizim Dönem: Çocuğun Otoriteye Daha Az Koşullanması

Bizim döneme değin geçen zaman içinde çocukların otoriter koşullanmasının hafiflemesinin, ikincil ve tepkisel bir olay olduğu gerçeği üzerinde durmuştuk. Birinci ve tarih sırasına göre önde gelen olay, yetişkinlerin otoriteye daha az boyun eğmesiydi, çünkü otorite kendi salt niteliğini giderek yitiriyordu; bu boyun eğmeden kurtuluş her şeyden önce, teknik-ekonomik değişmelere bağlı üretim ilişkileri içindeki dönüşümlerden ileri geliyordu: elbette değişimler ve dönüşümler, sosyo-kültürel kurumların içine bir süreksizlik öğesini sokuyordu, ama bu süreksizlik öğesi, ancak sınıf ilişkileri ve toplumsal ve psikolojik koşullar[1] izin verdiği zaman boyun eğmezliğe yer veriyordu. Bir açıklık, bir kopukluk ya da bir bunalım, geriye dönük çözümler getirebilir, diğer bir deyişle, bu geriye dönük çözümde, otoriteye boyun eğme tam başarıya ulaşabilir. Bu geriye dönüşün en açık örneğini Naziler temsil ettiler.

Ama tüm bu boyun eğmeden uzaklaşmalarda ya da yeniden boyun eğmelerde çocuklar kendilerine değin ulaşan kısmetleriyle yetiniyorlardı. Dış ortamın önce teknik ekonomik, sonra sosyo-politik dönüşümleri, ancak büyüklerden geçtikten sonra onlara değin ulaşıyordu.: *bunların etkileri yetişkinler aracılığı ile oluyor, doğrudan doğruya çocuklara ulaşmıyordu.*

Bizim dönemimizde ortaya çıkmış yeni ve en önemli olaylardan birisi, teknolojik devrimin çocukların otoriteye karşı koşullanmasının hafiflemesi üzerine, çocuklarla olan ilişkilerinde yetişkinler üzerine ve *doğrudan doğruya çocuklar üzerine* etkilerini göstermiş olmasıdır.

Teknolojik devrimin hem yetişkinlerin çocuklarla olan ilişkileri, hem de çocukların kendi üzerine olan bu çift etkisini incelemeden önce, bu devrimin toplumsal planda -ve en azından bizi ilgilendiren görünümü içinde -en önemli sonuçlarını belirtelim. Bu sonuçlara gö-

(1) Bu psikolojik koşullanmalar arasına biz toplumsal sınıf bilincini de katıyoruz.

re, *çocuklar ve gençler, yetişkinlerin etkinlik alanından ayrıldılar, okul çağının uzaması nedeniyle aynı yaştakilerin kitlesel grubu, büyük bir olasılıkla giderek politik bir sınıfa dönüşmeye aday toplumsal bir sınıf oldular.* Ayrıca bize çelişkili gibi gelebilecek başka bir olay da, küçülen bir aile içinde duygu geriliminin artmasıdır. Eğer çocuklar ekonomik bakımdan giderek daha çok ana-babalarına bağımlı kalıyorlarsa, ana-abalar da sevgi gereksinimi bakımından giderek çocuklarına daha çok gereksinim duyuyorlar, tüm umutlarını onlara bağlıyorlar. Eğer çocuklar ve gençler kendi ana-babalarının ekmeğini yiyorlarsa, ana-babalar da sevgi gereksinimi için çocuklarına tutunmaya, kendi yaşamlarına onlarla bir anlam vermeye çalışıyorlar.

Teknolojik devrim, kendisinin önünde giden endüstriyel devrimin etkilerini çok daha öteye götürmüş olduğu ve hâlâ götürdüğü için biz bu olayları daha iyi göstermek amacıyla, endüstri öncesi toplumda var olan karakteristik durumu anlatacağız ve bu sorunla ilgili olarak bir kitap yazmış olan Philippe Aries'ten alıntı yapacağız[2]!

"Bizim Eski Rejim toplumlarında (...) çocuk annesinin eteğinin dibinden ayrılıyor ve doğrudan doğruya yetişkinlerin dünyasına geçiyordu. Çocukluk ve gençlik çağını hızla aşıyordu. Çocuk hemen küçük bir adam oluyor, erkekler gibi -kızsa kadınlar gibi- giyiniyor, boyunun dışında bir ayrım olmadan onların arasına katılıyordu. Tam anlamıyla artık yetişkin ve ergen çocuklar vardı.(...) Eğitimcinin okuldaki rolü, aileden daha fazla değildi. Yetişkinlerin durumuna hazırlık, *çıraklıktan* geçiyordu (...) Bu koşullarda, çocukların yedi yaşına doğru terk ettiği ailenin kendi üyeleri arasında neden güçlü sevgi bağları kuramadığı anlaşılıyor."[3]

Birinci nokta: Yedi yaşından itibaren yetişkinlerin etkin mesleki yaşımına girmeme.

(2) **Eski Rejimde Çocuk ve Aile,** Paris, 1960.
(3) Philippe Aries: "Modern yaşam içinde annenin ve çocuğun rolü"**Les Carnets de l'Enfance,** no 10.

Aslında teknolojik gelişmeye bağlı işin uzmanlaşması, ileri derecede uzmanlaşmış, kalifiye teknisyenlerin ya da meslek sahiplerinin yetişmesini gerekli kılıyor. Böyle bir eğitimi uzmanlaşmamış kimseler veremezler, bunun için eğitimcilerin kendilerinin uzmanlaşması gereklidir: özel bir kadro içindeki öğretmenler : okul, sonra fakülte.

Eğitimin demokratikleşmesi denilen şey, politik demokrasinin gelişmesine mi, yoksa teknolojik devrimin gereksinimlerine mi bağlıdır? Kuşkusuz daha çok bu ikinciye. Gerçekte, eğer Fransa'da öğrenim on altı yaşına değin zorunlu olduysa, işçi dünyasında yetişen çocukların çok azı ancak yüksekokula ya da fakülteye gidebiliyor. Bu duruma göre demek ki, giderek daha çok uzmanlaşmış işçiye gereksinim duyan teknolojik devrime özgü etkilerle, yaşama düzeyinin yükselmesine ya da politik demokratikleşmeye özgü etkileri birbirinden ayırmak daha uygun olur.

İkinci nokta: Görüldüğü gibi biz teknolojik gelişmeye özel ve belirleyici bir güç verme eğilimindeyiz, yalnız şu koşulla ki, kimi engeller buna karşı çıkmasın ya da insani amaçları saptamak için toplumsal güç ilişkileri ona egemen olmaya izin versin. Teknolojik gelişme düzeni belli bir aşamaya vardığı zaman, ancak biyolojik düzenle, diğer bir deyişle, ayıklama rolü oynayan yanşma öğesinin biyolojik düzeniyle karşılaştırılabilir.

Teknolojik gelişmenin bu özel ve belirleyici gücü, kendi kuralını toplumlara ve bireylere kabul ettirir.

Bu eylem biçimlerinde sadece birkaçını aşağıdaki paragrafta belirtelim.(4)

Birleşmiş Milletler Örgütü, 1968'de elli ülkede yapılan öğrenci gösterileriyle ilgili bir rapor yayınladı.

Gerçekte bu hareketlerin her birinin daha ilk görüşte ayrı bir ekonomik ve sosyo-politik bağlam içinde yer aldığı görülüyordu.

Bununla birlikte, bu elli ülkenin her birinde endüstriyel ve teknolojik devrim, kendi gereksinimleri nedeniyle, otoriter hiyerarşik yapı ve geleneksel kadro üzerine kurulu sosyo-kültürel kurumların çözülmesine, zayıflamasına ya da çarpıtılmasına yol açtı.

---

(4) Daha ayrıntılı bilgiler için, başka bir kitabınızı kaynak olarak vermek istiyoruz: **Kuşaklar Arası Bunalım,** Payot, Paris.

Toplumu ya da toplumun üyelerini az çok koruyan -daha doğrusu çoğu zaman pek korumayan- sosyo-kültürel kurumların bu dağılması olayını anlamak için, dünyanın bir tek dünya olduğunu hiç akıldan çıkarmamak gerekir.

Bunun nedeni yalnızca haberlerin ve kültürel yapıtların *kitle iletişim araçlarıyla* (özellikle radyo-televizyonla) hızla yayınlanması değildir.

Bunların yanında en önemli neden, ekonomik alış verişin dünya çapında yayılmasıdır.(5)

Bu ekonomik ilişki tüm ülkeleri içine aldı.

Üçüncü Dünya ülkelerinde el sanatlarına dayalı küçük sanayi ya da küçük köylü işletmeleri ya da çeşitli tarımla uğraşan kabileler, dış satımlarını artırmak için yerlerini aşırı ölçüde hammadde işletmeye ya da geniş alanlarda tek kültüre dayalı tarıma bıraktılar.

Sanayileşmiş ileri ülkelerde, teknolojinin giderek daha hızla ileri ittiği rekabete karşı savaşmak için yatırımları sürdürmeyi yalnız olası kılan, çetin bir kerabet ve en yüksek derecede bir verimlilik arayışı oldu.

Her yerde ve her durumda benzer sonuçlar ortaya çıktı: doğal çevre ve yaşama alışkanlıkları, kendi yasasını kabul ettiren çalışma araçlarının ve üretim alanlarının yeni istekleri yüzünden altüst oldu.

Her yerde daha önce bilinmeyen yeni bir model ortaya çıktı.

Aşağı yukarı tüm yeryüzünde ekonomik alış verişlerin, endüstriyel çağın altın kuralını kabul ettirdiğini söyleyerek olayları özetleyebiliriz: en yüksek derecede verim arayışı; teknik etkinlik; işçilerin bir araya toplanması; toplulukların yer değiştirmesi ve birbirine karışması, çevre düzeninin ve yaşama alışkanlıklarının değişmesi; yaşamın ya da yaşın verdiği deneyimlerden gelmeyen ve geleneksel modellerle hiçbir ilgisi olmayan teknik yetkinliğin üstünlüğü nedeniyle geleneksel otoritenin zayıflaması.

Bilinen tüm uygarlıklarda az çok salt bir biçim altında bulunan ve az çok zorlayıcı olan *-otorite ilkesi üzerine kurulu tüm eski değerler sisteminin, verimlilik ilkesi üzerine kurulu endüstriyel çağın bu altın*

(5) Marx'ın "dünya pazarı ve ona dayalı üretim" sözleri, o dönemden çok, şimdi daha doğrudur.

kuralları lehine ortadan kalkma eğilimi gösterdiği düşünülebilir.

Hemen şimdiden bir şeyi daha belirtelim: Eğer otorite ilkesi çocuğun boyun eğme koşullanmasına dayanıyorsa, verimlilik ilkesi de ondan, çok daha büyük bir zihinsel esneklik ve ruhsal-duygusal bir yumuşaklık "istiyor" Verimlilik ilkesini "ilgilendiren" şey, uygulamalı bilimler geliştiği ölçüde, çocuğun da her zaman yeni teknik bilgiler edinmesi ve her zaman yinelenebilecek bir yetenek kazanmasıdır, kısaca söyleyecek olursak, "yeniden-programlanma" yeteneği kazanması. Oysa sürekli ve çok ayrı bilgilere göre teknik bakımdan kendini yenileme ile, kökeninde bunların bulunduğu esnek zihin ve geleneksel koşullanmanın verdiği tümden boyun eğme arasında bir bağdaşmazlık olmalı. Çünkü düşünmeyi öğrenmiş, ezbere öğrenilmiş sloganları yinelemeyip, olayları gözlemeyi öğrenmiş ve bilgilerimizin sınırlarını bile bilen, doğmatik düşünce kalıplarına göre yetişmemiş olan insan, daha az uysal bir köle olacaktır. Tüm ideolojik şiddet kendisiyle birlikte, belli bir derecede zihinsel sınırlamayı getirir, oysa verimlilik ilkesi, insan zihnini kendi bağlarından çözmenin ötesinde, hiç değilse teknik planda verimlilik ilkesine "gereksinim" duyar.

Eski toplumsal örgütlenme, otorite ilkesi üzerine kurulmuştu ve çeşitli kurumları kendi aralarında birleştiriyordu: tanrının ya da tanrıların doğaüstü otoritesi, tanrısal hakka dayalı krallık otoritesi, babanın ya da ana-babanın ve yetişkinlerin aile otoritesi, hiyerarşik üstünlüklerin ya da daha yaşlı çocukların v.d.nin otoritesi.

Otorite ilkesi, nerdeyse biyolojik bağımlılık ilişkisinin geniş ve genelleşmiş tüm insan ve toplumsal etkinliklerini, sonra çocukla ailesi ya da babası ya da çocukla yetişkinler arasındaki ruhsal-duygusal ilişkiyi temsil ettiği ölçüde belli bir özgün düzene saygı gösteriyordu. Doğumdan ölüme değin süren ruhsal-duygusal çocukluğu kurumlaştırıyordu- bu bir çocukluk durumu değil, yetişkinlerin çocuğu sömürmesi ve koşullandırmasıydı. Otorite olayı, suçluluk duygusunun artırılmasını ve sömürülmesini temsil ediyordu.

Bir çeşit zincirleme tepki içinde -bu zincirde yukarıdan aşağıya, örneğin tanrının kayırmasıyla kral, geleneksel hakları izliyordu-, örgütlenmeye egemen olan bu otorite ilkesi, kendi yerini bireysel ya da

toplumsal bir planda hiçbir düzenleyici gücü olmayan verimlilik ilkesine bırakıyordu.

Verimlilik ilkesi, çeşitli aygıtların kendi aralarındaki ve üretim alanı içindeki işlevsel ve rekabetçi ilişkilerini düzenliyor, insan ve toplum ona uyuyor.

Verimlilik ilkesi, ruhsal-duygusal ve suçluluk duygusu alanının istenildiği gibi kullanılmasını değil, yeni değerlerin insanlara kabul ettirilmesini temsil ediyor.

Eni sonu, bilinen tüm özgül insani etkenlerin dışına yerleşirken, mantıksal olarak salt işlevsel bir toplumun kurulmasına ya da büyük makinalaşmaya gidiyor. Özgül insani etkenlerin istekleri karşısında polisiye bir yeni makinalaşmanın işlevi, bunları boğmak olacak. Bir kez daha yineleyelim: Verimlilik ilkesi, makinalar dünyasını yönetir ve tüm gerçeklere makinaların yasasına göre davranır. Onun insan ideali, insanı üretim organı durumuna indirgemektir: Robot ya da daha ayn entellektüel bir düzeyi olan teknokrat. Bunun ortaya çıkan iç çelişkilerinden birisini belirtebiliriz: bir düşünce biçiminin, bağlarından çözülmüş bir kafa yapısının, daha da ileri gidecek olursak, teknik bakımdan buluşçu ve büyük bir makina durumuna gelmiş toplumun gerekliliği. Rekabetin kırbacı altında ileriye doğru bu teknolojik kaçış olduğu sürece, insanın bir makina çarkı durumuna gelmesi, yeniden uyum ve yeniden programlanma yeteneği kazanması.

Böylece insanlık tarihinde ilk kez toplumların evrimi, insan-dışı (a humain) bir ilkeye sıkı sıkıya uydu.

Endüstriyel ve teknolojik devrimin altın kuralları üzerine kumlu verimlilik ilkesi, töreleri, ilkeleri ve gelenekleri evrensel düzeyde yıktı, bunların her biri evrimci bir şemaya göre saltçı yönetimlerden eşitlerin sözleşmesine değin giden otorite ilkesinin yolunu aştı (burjuva liberal toplumunda politik ama ekonomik olmayan bir demokrasi: paranın ve sermayenin baskısı da buradan geliyor).

Hiçbir şeyin karşısında direnemediği bir gücü elinde tutan beyaz adam ortaya çıktığında, tüm ilkel kültürler dağıldı. Etnologlar bu dağılmaya *acculturation*(*) adını veriyorlar.

(*) **Acculturation:** Bir grup insanın başka bir grup insanın bir kısım ya da tüm kültürünü özümlemesi. Ya da bir bireyin yabancı olduğu bir kültüre uyumu. Ç.N.

Bu olayın şimdi işlemekte olduğumuz olayla aynı nitelikte olduğu düşünülebilir, ama bu, şu ya da bu kültürle yerel düzeyde kalmayıp, Batı'dan Doğu'ya ve Amerika'ya değin genel bir biçim kazanmıştır. Bu kez güç ve iktidar, beyaz adamda ve onun tanrılarında ortaya çıkmıyor, teknikte ortaya çıkıyor. Bu teknolojik ideal, bu verimlilik ilkesi ve endüstrinin bu altın kuralları, daha önce kazanılmış tüm kültürleri gerçek bir teknik kültür içinde özümleyerek insana kabul ettirme eğilimi içinde.

Bununla birlikte, yeni güçler bu dağılmanın ortasında ve edinilmiş eski kültürlerden olduğu kadar, teknolojik gelişmeden ileri gelen göreceli zenginlikten de yararlanarak serbest bir ortam buluyor; bu durumda, otorite ilkesiyle, verimlilik ilkesi arasındaki ikilemi aşmak için yardımcı olacağı umudunu bize veriyor. Ama bizi otoriter olmayan bir topluma doğru götürecek bir aşama.

Üçüncü nokta: Daha önce otorite ilkesi üzerine kurulmuş olan sosyo-kültürel kurumları verimlilik ilkesinin nasıl dağıttığını göstermek istiyoruz. Bu dağılma, sosyo-kültürel kalıtın kendisini ilgilendirdiği kadar, kalıtı bırakanı (yetişkin bireyi), kalıtı aktarma yollarını (topluma katılma törenleri) ve bunu alan çocuğu da ilgilendirir.

İkinci bir aşamada göstermek istediğimiz şey, gerçek bir *toplumsal sınıf* gibi ortaya çıkan kimi yeni güçler olacak (bugün gençler, yarın çocuklar).

Kalıt.

Daha ilk başta önemli bir noktayı belirtelim: gelenekler, sosyo-kültürel kalıt, kendi kutsal, gizemli ve doğaüstü niteliklerini yitirdi ve doğrudan doğruya yararlı olduğu oranda gelişti. Günümüzde herkes inanmadan önce görmek ve dokunmak istiyor. Oysa üzerinde uzun uzadıya durduğumuz gibi -otorite olayı ancak bir gizemle, eleştirisel düşüncenin yıldırılmasıyla ve anne-babaların bilinen konuşmalarıyla var olabilir: "Bu çocukları ilgilendirmez, bu yalnız büyüklerin işidir" Otorite olayı, aynı zamanda bir toplumsal kurumlaşma ve bireysel planda koşullanmanın içe mal edilmesidir, bu koşullanma öyle bir başarılı olur ki, birey bunun bilincinde olmaz.

Burada akla şöyle bir soru geliyor: otoritenin mit olmaktan çıkması olayı, acaba verimlilik ilkesinin uygulanmasından mı ileri geliyor, yoksa kanıtlara göre yargı veren bilimsel yöntemin[6] daha çok yaygınlaşmış olmasından mı? Belki de her ikisinden dolayı...

Ne olursa olsun, gerçek şu ki, geçmişten kalan ilkelerin çoğu, artık *verimsizlikleri yüzünden* günümüzde geçerliğini yitirmiş bulunuyor.

Örneğin enflasyonun olduğu bir dünyada para düzenli olarak değerini yitiriyor, bu durumda borçlanmak, para biriktirmekten daha akıllıcadır. Oysaki ekonomide küçük artınmlar, bir kenara biraz para koymalar, bizden önceki kuşakların akıllıca para politikasıydı.

Örneğin pazar ekonomisine uyan ve işin akışkan olduğu, insanın yeni işlere uyum gösterdiği, işini değiştirmezse bile, işverenini değiştirdiği bir dünyada, kimi durumlarda bireyin deneyimlerini ve bilgilerini artırmasının dışında, bunlar pazarın akışkanlığına uymaya izin vererek belli bir güveni temsil ederler. Ve bu, eski bir deyişe karşın gerçekleşir: "Yuvarlanan taş yosun tutmaz."

Bilimsel ve teknik ilerlemelerin hızlı olduğu kimi mesleklerde, çoğu zaman genç bir adam kendinden yaşlı olanlara göre daha bilgili olabiliyor. Burada verimlilik ilkesi, yaş önceliği üzerine kurulu otorite ilkesinin aleyhine ve yetkin kişiden yana oluyor. Bugün birçok durumlarda oğul babadan çok daha iyi biliyor. Bugün tarım mühendisi olan bir genç, atalarının tüm deneyimlerini ve bilgisini kendinde toplayan babasına göre çok daha iyi çiftçilik yapabiliyor. Eşitsizlik artık yer değiştirmiştir: oğul babaya öğretiyor.

Yaşam deneyimlerinde bile elli yaşında bir adamın 20 yaşındaki bir gence tüm alanlarda yol göstermesi doğru olur mu? Birincinin yaşamın gerçek bilgeliğini edinmiş olmasından çok, kendini yetiştiren dar koşullar içinde kalmış ve sadece "eskimiş, kemikleşmiş" olması daha çok olasıdır. Ne olursa olsun, töreler değişti, kendini yetkili sayamayacağı kadar yeterince değişti.

Soru: Eskiden kalanlara (kalıtlara) ne oldu?

---

(6) Bilimsel yöntemin, uygulamalı bilimlerin başarılarından dolayı gelişmesi nedeniyle.

Kalıtın çoğunun endüstriyel ve teknolojik devrimle öldüğünü söyleyerek buna yanıt verilebilir.

Yeni kuşakların aldığı kalıtı aktaran yetişkine ne oldu?

Onun da çeşitli sosyo-kültürel kurumlar gibi sarsıldığı ve sele kapıldığı elbette söylenebilir.

Doğal çevre, kent, yaşama koşulları ve çalışma gibi maddi ortam kadar kültür de değişti; bu sonuncusu, kitle iletişim araçlarının genelleşmesi ve özellikle televizyonun ulusal sınırların ötesine geçmesiyle[7] altüst oldu ve moral: ideolojilerin, laik dinlerin, dinsel kurumların batmasıyla (Vatikan 11 buna tanıklık ediyor) altüst oldu.

Yetişkinlerin çocukları koşullandırması, yabancılaşma görünümünden başka olumsuz bir yön daha içeriyor.: Birey koşullanmadan kurtulduğu zaman, kendini yalnız kendi güçlerine bırakıyor ya da daha çok süreklilik kazanmış çocukluğunun zayıf güçlerine terk ediyor, edilgin, bunaltılı ve ruh çöküntüsü içinde bir birey olup çıkıyor. Bugünün yetişkinleri kendi çocuklarında, bugünkünden ayrı bir dünya ilişkisi içinde yetiştiler. Bu dünya gözlerinin önünde parçalanırken, kendileri için kısmen dayanak ve koruyucu aygıt olan koşullanma da aynı zamanda parçalandı. Onların yüzyılın büyük olayları karşısındaki edilgenliği, güçsüz duyguları, seyirci ve tüketici anlayışları, çok derin bir şaşkınlığı yansıtıyor. *Gençlerin "çalkantısı" aynı zamanda onları kızdırıyor ve uyandırıyor.*

Yetişkinlerin topluma uyma süreci çeşitli psikosomatik hastalıkları, ruhsal çöküntüleri, hatta nevroz ve psikozları bize açıklıyor. Örneğin yatıştırıcı ilaçlar, ruhsal çöküntüye ve uykusuzluğa karşı kullanılan ilaçlar, başka bir planda, ama yine aynı nedenlerle alkol kullanımının hızla artışını, istatikler bize gösteriyor.

Söylediklerimizi özetleyelim: Değerlerin ve kurumların çöküntüsü içinde sürüklenen ve gözleri önünde doğan yeni dünyaya egemen olacak gücü kendinde bulamayan bugünün ana-babaları, kendilerine

(7) İnsanların aya ayak bastıklarını gözlerimizin önüne getirelim: böyle bir durumda milyonlarca insan, kendini bir ülkenin vatandaşından çok, yeryüzünün vatandaşı hissetmiştir.

olan güveni büyük ölçüde yitirdiler, gözlemcilerin ayırt ettikleri gibi, bu nedenle tüm düzeyde *görevden çekilme* izlenimi veriyorlar.

Yetişkin-çocuk ilişkilerindeki bu kendine güveni yitirme, anababalara ya da yetişkinlere olan güveni yitirmekten başka bir sonuca gidemez.

Geçmişte, üretim alanındaki tüm değişiklikler, belli bir karışıklığa yol açtı. Geleneksel kadronun değiştirilmesi, yetişkinlerin çocuklarına duyduklan ideolojik ve ruhsal-duygusal koşullanmayı da aynı zamanda hafifletti. Toplumsal güçler ilişkisi durumuna göre aradaki bu boşluk, bir özgürleşmeye yol açabileceği gibi, otoritenin artmasını da isteyebilir. -Bununla birlikte, öyle görünüyor ki, bu olay, topluma uyma süreci ve uygarlık bunalımı terimlerinin geçerli olduğu boyutlara hiçbir zaman gidemedi.

Ve son bir soru: Kalıtın aktarıldığı model ne oldu?

Etnologların tüm toplumlarda inceledikleri topluma katılma törenlerinin önemi biliniyor.

Topluma katılma törenlerinin, gençliğe ilk geçişin başlarında yapıldığı ve çocukluğun son koşullanmasının durak noktasını oluşturduğu biliniyor.

Yaşlıların daha genç olanlara otoriteyi kabul ettirmesine özgü tüm karakteristikler, damgalan silinmesin diye en yüksek kızgınlık noktasına vardırılmış olarak burada bir araya gelmiş bulunuyor. Otoritenin kabul ettirilmesi çoğu zaman bir dış damgayı taşıyordu sünnet, kurban etme, hafifçe sakat bırakma- ama özellikle iç damgayı taşımaktaydı: dramatik, bunaltılı ve gizemli bir hava içindeki genç çocuk, kendi bedeninde ve ruhunda, daha yüksek düzeyde kutsal bir aşkın ve otoriteyi temsil eden yetişkinlerin otoritesine uyuyordu. Yıllardan beridir beklenen ve hazırlanan koşullanma, çoğu zaman günlerce ya da aylarca sürüyordu ve bunun sonunda, kendisine otoriter yoldan benimsetilen toplumun değerlerine bağlanıyordu ve ancak ona boyun eğerek tüm yaşamı boyunca orada kalabiliyordu. Afaroz edilip gruptan atılınca, en küçük hareketlerine bile komuta eden koruyucu ve egemen otoriteden yoksun kalıyor ve onun için geriye ancak ölmek kalıyordu.

Fransa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan önce üniversite bitirme sınavları da belli bir ölçüde topluma katılma törenlerine benziyordu.

Bununla birlikte şurası açık ki, son yıllarda sınavlar, kendi öğrenim arkadaşlarının yığınları içinde yetinen öğrenciler için topluma giriş törenlerindeki canlılığını yitirdi.

Bir diploma edinmek, artık gerçek ve düşsel olarak yetişkin kimliğini kazanma anlamına gelmiyor, sadece teknik anlamda "çalışmaya hazır" olmayı temsil ediyor.

Öyle anlaşılıyor ki bu diploma, birçok durumlarda toplumsal işaretin benimsetilmesi olarak yaşanıyor.

Bu diploma, sürüyü toplamadan önce bir hayvana vurulan "damga" gibi kokuyor. Büyük makina'ya dönüşen toplumun işareti anlamına geliyor.

Verimlilik ilkesinin, otorite ilkesi üzerine kurulu olan geleneksel sosyo-kültürel kurumları ezmesinin, genç kuşaklar üzerinde iki türlü etkisi oldu. insanlık tarihinde ilk kez bu edim doğrudan etkisini gösterdi ve yetişkinler araya girmedi, onlar aktarmadı.

Bu etkilerden birisi psikolojik düzeydedir.

Nerdeyse tüm batı toplumlarında babaerkil tipte bir uygarlık içinde yaşıyoruz: otoriteyi erkek ya da baba temsil ediyor. Bu adam, tektannlı dinlerin "Baba-tann"sı olabileceği gibi, *"aile şefi Baba"* da olabilir. Eğer *"iyi rol"* erkeğe veriliyor ve *"kötü rol"* de kadına veriliyorsa, erkek üstünlüğüne dayanan karşılıklı bağ var: Yeryüzü cennetinden kovulan ilk insanların kökeninde "elmayı dişleyen" ilk kadın olan Havva'nın bulunduğunu söyleyen dinde olduğu gibi, aile ya da toplum içinde de kadın yine erkekten daha aşağı bir durumda bulunur.

Eğer dinlerin tarihi, mitler ve efsaneler incelenecek olursa, burada insan varlığının en ilkel güdülerini kadına yansıtan eski ve güçlü bir eğilimin söz konusu olduğu görülür. Aynı zamanda anne ve sevgili olan kadın, yine aynı zamanda tüm erkeklere yaşamın imgesi olarak görünür (Baba dinlerinden önceki büyük ana tanrıçalığı, üreme tanrıçalan, Kbele, Demeter, Bakire Meryem...) ve ölüm imgesi (Kali, Gorgonlar, Pandora...). Zıt-duygunun yansıtığı çift imge, her küçük

insanın aynı zamanda besleyicisi olan ve kendisini yoksun bırakan annesine karşı duyabileceği sevgi ve kin karışımını yansıtır ve yine aynı zamanda cömert ve acımasız olan *doğa* ana'da dile gelir.

Kültürlerin ve toplumların bu yansıtmayı kendi hesaplarına almış olmaları -çünkü burada yalnız söz konusu olan süt çocuğunun ya da küçük çocuğun duygularının kadına yansıtılmasıdır- ve bunu kurumlaştırmaları en önemli noktadır: topluma giriş törenleri, her şeyden önce genci kesin olarak annenin dünyasından uzaklaştırmaya ve erkeklerin ya da babanın dünyasına sokmaya yönelikti.

Kadınlara gelince, onlar bu ortaklaşa yansımayı desteklemek için koşullanmışlardı: eğitim kaynaklarından koparılmış, aşağı rollerle görevlendirilmişlerdir; onlarda bir şeylerin eksik olduğuna inanılmıştır (İznik din kumluna göre bu "bir şeyler", bir çeşit ruhtur- Freud'e göre erkeklerin sahip olduğu penistir); tutkuları tende topladıklarına, bir "tepiler torbası"[8] olduklarına inanılmıştır.

Oysa eğitimin görevi bunun ters yönünde olmalı, çocukların kendileri ayrı ayrı yaşamın, ölümün, aşkın ve nefretin imgesi olarak bu yansımayı yüklenmek için, bu ortak yansımanın bilincine varmalıdır. Eğer insan kendi saldırganlığının sonuçlarını azaltmak istiyorsa, çeşitli düzeylerde kavga vermesi gereklidir: uygun bir eğitimle saldırganlığın kaynaklarını azaltmalı, bu saldırganlığın yansımalarının bilincine vardırmalı (kadın üzerine, toplum ya da tüm diğer saldırı hedefleri üzerine: Zenci, Yahudi, ideolojik saptırıcılar v.d.) ve daha insanca bir toplum kurmalıdır. Bununla birlikte, belli bir miktarın altına inmeyen bir saldırganlık kendisinde kalacaktır, bu gerçeği gözden uzak tutmamalıdır.

Bizim toplumlarda baba imgesiyle otorite birbirlerine bağlı bulunurlar. Günümüzde baba imgesi kadar otorite ilkesi de, hem teknolojik devrimin, hem verimlilik ilkesinin eleştirisine uğramıştır.

---

(8) "Kadın aşağı bir varlıktır, kendi organlarına çok boyun eğiyor", diyor Balzac'ın Vautrin'i. Ve sonra "Bir kadının fantazileri (...), bu çocuk zorbası, tutkunun tersine çevirdiği bu iffetliler, bu kötü yürekli saflar, bu kurnaz vahşiler! Eşi bulunmaz cellatlığı ve işkencede gösterdiği yetenekleriyle kadın, her zaman için erkeğin zararına olacaktır."

Endüstriyel toplumlarda emek gücünün yetersizliği nedeniyle kadınlar giderek daha çok çalışma eğilimi gösteriyorlar ve bunun sonucu olarak erkeklerle eşit bir eğitim alma eğilimine giriyorlar. Yaşama koşulları yüzünden yorgun baba çocuklarıyla daha az ilgileniyor baba otoritesinin yerini, yasal olarak ana-baba otoritesinin alması, bu olayı olağanlaştırmaktan başka bir şey yapmıyor. -Her şeyden önce yaş üzerine kurulu otoritenin gizini yitirmesine gelince, bunun kapsamını daha önce görmüştük.

Tüm olayların sonunda genç kuşak, geleneksel otoritenin zayıflaması ve bu otoriteyi her düzeyde canlandıran -din, aile, kültür- baba imgesinin zayıflaması karşısında olduğu gibi, insan-dışı ve teknik niteliğe bürünmüş verimlilik ilkesinin evrensel baskısı karşısındadır; artık insanın denetiminden çıkmış ve tüm geçitleri ortadan kaldıran, onu bilinmeyen bunaltılı bir insanlığa doğru sürükleyen teknolojik devrim karşısındadır. Yine bu genç kuşak, aynı zamanda yaşama düzeyinin yüksek olduğu ve "tüketim toplmunun" sözü edildiği bir toplumla, baskıcı bir toplum karşısındadır. Genç kuşak artık babaya boyun eğen, babaların koruyucu olduğu bir toplumda değil, bir çeşit ilkel anneye boyun eğiyor: küçük çocuğun onun sınırsız gücüne boyun eğmesine benziyor bu: Kali'nin yuttuğu ya da Médée'nin boğazladığı küçük çocuk imgelerine göre "tüketici tüketilen" oluyor. Kısaca söyleyecek olursak, yetişkinlerin toplumu genç kuşağa koruyucu ve güven verici gelmiyor, tersine tehlikeli görünüyor.

İkinci sonuç, toplumbilimsel niteliktedir.

Genç kuşağın toplumla bütünleşmesi yalnızca güçleşmedi -bir önceki kuşaktan nelerin kaldığını ve bunun nasıl aktarıldığını inceleyerek bunun nedenini görmüştük-, ayrıca bu kuşak kendini bilinmeyen bir geleceğe doğru sürükleyen teknolojik devrimin arabasına zincirlenmiş bulurken ve yetişkinlerin dünyasını kendi yazgısına egemen olmakta, yaşama bir anlam vermekte güçsüz bulurken, toplumu tehlikeli sayıyor; bu genç kuşak artık Oedipus kompleksine göre yetişkinlerin kimliğini almıyor. Bu durumda genç, artık geriye (kendi çocukluğuna ç.) dönüşe ve kendi saldırganlığını, artık kötü olan topluma yansıtmaya zorlanıyor. Bu durumda çeşitli etkenler bir-

birine ekleniyor: toplumun ilkel anne olarak görünümü, baba olmayınca Oedipus kompleksinin aşılmasının olanaksızlığı, kalıtın ortaklaşa reddi adını verdiğimiz şeyi harekete geçirmek için *geriye dönüş ve yansıtma.*(*)

İnsanlık tarihinde ilk kez çocuk babasına benzemek istemiyor.

Hiç kuşku yok yine de burada söz konusu olan kısmi bir olay. Ama bu reddetme eğiliminin, ortaklaşa bir olayı temsil ettiği düşünülebilir.

Ve son olarak, toplum düzeyinde temel bir olay da, okul kurumlarında çocukların ve gençlerin kitlelerle kümelenmesinin gerçek toplumsal bir sınıf yaratması.

Dördüncü nokta: Demek ki gelenceksel otoriteyi yıkmaya yönelik ve endüstriyel devrimle, teknolojik devrime yön veren verimlilik ilkesine zorla karşı koyan bu gelenceksel otorite ilkesinin savaşımına tüm dünyada ve politik iktidar düzeyinde katıldığımız söylenebilir.

Bu savı betimlemek için, bu kavgada otorite ilkesinin Sovyetler Birliği'nde, ve verimlilik ilkesinin de Birleşik Devletler'de ağır bastığı söylenebilir.

Gerçekte otoritenin gelenceksel yapısı Sovyetler Birliği'nde, ve verimlilik ilkesinin de Birleşik Devletler'de ağır bastığı söylenebilir.

Oysa Amerika Birleşik Devletleri'nde baş döndürücü bir teknolojik ilerleme var, ama gelenceksel otoriter yapının da en çok gerilediği ülke orası.

Ama gerçekte öyle görünüyor ki, otorite ilkesiyle verimlilik ilkesi karşılıklı olarak birbirlerini yıkmaya ve ortadan kaldırmaya yönelikler (bunun nedenini ayrıntılı olarak görmüştük). Yaşa dayalı otorite yapıları (ve teknik yetkinliğe dayanmayan), geleneğe dayalı otorite yapıları (ve güncel yeniliklere dayanmayan), herhangi bir üstel güce (tanrı ve tapınağı ile doğaüstü güce, devlet ve bürokrasisi ile laik güce) boyun eğmeye dayalı otorite yapıları, tanımları gereği katı otorite yapılarıdır ve verimlilik ilkesine boyun eğmeye dayalı yapılardan aydır; bunlar endüstriyel ve teknolojik başarıyla bağdaşamazlar.

(*) Yansıtma: Psikanaliz dilinde **yansıtma,** bireyin kendindeki ruhsal imgeleri, duyguları (istenmeyen ve bilinmeyen) başkasında görmesi.

Sonuç olarak denilebilir ki, birinci durumda bireyler ancak kendi yerlerine, merdivenin basamağındaki hiyerarşik yerlerine göre vardır: merdiveni çekmek, bu toplumun üyelerinin yaşama nedenini ortadan kaldırmak ve toplumu karmaşaya itmek olur. Ya da başka bir örnek verelim: sıkı sıkıya hiyerarşik bir toplum, her atomun diğer atomlara göre yerinin belli olduğu ve yine her atomun uydu elektronlarla çevrelendiği kimyasal bir moleküle benzer: otorite ilkesi üzerine kurulu bir toplumun, üyelerinin yerleri değişmeye başlarsa, o toplum yıkılabilir. Yalnız otorite ilkesi üzerine kurulu, demokratik gelenekleri ve evrimci alışkanlıkları olmayan eğitimbilimden seçim yöntemlerine değin tüm kurumların katı bir kitle oluşturduğu bir toplumda, ya ileri doğru bir kaçışla (bu durumda savaş çıkar) ya da fazladan bir sertleşmeyle (polis ve baskının artırılması) tehlike çanları çalmaya başlar. Böyle bir toplum, kimyasal bir moleküle ya da güneş sistemine benzetilebilir: her şeyin bir bütün olarak birbirine tutunduğu yerde ortaya çıkacak bir değişme patlamaya ya da gerçek bir zincirleme tepkimeyle karmaşaya yol açar.

İkinci durumda, yani verimlilik ilkesine göre yönetilen bir toplumda, toplumun ana çatısını oluşturan, bireylerin kendi aralarındaki birbiriyle ilgili ve sürekli tüm ilişkiler değil, herkesin kendi arasında ve belli bir andaki işlevsel roldür.

Otorite toplumu, yapısında her bireyin bir moloz taşı olduğu bir evdir. Yıkılmayı göze almadan hiçbirine dokunamazsınız. Verimlilik ilkesine dayanan bir toplum, kendiliğinden dönüşebilir bir makinadır ve burada bireyler, yerlerine az çok başkasının konulabildiği birer parçadır. *Her iki durumda da bireyler, birer insani varlık olarak kendileri için yoktur, ancak bir bütünün işlevine göre vardır:* birinci durum statiktir (her moloz taşın önemi buradan ileri gelir), ikinci durum dinamik ve evrimcidir (her parçanın ya da çarkın işlevsel önemi buradan gelir). Statik bütünlük kendisi için vardır (devlet-tanrı), dinamik bütünlük belli bir amaç için vardır (savaş ya da tersi durum: Galbraith'in teknik-yapı için açıklığa kavuşturduğu gibi, neredeyse biyolojik bir yapı modeline göre büyüme).

Teknolojik devrim, geleneksel otoriteyi bir kez ezdikten sonra, insanları sömürmeye yönelik yeni bir toplumsal örgütlenme biçimini

gerçekleştirmeye zorlanır. Şurda ya da burda ortaya çıktığını gördüğümüz bu yeni biçim, faşizmin yeni bir biçimi olan teknokrat bir diktatörlük olabilir ancak.

Teknolojik başarı ve ekonomik üstünlükle karşı karşıya gelen geleneksel otorite yapıları, ya savaşa zorlanacaklar ya da faşizmin yeni bir biçimi olan sertlik yolunu seçeceklerdir.

Teknokratik bir diktatörlükte eşitsizlik artık politik ve ekonomik değildir, ya da sadece politik ve ekonomik eşitsizlik olur -ve yalnız soruşturmayla ilgilenilir. Yoksul bir dünyada politik iktidarı elinde tutanlar, yalnız yaşaya kalmayı güvence altına alırlar. Zenginlik çok eşitsiz bir biçimde paylaşıldığı ve tüm politik içerikler bunu olası kıldığı zaman, ekonomik iktidar üstün gelir (ve ekonomik eşitlik varılacak bir hedef olarak kalır). İktidar ve güç, sahip olunan bilgilerin miktarına bağlı olduğu zaman, önemli olan artık bu bilgiye erişmektir. Örneğin bilgilerin bilgisayarlara yüklendiği kimi büyük işletmelerde -bu arada personelle ilgili bilgiler de-, bu bilgilere ancak hiyerarşik yol izlenerek varılabilir. Ancak en yüksek yerlere yerleşmiş olan üyeler, bu bilgilere tümüyle varabilirler.

Bir iktidarın imleri zamana göre değişebilir; bunlar kılıç, para ya da bilgi olabilir.

Biz faşizmi, hakları *sınırlama* eğiliminde olmasıyla değil, vatandaşları giderek *tüm* haklarından yoksun bırakmaya yönelmesiyle ancak tanıyabiliriz[9]: Çocuk eğitiminde otoriter yapıların güçlendirilmesi ("teknisyen adamdan" sonra, "teknisyen çocuk"), ustaca koşullandırma bilgilenmesi (anayasal düzeyde sürekli hükümet darbeleri, politika adamlarının başvurduğu polis yöntemleri ya da "fişlenmiş" gazeteciler, skandal tehditleri, hukuksal güvencelerin sınırlandırılması- uzun süre gözaltında tutma, arama tarama, tutuklama). Demokratik geleneğe bağlı devletlerde teknokratik faşizm, uyuşturu-

(9) Burada sansürü örnek alalım. "Basit otoriter bir rejimle, totaliter bir rejim arasındaki ayrım sadece şuradadır: Birincisi sadece kendisine saldırmamanızı ister, ikincisi ise, kendisi için yapılmayan övgüleri, bir saldırı gibi sayar. Birincisi kendisine zarar verilmemesiyle yetinir, oysa ikincisi, yalnızca kendisine hizmet edilmesini ister." (J.F. Revel, Sovyet muhalefet belgelerine önsöz)

cuyla uyutulanları uyandırma tehlikesini göze alarak çıplak şiddet kullanmaktansa, sinsice ve görünmeyen yollardan sürekli psikolojik koşullanmayı kullanmayı yeğler.

Beşinci nokta: Bu bölümün ilk dört noktada bilinen öğelerini, bir bütün içinde ele almak istiyoruz. Ya da şöyle soralım: çocuğun otoriteye koşullanmasında en küçük sorumluluk etkenleri ve ana-babaya ya da yetişkinlere boyun eğme refleksine zorlayan yollar nelerdir?

Modern çağda, daha önce gördüğümüz gibi, otorite ilkesi üzerine kurulu geleneksel sosyo-kültürel kurumların zayıflamasına yardım eden tüm etkenler, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak, yetişkinlerin çocuklar üzerindeki ağırlığını azaltır.

Eğer sosyo-kültürel kalıt gereksiz olduysa, yetişkin bir birey, hiç değilse kısmen kendine olan güveni yitirmişse, eğer topluma katılma törenleri, yalnızca folklorik olmaktan öteye gidemiyorsa, o zaman çocuğun koşullanması, ancak kısmen olasıdır ve eksik kalır.

Teknolojik devrim, uygulamalı bilimin ilerlemesinden ayrı değildir ve bu durumda bilimsel anlayışın, gözetleme yöntemlerinin ve bilimsel analizin çocuğu daha az kolay *kanar* yapması olasıdır.

İnsanları hem ütiz teknisyenler olarak yetiştirmek, hem de onların geçişte olduğu gibi "kralın çıplak olabileceğine" inanmayacak kadar kör olmalarını istemek kolay değildir.

Başka türlü söyleyecek olursak, "Aristoteles dedi" biçimindeki bir kanıta başvurmak, giderek daha az etkili oluyor. Boyun eğmeden önce anlamaya çalışmak gerekiyor. Ve eğer boyun eğmek gerekiyorsa, bu ya kişisel bir düşünce adına yapılır, ya da açıkça bir zorlama karşısında yapılır. Oysa daha önce gördüğümüz gibi, otorite saf bir güç sorununa indirgenemez ve çocuklukta, yetişkinlerin gerçekleştirdiği koşullanmadan ileri gelen eleştirisel kafanın derinden baskı altına alınması gereklidir. Otoritenin egemen olduğu yerde, çıplak güç ve fiziksel baskı, boş kalan yeri belki gelip doldurabilir, ama bu durumda başka nitelikte bir olay söz konusu olur.

Tüm koşullandırmalarda olduğu gibi, baskı altında çocuk yetiştirme de, uyarı ile koşullara bağlı yanıt arasında özel bir bağ oluşturacak şekilde bilgi azalmasını gerektirir. Pavlov'un klasik köpek dene-

yiminde, diğer birçok uyarıcılara zil sesi de eklenecek olursa, salya salma refleksi gerçekleşmez.

Oysa çağdaş toplumların çoğunda çocuk, eleştirisel kafası üzerinde etkisini gösteren ve uyaran çok çeşitli ve çelişkili bilgiler alır.

Artık türdeş olmayan kültürlerin içinde yaşıyoruz, bu kültürler içinde duraksamadan insanın zihnine kendi damgasını vuran o karşı konulmaz güçlü birlik artık yok. Daha 1928 yılında Margaret Mead şunları yazıyordu:

> "(...) türdeş olmayan bir uygarlık içinde yaşayan çocuklar, kendi ana-babalarının yargılarını körü körüne kabul etmiyorlar, bunların arasında en uysal olanları bile, boyun eğerken buna gelecekteki umutlarını da katıyorlar (...). Bizim toplumumuzda bulunan gençler, birbirlerinden ayrı ve birinin ötekini yadsıdığı çok sayıdaki kültürel değerlerin varlığı karşısında bulunuyorlar."(10)

O dönemden bu yana, yeni ve belirleyici bir etken araya girdi ve çocuğun dış dünyadan aldığı her türlü bilginin miktarını en az on kat artırdı. Bununla sözü, her çocuğun günde ortalama iki ya da üç saat baktığı televizyona getirmek istiyorum.(11)

Çocuklarını "eskiden olduğu gibi" büyütmek için boşuna çaba harcayan gelenekçi ana-babaların durumunda bile, okulla ilişkinin kurulması ve çocuğun başka bir modele göre eğitilmesi, sıkı koşullandırma girişimini büyük ölçüde engelliyor.

Gerçekte *okul kurumunun* gelişmesine yol açan şey,(12) toplumun teknik gereksinimine yanıt vermek için çocukları belli bir modele göre yetiştirme zorunluluğudur.

On dokuzuncu yüzyılın birinci yarısında, çocukların bir araya gelmesinin sonuçlarını sınırlamak için, aile ve toplum koşulları hâlâ yeterince "sıkıydı" Çocuklar ilk kez okulda artık eskiden olduğu gibi

(10) M.Mead, **Okyanus Adalarında Töre ve Cinsellik,** s.459-460.
(11) İlk ve orta öğretimdeki öğretmenler, 1968-1969 yıllarında, 9-16 yaş arasındaki 800 çocuk üzerinde bir anket yaptılar. Bunun sonuçlarına göre her çocuk yılda bin saatten fazla bir süre televizyona bakıyor. Le Monde, 16-I-1971.
(12) 1900 yılında Fransa'da otuz bin yükseköğrenim öğrencisi vardı. 1971 yılında bu sayı yedi yüz bini aştı.

çırak sayılmıyorlar, yetişkinlerle çevrili bulunmuyorlar ve birbirlerinden ayrı durmuyorlardı, bir araya toplanıyorlar, az sayıdaki yetişkinle, öğretmenlerle birlikte bulunuyorlardı sadece.

Okulun zorunlu olması yüzünden kitle eğitiminin gelişmesi ve bunun kimi ülkelerde 16 yaşına değin uzaması, modern tekniğin ekip halinde çalışmak için çocukları yüreklendirmesi, bu olayın kapsamını daha da artırdı.

Kendi güçlerini, öz niteliklerini, çıkarlarını bilen işçilerin bir fabrikada toplanması ortamın ideolojisine karşı çıkan toplumsal bir sınıf bilincini nasıl geliştirdiyse, okul kurumlarında bir araya gelen gençlik de, benzer şekilde, yetişkinler karşısında kendi ideolojisini ve yaşa bağlı sınıf bilincini öyle geliştiriyor.

5- Biz Bu Soruna Nasıl Yaklaşıyoruz? Ve Bizim Çalışmamız Nereye Varıyor?

Bizim çalışmamız, pek içaçıcı olmayan sonuçlara varıyor. Bizim en iyi gözleyebildiğimiz batıdaki endüstriyel toplumlarda, otorite ilkesinin yerini giderek verimlilik ilkesi aldı. Verimlilik ilkesi, kendi etkisini güvence altına almak için ilk anda demokratik özgürlükleri kullanıyor. Nasıl burjuvazi kendi atılımına karşı koyan feodaliteyi yıkmak için krallığı kullandıysa, teknokrasi de geleneksel otoriteyi parçalamak için burjuvazinin, sonra da işçi sınıfının elde ettiği özgürlüklerden geri kalanları öyle kullanıyor.

Bununla birlikte, eğer ortada karşı-güç yoksa,(1) bir kez kendi üstünlüğünü üzerine değil de, saf güç üzerine kurması kaçınılmaz olur. Söz konusu ister polis terörü olsun, ister psikolojik etkiler, ister kimyasal uyuşturucuların ustaca kullanılması olsun, bu amaca varmak için çok sayıda yeterli ve etkili modern zorlama yolları vardır. Şimdiye değin devlet alkolün, sigaranın ve şans oyunlarının tekelini elinde

(1) Bireyin oluşturduğu karşı-güç, elbette çok yetersiz kalıyor, çünkü çeşitli kurumsal ve sosyo-kültürel gruplar yeni ve otoriter olmayan bir uzlaşma kurmayı başaramadıkları ölçüde, kendilerini bekleyen bunalım yüzünden, kendi gelecekleri tehdit altında görüyorlar.

tuttu. Ama psikofarmakolojinin (ruhsal etki yapan ilaçların) gelişmesi, yakında bu "eğlence" modasını geçersiz kılacaktır.

Teknokrasi, sürekli olarak gözlenen ilgili vatandaşları bilgisayara geçerek ve fişleyerek tüm gerekli bilgileri elinde tutan polis sayesinde kendi egemenliğini çok iyi güvence altına alabilir. Ekonomik planda yaşama kavgası vermeyi reddeden bir sistem yüzünden, bir birey yavaş yavaş ölüme mahkum edilir. Bireyi ilerlemeye zorlayan bu kırbaçtan başka, teşvikin rolü de, yaşama düzeyini düzenli olarak birazcık artıracaktır. Ve son olarak, şu ya da bu biçim altında sunulan "mutluluk hapları" ya da "çevreye uyarlayıcı" psikoterapiler, politikada kararsızca yapılan son karşı çıkışları da uyutacaktır. "Halkın uyuşturucusu" artık ne din, ne de alkol olacaktır, bunun yerini, kullanılmaya izin verilen son psikolojik ve psikoşimik buluşlar alacaktır.

Böylece otorite olayının yerini, yetişkinlerin doğrudan doğruya manevrayla kullanılması alır. Verimlilik ilkesine özgü iç çelişki, diğer bir deyişle, toplumsal makinanın etkince işlemesi için bilimsel kurallara göre çocukları yetiştirme gereksinimi ve aynı zamanda onların bağımsızlığını yakından koruma gereksinimi, böylece belki çözüm bulabilir.

Bugün hâlâ otorite ilkesi modeline göre işleyen rejimlere ve onlarla ilgili iç çelişkiye gelince, böyle bir işleyiş, verimlilik ilkesine boyun eğen rejimlerle yarışamaz. İç planda "elenmiş olan tarih", kendi varlığını uluslararası düzeyde de anımsatıyor bize.

Bir yandan, eğitimbilim kendi yerini uygulamalı bilime bırakmalıdır, diğer bir deyişle, "anlamaya çalışmadan boyun eğmelidir"[2] anlayışı artık terk edilmiş olmalıdır.

Öte yandan, otoriter ve bürokratik ağır makinanın bedeli ve kendisini ister istemez yıkacak olan yeniliğe karşı oluşuyla, otoriter rejimler içinde gerçekten özel bir iç çelişkiyi oluşturur. Demek ki bu rejimler otoriteyle verimlilik ilkesi arasında kararsızca gidip gelecek ve her zaman polis gücüne daha çok başvuracaktır.

Bu duruma göre bütün dünyada geleneksel otorite ilkesiyle, teknolojik devrimden gelen yeni verimlilik ilkesinin karşıtlığı arasındaki savaşımda bir seçim yapmak olası değildir, çünkü birinin ya da öteki-

(2) Ne olursa olsun, bilimsel yöntemlerle oluşmuş bir zihin için boyun eğme, ancak gülünç nedenlere bağlanabilir.

nin üstün gelmesi, az çok değişmiş bir biçim altında yine aynı kulluğu temsil edecektir.

Bu andan itibaren gençlikle yetişkinler arasındaki ilişkinin incelenmesi, kendi gerçek anlamına varıyor ve bunun gerçek yararı ortaya çıkıyor.

Çocukların otoriteye[3] karşı daha az koşullanması ve okul kurumlarındaki kümelenmeler sayesinde, yaşa bağlı bir sınıf, toplumsal bir sınıf oldu ve yetişkinler dünyasından ruhsal ve kültürel bakımdan kopmuş olmaları, bunların özel niteliklerini oluşturdu.

Bu yaşa bağlı sınıf, böylece toplumun "kıyısında" bir toplumsal sınıf oluştururken, itirazcı bir politik sınıf kimliğini kazanıyor.

(3) Nedenlerini uzun uzadıya açıkladığınız daha az koşullanmanın tümü, teknolojik devrime bağlıdır.

BÖLÜM III

EĞİTİMBİLİMDE DEVRİM: ÇOCUKLARLA YETİŞKİNLER ARASINDA EŞİTLİĞİN KURULMASI

Karşı çıkma ve boyun eğmemeyle nitelenen bu politik sınıf, ya yeniden boyun eğmeye doğru gelişir ya da yeni ve otoriter olmayan toplumsal biçimlerin oluşmasında başlıca etken olur.

Bu durum, sosyo-politik sınıfın şu ya da bu yönde etkili kılacağı yetişkinlerin eylemine bağlıdır. Yetişkinlerin çatışmadaki hoşgörüsüne ve uygulanacak bir eğitim devrimine göre, gençlik de kendi etkisini kurucu ya da yıkıcı yönde gösterir.

Umut, otorite ilkesiyle, verimlilik ilkesi arasındaki savaşımın sonucunda değil, teknolojik devrimle birlikte kaçınılmaz olarak ortaya çıkan yeni güçlerin araya girmesinde yatıyor. Endüstriyel devrim, ister istemez işçi sınıfını yaratacaktı, böyle bir sonuç kaçınılmazdı. Teknolojik devrim ise, sadece yeni yeni bilincine varmaya başladığımız yeni güçleri ister istemez yaratacaktı.

Bu yeni güçler ve bunların arasında sosyo-politik bir sınıf olarak gençlik, otorite ilkesiyle, verimlilik ilkesi arasında kısmen etkili olabilir. Bununla birlikte, bu yeni güçler, örgütlenmeyi başaramaz ve kesin amaçlar saptayamazsa, toplumsal ve politik ilerlemelerde yararlı hiçbir şey yapamaz.

Böylece bizim çalışmamız, açıkladıklarımızın dışında, ayrıca birçok ülkede yeni ve birbirinden ayrı eğitim deneyimleri konusundaki kuramsal incelemelere kısa sürede girişmeyi gerekli görüyor. Kuramsal çalışmaların ağırlığı okul planındaki etkinlikleri ya da bilgi edinme konusunda pek fazla olmayacak; bugün okul aileden uzaklaştığına göre, bu daha ziyade çocuklarda oluşan *toplumsal imge* ve psişik güçlerin onlarda yeniden dağıtılması üzerine; öğretmenlerle ai-

leler arasında ortaya çıkan yeni çatışmalar üzerinde olacak. İncelemeler ayrıca, gençlerle yetişkinler arasında yeni ve kabul edilebilir bir toplumsal uzlaşmanın önce okul kurumlarında, sonra toplum içinde ne olacağı sorusunu da ayrıca yanıtlayacak: bunlar yapıcı bir savaşım içinde birbirlerine yardımcı olacaklar -belki de birbirlerine karşı çıkacaklardır.

Devrimci eğitimbilim alanında birçok girişimler oldu, şimdi ise, başarı ve başarısızlıkları konusunda bir sonuca varmak için, *tüm* bu bilgilerin bir araya getirilmesinin zamanıdır artık.

1- Mola Verme Ya Da Duraksama

Demek ki, otoriteye ruhsal-duygusal boyun eğme, yapay olarak yaratılmış ve çok uzun sürmüştür, insanlık kadar eski bir refleks koşullandırmasıdır bu ve bunun bireysel oluşum temelleri, bireyin bilinçdışında kalmıştır.

Neredeyse salt bir koşullanmadan göreceli bir koşullanmaya değin aşılan dönemler, hiç değilse cilalı taş devrinden bu yana, (kökenleri ne olursa olsun) üretim ilişkilerinin uğradığı değişikliklere bağlanabilir. Koşullanmalardan kurtulmalar parça parça da olsa, özellikle sömürülenlerde[1] belli bir derecede sınıf bilinci uyandırmaktadır. Ve bu koşullanmadan kısmen kurtulma, yetişkinler toplumundan, çocukların toplumuna aktarılıyor, onlara yansıyor. Otoriteye ilişkin toplumsal-ruhsal-kültürel dolaşım, diğer bir deyişle, sosyo-kültürel kurumların bütününü *"tutan çatı"* tek yönde kuruluyor: yetişkinlerden küçüklere doğru.

Teknolojik devrimin, çocuklar üzerindeki -yetişkinler toplumunun aracılığıyla değil de- *doğrudan* etkisini, kitabımızın daha önceki bölümlerinde açıklamıştık.

---

(1) Buna benzer şekilde, sömürgelerde bir "ulusal sınıf bilinci"nin ortaya çıkışı da, İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik ve sosyo-kültürel bunalımla olası oldu. Tüm sosyo-kültürel kopmalar, ister bir ilerlemenin peşinden gelsin, ister bir gerilemenin, koşullanmadan kurtulmayı kısmen olası kılıyor. Koşullanmadan kurtulma, kendi başına bir ilerleme değil, yalnız yeri geldiğinde buna olasılık tanıyan bir ilerleme sayılır. Biraz daha ilerde, ilerleme ve gerileme adı altındaki bu iki terimin kullanıldığı etik kavramların seçimini açıklayacağız.

Yetişkinler toplumu psikolojik planda kendinden koruyucu ve güven verici bir imgeyi yansıtmıyor, tersine, tehlikeli ve bunaltıcı bir imgeyi yansıtıyor -bu imge artık baba imgesi değil, ilkel ana imgesidir. Aynı kimliği almanın olanaksızlığı ve daha geniş planda kalıtı reddetmenin kaynağı buradan ileri gelmektedir.

Toplumbilimsel plandaysa, yetişkinlerden çocuklara doğru iletişim, çocukların aldığı bilgilerin ve haberlerin gerçekliği konusunda olduğu kadar, geleneksel kanalların (aile, okul, topluma geçiş törenleri) parçalanmasıyla da giderek daha kötü aktarılmaktadır. Bir yandan, çocukların ve gençlerin kitlece kümelenmesi, yaşa bağlı bir sınıfın, gerçek bir toplumsal sınıfın ortaya çıkışına yol açarken, yaşa bağlı sınıf bilinci, politik bir olay olarak doğmaya başladı.

Yetişkinlerle çocuk-genç arasındaki kopmadan ve otorite koşullanmasından kurtulmanın dışında, bunun en önemli sonuçlarından birisi de, etkilerin yalnızca yetişkinlerden çocuklara doğru bir rol oynamadığı, bunun her iki yönde de gidip gelmesidir. Çocuk-genç, uğradığı modelin yansımasını yetişkine doğru göndermekle kalmıyor, ayrıca yetişkinler toplumu üzerine arzu edilmeyen özel bir etki de gösteriyor. Burada tümüyle yeni ve çok önemli toplumbilimsel bir olay söz konusudur. İnsanlık tarihinde ilk kez böylece büyüklerden ayrılmış olan küçükler, yine ilk kez onların üzerinde özgün bir etki gösteriyor.[2]

(Bir örnek verelim. Bizim dönemde Fransa'da gerçekten politik olan seyrek görülür olaylardan birisi, aile içinde ortaya çıkan, ayrı yaş sınıfları arasındaki savaşımdır. Çocuklarıyla "sorunları" olmayan ana-babalar var mıdır? Duruma göre her türlü ilişki burada gözlenebilir: saltçı-diktatörlük, sürdürülmesi zor anayasalı hükümdarlık, parlamenter demokrasi ve gerilla, neredeyse çocukların kendi kendini yö-

(2) "Onlara sorun çıkarırken", bu en az düzeyde kalacaktır. Bu nedenle ortaya başka kurumlar ve yayınlar çıkıyor, örneğin "ana-baba okulu" ya da "ana-babalar" adı altında uzmanlaşmış özel yayınlar. Öte yandan, tüm alanlarda duygusal yoksunluk çeken ana-babalar, geçmişe göre çocuklarından daha çok sevgi bekliyorlar. Ekonomik sömürünün yerini, bir tür duygu sömürüsü alma eğiliminde.

nettiği öz-yönetim. Burada önemli olan şey, yetişkinler uyanık kalmaya zorlanırken ve politik davranışları öğrenirken, çocuk-genç, bu ilişkilerin içinde ve bunların aracılığıyla gerçekliğin arzulara karşı çıktığı tüm direnci sınıyor. Ayrıca aile sorunu, hemen toplumsal sorun oluyor: eğer yapılan kamu araştırmalarına bakılırsa, Fransızlar'ın kafasını en çok meşgul eden sorun, "liselilerin hareketi"[3] oluyor.)

Ve son olarak bireyle toplum arasındaki uzlaşma, otorite olayına dayanıyor. Hem zaten, birey çocukluğunda, toplum içinde bulunan değerlerce koşullanmış olduğundan, bu değerleri kendi kendine bulması pek şaşırtıcı değildir. Bunu anlamak için Lucien Febvre'i okumak yetişir:[4] On altıncı yüzyılda, doğumdan ölüme değin insanın kişisel yaşamının, toplumun yaşamıyla birlikte aynı dinsel buyruklara göre hareket etmesi o dönemde ne kadar doğal sayılıyordu. Ayrıca şu soru da sorulabilir: sağlamca yerleşmiş alışkanlıklarda, teknolojik buluşların kullanılmasıyla üretim ilişkilerinin uğradığı değişikliklerden başka acaba neler bu küçük-kopmalar giderek daha derinleştirebilir?

Önceki bölümlerde koymaya çalıştığımız tanıya göre otorite ölüyor ve dağılıyordu, bu duruma göre en önemli sorun, yeni toplumsal uzlaşmanın neyin üzerine dayanacağıdır.[5]

Daha önce gördüğümüz gibi, biz bu soruna, yeni uzlaşmanın gözlerimizin önünde oluşmakta olan çıplak güce dayandığını söyleyerek yanıt vermeye çalışacağız. Güncel toplumun ve devletin parçalanması karşısında -ikinci Dünya Savaşı'ndan önce ortaya çıkan çeşitli faşizmlerle- başka bir güç filizleniyor; bu güç, halk önünde seçeneklerine ve edimlerine giderek daha az yanıt bulan küçük bir azınlığın ele geçirdiği devletin sınırsız keyfi gücüdür.

İçinde bireyin tümüyle eridiği ve yitindiği türdeş ve uyumlu büyük toplumlara doğru gidişin evrimini neyin engellediği sorusuna, Freud'ün verdiği yanıta göre, böyle bir engel yalnızca bireyin diren-

(3) Mayıs 1971'de yapılan bir anket, liseliler "hareketinin" Fransızlar'ı ekonomiden daha çok düşündürdüğünü gösteriyor.
(4) **On Altıncı Yüzyılda İnançsızlık Sorunu,** s.307-327.
(5) Kimilerine göre günümüzdeki kütür bir kez yıkıldı mı, bu uzlaşma kendiliğinden kurulur. Hiç kuşku yok bir uzlaşma zorunlu olarak kurulur, ama, bu devletin sürekli olarak güce başvurmasına bağlı kalır.

cinden ileri geliyordu,[6] çünkü birey kendini böyle toplumlarda mutlu hissedemezdi. Ama bireyin burada gösterdiği direnç, zayıf ve kırılgan bir dirençtir: kitle uygarlığının, kitle kültürünün ve kitle eğitiminin olduğu bir dönemde, tek başına bir birey nedir ki?

Sözün kısası, Freud'e göre ortaklaşa bir toplum içinde erimeye karşı bu inatçı direnci besleyen ve insanla aynı özden olan bu özgürlükçü zevk, neyin üzerine dayanıyor? İnsan türünün, diğer hayvan türlerine göre biraz daha saldırgan olmasından başka hiçbir şeye.

İnsana özgü değerlerin, bunları bölen ve parçalayan saldırganlık üzerine dayandığı ve böylece bireye kendini kuşatan okyanusa topluma- karşı şu küçük bir ada olan eleştirisel bilinçle sınırlarını sürdürmesine izin vermesi, son derece çelişkilidir.

Kaynağını, insan varlığının narsist acı çekmesinde gördüğümüz bu fazladan saldırganlık, bireyin ötekine doğru yönelmek zorunda kaldığı ve kendine olan öz aşkının önemli bir payını oluşturmaktadır. Bireysel psikolojik planda bu kendine duyulan sevgiye yeniden kavuşma, kimlik kazanma başarıya ulaştığı zaman ancak gerçekleşir. Dış nesneler dünyası narsizme birçok yolculuklar yaptırdıktan sonra onu bireye geri gönderir, birey yalnız yansımanın nesnelere verdiği niteliklerle zenginleşmekle kalmaz, ayrıca nesneye özgü niteliklerle de zenginleşir. Özellikle süblimasyon, ancak bu nesnel dünyanın geri dönüşüyle olasıdır.

Bize kalırsa "Uygarlığın Sorunları"nın başlıca savı, sosyo-politik planda narsizmden çok, duygusal yoksunluğa giderek daha çok önem vermesidir. Bunun nedeni yalnız devletin birey üzerindeki egemenliğini giderek artırması ve daha çok şey istemesi değildir,[7]

---

(6) **Uygarlığın Sorunları.**

(7) Ve belli bir tarzda devlet buna zorlanır, çünkü toplumsal uzlaşmanın yokluğunda, yalnızca güç ilişkileri bireyler arasında kural olmaya başlar. Öte yandan, birey ikiye ayrılmış bulunur: bir bölümü özgürlüğe özlem duyar, öteki bölümü eğitimdeki boşluk yüzünden çocuklaşır. Suçluluk duygusuna kapılır, giderek daha çok devletin korumacılığını ve güvencesini ister. İşte devrimci bir hareket bu ikinci kısmı daha az bağımlı yapacaktır. Aksi halde birey, kendisi için devletin yerini alacak olan bu besleyici anadan her zaman daha çok şey bekleyecektir, kendi özsevgisine karşı yoksun bıraktırıcı olan bu bebeklik durumuna daha çok dayanamayacak ve devlet-anaya karşı duyduğu saldırganlığından dolayı bilincinde olmadan kendi kendini suçlayacaktır. Freud'ün **Uygarlığın Sorunları**'nda yazdıkları da bir yerde bunlardır.

ayrıca otorite olayının can çekişmesi yüzünden, böyle bir ideolojik boşluk ortamında yetişen birey, bu zamana değin bir "şef" azınlığa tanıdığı iktidar yetkisinin bilincine giderek daha iyi varıyor ve artık onu geriye çevirebilir bir duruma geliyor.

Kısaca söyleyecek olursak, birey kendine duyduğu ve idealleştirilmiş toplumsal babalar üzerine yansıttığı aşkı yeniden elde etme arzusunun bilincine vardığı ve bir tür politik yetişkin insan olduğu anda, devlet de güç kullanarak ve tüm teknik olanaklarıyla birey üzerindeki iktidarını salt bir tarzda güvence altına almaya yönelir.

Şu iki hareket birbirine karşı çıkıyor: birisi, bireyin kendi arzusu içinde bilincini ve politik özgürlüğünü aynı düzeye getirdiği hareket - ortak yönetim, özyönetim, yerinde yönetme kavramları buradan geliyor- ve devletin kendi denetimini güvence altına aldığı hareket.

Bununla birlikte, aşmakta olduğumuz bu geçiş döneminde eğer "bir güç öteki gücü hâlâ durduruyorsa", sendikalar ya da siyasal partiler ya da kamu düşüncesi iyi-kötü polisiye devleti dizginleyebiliyorsa, bireyin devlete karşı direnmesi de, giderek bakır kılıçla demir kılıcın savaşımını anımsatıyor. Kurumsal ve sosyo-kültürel grupların ortadan kalkmasıyla, birey yalnız başına kalıyor. Ayrıca her bireyin içinde, ısrarlı bir ses, daha önce söylediğimiz nedenlerden ötürü güçlü bir iktidara seslenecektir.

Gerçekte, Freud'ün *Uygarlığın Sorunları*'nın ikinci teması, suçluluk duygusuyla ilgilidir. Bu bilinçdışı suçluluk duygusunun ne denli güçlü olabileceğini ve otoriteden kaçma girişimi daha canlı olduğu zaman, bunun nasıl dayanılmaz olma eğilimi gösterdiğini ve otoriteye karşı saldırganlığın daha belirginleştiğini, daha önceki bölümlerde görmüştük. Toplumun henüz uzun ve zor bir özgürlük eğitimi döneminden geçirmediği birey, terk edilme korkusu içinde dış otoriteye başvurma eğilimi içindedir, bu otorite, kendisinin artan saldırganlık gücünün aşılmaz setine karşı çıkacaktır, artan diyoruz, çünkü korku ve yoksunluk, birbirlerinin şiddetlerini karşılıklı olarak artırırlar. Ve birey kendi bilinçdışı düzeyinde, kendi toplumunun düşmanı olduğunu ve onun yıkılmasını dilediğini doğru olarak bilir, sonuç olarak kendi içinde suçlu ve bunaltılı olduğunu savunur ve "demir pençeli bir diktatör" diler.

Başka türlü söyleyecek olursak, birey-özellikle kendine olan özsevgisi bakımından -toplum tarafından ne denli çok yoksun bırakılırsa, bu topluma karşı da o denli çok diş biler ve ona düşman kesilir. Ve sonra bu saldırganlık ne denli artarsa, kendini de o denli bunaltılı bulur, çünkü kendi bilinçdışında, çocukluğunun anne nesnesine karşı kendi düşsel saldırılarını, yine kendi yoksunluklarına verdiği anlarını görüyor.

Tüm devrimci eğitim, kendi saldırganlığına (kendi eyleminin yıkımına) karşı dönen bu başarısızlık eğilimini göz önüne almalıdır, çünkü bu, ana-babaya karşı yöneltilmiş olarak bilinçdışında yaşandığı gibi, geleneksel otoritenin yeniden kurulması eyleminin (Napolyon, Stalin v.d.) sonuçlarını "onarmak"da olabilir. Daha sonra "Fransız Solunun intiharcı eğiliminden" söz ederken, bu konuya yeniden döneceğiz.

Demek ki bu denemenin üçüncü bölümü boyunca ele alınacak sorun şu olacaktır: günümüz politikasının öğeleri göz önüne alınarak, toplumbilimle psikoloji, bireyle toplum arasında ve yalnız devletin gücüne dayanmayan toplumsal bir uzlaşmayı nasıl geliştirebilir? Çünkü ne olursa olsun, insanlığın başlangıcından beridir otorite olayı üzerine kurulu bir toplumsal uzlaşmanın yerini yeni bir toplumsal uzlaşma nasıl olsa alacaktır. Ve gücün egemenliğinden kaçmak için birkaç şans vardır.

Bir de şu var:

Sorun, daha insanca bir ilerleme için köleleşmeye doğru geriye gidişten sakınmaktan ve günümüzdeki ideolojik boşluğu kullanmaktan -otoriteye karşı genel koşullanmadan kurtulma ve toplumun parçalanmasından- ibarettir.

Ama bunu düşünürken ve söylerken, adını anmadan antropolojik bir kavrama dayanıyoruz.

Bize göre tüm köleleşmenin modelini -üstelik ilk kalıbını- süt çocuğu temsil etmektedir. Kölelik yalnızca süt çocuğunun kendi varlığını sürdürmek için başkalarına tümüyle bağlı olmasından ileri gelmiyor, ayrıca ve özellikle kendi düşsel dünyasında gerçek dünyaya tümüyle yabancı olmasından ve yalnızca öznel-usdışı bir evren içinde yaşamasından da ileri geliyor. Duyumsadığına ya da düşlediğine

göre çocuk araya hiçbir uzaklık koyamaz. Fantaziler, içeyansıtma ya da dışayansıtma gibi ruhsal-duygusal süreçlerin kölesidir. Neredeyse gerçekte var olmayan sonsuz bir mutluluğun izine gömülmüştür. Öte yandan, yoksunluk çektiği zaman saldırganlaşır, kendisini koruyan bireyi sakatladığı, bozduğu duygusuna kapılır. İyi ve kötü ilkel imagolar sırayla ve her seferinde tümüyle onun ben'ini fantazik, büyüsel ve usdışı bir dünyada ele geçireceklerdir.

Daha sonra özel bir psişik devinimin gelişmesi sayesinde ve güçlükle bebeğin ben'i ortaya çıkacak, tümüyle bağımlı ve güçsüz olmadığını ona gösterecektir: en azından kısmen de olsa gereksinim duyduğu ve arzuladığı şeye kendini verebilecektir. Konuşma dilinin gelişmesi, psişik devinirliğe eşlik edecektir. Goethe'den sonra Freud için de başlangıçta eylem vardı.[8] Sonra söz gelir. Bununla birlikte biz şunu ekleyeceğiz: Eylemden önce fantazilerin egemenliği sürer.

İnsanın gücünü -devinim, ruhsal durum, duygu, zeka ve politika- artıran ve bağımlılığını azaltan bu hareketle biz özgürleşme, insanlığa doğru ilerleme ve hareket etme adım veriyoruz. Ve bizim gözlemimize göre bu güç ne denli artarsa, saldırganlık da o denli azalır, o denli az etkili olur, diğer bir deyişle, ötekine baskı yapmak için bu gücü kötüye kullanma arzusu o denli azalır. Bu durumlar elbette bunalımın ve suçluluk duygusunun bireyi geriye dönüş ya da hastalık anlarında sabit tutamadığı yerlerde geçerlidir.[9]

"İlkel" insanın da kendi türdeş kültürünün sağlamlığından hiç kuşkulanmadığı ve yansıtmalarının bilincinde olmadığı ölçüde kendi fantazileri içinde ve kendi fantazileri tarafından bunun gibi bir yabancı kaldığı açıktır. Onun temsili sisteminin başka türlü olması söz konusu değildir: başka bir kültürün üstünlüğünü kabul etmek, onun için neredeyse ölmek anlamına gelir.

---

(8) Faust'un ikinci bölümü, eylem üzerine bir düşünceyle son bulur ("Etken olan bir ruh için bu dünya sessiz değildir, Ne gerek var sonsuzlukta dolaşmaya?") ve **Totem ve Tabu**'nun son sözleri: "(...) bu nedenle bu öneriyi göze alabiliriz: başlangıçta hareket vardı.

(9) Gerçekte Hitler'in de, Stalin'in de diktatörce iktidarları, kendilerine olan aşkın yitimini yeniden bulmalarına pek izin vermedi. Büyüsel bir tarza ve neredeyse salt gerçek bir iktidara göre işleyen bir düşüncenin bir arada oluşu, ruhsal-duygusal bir olgunlaşmaya pek şans tanıyamazdı.

Bununla birlikte, ilkel insanın fantazileri, süt çocuğundan ayn olarak daha sonraki aşamalara, yani olgunlaşmaya denk düşer, bunlar dışa dönüktür ve hareket halindedir. Birey, dış dünyaya bilinçsiz olarak yansıttığı fantazileriyle -örneğin iyi ya da kötü "ruhlarla" "oynayabilir" ve aynı zamanda kendi derin suçluluk duygusunu derinden duyumsayabilir (kurban kesme, anınma, günahını ödeme), isterse suçluluk duyduğu nesneler gerçek ve özgün nesneler olmasınlar. Burada belli bir derecede bir "özgürleşme" vardır, bize göre bu özgürlük yalnızca eleştirisel bilincin gelişmesinde yoktur, ayrıca bilinçdışı fantazileri, suçluluk duygusunu ve saldırganlığı *yüklenmede* de -elden geldiğince- vardır.

Bize kalırsa temel suçluluk duygusunu yüklenen ilkel insan (kaçınılmaz olarak kendi küçük çocukluğuna bağlı olan saldırganlık), bunu yadsıyarak kurtulmaya çalışan kendi çağdaşımız insana göre "daha insandır" Düşmanını öldüren ilkel bir insan, bu eylemini kendi psişik dünyasıyla bütünleştirmek zorunda kalır, oysa bizim uygarlığımız içinde yaşayan ve insan öldüren bir asker, kendi kişisel sorumluluğunu yadsır ve bu eyleminin kaçınılmaz olan ruhsal-duygusal yankısını bilinçdışına iter.

İnsanın doğal durumu çatışmadır. Ben ile dış gerçekliğin diğer öğeleri ve yine Ben ile iç gerçekliğin diğer öğeleri arasında bir çatışma.

Bir insan kendi çeşitli çatışmalarının ve onun kaynaklarının eleştirisel bilincine ne denli çok sahipse, çatışma durumunu ve ona bağlı gerilimi de o denli çok yüklenir ve kabul eder,[10] bağımlı durumunu azaltacak yeni çatışma tiplerine ulaşmak için eski ve yeni, iç ve dış çatışmalarını daha iyi hazırlar- biz bu durumda ilerlemeden ve özgürlükten daha çok söz ederiz.

Bununla birlikte, köle olma modeli -kendi fantazilerine tümüyle bağlanan süt bebeğinin modeli[11] -ile özgürleşme (ilerleme) modeli

(10) Bu demek değildir ki "onlarla iyi geçinecek", ama onları yadsımayacak ya da hiç değilse bir kısmını yadsımayacak.

(11) Ve tüm diktatörlerin düşü, kendi uyruklarındaki kimseleri ya süt bebeğine, ya da makinaya dönüştürmektir. Makinaya ama tam verimli bir makinaya. Politi planda süt bebeğine dönüştürmeyse, kendi saldırganlığıyla başbaşa kalınanın verdiği paniğe kapılma. Özerk et inlik olabilecek ve -bu nedenle ç.- yoksun kalabilecek ne varsa, saldırganlıklara yol açabilir. Bu şiddetli saldırganlığa sürekli olarak açık bulunan böyle bir birey (bağımlı kul) ve ona eşlik eden tüm şiddetli suçluluk duygusu (diğer bir deyişle, aşk nesnesini yitirmeden ileri gelen ilkel korku) için tek olası korunma, diktatörün otoritesidir. *Başka türlü söyleyecek olursak, çocukluğundan beridir diktatör bir rejim içinde büyümüş bir bağımlı birey, otoriteye boyun eğmeme düşüncesi karşısında, süt bebeğinin terk edilme bunalımına kapılır.*

eğer bireyselse,[12] birey ile toplum arasındaki bağ da çok yönlü olur.

Ruhsal-duygusal ve bireysel özgürlüğe doğru ilerleme ile, ekonomik ve politik özgürlüğe doğru ilerleme birbirinden ayrılamaz.

Her dönem kendine özgü sınırlamalarıyla, bu "ilerleme için yürüyüşü" sınırlar.

"İlerleme için yürüyüşten" söz ettiğimiz zaman, "doğal" bir evrimden ya da tarihsel bir zorunluluktan söz etmediğimiz açıktır. İdeolojik boşluğu ve otoriteye karşı kısmi bir koşullanmadan kaçmayı azaltan üretim ilişkilerinin lehine bir değişiklik, bir ilerlemeye yol açabileceği gibi, daha zorlayıcı bir otoriteye (örneğin Naziliğe) doğru geriliğe de yol açabilir.

İleriye ya da geriye doğru gidişte rol oynayan ya da belirleyici olan birçok etken vardır. Toplumsal sınıflar arasında öncelik verilen eğitim tipi, bunların sınıf bilinci düzeyi ve politik olgunlaşma, en önemli öğelerdir. Var olan durumun ve güçlerin doğru bir analizi de daha az önemli sayılmaz. Ama biz burada "politik" terimi, geleneksel anlayıştan çok daha geniş anlamda kabul ediyoruz: özellikle eğitsel ve ruhsal-duygusal etkenleri göz önüne almayacak bir politik analiz, bize çok yetersiz gelecektir.

Ve son olarak, birey ile toplum arasındaki son bağ, birey politik savaşımlara katılmadan kendisinin ruhsal-duygusal özgürlüğü için var görünmüyor.

İlerlemenin ve özgürlüğün tanımları böylece kısmen ortaya konulduktan sonra, çatışmaların ve yanılsamalardan kurtulmanın ortaya çıkarılışının neden bir ilerleme gibi sayılması gerektiği sorusuna yanıt vermek gerekir.

İlk önce söylenmesi gereken şey, çağdaş insanın rahatsızlığının ya da mutsuzluğunun sistemli bir açıklama girişiminden ileri gelmediğini, ama bir azınlığın elinde tuttuğu uygulamalı bilimlerden doğ-

(12) İster bireysel olsun, ister genel, böyle bir köleleşmeyle kaçınılmaz olarak karşılaşan -biyolojik, ama özellikle duygusal- ruhsal ve fantazik- her insan varlığı, yine ister istemez bir özgürleşme sürecine- ruhsal-devinimsel ve ruhsal-duygusal-girer. *Bize göre insan varlığı, eylem için fantazi dünyadan kaçma anlamına gelmiyor, tersine, eylem ve fantazi sorunsalını elden geldiğince daha eksiksiz yaşama anlamına geliyor.*

duğunu açıklamak olacak. Uygulamalı bilimin bu kullanılması, tarımsal ve el sanatları uygarlığına son verdi ve endüstriyel-teknolojik bir devrime yol açtı, bu son devrim, insanın iyi kötü toplum halinde yaşadığı[13] ve kendi çatışmalarını bilmeden içine sığındığı toplumsal kurumları yıktı - ya da yıkmak üzere.

Bugünün insanı, kendi kendisiyle ve silahsız olarak, suçluluk duygusu içinde ve mutsuz bir şekilde devlet karşısında yalnız, aldığı eğitim, kendi çağının çelişkilerini anlamasına olanak vermiyor. mutsuzluğun kendisini duyumsuyor, ama bunun nedenlerine bir ad veremiyor.

Başka türlü söyleyecek olursak, hasta bir çözüm yolu -faşizm- sunulabilecek hastalıklı bir durum vardır.[14]

Çatışmaları gün ışığına çıkarmaya, onlara olası çözüm yolu göstermeye çalışırken ve bir riski göze alırken, konunun can damarına dokunduğumuzu biliyoruz.

Birey, aynı zamanda kendine duyduğu bu aşkı en azından kısmen de olsa yeniden bulmak ve babalar toplumuna verilen bu iktidarı ve saldırganlığı yeniden elde etmek için ya güncel durumdan ve uygarlığın bunalımından *yararlanacak*, ya da yeni bir faşizm altında ezilmiş olacak -kendine mal edeceği bu saldırganlık, elbette daha az güçlü olacak, bunu başkalarına yansıtacak, örneğin yabancılara, ya da ırkçı bir nitelik kazanacak.

Hem ayrıca faşist bir rejim altında psikolojik ilaçlar, grup teknikleri kullanılarak, düzeltici psişik sağaltımlar uygulanarak mutlu olanamayacağını hiçbir şey bize söylemiyor.[15]

Ne olursa olsun, örneğin savaş gibi geleneksel çatışmaların çözümünün kapalı kalması, artık günümüzde olası değildir -bu noktada Franco Fornari özellikle dikkatimizi çekmektedir.

---

(13) İyi-kötüden çok, kötü bir durum: toplumsal adaletsizlikler, savaşlar, baskılar, eğitim yoluyla yabancılaşma, sömürgeleştirme v.d. Tüm insanlık tarihi, uzun bir şiddet uygulaması tarihidir.

(14) Süregen şizofreni, insanın dramına nasıl bir **çözüm** getirebilirse, öyle bir çözüm.

(15) Bu mutluluğun niçin "insanca olmadığı" sorusunu yanıtlamak ve "insan" varlığının niçin zorunlu olarak yüklenmek gerektiğini anlamak bizim için kolay değil. Ne olursa olsun, mutlu ya da mutsuz ölçüsü yeterli değildir.

Buna karşılık, insanı bulaşıcı hastalıklardan, kimi hastalıklardan kurtaran ve ortalama insan ömrünü arturan dış gerçeklik içindeki bilimin elde edilmesiyle, aynı zamanda günümüzde bunun insanı kendi iç dünyasındaki mutsuzluktan ve politik plandaki sorunlardan kurtaracağı da düşünülebilir.

Günümüzde gerçekte bilinçli olmayan ve denetim altına alınmayan çatışmalar doruk noktasına varmıştır. Bunları skandal aşkına, provokasyon ya da entellektüel sadizm için açığa çıkarmak söz konusu değildir, bunları (çatışmaları) denetim altına almanın tek yolu bizce budur.

Baudaki çağdaş insan için ayn bir durum var ortada: ya salt bir diktatörlüğe boyun eğecek ya da kendi özgürlük yolunda "ilerleyecek", bunun dışında bir seçimi pek göremiyoruz. Ama bir kez daha söyleyelim ki bu özerkliğe ve bu eleştirisel bilince insanı hazırlayan hiçbir şey olmadı- ya da tersi yapıldı. Ve yetişkin birey, belki de çocuk-genç dünyasına kendi özgürlük öğrenimi yolunda izin verildiğinden daha ileriye gitmesi için yardım ederek, kendisi için de yararlı olabilir.

Otoriteye karşı koşullanmadan kurtulmaya, yanılsamaların örtüsünün kaldırılmasına ve bireyin kendi çatışmalarının bilincine varmasına niçin ilerleme dediğimize ilk -sıradan ve güncel- yanıt bu olacaktır. Çatışmalara karşı[16] geleneksel savunma biçimlerini ortadan kaldıran şeyler kadar, bugünkü durumu oldukça nazikleştiren şeyler, özgürlüğü, suçluluğu ve çatışmaları yüklenmeye izin veren ortaklaşa bir olgunlaşma eksikliğidir. Gençler ve yetişkinler kendilerini bu olgunlaşmaya hazırlamadan, öyle anlaşılıyor ki şimdiye değin görülmemiş çapta bir uygarlık bunalımına birlikte atıldılar. Bu durumda her bireyin kendi mutsuzluğunu bir başkasında görmesi girişimleri nerdeyse karşı konulmaz oluyor.

Eğer süt çocuğunun yabancılaşma durumuna -biyolojik ve ruhsal-duygusal- köleleşme adını veriyorsak, olgunlaşmanın sonraki

(16) Savunma yollarından birisi, çatışma terimlerinden birisini kendi dışına yansıtmaktır: "kötü olan öteki", v.d.

aşamalarına da, özellikle duyumsal-devinsel aşamalarına ilerleme adını veriyoruz.

Bizim savımıza göre özgürlüğün tüm süreçleri -ruhsal-duygusal ve politik- ancak duyumsal-devinsel gelişmenin temeli üzerine kurulabilir. Diğer bir deyişle seçenek şurda: ya bireyin gereksinim duyduğu şeyi kendi kendine sunması için hareket etmesi ya da düş kurmaktansa, sıkıntıdan kurtulmanın daha iyi olacağını arzulaması. "Uyuyan gıdasını alır" sözü doğru da olsa, nasıl olsa uyanacak ve kendini daha çok aç hissedecektir.

İnsanın trajedisi, önce annesine ve sonra babasına karşı girişilen bir saldırganlık eyleminin sonucu olan gelişmesinin ve bunlara karşın büyümesinin özellikle kaçınılmaz olarak bilinçdışında duyumsanmasına bağlıdır. Kim ne derse desin, *en iyi toplumlarda bile suçluluk duygusu işte burada yatmaktadır* burdan ileri gelmektedir. Ama çocukta otorite olgusunu oluşturan geleneksel eğitim, insanın içinde çökelmiş olan bu suçluluk duygusuna, aşırı bir suçluluk duygusu eklemektedir.

Bu olayları başka türlü açıklayacak olursak, şöyle demeliyiz gerekiyor: *bireyin gelişimini ve olgunlaşmasını engelleyen şey, insanın içindeki bu suçluluk duygusu ve daha sonra çok geçmeden buna eklenen kültürel ve aşırı suçluluk duygusudur*

İlk fantastik dünyanın kimi öğeleri, bilinçdışında kalıyor (bilinçdışının bir bölümünü oluşturuyor ç.) ve duyumsal-devinsel gelişmeye bağlı ruhsal-duygusal olasılıkları engelliyor. Eğer bu olayı karikatürleştirecek olursak, diyebiliriz ki, köleleşme, bilinçdışı (ilk süreçlerin yönettiği) fantazi dünyaya bağlıdır ve özgürleşme, duyumsal-devinsel (ikincil süreçlerin doğduğu) dünyaya aittir. İnsan, bu iki dünya arasındaki kendi varlığının eşit özlü bir sorunsalı tarafından yönetiliyor görünüyor: bunlardan birisi ötekine ağır basabilir, ama bunlardan birisi ya da ötekisi, örneğin saldırganlığı yadsımış olsa bile, egemenlik altında olduğunu kabul etmelidir. Bu nedenle biz insanın doğal durumunun çatışmalı olduğunu ileri sürüyoruz: bu çatışma bilinçdışı iç gerçeklikle -salt arzu dünyası-, kendi sınırlarını zorla kabul ettiren ve yoksun bıraktıncı dış gerçeklik arasındadır. Ben'in görevi bu çatışmaya bir çözüm bulmak değildir, çünkü böyle bir çözüm bulamaz, onun görevi bu çatışmayı yaşanabilir ve dayanılabilir kılmaktır. Oysa bizim çağdaş insanların ben'i, şimdiye değin sosyo-kültürel kurumların görevini yüklenen çatışmayı gerçekten tartışacak

güçte görünmüyor.

Köleleşmeye göre özgürleşmenin ayrıcalıklı olmasından yana olan bu alanda, bilimsel yöntemi onaylamaktan başka bir eğilim görünmüyor bize. İnsanın sorunlarına büyüler yaparak çözüm bulunamaz, yalnız bilimsel bir yaklaşım,[17] insan için kurtarıcı olabilir. İnsanoğlu yer çekimine nasıl egemen olduysa, yansıtma ve ideal-leştirme süreçlerine de yine benzer yoldan egemen olmalıdır. İnsan yer çekimini yadsıyarak uçakları havalandırmayı başarmadı, onunla uzlaşarak bunu başardı. İnsan kendi suçluluk duygusunu ve saldırganlığını yadsıyarak bundan kurtulamaz, onları daha iyi tanıyarak ve daha iyi yoldan kullanarak kendini özgürlüğe kavuşturabilir.

İnsanın ilerlemesinden ve özgürlüğünden söz etmek, hiçbir zaman bu görünüm içinde sofuca arzuların ve dinsel düşüncelerin kalıntısı üzerine etik seçenekler yapmak anlamına gelmez. İnsanlığa doğru olası bir yürüyüş konusunda sözünü ettiğimiz süreçler, insanın biyolojik maddesine kök salmıştır. Bizim için kölelik ve özgürlük, bulutların üzerine gevşekçe oturmuş ya da bacaklarını boşlukta sallayan kavramlar değildir, tersine, bireysel ve toplumsal düzeyde fantazik suçluluğun ya da duyumsal-devinsel etkinliğin ortaya çıkışıdır. Bununla birlikte bir kez daha söyleyelim ki, insanlık var oldukça, bu iki olay arasındaki çatışma da sürecektir.

Bunu başka türlü dile getirecek olursak, insanın tanımı ancak bu trajik ve dramatik durumla, çatışmalı bir durumla tanımlanabilir.

Çatışmanın iki teriminden birisi geçersiz kılınabilir. Şimdi bunun sonuçlarına bakalım.

Uyuşturucu alma alışkanlığı olan bir kimse, ruhsal devinim etkinliğini, edimi ve eleştirisel bilinç alanını ortadan kaldırır. Nirvanaya özgü sonsuz bir mutluluk duygusu içine dalar, trajik durumdan çıkar ve sonra bir insan olarak, daha sonra da bir canlı varlık olarak ölür.

Örneğin Eichmann gibi tam koşullanmış bir Nazi, psişik anlamda, bilinçdışı suçluluk duygusu alanını geçersiz kılmış, kendisinin yerini buyruk verme, seçme ve karar verme hakkını şeflerine bırakmıştır. İyi çalışır bir makinanın et ve kan çarkı arasında yaşar gibi çatışmalardan kaçar ve insanlık alanının dışına çıkar.

---

(17) Bilim teknik değildir. İnsan sorunlarına bilimsel bir yaklaşım, sırasıyla düşsel, sözel ve edim paylarını koruyacak, çocukluk durumunu, yetişkinlikten ayrı tutacaktır.

Her iki durumda da köleleşme en yüksek noktasına varma eğilimi gösterir: ya fantazilere boyun eğme (gerçekte süt bebeği sürekli uyuşturucu alan bir varlıktır) ya da salt bir otoriteye boyun eğme.

Bize öyle geliyor ki, günümüzde birçok "devrimci", bayram yapar gibi bir mola verme anını yaşıyor. Devrimcilerin etkisiz olmaları ve kuramsal düşünce eksikliği, etkilerinin ne derecede başarısız kalacağını kendilerine bilinçdışı düzeyinde duyumsatıyor. Bu moladan sonra güçlü bir rejimin geleceğini, ya kendilerinin ona bağlanacaklarını, ya onun kendilerini gömeceğini kendi içlerinde duyumsuyorlar.

Küçük çocukluğunda otoriteyle yoğurulanlar, ama ikinci çocuklukta ya da gençlikte ondan kaçanlar, otoriteyi yıkmayı arzuladıktan sonra ancak bilinçdışı suçluluk duygusuyla savaşabilirler. İlkel ve bilinçdışı bir saldırganlıkla karşı karşıya bulunduklarında, bunlar ancak aşılmaz engeller koyan bir dış otoritenin yardımına başvururlar. Bunların birçok davranışları, otoritenin yalnızca güç olduğunu ve yol açtıkları otorite tarafından sonuçta "yenildiklerini" kanıtlamaktan başka bir şeyi arzu etmez. Böylece bizim toplumların gizli şiddetini kendi üstlerine belli bir tarzda çekerken, teknolojik devrimin yıktığı topluma katılma törenlerine benzer şeylere kendi kendilerini verebilirler.

Böylece, başarısızlığa olan eğilim kadar -davranışların başarısızlığı ve kuramsal düşüncenin eksikliği-, öz-yıkıma olan eğilim de küçük ideolojik grupların parçalanması ve intihara yakın kararlar- yadsınmış ve çok daha yıkıcı bir biçim altında geri dönen bilinçdışı bir suçluluk duygusunun sonucu gibi birbirlerini kapsayabilir. Ancak ne var ki, özümlenebilme olasılığı olan kendi çatışmalarının ve çelişkilerinin bilincine vararak bunu kanıtlayabilir.

Biz "sopa kullanan" bir gücün geri dönüşünü izleyecek otoritenin kısa bir mola vermesini değil, bugünkü ideolojik boşluğun, özgürlüğün ilerlemesi yararına bir dönemi gerçekten aşmasını diliyoruz.

Bizim anlayışımıza göre bir ilerlemeye yol açacak olan bu aşama, çocuğu sömürge olmaktan çıkarmalıdır.

Bu görünüm içindeki bizim düşüncemize göre, bizim çağımızdaki devrim ya eğitbilimsel olacak, ya da hiç olmayacaktır.

Sorun yalnızca devrimin eğitbilimsel olabilmesi ya da böyle olma zorunluğu değildir; bununla birlikte, diğer ilerlemeler ve yenilikler ne olursa olsun ve devrimin büyüklüğü ve yararı ne olursa olsun, eğer çocuğun durumunda derin değişikliklere yol açmıyorsa, bu devrim kısa sürecektir.

2- Bireyle Toplum Arasında Yeni Bir Değer Ve Yeni Bir Uzlaşma Olarak Çatışma

Bir Olasılığın Gerçekleşmesi ya da Gerçekleşmemesi

Her dönemin insani olabilen -ruhsal-duygusal ve sosyo-politik özgürleşme derecesi-, gerçekte edinilmiş ve kazanılmış anlamına zorunlu olarak gelmez. Olasılık ya gerçekleşecek ya da gerçekleşmeyecektir. Bu durumda olası teriminin kullanılmasının yanlış olduğu da ayrıca ileri sürülebilir: Kölelik zinciri bir kerte bile gevşetilmesi, özgürlüğe doğru bir ilerleme olmadığının kanıtı değil midir bu?

Olasılığın gerçekleşmeyeceği formülüyle sadece şunu demek istiyoruz: sorunla ilgili olarak çok sayıda elverişli etken bir araya gelmiş bulunuyor ve arzu edilir yönde etkisini göstermeyen toplumun yenilikçi öğelerinin eksikliği yüzünden örneğin geriye doğru itici öğelerin gücüne de bağlı olduğundan daha az değer biçiliyor. 1930'a doğru Almanya'da ya da 1920'ye doğru Rusya'da politik durumun doğru bir analizi, yetişkin vatandaşların eğitilme yöntemlerini göz önüne almalıydı. Benzer biçimde, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki liberal eğitim yöntemleri de göz önüne alınmazsa, Amerikan gençliğinin önemli bir kısmının Vietnam savaşına karşı neden direndiklerini anlamak kolay olmaz.

Oysa bir durumun politik analizi yapılırken, genelde ruhsal-duygusal ve eğitsel etkenler göz önüne alınmıyor.

İnsanlaşma Ve Değerler

Şurası açık ki, bizim "insani" dediklerimiz - diğer bir değişle, türün insanlaşması ve genelde "değer" adını verdiklerimiz, çok yerde birbirlerini doğrularlar. Çalışmamızın ilk başından beri bizim amaçlarımızdan birisi, değerlere maddi bir temel bulmak ve bunların varlığını tüm fizikötesi ve üstel dayanaklardan uzak tutmak. Bize şaşırtıcı gelen şeylerden birisi de, bir atenin inançları arasına dini katmayan birisinin- kendi söz dağarcığında özgürlük, adalet ve insani saygınlık gibi değerleri nasıl genişçe kullanması ve bunların geçerliğinin neye dayandığını kendi kendine sormadan kuramsal sistemler içinde yine istediği gibi kullanmasıdır. Eğer bu yalnızca onun kendi

arzusuyla o zaman bu arzu nereden geliyor? Toplumsal ya da duygusal-ruhsal temellere dayanmayan tüm değerlerin "kendi nitelikleri gereği" bulunmadıkları, ama "kendiliklerinden ortaya çıktıkları" söylenebilir.

Öyle görünüyor ki, içinde bulunduğumuz perspektif, bizim insancılığa ya da değerlere göreceli bir anlam vermekten kaçınmamıza izin veriyor. Çünkü böyle göreceli bir anlam, örneğin değerlerin zayıflamasına ya da ortadan kalkmasına eşlik eden bir "ilerleme" olasılığını ilke olarak ileri sürmemize yol açabilir.

Söylediklerimize daha bir açıklık kazandırmak için, insanlığın ilerlemesi ortaya çıktıkça, onunla birlikte değerlerinde ortaya çıktığını açıklamak istiyoruz. Böylece değerlerin de bir doğuşu ve bir tarihselliği olacaktır. Örneğin atadan kalma bir önvaroluş yapısına sahip değildir; herhangi bir ereğe yönelmiş bir amaç da değildir.

Ortamın iç ve dış etkenlerinin evrimi nedeniyle ve belki de bir düzene göre ortaya çıkmaya yönelik değerler, daha sonra büyük olasalıkla ortadan kalkarlar ya da en azından gerilerler: günümüzde değerlerin olası bir gerilemesinden söz edilebilir.

Buna göre demek ki değerler iç ve dış etkenlerin gelişmesine yakından bağlıdırlar, ama yalnızca bu etkenlere bağlı değildirler. Bununla söylemek istediğimiz şey, tüm ilerlemelerin sözünü ettiğimiz etkenlerden bağımsız olması ve önceden aşılmış dönemlerin temeli üzerinde gerçekleşmesidir. Böylece "ilerleme" birbirinden ayrı iki parametreye göre tanımlanabilir. Bunlardan birisi geçmiş (eski değerler), ötekisi güncel (değerlerin gelişmesi ya da yeni değerlerin ortaya çıkışı).

Başka türlü söyleyecek olursak, halen edinilmiş değerler iyi korunduğu ya da daha geniş bir değerler sistemi yeniden ele alındığı zaman, insanlık içinde bir ilerleme, bir değerler gelişmesi var olabilir.

Örneğin belli bir evreye varıldığı zaman, bir azalmayı içeren bir ilerlemeden ya da bireysel özgürlüklerin ortadan kalkmasından ya da büyük bir eşitsizliğin yeniden ortaya çıkmasından söz edilebilir.

Yeni Değerlerin Yaratılması

Bizim görümüşümüze göre yeni değerler yaratılabilir ve bu yeni değerlerin yaratılması, sonsuza değin sürdürülebilir. Bununla birlikte,

yaratılabilen ya da yaratılabilecek olan bu yeni değerler, bizim kavrama olanaklarımızdan kaçabilir. Ama bize öğle geliyor ki, bizim dönemin koşullarının gerçekleşmeye izin verebildiği yeni bir değer oldukça özel bir anlamda kararlaştırılmış bir çatışma olabilir bu yalnızca dinamik bir değer değil, ayrıca var olan çatışkılardan birisinin gizlenmesine karşı koyduğu ölçüde kendi başına bir değerdir.

Bununla birlikte biraz gerilere dönelim. Değerler dünyasındaki değişmelerin yerlerini tümüyle eski değerlere bıraktığı ya da onları daha geniş ve daha bütün bir birlik içinde topladıkları insanlaşmanın bilindiğini daha önce söylemiştik.

Buna göre feodal düzendeki bağımlılığın sözleşmeli ve iki yanlı bağı, aile tipi otorite bağlarına göre bir ilerlemeyi gösteriyordu. Çıraklık-kalfalık ya da bağımlılık döneminin her biri, akrabalık sistemine göre bir ilerlemeyi temsil ediyordu. Bu ilerleme, otoriteye ve daha az otoriter ve daha az boyun eğdiren ruhsal-duygusal ve toplumsal yeni bir toplumsal uzlaşmanın ikinci derecede daha az koşullanmasına bağlı olmuştur.

Daha sonra burjuvazinin eşitlik sözleşmesi ve ortak sözleşme, bağımlılık sözleşmesine göre bir ilerlemeyi gösteriyordu. Burjuvalar arasındaki politik eşitlik, çeşitli yeni biçimler altında ortaya çıkan hiyerarşik ayrımları -doğuştan gelen ya da sonradan kazanılan- ortadan kaldırıyordu.

Daha sonra on dokuzuncu yüzyılda hiç değilse Fransa'da bu politik eşitliğin tüm toplumsal sınıflar arasında yayılması ve gerçek bir durumdan çok, biçimsel bir görünüm sunması, yine bir ilerlemeyi temsil ediyordu.

Yine buna benzer şekilde, ekonomik eşitlik evresine varma, elbette temelde yeni bir ilerlemeyi gösteriyordu ve toplumun derinden dönüşümüne işaret ediyordu. O zamana değin hiçbir toplumun bu amacı gerçekleştirmeye ulaşamadığını ayrıca belirtmek gerekir. Gerçi sosyalist denilen rejimler, elbette ekonomik eşitsizliği azalttı -özel mülkiyet ortadan kaldırıldı ve bir azınlığın elinde bulunan devlete verildi-, ama bu temel özgürlüklerin ortadan kalkması pahasına oldu.

Demek ki, söz konusu olan zenginliğin paylaşılması ya da zenginliğin ortak yönetimi değil, bu zenginliğin devletin tekeli altına girmesiydi. Politik bir eşitlik gelişmedi, tersine bu alanda söz götürmez bir gerileme oldu.

Bu çalışmamızın konularından birisi, ekonomik eşitliğe ve politik özgürlüklere koşut gelişmeyi elde etmedeki başarısızlığı, kısmen de olsa, politik analizlerde psikolojik ve pedagojik sorunlara yeterince yer verilmemesi savına bağlamaktır. Buna göre günümüzdeki değerler sistemindeki tüm ilerlemeler ancak eğitsel bir devrimin buna öncülük ya da eşlik etmesiyle olasıdır. Eğitbilimsel bir devrim, diğer bir deyişle, çocuğun yetişkine göre eşitliği.

Peki ama niçin bu eşitlik? Ve tüm bu kölelikten özgürlüğe doğru giden yol üstünde[1] ve bizim insanlaşma evrim şemamızda hangi değeri temsil ediyor? Hangi sıfatı taşıyor?

Hiç değilse iki sıfatı.

Her şeyden önce birey bununla toplum içindeki yaşamla bağdaşabilir en geniş bir özerkliği elde eder. Dana önce gördüğümüz gibi, hiyerarşik yapı, akrabalık sisteminin geliştirdiği güç ilişkileriyle ve küçük çocuğun bağımlılığıyla gelişmişti. Oysa eşitlik statüsü, bu güç ilişkilerinin sonuçlarını ortadan kaldırıyor. Oysa bu güç ilişkisi, sömüren kadar, sömürülen için de aleyhte bir durumdur. Bu sonuncu için, üzerinde durmaya gerek kalmayacak kadar olay açıktır. Sömürene gelince, o bunu psikolojik bir planda ve yetişkinin çocukla olan eski ilişkilerinin sınırları içinde tutar. Patron, bilinçli ya da bilinçdışı düzeyde babadır ya da çocuklara göre ana-babadır. Oysa bu durumun onda kendi çocukluğunun otoriteye olan eski koşullanmasını güçlendirdiğini ve eskiden oluşan koşullu reflekse bir başvuru olduğunu daha önce görmüştük. Patron otoriteyi temsil eder, ama bunu yaparken, kendi iç otoritesine bilmeden daha çok uyar. Gerçekte,

(1) Bu özgürlüğü düşünme tarzı yeni gelişmeler gösterdiği ve yeni boyutlar kazandığı ölçüde, bu sunuşmaz amaca hiçbir zaman varılmaz, varılamaz. İnsanlaşma bir durum değil bir süreç olduğundan, geriye gidişlere uğrayabileceği gibi, her zaman ileriye doğru da gidebilir.

otoritenin simgelerine hiç kimse onun kadar boyun eğmez: dekor, gösteriş, otoriteyi gösteren bir sürü işaretler, onun için uyarıcı bir titreşim gibidir. Eğer deyim yerindeyse, kimi planda tam bir koşullu reflekse indirgenmiş bir adam olur.

Böylece herkes için ve her planda bir eşitlik statüsü, süt çocuğunun eski biyolojik ve psikolojik bağımlığının sonuçlarını sınırlayacak ve buna göre evrensel bir değeri temsil edecek tek yol olarak görünüyor.

İkinci olarak, bize göre eşitlik, kendi aralarında karşıt olan bireylerin, güçlü narsik özlemleri arasında boyun eğdirici olmayan tek uzlaşmayı temsil eder değerdir.

Her bireyin çeşitli plandaki eksikliği, -ve özgürlük sürecinin azaltmayı üstüne aldığı- herkesin ötekini ve ötekileri arzuladığı ve onlara gereksinim duyduğu gerçeğinin kaynağıdır. Bu duruma göre eşitlik statüsü, gereksinimi ve arzuyu en az miktarda güç kullanarak ve en az miktarda şiddet uygulayarak güvence altına alan tek durumdur. Bu statü, her iki tarafın, yani çocukla yetişkinin eski eşitsizlik durumundan kaçmasına ve tüm sömüren-sömürülen durumun kopanlmasına izin verir. Bu ikinci durumun, bir bakıma birinci durumu bütünlediği görülüyor. Eşitlik, süt çocuğuyla yetişkin arasında eski tümden eşitsizlik durumunun çatışkısını oluşturduğu ölçüde, bu bağımlılığın ruhsal-duygusal sonuçlarını sınırlamaya izin verir, diğer bir deyişle, saldırganlığı, zihinsel gelişmenin engellenmesini ve suçluluk duygusunu kabul eder.

Bu tüm eşitsizlik durumu, aynı zamanda hem ilkel durumu yineler, hem de bireyi kendine olan sevgiden yoksun bırakır, ister istemez ayn bir saldırganlığa yol açar ve bu saldırganlık ve bireyin kendine yönelik olur (örneğin mazoşizm) ya da dışa yönelir: örneğin şiddet uygulaması, savaş v.d.

Böylece değer olarak eşiiük ancak tüm fizikötesi ya da dinsel önvarsayımların dışında (tanrının oğlunun-İsa'nın kendini tüm insanlar için ayn ayn kurban ettiği önvarsayımı biliniyor) anlaşılabilir.

Bireyin kendine olan sevgisiyle, boyun eğme bağımlılık ve eşitsizlik arasında temelden bir çatışkı vardır. Demek ki bireyin kendine

olan sevgisinin tüm kapsamı insanlığın ilerici eşitlik yolunu tutmalıdır. *İnsanlaşma, özgürlük, değerlerin doğuşu ve "ilerleme", içinde insanın kendine olan sevgisinin gerçekleşebileceği boyutları belli bir tarzda temsil ederler.* Bununla birlikte, iç ve dış etkenleri kendi kendine değişen bu boyutların kendileri, sosyo-politik, ekonomik ya da teknolojik olduğu kadar, ruhsal-duygusal boyun eğdirici değişikliklere yanıt vermek için evrimleşmelidir.

Bugüne değin kesin olarak kazanılmış hiçbir şey yoktur.

Bununla birlikte, var olan tüm eşitsizliklerin yıkıcı sonuçlara yol açtığına kesin gözle bakılabilir. Örneğin bir kadının toplumsal durumu erkeğe göre ne denli gerideyse, bu yoksunluğu dengeleyecek olan şey de, erkek çocuğun psikolojik olarak hadım edilmesinde aranır. Erkek yetişkinin daha sonraki politik ve ruhsal-duygusal kölelik eğilimi işte buradan ileri gelir. Bunu dengeleyici saldırganlığın kaynağı işte burasıdır: şiddete başvurma (özellikle kadınlara karşı) ve savaş. Bir yoksunluktan ötekine bir dengeleyici saldırganlıktan ötekine nasıl geçildiğine bakılarak, bu zincirleme tepki de kolayca izlenebilir.

Demek ki basit çıkar planında eşitsizlik statüleri yıkıcı ve olumsuz sonuçlara yol açabilir. Toplumsal bir uzlaşma olması koşuluyla eşitlik statüsü ise, en büyük sayıda yapıcı şeylerin gerçekleşmesine izin verir.

Bu durumu iyi anlamış olan burjuva devleti, ticareti ve mal değiş tokuşunu güvence altına almak için biçimsel politik eşitliğe izin vermiştir (örneğin oy kullanma). Ama buna karşılık ekonomik eşitsizliği yapısallaştırmak için polis ve ordu gibi devlet gücünün kullanılmasını kendi tekeline almıştır.

Değerlerin Ortaya Çıkışı

İnsanlaşma süreci, hiçbir zaman herhangi bir erekten ya da olası bir "tarihsel zorunluluktan" çıkmaz. Bu insanlığın evriminin önceden

(*) Yazar burada G. Orwell'in 1984 romanını anmış olmalı. Ç.

görünmeyen olasılıklarından birisidir: genelleşmiş tutsaklık (1984)(*) ya da insan türünün ortadan kalkması (atom savaşı, mikrobik savaş v.d.), diğer olasılıkları oluşturur. Değerlerin ortaya çıkış düzeni sıkı sıkıya belirlenmiştir: diğer bir deyişle, eğer bir ilerleme varsa ve tüm diğer koşullar eşitken, biri diğerine göre belirleyici roller oynarlar. Teknik-ekonomik rolün belirleyiciliğinin kesin önemi üzerine ise daha önce durmuştuk. Aynı zamanda antropolojik ve tarihsel değerlerin doğuşu incelenerek "teknik-ekonomik" altyapıdan, sosyo-politik üstyapıya giden zincirin bir öğesi belki izlenebilir.

Aslında köleliğin nasıl ki bir tek temeli varsa ekonomik, toplumsal ve politik kölelikler nasıl bir tek modelden geliyorsa -geniş anlamda süt çocuğunun biyolojik ve ruhsal-duygusal durumu ya da küçük çocuğun tümüyle bağımlı durumu-, benzer şekilde, köleliğe göre de özgürlüğün ve çatışkıların geçtiği bir tek yol vardır. Başka türlü söyleyecek olursak, eğer özgürlük varsa, onun izleyeceği bir tek yol vardır: bir değerden sonra öteki değer. Bunu yine başka türlü söyleyecek olursak, eğer yapılığımız analiz doğruysa, insanlaşma değer olarak çatışma yolunu izlemelidir ya da "ilerleme" son menzile varmadan yolu tıkanmış bulunur - belki de hızla geriye dönüş başlar.

Hemen birkaç örnek verelim: *habeas corpus,* daha önce bağımlılık sözleşmesine dayanan bir statüyü edinmiştir ancak. Eğer feodal sistem yolu açmasaydı *habeas corpus* de var olamazdı örneğin Rusya'da olduğu gibi. Bu ülkede gözleyebildiğimiz durum, yalnız akrabalık sistemine dayalı, diğer bir deyişle, salt köleliğe yakın bir otorite tipinin sürekliliğidir.

Benzer şekilde bilimsel değer olarak gerçek de, kanıtların yardımıyla bir uygulama konusu olabilen gerçek, ancak uygulamalı bilimdeki belli bir ilerleme ulusal yöntem öğelerini genelleştirdiği zaman, olası varoluşa dönüştü. Bu durumda değer olarak gerçek, aklın otoriter köleleşmesi olan tanrı ilhamı gerçeğine karşı çıkar.

Bir değer olarak ölüm, insan varlığına -yaşam/ölüm çiftinin oyunu içinde-dramatik bir anlam verirken, ölüm kavramını büyük ölçüde yadsımak ve gizlemek için kurulmuş olan dinsel yanılsamanın yı-

kınıtıları üzerinde ve modern dünyada kendini kabul ettirmeye başlamıştır. Sonsuz yaşam teması, değer olarak çatışma yokluğunun çok güzel bir örneğidir. "Ölümsüz yaşam", çatışmanın iki teriminden birisi gizlemeye izin verir. Kendi başına bir değer olan "çatışmalı değer", gerçekte her özel durumda çatışkılı terimlerin ikisinden birisinin gizlenmesine engel olur. Biz ancak insanca gerileme pahasına ve iki karşıt terimden yalnız birisinin üzerinde (yaşam/ölüm, çılgınlık, akıl, birey/toplum, çocuk/yetişkin v.d.) gözlerimizi açarak yaşamaya çalışabiliriz.

Dinsel yanılsamanın kendisi, uygulamalı bilimler belli bir yaşamaya vardıktan ve deneysel yöntemin yayılmasına izin verdikten sonra ancak yanılsama olarak kabul edilmiştir. Bunun peşinden, diğer bilimler arasında Psikanaliz, yanılsamaları açıklayan bir bilim olarak gelmiştir. Elbette bu bilim, daha önce değil de, daha sonra ortaya çıkacaktı.

Ortaklaşa Alana İlişkin Değer

Burada, değerin kendisinin tanımına ilişkin temel bir soruna değiniyoruz. Ortaklaşa bir onayın dışında ve bireysel plana sıkı sıkıya bağlı bir değerden söz edilebilir mi? Başka türlü söyleyecek olursak, değer, sosyo-kültürel bir olaydan başka bir şey olabilir mi? Bizim kanımıza göre elbette hayır.

Buna göre yaşam/ölüm çiftinde bir değer olarak ölüm, dinsel yanılsamaların üstündeki örtünün kaldırılması nedeniyle, günümüzde ortaklaşa planda ortaya çıkmakta olan sosyo-kültürel bir olaydır. Deneysel yöntemin kullanılması sonucu değer olarak gerçek, hiç değilse birçok alanda ortaklaşa edinilmiş bir değerdir.

On altıncı yüzyıldaki bir insan da hiç kuşkusuz göksel bir dine bağlanmayabilirdi. Burada söz konusu olan kültürel bir değer değil, basit bir bireysel tutumdur. O dönemde ortaklaşa insan ruhu dinsel inançlardan ve törelerden öylesine derinden etkilenmişti ki, dine sıkı sıkıya bağlı olmayan tüm kanılar ya bireysel mizaç gibi-bir tutku olarak başkaldırına- ya da bilimsel yöntemlerle çok özel ilişki sonucu ortaya çıkıyordu. Ne olursa olsun, bunlar ancak tekil olaylar olabilirdi.

Bizim kanımıza göre değer, otoriteye göre koşullanmadan uzaklaşmanın getirdiği ilerlemenin ortaklaşa olarak toplumda yerleşmesidir. Bu duruma göre biz yalnızca kültürel değerlerden söz edeceğiz.

Günümüzün dramatik sorunu için söz konusu olan artık var olan değerlere geçmiş tarafından yeni bir değer eklemek değildir, tersine, teknolojik devrimin fırlatıp attığı "değerler ölçeğini", yani eski değerleri ve bu değer kavramını bile korumaktır.

Bu "değerler ölçeğinin "otorite üzerine kurulduğunu sanmak yanlıştır. Tam tersine, *tüm değerlerin otoriteye karşı kazanıldığı* düşünülebilir. Hepsi de otoriteye karşı tüm bir özgürlüğü temsil eder ve geleneğin kabul ettirdiği sapmaların ortaya çıkarılmasından itibaren kurulmuşlardır. Tanrı ilhamı söze karşı gerçek, küçükle yetişkinin eşit olmayan ilişkisine karşı eşitlik, daha güçlü ve büyük olanlara karşı eşitlik, büyüklerin ve gücün keyfiliğine karşı yasa, hukuk ve adalet.

Bütün bunlar, otorite olayı üzerine kurulu toplumsal uzlaşmaydı. Ve toplumsal uzlaşmanın değerler alanına zorunlu olarak katıldığı düşünülemez. Örneğin Nazi rejimi altında, toplumsal uzlaşma değerlere karşı çıkıyordu. Otoriteye karşı değerlerin adım adım kazanıldığı bir yerde, otorite ile değerler arasında çatışkılı bir ilişkinin var olduğu genel bir tarzda açıklanabilir ve bu, denize karşı toprak kazanmaya benzetilebilir: salt otorite ve keyfilik, açık denizdir. Otoritenin kendisi yavaş yavaş göreceli ve kurumsal olunca, önüne set çekilen kapalı deniz, yavaş yavaş boyun eğmeye başlıyor.

Örneğin Musa'nın yasası, bireysel hakları belli bir tarzda koruduğu ölçüde, tektanrılı dinin tanrısı, daha önceki dinlere göre-çok tanrılı dinlere göre-çok önemli bir ilerlemeyi temsil ediyordu. Yaratanla yaratılan arasında gerçek bir anayasa, bir sözleşme olan bu yasa, doğaüstü salt otoriteyi sınırlandırıyor. Bir yasa var olmaya başlar başlamaz, keyfilik ve sınırsız erk çürümüş bulunuyordu. Oysa sertliğiyle ün yapmış da olsa, adil bir tanrıdan söz etmek, bu tanrının yasasına ve sözleşmesine saygı göstermekten başka bir anlam taşımaz.

Otorite Bir Değer Değildir Yalnızca Toplumsal Bir Uzlaşmadır

Bizim dönemin en göze çarpan özelliklerinden birisi, sanki otorite ile değerler arasında ortak bir bağ varmış gibi aynı zamanda her ikisinin de açık ya da kapalı olarak reddedilmesi eğilimidir. Oysa bu bağ hiç de organik ve asli değildir: sözün tam anlamıyla sosyokültüreldir ve bugün bebeğin (burada değerler) banyo suyu ile (burada otorite) birlikte atılması tehlikesi vardır.

Daha önceki gelişmeler göz önüne alınırsa, böyle bir açıklama çok ivedi yapılmış sayılabilir, ama bireyin ve tarihin evrimi düşünceleri üzerine dayanmış olması da zorunludur.

Süt bebeğinin ve küçük çocuğun kendisiyle ilgilenen ilk bireyle olan fantazi ilişkisi, ister istemez keyfi, sınırsız erki olan ve büyüsel düşünce üzerine kuruludur. Süt bebeğinin kuruluş halindeki ben'i, kendi zevk kaynaklarını düşsel olarak içerir. Kendine göre amaçları olan bağımsız başka bir birey-öteki-, henüz var olmamıştır.

Süt çocuğunun annesiyle olan ve aynı zamanda fantazi ve paraobjektal (çünkü anne henüz ayırt edilmiş değildir) ilişkinin, ilk değerler isteminin izi altında keyfi ve sınırsız güç arzusunu dile getirdiği ve büyüsel olarak gerçekleştiği düşünülebilir. Öteki, ayrı bir birey olarak ortaya çıktığı ölçüde, yansıma yoluyla edinilen bu arzunun ötekine ikincil olarak mal edildiği görülür. Ve bu "öteki" birey, anne olduğuna göre, ilk değerler sistemi de onda somutlaşır. Küçük çocuğun bilinçdışı için anne, sınırsız güce sahip ve keyfi bir otorite olur: kendi keyfine göre verdiği ya da reddettiği sanılır.(2)

Zaten toplum, araya girerek kadını -anneyi- bilinçli olarak ve özellikle bilinçsiz olarak bu birinci değerler sistemini yüklenmeye zorluyor. Bu ilk objektal ilişki tipine, bu ilk değerler sistemine yanıt veren kültürel imago, şimdiye değin hep dişil bir imago(*)ydu: yaşamın ve üremenin sınırsız gücünü gösteren ve çoktanrılı dinlerde büyük ana tanrıçaydı -örneğin Demeter- ya da ölümün ve yıkımın sınırsız gücünü gösteriyordu -örneğin Hecate, Medée, Kali.

(2) "Bizim ağa keyfimiz böyle istiyor" diyecektir hükümdar ya da tek yönetici.

(*) İmago: Bireyin çocuklukta bilinçdışı yoluyla edindiği ana tip.

Bu birinci tip ilişki -süt çocuğunun fantazileri- kaçınılmaz olsa bile, bunun etkilerini belirginleştiren ve sürekli kılan toplumdur. Gerçekte toplumlar, kadın -anne- üzerine yansıtan bu fantazinin bu ilkel dünyasında bir bölünmeye yol açtıysa, daha sonraki edimin dünyası da erkekte - babada- somutlaştı.(3)

Çocuk için anne-baba rolleri arasında ayrılma gereği, ancak toplum bu çocukta büyüklerle -annebabayla- ilgili olarak yabancılaşmış bir temsilciyi ve fantezi dünyasıyla edim dünyasını örgütlediği ölçüde vardır. Otoriteye koşullanmanın boyun eğmenin koşullandırmasıyla ve ancak bir başkasının benimsetmesiyle birbirlerini sevmeye izin vardır ve önce anne, sonra baba sevilir. Hiç kuşkusuz bu yansıma yoluyla kimlik kazanma süreci kaçınılmaz bir şeydir, ama toplumun bunu çok artırdığı da düşünülebilir.

Eğer eğitim, daha yaşamın ilk yıllarında kültürel bakımdan sürekli yansıma ve idealleştirme için kullanılmayıp, bireyin bunları kaçınılmaz ilkel yansımaları anlayacağı şekilde uygulanmış olsa, öyle sanıyoruz ki, ne anne-baba üzerine yansıtma, ne de onların idealleştirilmesi, böyle bir şiddete varırdı. Hiç kuşkusuz bu süreçler var olurdu, ama şiddet dereceleri, sosyo-kültürel buyrukların işlevine bağlı kalırdı.

Bunu başka türlü söyleyecek olursak, çocuk içinde ilkel evrenle değil de, sosyo-kültürel kavramla yaşamaya alışık olsaydı, anne babanın eğitimdeki rollerine bu denli çok yer kalmazdı. Ayrıca anne ve baba birbirlerine göre artık pek ayrı roller yüklenmediklerine göre - istesek de istemesek de, her ikisinin de evin dışında çalışma eğilimleri giderek artıyor ve olay buradan kaynaklanıyor-, bir ayrımlaşma öğesi, iki büyük yaş sınıfı arasındaki, diğer bir deyişle çocuklarla büyüklerin yaş sınıfı arasındaki kurumlaşmış ayrımdan elde edilebilir.

İlkellik anneye ait değildir; davranış babaya ait değildir: her ikisi de, kendinde ilkelliğin varlığını yadsımaya zorlanan ve davranışın (edimin) dışavurumunu yetişkin bir erkeğe yükleyen insana aittir.

---

(3) Goethe'den sık sık alıntı yapılan bu sözleri anımsayalım: "Yaşamın ciddi gidişi, neşeli doğası ve masal anlatma zevkiyle anne."

Bir yerde -otorite olayının kurucusu- olan sevgi şantajı, bireyi sürekli suçluluk duygusuna iter, büyüklere boyun eğerek yaşama alışkanlığı kazandırır, gelişimini ve özerkliğini engeller; bireyin kendine olan sevgisinin kanamasından ve narsik libidonun başkalarına doğru yönelmesinden büyük ölçüde sorumlu olan bu sevgi şantajıdır. Çocuk yetişkin bir birey olduğunda taşıyacağı yoksunluk duygusundan, ek bir saldırganlıktan, yabancılaşmadan sorumlu olan bu sevgi şantajıdır.

Çocuk boyun eğmeye zorlandığında, anne-babayı daha çok sevmez, ama öyle görünür ve buna kendisi de inanır, anne-babaya karşı bilincinde olmadan aşırı bir saldırganlık geliştirir: bu saldırganlık, ya toplumun belirlediği düşmanlara doğru ikincil olarak yansıtılır ya da anne-babanın yerini alacak olanlara doğru yansıtılır.

Sosyo-kültürel zorlamadan gelen sınırsız otorite gücünün, ilkel ana imagosunda bilinçdışı bir yarıt bulduğunu daha önce görmüştük (örneğin Hitler konusunda). Böylece Nazilik, ikinci sistem değerlerden birinci sisteme değin ve kurumsal otoriteden, keyfi otoriteye değin bir *geriye dönüş* sayılabilir. Geriye dönüş diyoruz, çünkü Batı toplumlarında ve baba toplumlarında otorite babanın kişiliğinde somutlaşır: tanrı baba, kral, aile babası v.d.

Böylece otorite anneden babaya geçmiş oldu.[4] Bunu açarak söyleyelim: ilkel ana imagosundan yani bilinçdışı anneden, bilinçli olarak ortaya çıkan babaya. Ayrıca sosyo-kültürel kurumların büyük bir bölümünün ilkel ana imagosunun bilinçdışı etkinliğini korumak için otoritenin bu dış imgesini destekleme işlevini yüklendiği düşünülebilir. Görünüşteki toplumsal rollerin çok göze çarpar biçimde erkeklerin elinde bulunduğu toplumlarda, -örneğin İtalya'da- çoğu zaman aile içindeki gerçek iktidarında kadına ait olması anlamlıdır. Bu

(4) Bu demek değil ki biz babaerkillikten önce anaerkilliğin var olduğunu düşünüyoruz. Bizim için temel nokta, bir toplumun dayandığı değerler sisteminin, bilinçdışı imagoya bağımlı olmasıdır. Ataerkillikten önce de herhalde klan şefleri yine erkeklerdi, ama toplumun ağır basan bilinçdışı imagosu, ilkel anaya aittir. Bunun tersi de söylenebilir, örneğin ağır basan toplumsal imago ataerkil iken, bir kadın devletbaşkanı olabilir (Srilanka, İsrail v.d.)

sistemler içindeki erkek, gerçekte zayıf, kaprisli ve saldırgan bir çocuktan başka bir şey değildir. Kısaca söyleyecek olursak, toplum kadını ilkel psikolojiyi yüklenmeye ne denli zorluyorsa, onu o denli aşağı bir toplumsal statüye boyun eğdiriyor ve kadına verdiği bilinçdışı gücü de böylece artırıyor ve kadınlara karşı olan korkuyu da daha çok belirginleştiriyor. Burada bir yerde röfulmanın geriye dönüşünü görüyoruz.

Gerçekte, fantazi planda, babanın gücü, anadan aşınlmış gibi yaşanır. Cilalıtaş çağlarında, kaya resimlerindeki kadının ve yaranın birlikte bulunması anlamlıdır. Şu ünlü "kadının iğdiş edilmesi" olayı, bizim kanımıza göre, babalar uygarlığının gelişmesinin sosyokültürel sonucundan başka bir şey değildir.

Bununla ne demek istiyoruz?

İnsanlığın ilk dönemlerinde birinci tip ilişki, yani fantazi (düşsel) ilişki ağır basıyordu ve yansıma süreci sürekli olarak kullanılıyordu.

Çocukla ilgilenen birinci kimse anneyken, insanı çevreleyen ve yansımalardan ileri gelen doğaüstü kavramların kendi imago yanıtlarını kadının bilinçdışı temsillerinde bulmaları kaçınılmaz oluyordu.

İnsan kendi çevresine egemen olduğu ölçüde, bu egemenliği kadın imagolarına karşı bir saldırganlık gibi, kadının iğdiş edilmesi gibi yaşamış olması, anlaşılır bir şeydir. İnsan kendi aulımını, kadınla erkek arasında var olan en açık bir ayırıma, yani penise dayandırıyordu. İnsanlığın evriminin böyle bir dizi olaylardan geçmesi hiç kuşkusuz kaçınılmazdı.

Bununla birlikte, insan kendi fantazi suçluluk duygusunun yanıltıcı karekterinin bilincine vardığı ölçüde, bu temelsiz fantazinin de pek varoluş nedeni bulamayacağı düşünülebilirdi -çünkü insan, kendisini penis imgesini ele geçirmeye iten doğa'yı kullanırken, ana imagosuna gerçekte ne saldırdı, ne de onu sakatladı. İlkelliğe yanıt veren göğüs ve ilkellik karşıtına yanıt veren penis, aslında soydan gelen kalıtta böyle yazılı değildir.

İnsan her şeyini eğitim yoluyla ve kendi içinde var olan bir ilkelliği (birinci değerler sistemini) kendi tüm kültürü yoluyla öğrendiği ve sonra duyumsal devinimin ilerlemesiyle ilişkili olarak bir gelişme

gösterdiği ölçüde, suçluluk duygusunu değil de, bu gelişmeyi yüreklendirdiği ölçüde, bilinçdışı ana imgesinin çok daha az korkunç bir biçimde ortaya çıkacağı ve penis imgesinin çok daha az cinsel enerji yaratımına uğrayacağı düşünülebilir.

İnsanlık, suçluluk duygusundan ve iç çatışmalardan kaçmak için yansıtmayı ve idealleştirmeyi kurumlaştırmıştır.

Ama insanlık bunu yaparken, kendi yarattığı boş kuruntunun kurbanı oluyordu.

Kısaca söyleyecek olursak, insanlık ilk başta annenin bilinçdışının özel belirtisi altında yaşamış olabilir. Daha sonra, yeni-oluşmuş babanın bilinçdışındaki imgesi, daha güçlü oldukça, insanlık da doğaya egemen olmayı annenin bir saldırganlığı gibi yaşamış, düşsel olarak canlandırdığı bu anneye kadınların kişiliğinde saldırmış ve sakat bırakmış olabilir (iğdiş edilmiş bir varlık olarak kadın).

"İkincil" değerlerin - hukuk, adalet, gerçeklik - gelişmesiyle, otoritenin baba imgesi içinde bir kişiliğe bürünmesi arasında bir koşutluk olduğunu daha önce söylemiştik.

"İkincil" değerler, keyfiliğe karşın kazanılmıştı; baba toplumlarında önceden var olan sınırsız güç ve otorite, belli bir dereceye değin "sözleşmeye bağlıydı" ve tümüyle keyfiliğe boyun eğmiyordu.

Bununla birlikte, her zaman için otorite söz konusuydu, diğer bir değişle, küçük çocuğun ilkel suçluluk duygusu artınlıyor sürekli kılınıyor ve sömürülüyordu.

Burada dönüşümsel bir lişki vardı: çocuk ne kadar çok suçluluk duygusu taşıyorsa, babalar toplumundaki babayı da, düşsel olarak saldırıya uğramış anne imagolarının korkusuyla o denli çok kuşatıyordu.

Oysa daha önce gördüğümüz gibi, günümüzdeki çocuk, saydığımız tüm nedenlerden ötürü artık eskisi gibi koşullandırılamazdı. Bununla birlikte, çocuğun suçluluk duygusu, öncekine göre daha azalmadı. Toplum çocuğun kendine olan özsevgisini yeniden bulmasına izin vermedi: sadece daha az gözetim altında bulundurulan çocuk, otorite konusunda kaçamak yapma fırsatı bulabilir, ama bilinçdışın-

daki suçluluk duygusunun önemli ölçüde değişmeden aynı kaldığı düşünülebilir.

Ne olursa olsun, babanın ya da babaların canlandırdığı geleneksel otorite olayı, dağılmak üzere. Daha önce üzerinde uzun uzadıya durduğumuz bu konuya artık geri dönmeyeceğiz.

Bununla birlikte, değerleri ve otoriteyi baba ya da babalar canlandırdığına göre, otoriteyi hedef alan tüm karşı çıkışların, aynı zamanda değerlere de karşı çıkması, anlaşılır bir şeydir.

Değerlerin ilk gerçek kaynağı, çocuğun kendisidir. Yetişkinleri aşırı idealleştirmemesi ve ilk çocukluk sırasında yetişkinlere tümüyle boyun eğmemesi için, toplumun ona bu hakları tanıması gerekir.

Ya toplum, çocuğun kendi ben'inin dışından gelen "kendine duyduğu sevginin "en büyük kısmını yeniden bulabileceği şekilde örgütlenecek ve kaçınabildiği zaman, çocuğun kendine olan ve ilk çocukluğu sırasında sürekli yitirdiği bu sevgisini daha sonra da yitirmesi için onu buna itmeyecek; üç ya da dört yaşından itibaren çocuk sıkı eğitimden kaçabilse bile, çeşitli sorunlar yüzünden yorgun ve bitkin olan annenin sıkı yemek ve tuvalet rejiminden kaçamaz.

Ya da otorite olayı, tüm biçimleriyle ortadan kalkar ve yeni toplumsal uzlaşma, yalnız güç üzerine kurulur- yeter ki otorite endüstri öncesi eski biçimleriyle geri gelmesin; bu da insanın pek dileyeceği bir şey değildir.

Gerçekte sorun, değerlerin gelişmelerini daha iyi sürdürmeleri için otoriteden ayrılmasıdır.

Ama toplumsal bir uzlaşma varsa, o zaman değerler gelişebilirler.

Teknoloji devriminin peşinden insanlığın içine girdiği korkunç labirent buradan iyice görülüyor. Otorite üzerine kurulu geleneksel uzlaşma, sonsuza değin süremez. Bugün onun yerini alan tek toplumsal uzlaşma, çıplak güçtür. Oysa yalın gücün kullanılması, geriye dönüş ya da insani değerlerin ortadan kalkması anlamına gelir. Artık ne otoriteye, ne güce dayanan yeni bir toplumsal uzlaşmanın kurulması -elbette çeşitli güncel etkenleri göz önüne alan- insana, insanlığa düşer.

Oysa, otorite, insanın kendi yakasını bırakmayan çatışmanın dışına kaçışını temsil ettiği ölçüde, bugün insan için düşünülebilir tek toplumsal uzlaşma, bu çatışmayı kendi kendisiyle olduğu kadar, toplumla da kabul etmesidir.

Çatışmanın bu dışına kaçış, çatışmanın kendisini artırdığı ölçüde yine de bir umut vardır. Bir çatışma uygarlığı içinde, çatışmanın kendisini yüklenerek çok sayıda tepkisel hastalığın kaçarak ortadan kalktığı düşünülebilir. Özetle söyleyecek olursak, psikanaliz yaptırmış bir birey, nevrozlu bir kimseye göre kendi kendisiyle çok daha iyi uzlaşır, çünkü bu ikinci durumda çatışma -daha doğrusu çatışmanın öğelerinden birisi- bir çeşit "taşlaşmış", "katılaşmış" olarak ben'e egemen olur. Örneğin Freud'e göre psikoz, bilinçdışının ben'e egemen olmasıdır. "Olağan" bir insanda, ben ile onun savunması ve bilinçdışı tutkular arasında kaçınılmaz bir çatışma vardır.

Bizim kanımıza göre çatışmalı bir uygarlık, insanın suçluluk duygusunu azaltacaktır.

Söylediklerimizi özetleyecek olursak: ikinci değerler sistemi hukuk, adalet, özgürlük, eşitlik- geliştiği ölçüde, birinci değerler sistemi, açıkça belirtilmeden anneye -kadına dayandırıldı. İkincisi erkeğin -babanın- imgesinde ya da onun simgesi olan peniste somutlaştırıldı.(5)

İkinci değerler sisteminin öğelerini çocuk kendine ait olarak elde etmeli, değerlerin dayanağı, bireysel ben olmalıdır. Ve birey keyfiliğe, düşüncenin sınırsız büyüsel gücüne ve idealleşmeye başvurunun kaçınılmaz ayartıcısı olarak birinci değerler sisteminin varlığını üstüne almalıdır.(6)

Böylece birinci çatışma biçim olmaya başlamış olur bile: Hak ve keyfilik savaşımın içine girer. Ama keyfiliğin yüzü hiçbir zaman değişmemekle birlikte, hak giderek daha gelişmiş bir biçim alır. Gerçek ekonomik ve politik eşitliğin olduğu bir toplumda hak, göstereceği değişmelerle değişik biçimler alabilir. Artık bu büyüklerin hak ve gücü olmaz, hak bakımından eşit bireyler arasında hak ve güç olur.

---

(5) Örneğin krallık ya da mareşal asası.
(6) Birinci değerler sistemi, psikanalitik kuramın "İdeal Ben" dediğine, ikinci sistem ise "Ben'in ideali" dediğine denk düşer.

Yeni İç Çatışmalar Yaratan Yabancılıktan Kurtulma

Bireylerin kaçmalarına izin vermek için geleneksel sosyo-kültürel kurumların bugüne değin sunduğu kimi kaçamaklar önerelim.

Bununla birlikte, daha önce bir nokta üzerinde ısrarla duralım: toplum, solunum ve sindirim sistemlerini nasıl yaratmadıysa, yansıtma ve idealleştirme süreçlerini de yaratmadı.

Tüm insanlarda saldırganlık, bilinçdışı ve suçluluk duygusu nasıl varsa, dış dünyaya karşı ruhsal yansıtma ve başkasını ya da kendi yakınını idealleştirme de öyle vardır. Toplum, bu ruhsal-duygusal nitelikleri artırmaktan, sürekli kılmaktan ve sömürmekten memnun olur. Bunun nedeni bilinçli bir çıkarcılık değildir, ama çocuk-yetişkin ilişkilerinde var olan alış veriş biçimidir.

Yansımanın ve idealleşmenin saldırganlık, çılgınlık, ölüm, baba, kadın ve çocuk konusunda elde etmekle sonuçlanan ruhsal iç çatışmaları sırasıyla inceleyeceğiz.

Örneğin savaş, bireyin saldırganlığını suçluluk duygusundan kurtaran en yüce değerdir. Aynı zamanda bireyin saldırgan güdülerinin serbestçe ortaya çıkmasına izin verir ve resmi propaganda, ötekinin, düşmanın saldırgan ve "kötü" olduğuna bireyi inandırır. Bireyin çocukluğunda olduğu kadar yetişkinliğinde de ve ruhsal-duygusal bakımdan olduğu kadar sosyo-politik açıdan da uğradığı yoksunluğun derecesi, bireysel saldırganlık kadar önemli olduğundan, içinde insanlığın daha az ilerlediği toplumların da, daha çok saldırgan ve daha çok savaşçı toplumlar olduğu söylenebilir. Daha önce de söylediğimiz gibi, demek ki endüstrileşmeyle, insanlaşma arasında hiçbir koşutluk yoktur. Nazi ya da Stalinci tipte endüstrileşmiş toplumlar, insan ilişkilerinin en ilkel olduğu biçimlere doğru gerilemiş ve "kötü" ilkel anne imgesi üzerine bilinçsiz olarak kurulu bir otoriteye boyun eğmiştir. İlkel anne tipinde ve bilinçdışı bir temel üzerine kurulu ilkel toplumlar da, bireyin kendi saldırganlığını yüklendiği ve kendi suçlu-

luk duygusunu kabul ettiği oranda ve bunlardan birisini devletten bilmediği yerde, yüksek bir düzeye ermiş sayılabilir.(7)

Eğer savaş, bireyin saldırganlığına karşı toplumun ona sunduğu bir kaçamak yolsa, çeşitli ütopyaların da, örneğin bir Altın Çağ'ın da, aynı işlevi yerine getirebileceği düşünülebilir.

Gerçekte, böyle toplumlarda ve Herbert Marcuse'ün umut ettiği biçimde eğer "kurt ile kuzu uzlaşarak yaşayabilirse", saldırganlığın dinmesi, kuzunun toplumsal koşullara karşı tümüyle tepkisel olduğunu kanıtlamaktan başka bir anlama gelmez. Bunu daha açarak söyleyecek olursak, böyle bir Altın Çağ'ın olasılığına inanan birey, şu bilinçdışı şemaya göre kendi suçluluk duygusunu üstünden atabilir: "Eğer ben anne ve babama karşı saldırgan ve yıkıcı duygular besliyorsam, bu benim suçum değildir, toplumun suçudur. "Artık bu andan itibaren -bu toplumu yıkmak- bir savaşçının ya da bir askerin düşmanı yenmesi gibi-, aynı zamanda iç huzuruyla kendi saldırganlığını doyurmak ve bilincinde olmadan anne-babasına karşı suçluluk duygusundan kurtulmaktır. Böylece, "haklı savaş" ile, "Altın bir Çağ" için devrim yapma arasında bir eşitlik kurulabilir.(8) Hem ayrıca, atom çağında dış savaşın olanaksız olması nedeniyle, onun yerini iç savaşlar, örneğin ayaklanmalar almaya başladı.

Bizim sürekli olarak aldığımız tavır, insan saldırganlığının kaçınılmaz olduğunu, ama bireyin katlanmak zorunda kaldığı çeşitli tipteki yoksunlukların bunu büyük ölçüde artırdığını düşünmekten ibarettir.

İnsanlığın ilerlemesi, toplumun ve değerlerin baştan sona yıkılmasından değil, bu değerlerin uygulanacağı alanların genişletilmesinden geçer.

---

(7) Bu bireysel saldırganlığın devletin yüklenmesi sürecine gelince, Franco Fornari'nin şu çok güzel kitabını okuyucuya salık vermek isteriz: **Atom Durumunun Psikanalizi**, Gallimard, Paris.

(8) Freud'ün 1920'den itibaren dile getirdiği ve diğer kimi psikanalizcilerin de benimsediği ölüm güdüsü savı, suçluluktan kurtulmanın aynı işlevsel rolünü oynamaktadır." Saldırgan olan ben değilim, öteki, içimdeki ölüm güdüsü..."

Kısaca söyleyecek olursak, bireyin kendi saldırganlığını kabul etmesi, ayrıca kendi suçluluk duygusunun bilincine varmasına da yardımcı olacaktır. İnsan denilen varlık, aynı zamanda hem sever, hem nefret eder, ama bunlar sevginin ve nefretin oranlarına göre değişir. Bu aşk-nefret çatışmasıyla ilgili toplumsal kaçamak yolu şöyle açıklanabilir: "Kendini suçlu sayman doğru değildir, 'kötü' olan sen değilsin, yabancılar, Zenciler, Yahudiler, saptırımcılar, toplum v.d. suçlu."

Bununla birlikte, bir insan istediği kadar saldırgan olsun ve bilinçdışından gelen suçluluk duygusunu şiddetle yadsısın, savaş ve kıyım gibi toplumsal kurtuluş yolunu gerekli bulsun ama bunlar sömürülenlerin ve sömürenlerin olmadığı anlamına gelmez. Bu iki saldırganlığın dereceleri de elbette değişir, ama sömürünün kendi durumu[9] bir yoksunluk kaynağından ileri gelir ve buna göre ayrıca bir saldırganlıktır. Yalnız tepkisel olanı değil, en derin ve temelde olan kendi saldırganlığını yüklenmek, sömürüleni sömürüye karşı savaşım vermekten engellemez, ayrıca kendi yazgısını karizmatik devrimci babalara da teslim etmekten, belirsiz düşler kurmaktan ve başarısızlığa giden politik seçeneklerden de koruyabilir.

Ölüm kavramı, Avrupa'da yeni bir kavramdır. Hıristiyan ve türdeş geleneksel toplumlarda sonsuz yaşam, ruhun ölümsüzlüğü ve ölülerin yeniden dirilmesi doğması, dine sadık olanlara ölümün bir yanılsama olduğunu aşılamak içindir. "Bir kanıyı aşılamak..." Gerçekte toplum, yansıtma ve idealleştirme süreçlerini uydurmadığı gibi, dinler de "yaşamdan sonra ölüm" temasını uydurmadı. Bilinçdışında ölüm diye bir şey yoktur. Hem yaşam da yoktur: yalnızca yaşanmış ve fantazilerin değiştirdiği deneyimler, merkezi sinir sisteminde ve bellekle ilgili zevk ve sıkıntı, birileri bilinçli, ötekileri bilinçsiz olan anılar vardır.

(9) İnsanın insanı sömürmesi, üstel bir ahlaktan ötürü değil, özellikle bu nedenden ötürü "mahkum edilmelidir". Materyalizmin kendisi, yalnızca materyalist kanıtlara dayanarak kaynak aldığı değerler sistemini haklı çıkarabilir ve öyle yapması gerekir.

Bu andan itibaren yok olma korkusu (ya da arzusu), yeniden yok olma korkusu (ya da arzusudur). Bilinç dışındaki ölüm imgelerinin bilinçte ortaya çıkması, ilkel zevk ve bunaltı deneyimlerine yol açar. Tüm insanların bilinçdışına göre ölmesi, ilkel anne ile birleşmektir. Ölümün verdiği korkuya ve çekiciliğe (bu nokta çoğu zaman bilinçsizdir) göre değişen şideti ve biçimleri işte buradan gelir. Ölmekten korkma, çoğu zaman ölüm büyüsünün çekiciliğine karşı bir savunmadan başka bir şey değildir. Bir insan ölüm duygusuyla ne denli çok bunalıyorsa, ölümü de o denli çok dilediğini söylemek nerdeyse yerinde olur. Bu noktanın tartışılması gerektiği gibi, duygunun nitelikleri üzerine büyük ölçüde etki eden ve bilinçdışı ölüm kavramına bağlı iyi ve kötü ilkel imagonun gücü de tartışılmalıdır.

Eğer gençlikle birlikte ölüm teması da keskin bir dönemece giriyorsa, bu bir raslantı değildir. Anneye yönelen ergenlik dönemi cinsel itkinin, iyi ve kötü ilkel anne imgeleriyle birlikte, bu annenin tüm bilinçdışı imgesini nasıl yeniden istila etmeye yol açtığını başka bir çalışmamızda görmüştük. Oedipus çatışmalı bu anne eğiliminin içine, zina arzusuyla birlikte ister istemez zina korkusunun (ilkel anne imgesinin) kaçınılmaz duygusu da katılmaktadır.

Eğer bir genç bireyde, ölüm ve aşk temaları iç içe giriyorsa, bunun nedeni yalnızca babadan gelebilecek iğdiş edilme korkusu değildir, ama özellikle kendi bilinçdışına en yakında bulunan ve babasına karşı iyi bir savunma durumunda olmayan genç, bu çekiciliği ve bu ilkel korkuyu duyumsar, ölüm duygusuna da buradan varır. Bir genç, annesini zina duygusu içinde arzular, ama bu cinsel arzunun altında kendi küçük çocukluğunun annesini yeniden bulur: bu ilkel anne, ölü-annedir ve/ya tatlı ölümün (iyi annenin) dinlendirici büyük uykusu gibi görünür, ya da felce uğramanın ve çürümenin (kötü annenin) bunaltıcı bir çağrışımı gibi görünür.

Gençlerde ölüm saplantısı -ve kimi kez de eyleme kalkış-, zina arzusunun bir yüzünden başka bir şey değildir. Ya da az keskin bir dille söyleyecek olursak, gencin zina arzusu aynı zamanda hem cinsel etkilenmedir, hem ölümden etkilenmedir.

Bir gence, kendi içinde olanların bilincine varması için yardım etmek yerine, bir toplum geleneksel yoldan onu çok pahalı çözümlere doğru itiyor.

Katolik kilisesine göre kadın günahı temsil ediyorsa ve suçlu Havva ise, bunun nedeni, gencin (ya da daha önce genç olan yetişkinin) kendi öz arzusunu onun üzerine yansıtmasıdır. Bir yerde kilise ona şu çözüm yolunu öneriyor:

"Sen, Ademoğlu, ne bir kadını arzulayacaksın, ne de ölümü: seni ayartan, kadının (annenin) kendisidir."

Freud'ün ilk formülüne göre zina arzularından sorumlu olan, yetişkin tarafından ayartılmaydı ve hiçbir zaman ilkel değildi: "Sen, Adam'ın oğlu Sigmund Freud, sen anneni arzulamadın, seni ayartan o oldu."

Katolik kilisesinin gence (ve tüm dine bağlı olanlara) önerdiği, ölüm-annenin yadsınmasıdır: ölümünden sonra müminler, ölümsüz babanın yanında (karşı-anne) ölümsüz yaşamın (karşı-ölüm) tadını çıkaracaklardır. Sözün kısası, ne çocukluğa geri dönüş, ne zina.

Bu çözüm yolu için ödenen bedel çok ağırdır, çünkü yaşam boyu tanrıya boyun eğmeyi, diğer bir deyişle, küçük bir çocuğun büyük bir kimseyle olan ilişkisini içermektedir.

Bununla birlikte, ödenen bedelin daha da ağır olduğu düşünülebilir. Gerçekte, yaşamdan onun arka planı olan ölüm uzaklaştırılacak olursa, ödenecek bedel, yaşamın kendisidir. Ölümsüz yaşam kavramı, insan varlığının umarsız tüm trajedisini yumuşatmaktadır. Yaşamın tadını veren, yaşamın kısalığı ve bir tek yaşama sahip olmanın kesinliğidir ve ancak şöyle bir durum kimi seçeneklere izin verebilir.

İnsanlaşma süreci -diğer bir deyişle otorite koşullanmasından kurtulma, kendine olan sevginin yeniden bulunması, yansıtıcı ya da idealleştirici yanılsamaların ortaya çıkarılması-, zorunlu olarak ölüm kavramının aşılmasından ve insanın onu üstlenmesinden geçer.

Ama bu yaşama anlamını verecek bir ölüm değildir. Çünkü insan varlığına anlamını verecek olan, belki de yaşam-ölüm çiftinin kavgası olacak, yoksa bu iki terimden birisi değil. Yaşamı geri plana itip

ölümü öne çıkarmak- örneğin lacancıların olduğu gibi(*)-, bu ikilemden, bu çatışmadan ve bu karşıtlar savaşımından kaçmaktır.

İnsanlık, bir başkasının ölümünü ve varoluşun gidiş ritminin yavaş yavaş bozulması olarak anne-babanın gerçek ölümünü arzu etmeye bağlı suçluluk duygusu olarak ölüme kavuşmaktan geçer.

Kimi analizciler, aynı zamanda hem ölüm güdüsü varsayımını, hem de bir tanrıya olan inancı izliyorlar ve böylece bir tür cambazlık yaparak bu ölüm güdüsü sayesinde insan trajedisini (ölümsüz yaşamın yanılsamasıyla kendilerinden kaçanı) yakaladıklarını sanıyorlar. Böylece bunların kendi yokluklarının içine daha çok battıkları düşünülebilir, çünkü kendi suçluluk duygularını yadsıyarak çocukların ana-babaya boyun eğmesi gibi buna boyun eğerler -burada çifte yabancılaşma vardır: çocukların boyun eğmesi ve kendilerine bu babayı kabul ettiren anneye karşı savunmanın yadsınması: "Benim içimde bulunan bu evrensel ve insana bağlı olmayan bu güç, bu ölüm güdüsü, beni bir kukla gibi oynatıyor, beni saldırgan yapıyar ve anne-babamın ölümünü bana diletiyor." Onların ben'lerinin böyle bir parçalanmaya uğramasında kendilerine kalan tek zevk, yasakların çiğnenmesi oluyor. Buna değerler adına değil, tersine değerlere karşı yapıyorlar: burada insanı yasakları çiğnemesi için ayartan kaynak olarak Şeytan mitine rastlıyoruz, diğer bir deyişle, Tanrıya yerleşmiş bulunan insanın kendine olan sevgisine kavuşma, ama bu kavuşma bir gülünçlük, bir öykünme, bir sapıklık olarak yaşanır. Burada vurgu, yasakları çiğneyen bir ben'in (Je), bir ben'in (Moi) üzerinde değil,(**) yasak çiğnemenin kendi üzerindedir: öylesine yoksun bir benki (çünkü tüm kendi özsevgisine yönelik cinsel enerjisi büyük'ün kişiliği içinde sıkışıp kalmışır), bu ben'in küçüklüğü, büyük'ün büyüklüğünü daha da artırır ve zalim bir gözcü gibi yukarıdan gözler. Yasak çiğneme zevki, her şeyden önce efendi'nin sert bakışları karşısında kendi kendini mazoşistçe küçümseme zevkidir ve daha sonra -

(*) Lacanien: Fransız psikanalizcilerinden Lacan ve yandaşları.
(**) Birinci ben (Je), özne olarak tekil birinci kişi "ben"; ikinci ben (Moi), "Ego" anlamında Ben.Ç.

ikinci derecede- Tanrıyı sadistçe aşağılamak içindir, çünkü yaratıcı kendini kendi öz suretinden yaratmıştır. Zihinsel bir zevk, bir aydın zevki.

Delilik -Delilik Karşıtı Delilik Olmayan

Öyle görünüyor ki, güçlük deli olmaktan ya da deli olduğuna inanmamaktan gelmiyor, delilikle aklın insanın kendi içindeki kavgasını hoş görmemesinden geliyor.

Birbirine karşıt bu iki güç arasındaki çatışmanın varlığını yadsımaya yönelik her türlü olanaklar denenmiştir.

Freud'den önce bir deli, temelde öteki (kimse) diye açıklanıyordu, bugün ise kimi entellektüel ortamda çoğu zaman delilik olmayan, deli olduğunu bilmezlik diye düşünülüyor. Bununla birlikte, insan söz konusu olduğu zaman, "normal" teriminin belirsizliği ve kesinsizliği üzerinde oynayarak "normal" olmak, anormal oluyor. Eğer Freud'den önce delilik ile delilik olmayan arasındaki ortak boyut yadsınıyorduysa, bugün karşı çıkılan aradaki ayrım oluyor. Ortak boyutun yadsınmasından sonra, ayrımın yadsınması.

Şimdi de bu ayrım sorununu, delilik ve us kavramlarını, bu iki terim arasındaki karşıtlığı yakından inceleyelim.

İnsanın içine yerleşmiş olan delilik yenilemez ve ortadan kaldırılamaz. Delilik için en tipik örnek olarak paranoid şizofreniyi verebiliriz. Bu hastalık delide ağır basar ve bilinçdışı güçlerini dengelemek için yeterli hiçbir karşı güç bulunmaz.

Deliliğin karşıtı, bireyin tüm güçlerini deliliğe karşı acılı bir savaşta seferber ettiği bir nevrozdur.

Oldukça göreceli, çok kısmi ve sağlam temele dayanmayan delilik dışı, usa uygun girişimler için, deliliğin güçlerinin bir kısmını bu şaşırtıcı işlem içinde kullanmayı gerçekleştirdi. Günümüzde us kendi yerini bulmadığından, Freud'den sonra bu terime ne anlam verdiğimize açıklık kazandırmaya çalışacağız.

Bununla birlikte akıl hastalığı sorununu, insanbilimi ya da toplumbilim açısından bir çerçeve içine yerleştirmemek, onu tam bir keyfi sınırlar içinde tutmak olur. Toplumsal bakımdan çok daha tehlikeli olan psikozdan çok, diğer deliliklerdir, ama toplumun daha hoşgörüyle davrandığı da bunlardır: ne direksiyon delileri, ne alkolik ana-babalar, ne de paranoyak devlet başkanları hastaneye yatırılmaktadır. Çeşitli toplumsal çılgınlıklar arasında, bunlardan bir tanesini bireyselleştirmek eğilimindeyiz ve bunun için çok ciddi olarak "teknofreni" (teknik uygarlığa uyum sağlama) terimini önereceğiz. Teknofreni, çağımızdaki çok sayıdaki insan için insan yaşamının ortadan kaldırılamayacak olan ölüm ilişkisine göre ve usun da, kökü kazılamayacak delilik ilişkisine göre kabul edilemeyeceği görüşü diye nitelendirilebilir. Teknofreni, ölüm kavramının büyük bir reddi ve deliliğin varlığı, insan varlığının trajik boyutunun reddi olabilir. Teknofrenin teknolojik iyimserliği- "tekniğin her şeyi yoluna koyması..."[10] batı uygarlığını kendi bütünlüğü içinde reddedenlerin boş kuruntusuyla tuhaf bir şekilde birleşmektedir: bunlar, gelecekteki toplum içinde kurtla koyunun bir arada yaşayacağını açıklıyorlar Örneğin H.Marcuse-, diğer bir deyişle, insan saldırganlıktan uzak ve dille anlatılamayacak kadar iyi olabilecektir. Bir duruma göre Noel Baba, yani teknik, başka bir duruma göre bir devrim her şeyi temizleyecek ve geçmişle ilgili hiçbir şeyi korumayacak.

Deliliğin çeşitli biçimlerinden yeniden söz edeceğiz, ama daha önce Freud'ün adına delilikle -klasik anlamda- delilik olmayan arasına yerleştirilmek istenen kimi belirsizlikleri ortadan kaldırmak için yardımcı olmaya çalışacağız.[11]

Delilikle delilik olmayan arasındaki ayrımı Freud her zaman belirtti. Karmaşık ve çoğu zaman çelişkilerin sınırına dayanan yapıtları içinde çılgınlıkla, çılgınlık olmayan, nevrozla psikoz ve histeriyle

(10) Ölüm de bunun içinde: kimi teknofrenler, daha sonra bilim yeniden canlandıracak umuduyla kendi ölülerini dondurdular.

(11) " olumlu ile olumsuzun paylaşılmasını kökten silme girişimine ilk kez başlayan Freud oldu (normali ve hastalıklı olanı, anlaşılabilir olanı ve iletişim kurulamayanı, anlamlıyı ve anlamsızı)..." Michel Foucault, **Sözcükler ve Şeyler**, s. 372.

saplantı nevrozu arasındaki ayrımı ve benzerliği aynı zamanda ve aynı bir hareket içinde birbirine bağlıyordu.[12]

Özde Freud bize ne anlatıyor? Gördüğümüz düşler, dil sürçmesi, yanlışlıklar, akıl hastalıkları, şimdiye değin görülmek istendiği gibi ne bir bozukluktur, ne de karmaşadır, bunlar tutarlı, mantıklı ve kendi yasalarına sahip psişik aygıtın işleyiş biçimidir. *Ama bu işleyiş biçimi, dış gerçekliğe göre değil, iç gerçekliğe göre tutarlıdır.*

Arzular dünyasının gerçek çıkarına özgü ve iyi bilinen eylemle düşüncenin gerekli tutarlılığı,[13] şu "bizim gerçeklik adını verdiğimiz gerçek dış dünya ile uyum, tüm bilimsel çalışmayı arayan odur (...)[14] "-Freud, şu satırları yazacak ve insanı şaşırtacak kadar kendini bunun tutkusuna kaptırıyor: "Günün birinde anlık -bilimsel anlayış, us- insanların psişik yaşamındaki diktatörlüğe izin verecek mi! Bizim en ateşli arzumuz budur."[15]

Ve sonra ekliyor: "İnsanın usu -onun doğası ile bize güvence veriyor- insanın duygularına onu belirleyen ne varsa, ona borçlu olduğu yeri vermeyi ihmal etmeyecektir."

İnsan usunun ve gerçeklik karşısında bilimsel yöntemin bir tür savunmasını yapan başka bir yazıda,[16] yadsımacı aydın denilenlere Freud sert bir şekilde saldırıyor:

"Daha önce yadsımacı aydınlar ortaya çıktı, ama öyle anlaşılıyor ki, günümüzdeki modern bilimin görece kuramı onların aklını başına getirdi. Bilimi çıkış noktası alırken, onu kendi öz haklarından vazgeçmeye zorluyorlar, onu yıkıma itiyorlar ve kendi öz ölümüne sürüklüyorlar. Bu yadsımacılığın, aranan sonucu elde edinceye değin geçici bir davranış olduğu izlenimini taşıyorlar çoğu zaman. *Eğer bi-*

---

(12) Bakınız. G. Mendel, **Babaya Karşı Ayaklanma.**
(13) Freud'ün dinle ilgili tutumunu açıklığa kavuşturmasında olduğu gibi.
(14) Freud'ün **Psikanaliz Üzerine Yeni Konuşmalar** kitabında "Bir evren kavramı üzerine"den, s.233.
(15) a.g.y., s.234.
(16) "Bilimsel düşüncenin tüm çabası, gerçekle uyum içinde olmaya yöneliktir, diğer bir deyişle, bizim dışımızda ve bizden bağımsız olanla, dış dünya gerçeğiyle olan bu uyuma biz gerçeklik adını veriyoruz ve tüm bilimsel araştırmayı arayan da o (...). a.g.y., 233.

lim bir kez ortadan kalkarsa, onun yerini gizemciliğin ya da eski dinsel kavramın aldığını görürüz.[17]

Daha sonra Freud sözlerini şöyle sürdürüyor: "Bu yadsımacı aydınlara göre, gerçeklik diye bir şey, dış dünyanın kesin bir bilgisi yoktur (...). Artık gerçekliğin ölçüsü olmadığına göre (diğer bir deyişle, dış dünya ile uygunluk), her şey aynı zamanda doğru ve yanlış iken, böyle bir görüşe bağlanmanın artık pek bir önemi yoktur (...)".[18]

Freud buna yanıt vermek için alaycı yolu seçer: "Bu öğreti, soyut kurgulara uygulanabildiği ölçüde, yüce ve üstün görünüyorsa, güncel yaşam söz konusu olur olmaz iflas ediyor, demekle yetineceğiz (...). Eğer düşündüklerimizin gerçekten hiçbir önemi yoksa, gerçeklikle uyum sağlamalarıyla seçilebilen tüm bilgilerimiz de var olmayacak. Bu durumda taş köprüler kuracağımız yerde, karton köprüler kurmamıza hiçbir şey engel olmayacak, hastalara bir gram morfin yerine on gram morfin verebileceğiz ve bir organı uyuşturmak için eter değil, göz yaşartıcı gaz kullanabileceğiz."

Antipsikiyatrinin kimi biçimleri, deliliğin ilkel olarak bastırıcı toplumsal tutumlarını ve insanın hasta olduğu zaman yalnızca ilaçla onarılabilecek "arızalı" makina olmadığını açıklıyor, teknolojik toplumların kimi sapmalarıyla akıl hastalıkları arasında kimi bağlantı kuruyor ve özellikle deliye muhatap alınacak toplumsal bir statü tanıyor, onu etkin bir birey olarak kabul ediyor, bütün bu olumlu yönler elbette yadsınamaz.

Bununla birlikte, deliliği ayrı bir statü içinde görmeyi yadsıyan tutum, hemen üç sınırla çevrelenmiş bulunur, bunlardan birisi delinin çektiği acı, deli olmayanın özgürlüğü ve delinin ideoloji içinde biçimlendirdiği ek yabancılaşma:

---

(17) a.g.y., s.239.

(18) Michel Foucault'nun College de France'taki açılış dersinde, usla delilik ve gerçekle yanlış arasındaki açıklığın paylaşılması konusunda yaptığı açıklamaya Freud'ün bu yazısını aydınlatıcı olarak önerebiliriz. "Gerçek söylev" böylece açıklayıcı söze ve gerçeğin istemine yaklaşıyor ve bunlar olmadan hiçbir bilim olmuyor ve sınırlayıcı, zorlayıcı olarak açıklanmış bulunuyor.

a) Delinin çektiği acı. -Çoğunluk toplumsal baskıya bağlı değildir, deli olmayanın koruyucu savunma düzenekleriyle sahip olduğu ruhsal-duygusal olgunlaşma sürecine, bilinçdışı ilişki içinde olan deli, sahip değildir. Delinin dayanamadığı bunalı, hangi toplumda olursa olsun, onu yardım aramaya iter. İlkel denilen toplumlarda, ciddi olgunlaşma rahatsızlıkları çeken bir çocuğun ruhsal-duygusal rahatsızlığı, bedensel rahatsızlığa dönüşür ve çocuk ölür.

b) Ötekinin özgürlüğü. -Deli her zaman ister. "Öteki"nden vazgeçemez, isterse bu yalnız maddi planda kalsın. Bir şizofren ya da bir şizofrenler topluluğu, yalnız başına yaşayamaz, çünkü dış gerçekliği olduğu gibi tanımaz, ama kendi arzusunu değiştirmiş olarak yaşar. Eğer deli olmayan, deliler olmadan pekala yaşayabilse bile, bir deli, "öteki"ne göre tanımlanır.[19] Eğer "deliliği" en geniş anlamda kullanacak olursak, eziyet edecek kimse olmadan kim tek başına paranoyak olabilir? Toplum içinde yaşamadan histerik, eziyet edecek biri olmadan sadist, eziyet edilecek biri olmadan mazoşist nasıl olunabilir? Ve istediğiniz gibi evirip çevirebileceğiniz biri olmadan saplantı nevrozuyla nasıl yaşanabilir? Şizofrene gelince, onu kendi başına bırakınız, açlıktan, susuzluktan ve hastalıktan ölür.

c) Son olarak, son limit, deli olmayanı yadsıyacak bir ideolojinin tuzağına düşmek. -Deliliği basit bir mekanik bozulma; düşü, anlamsız bir rastlantı ve düş görenin tüm kişiliğiyle bir bağlantısı yokmuş gibi yorumlayan ideolojinin kendisi de insanı kendine yabancılaştırır. Deliler deli olmayanlara şöyle der: "Deli sizsiniz, biz değil" ve deli olmayanın yanılsamasını paylaşarak eklerler: "Sizinle hiçbir işim yok."

---

(19) Bir mezarlıkta ya da deliler evinin duvarları arasındaymış gibi kendini orada yitirir, diğer bir deyişle, insan varlığının trajik boyutuna zorunlu olarak başvurur.
(20) Bakınız: Evans -Pritchard **Witchcraft, Azandeler Arasında Kahinlik ve Büyü**, Oxford, 1937.

Böylece daha açıkça ortaya çıkabilecek olan bir şey varsa, o da daha geniş bir insanbilimi ve toplum bilimi çerçevesi içine yerleştirilmeyen bir akıl hastalığından konuşmanın güçlüğüdür:

a) Evet, toplumbilimi ve insanbilimi, çünkü akıl ve delilik evrensel tanımlara girmekle birlikte, toplumun hoşgörüsü ve hoşgörüsüzlüğü, kent nüfusunun yoğunluğu, endüstriyel gelişme, dinsel biçimler ya da büyüler, toplumun önerdiği çıkış yolları ya da savunmalar akıl bozukluğunun hastalıklı yanını ve bireyin acılarını önemli ölçüde etkiler. Günümüzde Brezilya'da histerik olmak ya da Azande boyları arasında paranoyak olmak Paris'tekine göre daha kolaydır.[29]

Öte yandan, kimi akıl hastalıklarının biçimleri, doğrudan doğruya toplumsal örgütlenmenin tipine bağlıdır.

b) İnsanbilimi diyoruz, çünkü akıl hastalıklarının dışavurumlarını ruhsal yaşamın öğeleri arasına yerleştirmezsek, onu nasıl anlayabiliriz? Fizyoloji tıp bilimine göre nasıl bir rol oynuyorsa, antropoloji de psikiyatriye göre öyle bir rol oynar.

Yaşam ve ölüm, delilik ve delilik olmayan herkesin içinde ve özel bir biçimde savaşım verir, "ben" ise, bu savaşımda, bu kavgada kendi kurallarını kabul ettirir.

Bu anlamda psikiyatrinin ya da psikanalizin çalışmaları, bu kavgadaki hareketi yeniden kurmayı ve yalnızca boğulan bir sesle konuşulan yerde eşit koşullarda konuşma izni vermeyi amaçlayabilir. Büyük ortak mitolojilerin yok olmasından sonra ve giderek herkesin tam bilgisiyle kendinde ölümü ve yaşamı, deliliği ve delilik olmayanı, aşkı ve nefreti, çocukluğu ve yetişkinliği, bireyciliği ve toplumu onaylaması olabilir, diğer bir deyişle, yaşama kesin olarak bir anlam bulabilir, bir anlam verebilir. Psikanalizin toplumsal işlevi, herkese kendi içinde bulunan güçlerin hiçbirini unuttumadan kendi gerçeğini ortaya çıkarması için belki de yardım etmeyi kapsayabilir ve bu güçlerin yabancılaşmış biçim altında geri dönmesine yardım etmez. Bununla birlikte, özellikle çocuğun ruhsal-duygusal gelişimiyle ilgili olarak ailede ve okulda verilen eğitim sırasında etkisini gösteren toplumsal güçlerin bilimsel bir toplumsal-ruhsal incelemesini yapmak kaçınılmaz görünüyor.

İnsanın içindeki kavganın durduğu yerde, insanlığın artık daha öteye gidemeyeceği söylenebilir. Bu anlamda, "normal" bir insanın kendi başına doyum ve yatışma yoksunluğu ile, bir delinin saçmalıkları ya da uğradığı panik arasında bir eşitliğin var olduğu söylenebilir.

İçerikleriyle birlikte yaşamı ya da ölümü ayrı ayrı yadsımak, deliliği ya da delilik olmayanı yadsımak, böylece kendi başına yabancılaşma içindeki eşitsizlikler gibi ortaya çıkar.

Bunların sonuçları dramatik olabilir. Örneğin şizofren bir bireye yardım etmek yerine, deli olmayan birisiyle aynı koşullar içinde çalıştırmak istemek ve "normal" bir insanın statüsüyle deli değilmiş gibi davranmak, onu öldürür. Onda tek iyi kalan özelliği, yani ben'inin dayanağını yadsımak, onda insan kalan tek şeyi öldürmek olur, çünkü yitirmiş olduğu çeşitliliği, şu kendi içindeki delilik ve delilik olmayan oyunu belki de bunun aracılığıyla bulabilir. Aksi halde bu psişik ölümden sonra, onun için bedensel olarak ölmekten başka bir şey kalmaz.

Bununla birlikte, ister deli olsun ister şizofren, akıl hastalığı olmuş ne varsa, örneğin fanatik bir politikacı ya da direksiyon delisi ya da uyuşturucu ve seks, kendi çalışmasından destek alan insan için, kendi bunalımından kaçmaya, kendi deliliğini yadsımaya ve böylece kaçmaya çalışmak gibi görünür. Bu anlamda, kendi varlığının içinde bilinçdışının ve deliliğin varlığını kabul eden çağdaş insan -bunlarla uyuşmak zorundadır, çünkü sosyo-kültürel kurumların geleneksel olarak önerdiği delilik karşıtı ortak savunmalar parçalanmak üzere-, artık ölülerin yeniden dirilmesine ve sonsuz yaşama inanmayan çağdaş insan, kendi eğitimiyle buna tam olarak hazırlanmadan, artık kapalı olmayan ve açık bir çatışma evresine giriyor. Böylece bilindiği gibi yaşamak hiçbir zaman bugünkü gibi zor olmadı. Önümüzde açılan bu çatışma uygarlığın etkilerini, öyle sanıyoruz ki herkesin kendisi gözleyebilir. Ama yol açtığı gerilim ve suçluluk duygusu, yalnız devrimci bir eğitimbiliminin izin verebileceği öğrenme çağı olmadan gerçek anlamda yaşanabilir görünmüyor.

Bir bakıyorsunuz delinin idealleşme sürecini usa, değerlere, otoriteye ve topluma karşı bir savaş makinası gibi kullanıldığını görüyorsunuz; bir bakıyorsunuz deliye yönelen kendi delilik yansımasının süreci, bir günah keçisi oluyor. Her iki durumda da, insan varlığının temel boyutlarının reddi varken, ben için önemli sorun, iç gerçeklikle dış gerçekliği arasında ve arzu ile arzuya engel arasında bir uyum bulmaya çalışmak olur her zaman.

Çocukla, anneyle (kadın) ve babayla (erkek) ilgili yansıma ve idealleşme süreçlerine gelince, bu konuda daha özlü konuşacağız.

Geleneksel sosyo-kültürel kurumların rolü saldırganlık, ölüm ve delilik konusunda şu kanıyı onaylamaktan ve aşılamaktan ibaretse: "Saldırgan olan sen değilsin, öteki öteki aşiret, öteki renkten, ırktan insanlar, öteki toplumsal sınıf, öteki yaş sınıfı ya da bugünkü toplumun kendisi",

"Öldüğünde bu gerçek bir ölüm olmayacak, sonsuz yaşamın zevkini çıkaracaksın, ölüler arasında yeniden dirileceksin, Ölümsüz seni kendi suretine göre yarattı, senin ruhun ölümsüzdür"

"Sen deli değilsin, normalsin, kendi düşüncelerinde ve hareketlerinde ussal ve mantıklısın; yalnız senin değerler sistemin iyidir", böyle bir kanı, ancak şu koşulla zamana karşı dayanıklı olabilir: bireyin yadsınan kısmını her ulam için yansıtacağı bir destek vardır ve böyle bir günah keçisi-desteğin varlığı, bireyin kendisiyle, düşman, dost ve deli olabilecek bu destek arasında önemli ya da önemsiz bir *ayrımı* gerektirir.

Çalışmanın değer olarak kabul edilmesi, kendinde bütünleşmeyi ve kendi kendisini olduğu kadar saldırganlığı, ölümü ve deliliği de kabul etmeyi gerektirir.

Kadın konusuna gelince, saldırganlık ve ilkel tepkilerin en ilkel kısımlarının onun üzerine yansıtıldığını (bilincinde olmadan) daha önce söylemiştik.

Özellikle bunun nedeni, annenin küçük çocuk tarafından ilkel ilişkinin kurulduğu birey gibi kabul edilmesidir. Eğer kadın (anne) böyle kabul edilmişse, bunun nedeni tüm kültürün onu böyle sun-

masıdır.

Kendi ilkelliğini "zayıf", "sorumsuz", "güdülerinin kurbanı", "güvenmeye değmez" v.d. denilen kadın üzerine yansıtarak kendi ilkelliğinden uzaklaşan erkek, kadınla erkek arasındaki ayrımı penisle idealleştirir. Penise sahip olmak, ilkelliğe, diğer bir deyişle anneye[21] doğru gerileme dürtüsünden böylece kaçmak olacaktır. Bu durumda kadın aynı zamanda ilkelliğin biriktiği yer -gerçek bir Pandora kutusu- ve iğdiş edilmiş bir varlık olacaktır. Bu yansıma olmazsa, ilkel çatışma içinde -özerkleşme ve penise sahip olma çatışması içinde- iğdiş edilme korkusuna yakalanacak olan erkek için iki yanlı bir kazanç.

Burada bir değer olarak çatışma, her iki cins için de çatışmanın her iki terimini yüklenmekle son bulacaktır (son bulabilir): Kendi içindeki ilkelliğin kaçınılmazlığını ve bunaltının büyüleyiciliğini tanımak ve üstüne almak, özerkleşmenin anahtarına hiç kimsenin sahip olmadığını kabul etmek. Bununla birlikte daha iyisi, ilerici bir özgürlüğe doğru yürümeyi umut etmektir, bu yalnızca kendini daha iyi tanıma olmayacak, ama ayrıca bizim anlayışımıza göre kendi çağının çatışmalarını elden geldiğince daha bütün olarak yüklenmek olacaktır.

Çocuk:

Ana-babaların kendi çocuklarının eğitiminden sağladıkları yararlardan birisi de, çocukların üzerlerine uygulanan etkiyle, kendi tepkilerine karşı bir dış savunma hattı temsil etme eğilimi içinde olmalıdır. Sanki her seferinde psikoloji içi bir savaşım varmış gibi böylece gerçekleşen bir enerji ekonomisinin yerini, bir dış nesneye karşı verilen savaşım alır.

Yetişkin birey, çocuğu eğitirken, ona yön verirken, onu sıkıdüzen içine alırken, kendi cinsel tepilerine olduğu kadar, saldırganlık tepilerine karşı da savaşım vermiş olur.

(21) Bunu topluma katılma töreni anlamında kullanıyoruz: çocukluğun bir yanındaki kapı artık kapanır. Kadın için de aynı şey söz konusudur: birlikte yaşadığı erkeğin penisine sahip olmak (ya da onun yerini alan çocuğa), anneyi korur.

Bir otorite etkeni olurken (kendilerinden önceki saldırganın, anne-babanın kimliğini alırken), otoriteye olan koşullanmayı kendi içlerinde yaşarken, aynı zamanda çocukta da bu koşullanmayı oluştururlar. Daha önce kendileri için yasak olanları yasaklarken, yine daha önce kaydedildiği gibi kalan kendi içlerindeki yasağı güçlendirirler, ama bu yasak, tüm diğer koşullu refleksler gibi kısmen silinme eğilimi gösterir.

Otoriteye karşı tüm ayaklanmayı parçalarken, parçalanan kendi bilinçdışı ayaklanması olur ve içinde yaşadıkları toplumun bilinçli olduğu kadar, bilinçsiz düşmanı da olan bizim çağdaşlarımızın her birinde bu ayaklanmanın büyüklüğünü ancak Tanrı bilir.

Bununla birlikte, çocuklara otoriteyi kabul ettirmenin ne denli güç olduğunu daha önce görmüştük. Ve son savunma hatlarından birisini de terk eden yetişkinlerin, ana-babaların şaşkınlıklarının en küçük nedenlerinden birisi her halde buradan ileri gelmiyordur.

Baba:

Bizim batı toplumlarındaki idealleştirilmiş babanın değerleri ve otoriteyi nasıl temsil ettiğini daha önce uzun uzadıya betimlemiştik: "Sen ne bir Tanrısın, ne bir büyük tanrı ve büyük benim." Baba, üstün demektir "süper" latincede üstteki anlamına gelen bir sözcüktür; anlambilimi bakımından en büyük anlamını taşır. Hiyerarşi, Yakup'un merdivenindeki boylar gibi bir çeşit yükselir,[22] en üstte Tanrı babanın tahtı vardır.

Bir Olmak İçin Üç Olmak Gerekir

Peki ama eğer bir varlığın olması için üç varlığın olması gerekiyorsa, kendi ilkel yapısını geliştirmek için -ama onu yadsımadan- dış bir nesneye (daha önce babaya) dayanması gerekiyorsa,

(22) Bu olayı betimlemek için, yeni yapılan binalarda büyük şirket patronlarının çalışma odalarının en son katta bulunduğunu belirtmek gerekir. Geleneksel olarak çok hiyerarşik bir ülke olan Almanya'da öyle görünüyor ki, bir şirket içinde herkes kendi yerini arabasının büyüklüğüne göre alıyor.

anne-baba rollerinin ayrımlaşmasıyla daha öncekiler şimdi nasıl gerçekleşir?

Gerçekte bilinçdışı bir imge olan anne ve kadın, eğer bilinçli bir planda artık ilkel yansıtma desteği ve iğdiş edilmiş varlıklar değilse, artık baba idealleştirilmiyorsa, artık değerleri ve otoriteyi temsil etmiyorsa, hangi örgütlenme ilerleme için uygun düşecektir?

Bize öyle geliyor ki, yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan biçimiyle örgütlenme, şu şemada kendi yerini bulabilir: artık çocuk + anne + baba değil, ama çocuk + aynı yaştaki çocuklar sınıfı + aynı yaştaki yetişkinler sınıfıdır.

Bu demek değildir ki, çocuk yalnızca kendi ailesinin dışında yaşayacaktır. En az beş ya da altı yaşına değin başlıca görev babaya ve anneye düşer. Ama henüz iki yaşından itibaren (belki de daha önceden) ve daha önce gerçekleştirilen pedagojik deneyimler göz önüne alınarak açıklık kazanacak koşullar içinde yaş sınıfı kavramı ve yaş grubu etkin biçim almaya başlayabilir.

Başka türlü söyleyecek olursak, varlığını sürdürmekten geri kalmayacak olan ana-baba rollerinin en az bir ayrım göstermesi, sözünü ettiğimiz "üçlüyü" kurmaya hizmet edebilir, ama ana-baba ya da bunları içine alan grup, önce yetişkinler sınıfını ayrıcalıklı bir tarzda temsil ederken, çocuklar için çocukların yaş sınıfı okul kurumlarında giderek güçlenen bir varlık oluşturur.

Bu konuya ayrıntılarıyla yeniden döneceğiz, ama bu çocukluk görünümü içinde yalnızca yetişkinlik durumuna hazırlık zamanı değil, ayrıca korunmak ve gelişmek için kendine özgü bir durumun da olduğunu belirtelim.

Çocukluk ve yetişkinlik durumu yaşam boyunca birbirini bütünleyen iki karşıt terim olurlar.

Çatışma – Değer ve Toplumsal Uzlaşma

Saldırganlık konusunda olduğu kadar, delilik, ölüm ve anne-baba, çocuk konusunda da yansımaların ve idealleştirmelerin yeni-

den yaşanmasının artık otorite üzerine değil de, çatışma üzerine kurulu yeni bir toplumsal uzlaşmayı kapsadığını görmüş bulunuyoruz.

Seçilen örneklere göre her şeyden önce bireysel, ruhsal-duygusal alanda etkisini göstereceğine göre, niçin toplumsal uzlaşma?

Çatışma üzerine kurulu bireyle toplum arasındaki bir uzlaşma, bizim kanımıza göre uzun ve zor bir alıştırma dönemini gerektirir ve okul kurumu içinde bunun çok erken başlaması gerekir.

Değer olarak çatışma, yalnız dinamik etkisi ve verdiği atılımla değil, ayrıca tehlikesi bilinçli olarak bilinmek koşuluyla ve yalnız kendi varlığıyla kendi başına bir değer olduğu ölçüde, var olan durumlardan hiçbirini gizlemez. Elbette çatışma içindeki gerçek terimlerin yine de kabul edilmesi ve yanlış çatışmalara yer verilmemesi ya da gerçek çatışmalara karşı kabul edilmemiş tepkisel çatışma göstermemesi gerekir, yoksa hastalıklı bir bozulmaya uğrar.

Değer olarak çatışma kavramında, karşı koyan öğelerden hiçbiri, ötekı (bireyin) yıkımını hedef almaz. Bununla birlikte iş içinde bir uzlaşma da yoktur. Ayrıca güç ilişkileri, gerçekleşecek değişiklikleri belirlemekle birlikte, basit bir güç ilişkisi bile söz konusu değildir.

"Kendi çelişkilerini beslemek" de söz konusu değildir, tersine, bu çelişkileri aydınlığa çıkaracak ve kendi oyunlarını oynamalarına izin verecektir.

Peki ama var olan terimlerden hiçbirisi, eğer ötekinin yıkımını hedef almıyorsa, -ister bu "çocuk-yetişkin" çifti karşıtlığında olsun, ister "us-delilik", "aşk-nefret", "yaşam-ölüm" çiftinin karşıtlığında-, bunların yeni terimlerin evrimi süresi içinde doğabileceklerini nasıl algılayabiliriz?

Toplumsal sınıf savaşımı içinde, örneğin "burjuvazinin işçi sınıfına karşı verdiği savaşta "yapılan ilerlemeler, bu iki terimden birisini ortadan kaldırmadı. Sosyalist denilen ülkelerde, hem politik, hem de ekonomik olan çift gerileme, en azından şimdiye değin söz götürmez bir biçimde ortaya çıktı.

Buna karşılık, batı ülkelerinde olduğu gibi, sınıflar arası savaşı-

mın uzadığı yerlerde en iyi sonuçlar alındı. En azından ekonomik planda yaşama düzeyi ve üretkenlik arttı. Çünkü politik planda, bir derece daha az olmak üzere bir gerileme gerçekleşti.

Günümüzde beklenmedik bir durum da, teknolojik devrimin sonuçlarına bağlanabilir, çünkü bu devrim sınıflararası savaşımı kendi geleneksel çemberinin dışına çıkardı.

Yalnızca "burjuvazinin işçi sınıfına karşı verdiği savaşım" değil, ayrıca "çocuk-genç yaş sınıfının, yetişkinlere karşı", "bireyin devlete karşı", "Üçüncü Dünya'nın, gelişmiş ülkelere karşı"; hiç kuşkusuz "cinsel sınıfların savaşımı" da bunun kapsamına giriyor.

İnsan otoritenin koşullanmasından kurtulduğu ölçüde, çeşitli sömürü tiplerine karşı bilinçlenme de gelişti.

Kuşkusuz türdeş öğelerden oluşan ve Marx'ın betimlediği gibi geleneksel savaşımda üçüncü olarak araya giren bu son beklenmedik durum, geleneksel olarak politikleşmemiş halk tabakalarının sınıf savaşımına değin uzanır ve bir sınıf bilinci (yaş, cinsiyet, Üçüncü Dünya'ya ait olma) kazandırır.

Bununla birlikte, ayrıca çatışmanın sürekliliği kavramı ve karşıtların bitmeyen savaşımına verilen önem[23] burada bizi Proudhon'a yaklaştırıyor. Aslında "insanın sonu" savından uzak olduğumuz kadar, gelecekte "sınıfsız bir toplum" ya da "tarihin sonu" savından da şimdilik uzağız.

Birey-toplum çatışmasına gelince, bu bize demir kılıçla, bakır kılıç arasındaki savaşımı anımsatmaktan başka bir şey yapmıyor.

Gerçekte bugün güçler arasındaki orantısızlık çok önem taşımaktadır. Birey tarafından gelebilecek tüm karşı istekleri, modern devletin güç kullanarak ezecek olanaklara sahip olduğu şimdiden görünüyor. Şimdiye değin birey, toplumsal ve kültürel grupların

(23) Karşıtların bitmeyen savaşımını, hem Freud, hem Pavlov kendi alanlarında kuramlaştırdı. Freud'e göre çatışma, birinci güdüler kuramında, birbirine karşı koyan cinsel güdülerle ben'in güdülerinin çatışmasının son bulmasıyla ve son güdüler kuramında yaşam güdülerinin -Eros- ve ölüm güdüsüyle Thanatos- olan çatışmasının son bulmasıyla biter. Pavlov'a göre çatışkı, uyarı süreciyle, bu sürecin engellenmesi arasına yerleşmiştir.

ya da alt grupların varlığıyla kısmen korunuyordu ve aynı zamanda kendi aralarında birbirlerini dengeliyorlar, devletin gücüne karşı, karşı bir ağırlık oluşturuyorlardı. Bu gruplar ya da alt gruplar da otorite ilkesine göre yönetiliyor ve toplumun genel bunalımı onlara da ulaşmış görünüyor. Bir örnek verecek olursak, milletvekilleri devletin sözcüsü oldukları ölçüde ancak vatandaşlarla ya da topluluklarla devlet arasında aracılık yaparlar. Birey giderek devlet karşısında yalnız kalıyor ve bu da "düzensizce" ortaya çıkan ayaklanmaları ya da karşı koymaları bize açıklıyor.

Öyle görünüyor ki, bir değer olarak ve bir uzlaşma olarak çatışmanın kurumlaştırılması, devletin ve bireyin onu kabul etmesi ve özellikle yaş sınıfına göre yeni grupların buna eşlik etmesi, bireyin devlet üzerindeki erkini yeniden kazandırır.

Uygulamadaki birçok sosyalizmin başarısızlığı, hiç kuşku yok aynı zamanda pedagojik bir devrim eksikliğinden ileri geldiği kadar, bir karşı gücün eksikliğinden de ileri geliyor, çünkü birincisi sayesinde çocuk otoriter olmayan bir tarzda gelişebilirdi, ikincisi sayesinde devletin sınırsız gücüne karşı bir güç oluşturulabilirdi.

Batıdaki sınıf kavgasının ekonomik planda elde etmeye izin verdiği ilerlemenin ve alanı genişleyen sınıf kavgasının -aynı koşullarda ölümüne bir kavganın eksikliği- politik planda da aynı şeyleri elde etmeye izin verebilir.

Eğer eşitliğin politik alandan ekonomik alana da ilerlemesi isteniyorsa, şimdi betimlemeye çalışacağımız gibi gerçek bir devrim olan pedagojik devrimin, her politik ilerlemeye eşlik etmesi ve onu hazırlaması gerekir.

Her şey kendi içinde tutarlı. Çatışma olayının, ortaklaşa düzeyde yeni bir toplumsal uzlaşma olarak kabul edilmesi için, ortaklaşa bir değer olması gerekir. Ve çatışmanın ortaklaşa bir değer olması için, toplumdan yardım gören bireyin, kaçınılmaz olan kendi kişisel çatışmasıyla yaşamasını öğrenmesi gerekir, aksi durumda çatışma, yaşama stilinin basit bir koşulu gibi kalır. Ama bu geçiş dönemi ve ortaklaşa onarım kendisi, ancak devrimci pedagoji gerçekleşirse, olası olur. Bu duruma göre biz her zaman bu eğitsel devrime ve çocuk sorununa geri döneceğiz.

Gerçekçi Bir Ütopya

3- Yetişkinlerden Ayrı ve Sosyo-Politik Bir Sınıf Olarak Çocuk

Geliştirdiğimiz sav konusunda, bizim öngördüğümüz bir yanlış anlaşılma[1] çocuğun yetişkinden ayrılması ve gerçekliği kendi kendine öğrenebileceği görüşünden ileri gelebilir. Çocukla yetişkinin "ayrılmasından" söz ederken, yaptığımız yorumla ilgili olarak bir açık vermiş olabiliriz. Bununla birlikte, eğer kanılarımızı böyle dile getiriyorsak, bunun nedeni; çocuklarla yetişkinlerin gelişmesi için çocuğun da bir yaş sınıfı- ayrıca toplumsal sınıf, politik sınıf-oluşturması gereklidir.

Yalnız ne var ki, daha önceki bölümde çatışma kavramına büyük bir önem verdikten sonra, elbette böyle bir yalıtımı ve çocuğun kendi eğitimini öngörmüyoruz. Böyle bir durumda, aslında günümüzde çocuk yetişkinler dünyasından ayrılmış, ondan kopmuş ve ön-ödipsel evreye takılıp kalmış bulunuyor.[2] Bizim anaçizgileriyle belirtmeye çalıştığımız şey, böyle bir durumdan çıkma yoludur; diğer bir deyişle, daha büyük bir özgürleşme ve daha büyük bir insanlaşma yönünde bu çelişkilerin kendisinden yola çıkmak. Yetişkinler kadar gençlerin ya da çocukların toplumsal ve politik bilinç kazanması, burada anlattığımız evrimin kısa süre içinde ve günümüzde hemen gerçekleş-

(1) Günümüzde pedagojik bir devrim olasılığının kaynağıyla ilgili olarak yaptığımız açıklamalara karşın, yine de ikinci bir yanlış anlaşılma bizi bekliyor. Bu sonuncusu kendisini olası kılacak bir toplumsal evrimden ayrı tutulamaz. Bu noktada kendi savımızı, Antoine Prost'un sağlam savı üzerine kuruyoruz; buna göre okul eğitiminin gösterdiği gelişmeler, her zaman için derin bir toplumsal ilerlemenin sonucu oldu. Bununla biklikte, bize öyle görünüyor ki, günümüzde pedagojik bir devrimin önden gitmediği ya da eşlik etmediği politik bir ilerleme olmaz. Çocuklar ve gençler, yetişkinlerin bir eklentisi değildir artık, onların kendi evrimi ve oluşumu, kendi politik ağırlığı vardır: etki ancak iki yönde olabilir, aynı zamanda çocuk ve gençten yetişkinler dünyasına doğru ve yetişkinlerden çocuk-genç yaş sınıfına doğru.

(2) Çocuğun yetişkinlerle ya da toplumla ilişkilerinde en çok anarşi günümüzde yaşanıyor. 12 yaşındaki çocuklara oy hakkı tanımak, yaş sınıfları arasında demokratik bir ilişki kurmayı sağlayacaktır.

mesi umut edilemez.[3] Hiç ortaya çıkmaması bile güçlü bir olasılıktır. Ama bu son durumda bile, araya beklenmedik başka parametreler girmedikçe, otorite üzerine kurulu toplumsal uzlaşmanın giderek yavaş yavaş ortadan kalkmasından sonra çıplak güç üzerine kurulu bir uzlaşmadan nasıl kaçınılacağını biz göremiyoruz.

Bireyin içinde ve bireyin toplumla olan ilişkisinde ortaklaşa bir değer olan çatışmanın varlığı üzerine kurulu bir uzlaşmanın ortaya çıkışı, böylece bir yerde ütopik bir alan olarak kalıyor.

Bir ütopya, ama diğerlerinden oldukça ayrı ve koşullar elverdiği ölçüde gerçekleşebilecek bir yapıya sahip olmalıdır.

Bu koşulları daha önce uzun uzadıya incelemiştik: sosyokültürel kalıtı ve toplumu reddeden ve giderek de reddedecek olan çocukların, gençlerin ve yetişkinler dünyasından kopmuş olarak bu kalıtı yüklenmek için ne istekleri, ne zamanları ne de yetkileri var; kendi aralarında ve okul kurumu içinde kitle halinde kümelenmiş bulunuyorlar.

Daha önce incelediğimiz nedenlerden dolayı, çocukluk ve gençlik evresinde tıkanıp kalan çocuklar ve gençler, bizim görüşümüze göre daha ilkel yapılara doğru (çocukluk evrelerine doğru ç.) gerilerler.

Daha önce bunun geleneksel bir "çözüm yolu" vardı; şöyle ki, çocuklar ve gençler-çocuk ve genç olarak toplumla bütünleşerek bir arada gidiyorlardı: kendi kendilerinin bir parçasını çocukluğu- atarak, çift bir çatışma içinde yetişkinlerle aynı kimliği almaya zorlanıyorlar ve alıyorlardı: bu çift çatışma ödipsel çocukluk ve ödipsel ergenlik.[4]

---

(3) Bu konuyla ilgili olarak Fransız televizyonunda yapılan bir yayını anımsayalım: yetişkinlerin %64'ü, 18 yaşında oy kullanma hakkına karşı çıktı. İleri sürülen kanıtlara göre, "politikaya dokunanların çoğu bozulyor ve kirleniyor" ve bu durumda "gençleri korumak gerekiyor". Buna karşılık 15-19 yaş arasındaki gençlerin çoğu (yüzde elli biri), 18 yaşından itibaren oy kullanmayı yerinde buluyordu.

(4) Bu demek değil ki biz ödipsel çatışmanın ortadan kalkacağını düşünüyoruz. Modern toplumların kurulmasından önce nasıl başka bir biçim alımda bulunuyorsa, bugün de değişiklikler geçirmektedir.

Toplumla bütünleşmeye olanak veren bu gibi koşullar artık ortadan kalktı. Ödipsel çatışmanın "aşılması" ya da yoluna girmesi, genç için olasılıktan çıkınca, bize öyle geliyor ki, bu birey yeniden çocuk olmaya yönelecektir.

Demek ki çocukluk durumunun kendisinden, çocukluk durumuna takılıp kalmadan, itibaren ancak bir gelişme ortaya çıkabilir ve artık yetişkinlerin kimliği alınmaz (geleneksel yollarla artık olası olmayan bir kimlik edinme), ama karşılıklı etkileşim ilişkisi içinde bir yetişkinler dünyasıyla karşılaşılır. Bu özel koşulları ayrıntılarıyla inceleyeceğiz.

Yalnız kısaca söyleyecek olursak, teknolojik devrimin çocuklukta oluşturduğu durumdan itibaren ancak yeni bir gelişme insanlığın gösterdiği ilerleme anlamında gerçekleşebilir. Kaynağını teknik ve sosyo-ekonomik düzeyde gördüğümüz tüm ideolojik kopukluklar nedeniyle ek bir özgürlük olasılığı elde edilebilir ya da edilemez. Hiçbir ereklik yok, yalnızca belirleyicilik var. Hiçbir tarihsel zorunluluk yok. Şu ya da bu toplumsal sınıfa verilmiş bir kutsal rolü yok.

"Kendi başına" ve kendiliğinden gelişecek. Üzerinde yetişkinler dünyasının baskısının ortadan kalktığı bir çocukluk durumunun varlığını ilke olarak ileri sürmediğimizi açıklığa kavuşturmak istiyoruz. Bununla birlikte, "kendi başına" bir yetişkinler durumu da yoktur. Çeşitli uygarlıkların içindeki bu yetişkinlerin durumunu kapladığı biçimlerin çokluğu bunu açıkça gösterdiği gibi, bizim toplum içinde "normal" terimin neği günü, hâlâ güç olduğunu göstermektedir. Biyolojik erişkinliğin kendi kültürüyle yeterli sel olarak bir ilişkisi yoktu, yetişkinin bu durumu, kültür olan ilişkiye göre biçimlendiriyordu, ama aynı zamanda *biyolojik yetişkinin ruhsal-devinimsel cinsel niteliklerine biçim alıyordu.* İnsan türünde psiko-biyolojik aygıtın çok geç tamamlanarak olgunlaştığı açıklanarak ancak bu öz niteliklerin tanımı yapılabilir; bunlar dış dünyaya doğru, dış gerçekliğe doğru yönelen bir etkinlikte özellik

kazanırlar.

Yetişkin birey, kendi duyumsal-kültürel olanaklarıyla büyük bir kısmı sosyo-kültürel olan yönelmeleriyle ve cinsel arzularıyla kendi gereksinimlerine ve arzularına doyum vermek için dış gerçeklerle savaşır ve bu savaşıma bireyin fantazileri de katılır (ya da gerçeklikle fantazi uzlaşır: tüm etkinlikler bir fantaziyle birleşir ve ona bilinçdışı bir ödün verir). Ama geleneksel yaşam içindeki bireyin bunu yapması için, kendi içindeki çocuğu öldürmesi gerekiyordu.

Tüm çocukluk boyunca süren bu yetişkinin kimliğini alma, bir yerde kendi içindeki çocuğu yavaş yavaş öldürmedir. Endüstriyel toplumların yetişkin insanları, çocukluğun tüm belirgin niteliklerini yitirdiler: oyun, merak, şaşırma yeteneği, oyun ve fantazi yeteneği. Artık o ruhsal ve duygusal açıdan ne yetişkin bir birey, ne de çocuktur; endüstriyel ürünlerin artıklarıyla fantazi yaşamını besleyen edilgin ve suçluluk duygusu içinde bir insandır, oyun biçimleri yozlaşmıştır (loto, spor toto v.d), etkinliği makinalaşmış bir çalışmadır ve saldırgan eyleme geçebilir. İlkel denilen toplumlardaki insan, hiç değilse kimi kültürlerde, kendi çocukluğunun tadını çıkarıyordu elbette tam bir gelişme olanaklarına sahip olmayan bir çocukluk- ve topluma katılma, bu çocukluğa son veriyordu.

Başka türlü söyleyecek olursak, yetişkin bir birey olmak için çocuk olmaktan çıkmak hiç de kaçınılmaz değildir. Çocuk kalmak ve aynı zamanda yetişkin bir birey olmak, bireysel düzeyde kendi insanlığını tam olarak üstüne almaktır. Oysa öte yandan toplumsal planda herkesin toplumsal durumu ve toplumsal bir sınıfa ait olması, kendi biyolojik yaşına bağlıdır.

Ortaya çıkan sonuçlara göre bizim kavramlarımız, geleneksel eğitimbilime göre aşağıdaki noktalara ayrılıyor.

Çocuğun ruhsal-duygusal olgunluğu, genelde bilinenden çok daha erken oluşuyor. Freud bunu, ödipsel çatışmanın genelde son bulduğu beş ya da altı yaşlarına doğru yerleştirirken, psişik aygıtın henüz çok erken geliştiği bir örgütlenmeyi üstü kapalı bir biçimde

öngerçek olarak ileri sürüyordu: bu örgütlenme Ben'in savunmaları (savunma düzenekleri ç.), üsben ve ideal ben.

Bizim tanıdığımız çocuk, yetişkinler toplumun çocuklaştırdığı, suçluluk duygusu içinde büyüttüğü bir çocuktur. Bir sömürge insanı, nasıl olabileceği gibi değilse kimi kez sömürgecinin çizdiği karikatürü zorlanarak bir resim modeline benzetiliyorsa, hiçbir çağda bu denli çok gelişme gücünü içinde taşımayan günümüzdeki çocuk da, aynı şekilde gelecekteki çocuğun bir karikatürüdür -eğer bunu başarabilirse. Kendini iş içinde öldüren ve boş vaktini değerlendirirken çoğu zaman bunalan çağdaş insana gelince, çocuk-karikatürün bir karikatürüdür o. Bir çocuk gibi eğlenmek, yetişkinlerin çoğunluğu için artık olanak dışı.

Çocukluk, yetişkinliğe hazırlanma zamanı olmadığı gibi, dahası, bir meslek edinme zamanı değildir. Hiç kuşku yok bunlar geçerlidir, ama her şeyden önce çocukluk durumunun öz niteliklerinin yaşam boyunca gelişmesinin kesinlik kazanmasına yönelik olabilir. Bu önerinin kaçınılmaz sonucu, çocuğun yetişkin üzerine zıt yönde yaptığı etki kadar önemlidir. Böylece çocuk kısmen yetişkinin kimliğini alacak (ona benzeyecek) ve yetişkin de (kendi çocukluk durumunu korumak için) durmadan çocuğun kimliğini alacak. Ne olursa olsun, daha önce de gördüğümüz gibi, bugün çocuk yetişkin üzerinde etkisini gösteriyor: yetişkinler toplumunun çocuğun tüm gelişmesini desteklemesi, böylece yetişkin gelişmesinde ikinci bir etken olabiliyor.

Böylece yetişkin bireyle çocuğun ilişkisi artık bireysel ilişki tipine göre değil, ama yaş sınıfı ilişkisine göre kurulabilecek. Beş altı yaşından sonra aile kadar öğretmenler de, hatta onlardan daha fazla çocukların yaş sınıfının yanında yetişkinlerin yaş sınıfına da yanıt verebilirler. Okul kurumu çoğulcu bir işlev kazanabilir: çocukluk durumunun gelişmesi; yetişkinlik durumuna hazırlanma; geleneksel kaçamak yollara başvurmadan çatışmalara dayanabilir kılmaya yönelik bir yardımcı kurum, kendini ve ötekileri tanımayı öğrenme, özellikle bilinçdışının özel koşulları içinde. Çocuğun kendi içine mal edecekleri, kendini biçimlendirdiği özel yetişkinin imgesine göre değil, kendi başına bir değer olarak ve toplumsal uzlaşma olarak çatışma imgesine göre olacaktır.

Çatışkıların savaşımının ve daha gelişmiş yeni çelişkilerin içindeki aşamaya doğru çelişkiler oyunun "kutsal' gerekliliği, yetişkin bireyin tümüyle çocuk kalmadığı ve çocuğun da tümüyle yetişkin olmadığı gerçeğiyle daha iyi anlatılabilir. İnsanın çocukluğunun biyolojik olarak çok uzun sürmesi nedeniyle oldukça belirginlik kazanan çocuğun ve yetişkinin çift karakterinin sürekliliği, var olan terimlerden birinin (örneğin toplumun ya da bireyin ç.) yıkıcı bir çözüme varmaması için aynı zamanda hem çatışmaların, hem de çelişkilerin koşulu ve güvencesi olabilir. İnsanın doğal durumu, kendinde ve kendisiyle toplum arasında bir çatışmadır: Şimdiye değin bu çatışmadan otoriteyi ellerinde tutanlar gizlediler. Ama gizlilik ya da bastırma öğeleri, yıkıcı bir biçim altında geri dönebiliyorlar - bu görünüm içinde "toplumsal bir hastalıktan" söz edilebilir-, gizlenmiş saldırganlık savaş ya da baskı ve kıyım biçimi altında geri dönebiliyor, ilkelik korkusu kadının köleleşmesine, kadının köleleşmesi, çocuğun "iğdiş edilmesine" dönüşebiliyor, çocuğun susturulması, çeşitli yanılsamalara (Altın Çağ, Adanmış Topraklar, Kudüs, Gök, Öteler v.b.), zihinsel olduğu kadar psikosomatik bedensel hastalıklara dönüşebiliyor.

Okul Kurumunda ya da Çatışmalı Ortak Eğitimde Yaş Sınıfına Bağlı Savaşım

Yaş sınıfına bağlı savaşımın işleyişine egemen olacak ilke, artık bireysel değil, bir kurumun içindeki yetişkin-çocuk ilişkisine bağlı kalacaktır ve bizim batı toplumlarının içindeki savaşıma eşit bir yaş sınıfı ilişkisi izleyecektir.[5] Çocuk her şeyden önce bu sınıf ilişkisini,

(5) Bununla birlikte, yaşa bağlı sınıf kavgası, diğer sınıf kavgasından şu noktada ayrılabilir: toplumsal sınıf savaşımı, burjuvazinin ve işçi sınıfı diktatörlüğünün ortadan kalkmasıyla son bulur. Oysa bizim kanımıza göre, savaşımın kendisi sürdükçe, ilerleme de sürer. Ama bu demek değil ki, burjuvazi ya da işçi sınıfı sonsuza değin yaşayacaktır. Bununla birlikte, biz bunların ortadan kalkmasının diğer üretim ilişkileriyle birlikte, özellikle diğer toplumsal sınıfların ortaya çıkmasına yol açacak bu devrimci eğitimbilimden sonra aynı zamanda ortadan kalkacakları varsayımını yaymak eğilimindeyiz. İki terimden birisinin (çokluğu ya da yetişkinliği) ortadan kalkmasını amaçlayan okul kurumu içindeki yaşa bağlı sınıf savaşımı, kendi içindeki çatışmanın değerinin tanınmasını karşılıklı olarak etkileme eğilimi gösterecektir.

başka bir deyişle, bir değer ve uzlaşma olarak çatışmayı kendine mal edebilir ve ayrıca yine ilk başta hiç kuşkusuz bir kaynaşma modeline göre başka çocuklara benzeyebilir, daha kesin, ama kısmi bir modele göre (kısmi kimlik alma) yetişkinlere benzeyebilir.

Ama öte yandan yetişkin de bu kurumun içinde çocuklara benzeyebilir ve böylece çocukluk durumunun öz niteliklerini koruyabilir.

Bu durumda iki yaş sınıfının birbiri üzerine etkisi, elbette karşılıklı olabilir.

"Sürekli eğitimi" ya da "yaşam boyu yeniden eğitimi" dengelemesi için, yetişkinlerde çocukluk durumunun yürümesi, bu görünüm içinde gerekli bile görülebilir.

Uyku ve düş görme, bütün bir günün yorgunluğunu nasıl giderirse, güncel olarak çocukluk durumuna dalma olasılığını da özenle sürdürme, gerçek bir zaman değerlendirmeyi, yetişkinlik durumunun besleyici gıdasını ve toplumsallaşmanın durumunu temsil edebilir. Bu çocukluk durumunu sürdürmenin uygulaması şöyle olabilir: küme halinde oyun, her biçimsel fantaziler, bireysel ya da topluca oyunlar, müzik ve tiyatro: herkes bunlara etkin olarak katılabilir, herkes oyuncu olabilir, ama bu durum seyircinin araya uzaklık koymasını engellemez ve yetişkin için gerçek bir boş zamanı değerlendirme, iyileştirici bir beslenme ve toplumsallaşma durumu olur. Kendi çocukluğuna kök salan insan, hiç kuşkusuz bu durumda artık üzüntülü sevgi yoksunluğu çeken, edilgen ve saldırgan birey olmaz.

Gerçekte yetişkin bireyde çocukluktan kalabilecek olanların değer yitirmesinden ya da gözden düşürülmesinden ileri gelen eğilime biz son derece karşıyız. Ama ne olursa olsun, bugün çocukluktan geriye kalanlar bozulmuş ve yozlaşmış biçimleri temsil ediyorlar: çocuklaşma ve çocuk oluş" demiyormuyuz? Ya da yetişkin bir bireye "o bir çocuk" demek, küfür sayılmıyor mu? Öte yandan, özellikle uyuşturucu kullanarak çocukluğa geri dönmeyi, öğütleyenler, gerçekte iki çocukluğu amaçlıyorlar: tüm tutkulardan uzak ve tam bir doyum içindeki süt bebeği olma.

Bununla birlikte, akıl hastalığına, toplumsal olmayan etkinliklere

ya da geriye (çocukluğa) dönük girişimlere karşı en iyi aşı -politik bakımdan bir "yetişkin" olmanın dışında- oyun oynamanın, tasarılar yapmanın, yaratmanın ve bir çocuk gibi düş kurmanın eşi bulunamaz zevkini yeniden bulmanın istemi değil midir?

Çocukluk durumunun etkinlikleriyle ilgili olarak birçok ruhsal sağaltım teknikleri bulundu: oyun (psikodram) ya da fantazi etkinlik (Desoille'nin yöntemine göre uyanırken düş görme ya da Fransa'da psikosomatik okulun salık verdiği "fantezi sunma"). Psikanalize gelince, korkuların ve şok edici çatışmaların kendi aşın yüklerini yitirmeleri için, denetim altındaki geriye dönüşte çocukluğu yeniden yaşatmayı hedef almıyor mu? Belki de sorun, yetişkini yeniden canlandırılmış çocuğa dönüştürmek için psikanalizcide bilinçdışı bir amacın olup olmadığını öğrenmek değil mi? Ne olursa olsun, ortamın kültürel baskısı, analiz yaptırmış olanı kendi yeni güçlerini yetişkin bir birey olarak kullanmaya itmiyor mu?

Çocuğun bizim kültür üzerinde gösterdiği etkiler arasında, özellikle eğitimbilim gelişmesini açacağız. Freinet ya da Neil gibi eğitimciler kendi yöntemlerini elbette yetişkinlerin durumundan hareket ederek geliştirmediler. Bir yandan, tam bir çocuk kalarak yetişkin bir birey olurken, kendilerindeki çocukluk durumunu canlı olarak korumasını bildiler. Öte yandan, çocuklara belli bir bağımsızlık tanınmaya başlandığından bu yana eğitim yöntemleri, biçim almaya başlayan bu beklenmedik gerçekliğe uydular, şöyle ki, çocuk her biçimi alabilen bir bal mumu değildir, kendine özgü gereksinimleri, arzuları ve öznitelikleri vardır. Yeni eğitimbilimdeki etkin yöntemler, çocuklarla yetenekli yetişkinlerin, diğer bir deyişle genç kalan yetişkinlerin *karşılaşmalarının* sonucudur.

Çünkü yetişkin bir kimseyi "çocuk" yerine koymak, küfür sayılır,ama ona "genç kaldığını" söylemek, iltifat yerine geçer. Yetişkinler dünyasının çocukluk ve yitirdikleri kendi çocuklukları konusundaki zıt duyguları biliniyor. Örneğin bilimsel yaratıcının kendi çocukluğundaki merakını bozmadan sakladığı söylenebilir- Freud'e göre bilimsel yöntemdeki arzunun kökeni şu sorudadır: çocuklar ne-

reden geliyorlar? Ayrıca, sanata duyulan özlemin kendi kaynağını çocukluktan aldığı kanısı oldukça yaygındır. Bununla birlikte, bir çocuğa göre, çocuk gibi davranmayı bırak da, kendi geleceğini düşünmeye bak."

Başka bir planda, bugünkü yetişkinleri zorlayan az bulunur etkenlerden birisi de, kendi çocuklarına karşı koyan anlayışın edilgenliğinden çıkmak için kedi kendilerine soru sormalarıdır. Ya da karşı çıkma konusunda kendilerinden ayrı olan çocukları denetimden kaçarlar ve "sorun olurlar"

Bununla birlikte, bir konuda ısrarla durmak yerinde olacaktır: *"Otoriteye olan koşullanmadan kurtulma, hiçbir zaman özgürlük ve ilerleme anlamına gelmez.* Diğer koşullar bir araya gelmediği zaman, bu koşullanmadan kurtulma, özgürlüğe doğru bir aşama yapmaya izin verir. Özellikle günümüzdeki diğer koşullar, özgürce anlatım, hareket etme ve gelişmeye bağlıdır. Teknolojik devrimin geleneksel kurumlar üzerindeki etkilerinin sonucu olarak otoriteye olan koşullanmadan kurtulan çocuklar ve gençler, maddi ve toplumsal olanaklar edinmemişlerse ve bir gelişme göstermemişlerse, ya geriye dönüş yaparlar -örneğin uyuşturucu kullanma-, ya eyleme geçerler -suç işleme-, ya da bunaltıya ve bilinçdışı fantaziye karşı savunma yokluğu nedeniyle akıl hastalıklarında bir artma gösterirler.

Çocukluk ancak yetişkinlerin kalıtımıyla bir sınıf ve özgün bir durum olarak gelişebilir. Böyle bir oluşumu oldukça kuşkulu yapan da bu noktadır: bir toplum kendisine karşı koyacak bir gücü beslemeyi ve yüreklendirmeyi nasıl kabul edecektir? Geçen yüzyıldaki işçi sınıfı burjuvaziye karşı koyarken onun yardımını almadı. Peki ama bu tam olarak doğru mudur.? Gerçekte iktidar burjuvazinin kendisinden geliyordu, diğer bir deyişle, toplumsal bir sınıf, politik özgürlükleri elde etmiş ve kimi değerleri yaratmıştı, işçi sınıfı da elbette kendi gücünü kullanarak, kendine özgü aşamalar yapmıştı: sendikal örgütlenme hakkı, topluca işi bırakma hakkı (grev) ve oy hakkı.

– Bugünkü Sovyetler Birliği'nde elbette işçi sınıfı bu hakları elde edebilecek durumda değildir: haber alma kaynaklarının hiç olmayışı,

tüm bağımsızlık isteklerini kanda boğabilir- hem böyle bir şey birkaç kez oldu. Faşist diktatörlüklerin olduğu diğer ülkelerde de durum pek ayrı değildir. Ayrıca yetişkinler için söz konusunun kendi çocukları olduğu ve karşı çıkışları bastırmaya yönelik tüm yolların yararlı olmayacağını lehte bir etken olarak, küçümsememek gerektiğini söylemek yerinde olur.

– Son olarak söyleyecek olursak, bu denemede geliştirilen sav, yazarın basit bir dileği değil, bir durumun analizinden ileri gelmektedir: şöyle ki, yaş sınıfları arasında yaratılan güç ilişkileri, basit bireysel ilişkiler değildir ve giderek sınıf savaşımı niteliğini almaktadır. Birbirinden ayrı toplumsal sınıflara ait olmanın ötesinde yaş sınıfına bağlı bir dayanışmanın çocuklara baskı için ana-babaları bir araya getirdiği bile söylenebilir: İşçi sınıfına ve burjuva sınıfına ait öğrencilerin ana-babaları, toplumsal sınıf çatışkılarından daha güçlü saydıkları [6] "liselerdeki hareketlere" ve aynı yaştaki çocukların dayanışmasına karşı savaşım vermek için pekala bir araya gelebilirler. Çocuk ve gençlerde olduğu kadar yetişkinlerde de aynı yaşa bağlı bir sınıf bilinci uyanıyor. Sorun yalnız şunu bilmekte: acaba yetişkinler, çocukları ve gençleri, "kendi başlarına bir muhatap" ve politik bakımdan eşit kimse kabul eden bir statüyü kabul ederler mi?

Bu statünün kabul edildiği durumlarda, kimi olasılıklar gelecekle ilgili olarak ortaya çıkmış olur, örneğin çocukların ve gençlerin yetişkinler için ortaklaşa yazdığı kitaplar (Finlandiya'da "Değinme" dizi yayınları), Çocuklar için Müze (Marsey'de), çocukların yazdığı tiyatro piyesleri (Lyon'da Genç Yıllar Tiyatrosu ve Paris'te Güney Banliyö Tiyatrosu). Burada söz konusu olan bireysel tipte etkinlikler değil, çocukların bir yaş sınıfı olarak kendi kendilerini anlattıkları ortaklaşa girişimler ya da etkinliklerdir.

Ne demek istediğimizi özetleyelim: çocuk ve gençlerle, yetişkinler arasında giderek artan bir kopukluk vardır. Çocukların çocukluğu-

(6) Buna karşılık, bir ülkede ortak bir düşmana karşı gençlerle yetişkinler arasında ortak bir dayanışma ortaya çıktığı zaman, yaş sınıfına bağlı çatışkı ortadan kalkabalir: örneğin Kuzey Vietnam'da Amerika'ya karşı ve Çekoslavakya'da Sovyetler Birliği'ne karşı olduğu gibi.

nu yitirerek yetişkin olduğu geleneksel koşullanma, artık olası görünmüyor. Bu andan itibaren bu iki yaş sınıfı arasındaki karşılaşma nasıl gerçekleşebilir acaba, çünkü var olan koşullar içinde bu karşılaşma olmadan biyolojik çocuk, ne çocukluğun niteliklerini geliştirebilir, ne de yetişkin bireyin. Bizim analizimize göre bu karşılaşma ancak bir sınıf yaşından diğer sınıf yaşına doğru çatışmalı ve ortaklaşa olduğu zaman ilerlemenin kaynağı olur. Eğer yetişkinler, çocukların ve gençlerin sosyo-politik bir sınıf oluşturmalarına yardım ederlerse, gelişmeleri ve kendi kendilerini dile getirmeleri için onlara olanak verirlerse, ancak böyle bir biçim altında var olabilirler.

Artık burada geleneksel yetişkinin tutumunun açıkça karşı noktasındayız, çünkü onun tutumu kendi içtepilerini çocuğa yansıtarak ("örneğin çocukluk bir hayvanın yaşamıdır" -Bossuet [7])ya da bu yansımayı yadsıyarak ("Bu küçük melek") kendi savunmalarını güçlendirmekten ibarettir: birinci durumda, çocuğu geri plana itmek gerekir, ikinci durumda yanılsamayla gerçekliği birbirine denk getirmek gerekir; diğer bir deyişle, her iki durumda da çocuğun kendini yetişkinin savunmasıyla özdeş kılması, onları kendine ait sayması ve çocuk olarak ortadan kalkması gerekir. Oysa günümüzde ötekini çocuğu-, var olan güç eşitsizliğinden yararlanmadan kendi ayrı yanlarıyla bir eşit olarak kabul etmek gerekir. Bunun için yetişkinler dünyasının bir karışıklıkla, kendisiyle ilgili derin bir kuşkuyla karşı karşıya kalması gerekir, yoksa böyle bir uç noktaya varamaz. Acaba durum böyle mi? Bize öyle geliyor ki burada iki yol vardır: ya güncel çelişkilerin, çağın sorunlarına daha iyi uymuş yeni çelişkilere varması için.[8] Bu çelişkilerle oynanmasını kabul etmek, ya da bu çelişkileri reddetmek ve ezmek, bunun bir adı vardır: faşizm[9].

---

(7) Alıntıyı yapan Aries, Fransız Nüfus Tarihi.

(8) Psikanalize yapılan sağaltında, ilkel ve pahalı enerjik savunmalar, yerlerini güncel iç ve dış gerçeklere daha iyi uymuş savunmalara bırakırlar. Bunun karşıtı psikozdur, bu durumda iç gerçeğin yararına olarak dış gerçek yadsınır. Benzer şekilde faşizmde de, çatışmalı olan devlet-birey terimlerinden biri yadsınır. Böyle bir durumda, faşizmle psikoz arasında bir benzerlik kurmak olasıdır.

(9) Bunun anlamı, sosyo-politik planda sınıf savaşımını yadsımaktır, bu durumda işçiler ve işverenler, aynı ana-vatanın uzlaşma içindeki çocukları olurlar. Ama kimi çocuklar, hiç kuşkusuz kendi seslerini daha iyi duyurabilirler.

Çocukluğun Karekteristik Durumu

Şimdiye değin toplumsal sorun önce insandaki çocuğu yok etmeye, sonra da onu sömürülen bir insan yapmaya dayanırken, çocukluğun karekteristik durumları da çekirdek durumunda kaldı.

Anladığımız kadarıyla çocukluk durumu, fantaziyle olan ayrıcalıklı ilişkisiyle nitelenir görünüyor, burada düşgücü de söz konusu olabilir, etkin fantazi de, diğer bir deyişle, oyun etkinlikleri: nerdeyse kaynaşma modeli üzerine kurulu (yalnız tek bir varlık gibi hep birlikte yaşadığını duyumsamak) bir eğilim gösteren aynı yaş grupları ilişkisiyle ve oyunun araya belli bir uzaklık koyduğu, belli bir "oyunun" ortak olarak katıldığı bir etkinlik, belli bir durumun henüz gerçekleşmemiş tüm olasılıklarının düşsel işlemesi gibi tanımı yapılan bir yaratıcılık. Özel bir tipte davranan cinsellik: mastürbasyon.

Tüm uygarlıklara ve tüm ırklara ait çocuklarda bu nitelikler birbirine benzer görünüyor. Benzer şekilde, yetişkinlerdeki özel nitelikler de evrensel görünüyor, örneğin gerçeklik ilişkisi içinde duyumsal-devinsel gelişme, gerçeklik ve cinsellik üzerine etki.

İnsan türünün özel niteliklerini meydana getirenlerin, eğer doğuştan gelenler göz önüne alınırsa, sonsuz çeşitte yetenekler olduğu görülür. Bilindiği gibi insan doğuştan çok az programlanmıştır, bu boşluğu, içinde yaşadığı toplum giderir. Öte yandan, insandaki çocukluk dönemi, diğer hiçbir türde görülmeyecek kadar uzundur: çocukluğun en belirgin özellikleri işte buradan ileri gelir. Çocukluk durumunun bu nitelikleri ne kadar gelişebilirse, yetişkin bireyinki de o kadar gelişebilir.

Böylece çocukların yaş sınıfı işlevi oyun, kendiliğinden davranış, ritim ve grup ilişkileri fantazisinden hareketle gelişebilir, güncel bir yaşam kültürü sayesinde insan, geleneksel, usdışı ve ortadan kaldırılamayacak olan (gizem, büyü, bayramlar, din, sanat) kültürden daha bütün bir kültüre varacak ve kendini bu kültür içinde dile getirecektir.

Çatışmalı Ortak - Eğitim Uygulaması[10]

Kendi değerleri, kendi dili, kendi özgün gereksinimleri ve istekleri, kendi varoluş biçimleri ve yetişkinin dünyasıyla olan ilişkileriyle bu çocukluk durumu, kendi yasal sınırlarıyla kendi hukukunu saptamalıdır.

İşçiler ve işverenler sınıf savaşımına ve greve başvurmanın dışında, kendi sorunlarını nasıl çalışma müfettişliği ya da İş Mahkemesi önünde çözümlüyorlarsa, çocuklar da, yaşa bağlı sınıf savaşımının dışında, yeni tipte bir mahkeme olanağından yararlanabilmelidir.

Gerçekte, geciktirilmeye gelmeyen aile içi çatışmalar giderek daha sık sık ortaya çıkıyor: bir boşanma sırasında çocuğun annesiyle mi, yoksa babasıyla mı yaşayacağına özgürce karar vermesi, yeni okul kurumu sayesinde özgürleşen bir çocuğun, kendi koşulları içinde donmuş kalmış bir ailenin dayanılmaz olan çelişkisi karşısında bir seçim yapması v.d. Örneğin Romanya'da bir aile kendi çocuğunu meslek seçmeye zorluyorsa, bu genç çocuk hemen mahkemeye başvurabilir.

Bu hukukun altın kuralı, çocuğun yalnızca kendi kendine ait olması olmalıdır: çocuk ne aileye ait olmalıdır, ne devlete, çünkü kapitalist toplumda çocuk özel mülkiyetin özel bir biçimidir, sosyalist ülkelerde çocuk topluluğa aittir ve topluluğun çocuk üzerinde hakları vardır, yalnız bu haklardan bir kısmını gözetim altında ana-babaya verir.

Bir evlilik sırasında yeni evliler gerektiği gibi uyarılmalıdır: dünyaya gelecek olan çocuk yalnızca kendine ait olacak ve hiçbir şekilde ana ya da babanın üzerine bir baskı aracı olarak kullanılmayacaktır.

Ayrılma sırasında, çocuğun gelişmesine kim daha iyi yardım edebilecekse, ona teslim edilmelidir.

---

(10) Burada ortak eğitimi, kız ve erkek çocukların bir arada okutulduğu karma eğitim anlamında kullanmıyoruz, çocuklarla yetişkinlerin karşılıklı eğitimi anlamında kullanıyoruz.

Herkes yalnızca kendine ait olmalı, kendi özgürlüğünü kendi eline alabilmelidir, kan ya da kocanın olası haksızlıkları, artık önemli bir rol oynamamalıdır. Evlilik sırasında eşlerden birisi kendi yararına ötekinin çalışmalarını sömürmüşse, elbette bu giderilmelidir, ama çocuk yalnızca kendine ait olmalı ve boşanmayla ilgili sorunlardan zorunlu olarak ayrı tutulmalıdır. Aklının erdiği yaştan itibaren -7,8 yaş- çocuğun kendi görüşü ağır basmalı, her an için ev ya da okul seçme olasılığını elinde tutmalıdır.

Oy kullanma yaşı onikiye indirmelidir. Buna karşılık, örneğin çocuk 16 yaşına gelmeden seçilmesi arzu edilir görünmüyor. Gözlemci olarak yetişkinlere soru sorduklarında, etkileri daha belirleyici olabilir.

Önce para ve cinsiyet oy kullanma hakkını sınırlı tuttu. Yüz elli yıl önce bir tanım işçisiyle, bir soylunun aynı haklara sahip olması düşünülür bir şey değildi. Kadınlara gelince, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ancak bu hakkı aldılar.

Bu betimlemelerin bütününün, üyelerinin kişisel yaşamının gelişmesini ve mutluluğunu amaçlayan bir toplum düşünülerek yapıldığını söylemeye gerek yok. Ancak daha büyük bir mutluluk ve çocukluktan başlayarak sistemli bir şekilde suçluluk duygusundan kurtulma sayesinde birey, çatışmalara bağlı gerilimlere dayanabilir bir duruma gelebilir. Bugün bu çatışmalar elbette vardır, ama bunların büyük bir kısmı bilinç dışındadır. Freud, sözünü ettiği *Uygarlığın Sorunları*'nda "rahatsızlıktan" belirsiz bir şekilde söz ediyor, çünkü bireyin gördüğü, bizim dönemdeki uygarlık altında geçen toplumla çatışmadır: duygu yoksunluğunun, saldırganlığın ve bilinçdışı suçluluk duygusunun artmasıyla bizim çağdaş insanımızın her biri bilinçli olmaktan çok, bilinçsizce içinde yaşadığı toplumun bir düşmanı oldu.

Böyle bir toplumda rekabet ve çıkara bağlı ekonomi ilkeleri artık ağır bazmaz. Yaşam düzeyinin maddi olarak yükselmesine gelince, diğer toplumsal örgütlenme biçimlerine uymuş ülkeler, ilk anlarda elbette bunu görürler. Bununla birlikte, bir yandan bu toplum üyeleri-

nin elde edecekleri kişisel politik ve psikolojik yararlar ve tüm ortaklaşa büyük yenilik sırasında ortaya çıkacak olan yaratıcı dinamizm, hiç kuşkusuz yaşama düzeyinin düşmesini kabul ettirmeye yardım edebilir. Ayrıca ekonominin bütünü kendi amaçlarının yerine geldiğini görecektir, artık bireysel arabalar üretilmeyecek, oto yollar yapılmayacaktır. Buna karşılık okul kurumları, hastaneler, yuvalar, anaokulları, konut v.d yapılacaktır. Her birey kendinden daha çok sorunlu olurken, ekonomik eşitlikteki politik evreye de varılmış olunur. Öte yandan günümüzde politik görüş eksikliği genel bir olgu iken, böyle bir toplum aldığı bu tavırla tüm ekonomik sonuçların hızla çekim alanı durumuna gelebilir: artık dışarı satılacak olan yalnızca araba değildir...

Böylece görüldüğü gibi duraksamadan tam bir ütopyanın içine yerleşiyoruz. Başarısızlığa mahkum tüm sosyalist uygulamalar, o toplumlarda yaşayan bireylerin psikolojilerinde bir iyileşmeye eşlik edeceğe benzemiyorlar. Ne yazık ki, bu iyileşmeler günümüzde bireyin toplum içinde erimesi ve bireyselliğin azalması gibi algılanıyor. Bu durumda birey, ancak topluluğun aracılığıyla yaşar: bu görünüm içinde eğitim, özgür gelişmeden çok, daha da belirgin olan otoriter koşullanmaya dayanır. Özgürlük zevki, bir burjuva eğilimi gibi sayılıyor, oysa Marx'ın kendisi, burjuvazi yolun sonuna geldiği ve artık daha öteye gidemediği zaman, onun politik fetihlerini sosyalist toplumun almasını öngörmüştü.

Bize göre bu psikolojik değişiklikler, insanı suçluluk duygusundan kurtaracak kişisel gelişme yönünde olmalıdır. İdealleştirilmiş büyüklere teslim edilmiş iktidarı yeniden elde etme arzusu taşımalıdır. İnsanlar birbirlerini üçüncü kişi aracılığıyla seviyorlar: çok satan boyalı mecmuaların hanım okuyucuları ancak krallık ailelerine ait kişilerin aracılığıyla sevmeye izin veriyorlar -Kraliçe Elisabeth, Kraliçe Fabiola, Monaco Prensesi v.d.-, benzer biçimde ataerkil toplumların bireyleri de saygın ve büyük babalar aracılığıyla birbirlerini seviyorlar -Napolyon, Churchill v.d.- ve kendi özsevgilerini onlara aktarıyorlar. *Otorite üzerine kurulu bir toplumsal uzlaşma, birileri için ço-*

cuk, ötekiler için daha statüsü kabul etmektedir ●rtaklaşa yaşama, ortaklık aracılığıyla birbirini sevmedir. Kendi başına sevmek, kendi çağımızda elde edilebilir tüm özgürlük sınırlarına varmaktır sosyalizmle güçlenen devlete karşı olası, karşı-ağırlık işte burada görünmektedir.

Önceki konumuza yeniden dönelim ve törelere tam uyum öncesi geçiş dönemindeki altı yaşında bir çocuğun kendi ailesiyle çatışmaya girdiğini düşünelim. Bu çocuğun başvuracağı yargıevi kimlerden oluşabilir?

Verdiğimiz bu altı yaş, birçok okuyucu şaşırtmış olabilir[11] Özellikle bugün çocuklarla ilişkileri olmayanlar için. Çünkü bugün altı yaşında bulunan bir çocuğun kafaca olgunluğu, zihinsel merakı, akıl yürütme yeteneği ve bağımsız yargılama gücü, otuz yıl önce on bir yaşında bulunan bir çocuğunkiyle karşılaştırılabilir. Bunun önemli nedenlerinden birisi, çocuğun kapalı aile ortamından daha çok kaçabilmesi, çoğu zaman çelişkili de olsa, çok çeşitli yerlerden gelen bilgi kaynaklarının, onda eleştirisel bir görüş geliştirmesidir. Bunun yanında ayrıca önce eğitimcilerin geliştirdiği yeni eğitimbilim teknikleri -örneğin Fransada Freinet, İngiltere'de Neill-, kısmen ve yavaş yavaş tüm okul kurumlarına girmeye başladı.

Psikolojik planda ise, yüzyıl önce yirmi altı yaşında varılan yetişkinliğe, bugün on sekiz, on dokuz yaşında varılıyor. Ayrıca İsveç ar-

(11) Bununla birlikte, Profesör Zazzo, Ana-babalar ve Eğitimciler dergisinin No 118 sayısında yazdığı bir makalede "Psikolojik planda üç yaş aklının, yetişkinin yarı yaşı olduğunu" söylüyor. Elbette bu demek değildir ki, altı yaşındaki çocuk yetişkin bir bireydir, ama çocuğun zihinsel olanaklarının kendine göre özgür bir çalışması olmasa ve otoriteye başvurma yolu kapanmasa bile, yine de çok engin olduğunu düşündürüyor. Yeterki, bilimsel açıdan çocuğun içindeki çocuk öldürülmesin ve altı yaşından itibaren "minyatürleşmiş" yetişkinler üretilmesin! Çünkü bugün bir bitki ya da bir sebze de çabuk büyüsün diye zorlamıyor. Bizim öngürdüğümüz çocukluk durumu, yarın robotlaşmış bir yetişkin olmaktan korunmalıdır.

şivlerinin bildirdiğine göre, 1938 yılında yedi yaşında bulunan bir çocuk, 1883 yılında aynı yaştaki bir çocuğa göre bir buçuk yaş daha ileri ve on beş yaşına geldiklerinde, boyları 12,7 cm daha uzun. Cinsel olgunlaşma için de aynı şey söylenebilir: bugünün çocukları, yüzyıl öncekilere göre iki buçuk ya da üç buçuk yaş daha önce ergenleşiyorlar.[12]

Bununla birlikte, zihinsel planda ve fizyolojik alanda doğru olanlar, karakter ya da duygu ilişkisinde aynı değildir. Daha önceleri işler daha basitti: çocuğun karakteri ve duygu ilişkisi büyüklere göre koşullanıyordu, davranışlarda onlara öykünüyordu, onların çarkından çıkıyordu ve onların kimliğini alıyordu. Bugün yalnız kendi gücüne güvenmesi gerekiyor. Günümüzün psikolojik ve toplumsal koşullarını göz önüne alarak geliştirdiğimiz eğitbilimsel çözüm yolları, çocuğun dış dünya ve yetişkinler karşısında aşılmaz görünen engeli aşmasına izin verecek ve geriye dönüşünü önleyecektir; çocuk kendi özgücünü geliştirecek ve yetişkinler sınıfı karşısında eşit planda çıkacaktır. Başka türlü söyleyecek olursak, ödipsel çatışmayı yeni bir tiple çözümlüyor. Ödipsel çatışma kuşkusuz her zaman var oldu, ama bizim kanımıza göre insanlık tarihi boyunca değişik biçimler aldı.[13]

Eğer günümüzde çocuk, fizyolojik gelişmesine yol açan daha iyi yaşam ve beslenme koşullarından yararlanıyorsa, kendisini uyandıracak daha çok uyarıcıları algılıyorsa, buna karşılık, toplum içinde sorumluluk alma olasılığı da reddediliyor toplumsal açıdan kabul edilmiş bir statüden yararlanmıyor. Hopili bir çocuğun, bir Fransız felsefe öğretmeninde göre daha somut deneyimlere ve nesneler üzerinde daha çok erke sahip olduğunu daha gerçekçi bir direnme gösterdiğini başka bir yerde yazmaktan çekinmemiştik. Sözcüklerle nesneleri ve fantazileriyle gerçekleşebilir olanları birbirine karıştırmıyor. Buna karşılık, ilkel toplumda yaşayan bu çocuk, kendi kültürünün tek normlarına uyuyor, bunları tartışma konusu yapmadığı gibi, göreceli olduğunu da algılayamıyor.

(12) Dr. J.M. Rivière'in yaptığı araştırma.
(13) Kuşaklararası çatışma, s. 209.

Bu andan itibaren, karakter olgunluğunun ve ruhsal-duygusal bağımsızlığın, zihnin ya da bedenin gelişmesine benzer, ama çift koşul içinde bir gelişme gösterebileceği düşünebilir: otorite ilkesinin konuşlanmasına boyun eğmeyi temsil eden sosyo-kültürel zincirden kurtulma ve çocuğun kendine özgü yollarla gelişip serpilmesi için yetişkinler dünyasının ona yapacağı yardım. Bunun tersi bir nokta da karşı çıkılır gibi görünmüyor bize: yetişkin birey de ancak çocuğu özgürce gelişmeye bıraktığı ölçüde gelişebilir.

"Çocuk insanın babasıdır"

Demek ki bizim altı yaşındaki çocuğun, kendi haklarını savunması için başvurabileceği bir yargıevi olmalıdır.

Burada önemli bir nokta var: demek ki aile otoritesinin ilkesi içinde olaşan çatlağın, devlet otoritesinin içine batmaması için her şeyden kaçınmak yerinde olur. Başka türlü söyleyecek olursak, böyle bir yargıcılar kurulunun devlete bağımlı olmasından kaçınmak uygun düşer. Araştırmanın amacı, devletin ayrıcalıklarını ve gücünü yavaş yavaş elinden almaktır -devletin otoritesi olmayınca, geriye boşluğu örten bir örtü kalır- ve vatandaşların bu olayı kavramasıdır.

Bizim altın kuralımız: çocuk ne ailesine aittir, ne devlete, yalnızca kendi kendine aittir.

Çocuk sorunlarını bir tüzüğe göre yürüten ve çocukların dünyasıyla yetişkinlerin dünyası arasındaki anlaşmazlıkları düzenleme görevini yüklenen bu yargıevi üyelerinin belli bir norma varmış okul kurumlarından seçilmesi ve gönderilmesi düşünülebilir.

Özellikle bu kurumlarda temsilcilerden birisini çocuklar, ötekini öğretmenler seçebilir, her taraf sadece yarı oy hakkına sahip olabilir ve kararlar sadece oy çokluğuyla alınabilir.

Böylece her yargıevi, belli sayıdaki okul kurumlarının seçeceği temsilcilerinden oluşabilir ve her okul kurumu, biri çocuklar arasından seçilecek, öteki öğretmenler arasından seçilecek temsilciler gönderebilir. Yargı kurulu başkanı, yargıcılar kuruluna ait olabilir ve veto hakkını elinde bulundurabilir. Veto durumunda, olay başka bir mahkemeye gönderilebilir, ama bu kez başkanın veto hakkı olmaz.

Biz bu örneği, okul kurumunun otorite ilkesi ve güç üzerine dayanmayacağını bir değer olarak çatışma üzerine kurulu toplumsal uzlaşmanın gelişmesinde bir yuva olabileceğini göstermek için verdik. Güç ilişkisi, böylece yanlardan birisinin üstünlüğü ile ve ötekinin ezilmesiyle sonuçlanmaz, ama sorunun tüm olası verilerini ortaya çıkarır. Çatışkıların savaşımı, bu çatışkıları güçlendireceği yerde, evrimleştirir.

İki ya da üç yaşından başlayarak çocuk önce okul kurumu içinde, daha sonra diğer kurumlarda, örneğin çocukların kendi anlaşmazlık yargıevlerinde kendi yaş sınıfına yetişkinlere ait ilişkileri düzenler ve en küçük koşullar içinde gerçekleşecek demokratik oyunları uygular: kendi içinde çözülmemiş olarak kalan suçluluk duygusunu, bu kaçınılmaz sürtüşmeyi, çatışkıların ve çatışmanın savaşımının salt gerekli kavramı olarak kendisi için çiğnenmeyecek bir duygu yapacaktır.

Çocuklukla İlgili Birkaç Önyargı

"Çocuk, üzerine toplumsal dengenin vurulabileceği yumuşak bir balmumudur."

"Çocukluğun geride kalması gerekir" türünden özdeyişlerde dile gelmiş savlardan birisidir bu.. Çocuk yemek için kendisine verilen ne varsa onu yutan ve sindiren bir sindirim tüpü olmamalıdır. Verilen yiyecekleri alacak, toplumsal görgüyü kabullenecek. Çocuk doktorluğunun ya da psikiyatrisinin ancak ondokuzuncu yüzyılda doğduğu bilinirse, böyle bir kavramın ne denli ağır bastığı anlaşalabilir Aslında kolayca gözlenebilir olan çocuklardaki cinselliğin varlığını, Freud kendi çağdaşlarına karşın dile getirdi, ama bunu yetişkinler yavaş yavaş ve ancak kısmen kabul ettiler.

"Çocukluk geçidir, yetişkinler çağına hazırlık zamanıdır."

Geleneksel bir görüştür bu. Bizim için durum tersinedir. Yetişkinlerin durumuna koşut olarak tüm yaşam boyunca gelişmesi gereken ve gelişebilen özel bir durumdur çocukluk.

"Çocuk yalnız başına gelişebilir, onun iyi doğasını bozan toplu-

mun kendisidir."

Kimi kuramcıların geliştirdiği bir savdır bu. Birçok psikanalizci için olduğu gibi bize göre de, yetişkinlerde olduğu kadar çocuklarda da az çok yoğun bir şiddette bulunan saldırganlığın önüne geçilemez. Ayrıca en az miktarda da olsa, kaçınılmaz olarak bir suçluluk duygusu vardır: geleneksel koşullanma bunun üzerine dayanıyor, bunu artırıyor, şiddetlendiriyor ve sürekli kılıyordu.

"Çocukluk, birey için geçici bir durumdur."

Endüstri çağından önceki batı toplumlarındaki görüş işte böyleydi. Çocuk, çıraklık dönemine başlar başlamaz, diğer çocuklardan hemen ayrılıyordu ve yalnız kendisini eğiten, yalnız topluma hazırlayan yetişkinlerle ilişki içinde bulunuyordu.

Biz burada yaşa bağlı sınıftan, sosyo-kültürel bir sınıftan, hatta çocukları ve gençleri bir araya toplayan sosyo-politik bir sınıfın gelişmesinden söz ettiğimiz zaman, bunların ne bir arızu, ne de bir dilektir, ne de açığa vurduğumuz bir özlemdir. Bize göre kavranılması gereken olay şurda: okul kurumları içinde çocukların kitlece kümelenmesi şimdiki öğrenimin biçimini tersine çevirmeyi gerçekleştirirken, yalnız ve azınlıkta kalan öğretmen-yetişkinler olacaktır. Örneğin kar sınıfının ve tatil kolonilerinin v.d. geliştirilmesi.(*) Aynı yaş sınıfı içinde bulunan çocuklar arasında dayanışmanın geliştirilmesi. Yetişkinlerle olan ilişkinin az çok belirgin bir şekilde koparılması. Yalnız bu olayların bilincine varılarak ve bunlar aracılığıyla hareket edilerek ancak büyüklerin dünyasıyla yapılacak bir karşılaşma yeniden kurulabilir, ama yine de bize öyle geliyor ki, bu ilişki bireyden bireye (çocuktan yetişkinlere, toplumun babalarına) kurulduğu zaman değil de, yaşa bağlı sınıflar arasında kurulduğu zaman olasıdır.

"Çocukluk, düş kurma çağıdır."

(*) Kar sınıfı: kışın, yarı-yıl tatili sırasında çocukların sınıfça kayak yapmaya gitmesi.
Tatil kolonisi: özellikle yaz tatili sırasında öğretmenlerin ya da monitörlerin gözetiminde çocukların bir araya toplanarak yarı eğitsel, yarı oyalanmayla zamanların değerlendirilmesi. Ç.N.

Sanatçılar arasında sık sık görülen bir konudur bu. Bununla birlikte çocukluk, aynı zamanda bir gerçekleri kurma zamanıdır (oyun, grup arkadaşlığı, yaratıcılık, cinsellik), şimdiye değin bunların uygulanması engelleniyordu, ama çocukların düş kurmasını engellemek daha zordur.

"Çocuk olgunlaşmamıştır, sorumsuzdur, uyumlu değildir."

Çocuklarla ilgili psikoloji ve psikiyatri önce çocukların yetersizliği konusunu belirginleştirdi (yetişkinlerin sahip olduğu ve çocukların sahip olmadığı), daha sonra bu uyumsuzluk konusunda oldu: "uyum sağlamamış çocuk." Her şeyden önce çocuğun özel niteliklere sahip olduğunu, toplumun çocuğa verdiği yerin ve eğitim yönteminin bu özel niteliklere uymadığını anlamamız gerekir.

Öte yandan, eğer ruhsal-duygusal olgunlaşmamışlık ya da sorumsuzluk gibi kavramların kullanılması üzerinde duruluyorsa, yetişkinlerin kimi davranışlarını nasıl nitelemek gerekir: politikadaki dalkavuklıklar, Hitler gibi bir deliye devletin teslim edilmesi, savaşlar, araba sürücülerinin insan kıyımı, ırkçılık, dünyadaki açlık, aşırı nüfus, sürekli savaşlar gibi büyük güncel sorunlara çözüm bulmadaki yetersizlik...

Gerçekte, çocukla yetişkin arasındaki ayrım, her şeyden önce ikisi arasındaki güç eşitsizliğinden ileri geliyor: maddi ya da parasal güç. Bu sorunu daha iyi aydınlatmak için önce iki psikanalizciden sonra ve bir etnologdan alıntı yapacağız:

"Yetişkinlerin, özellikle de ana-babaların çocuklara verdiği yoksunlukların ve koydukları sınırlamaların kabul edilmesi gerektiği, genelde birinci gerçek olarak diye üzerinde duruluyor. Oysa bu otoriteyi kabul ettiren yasalar vardır ve bunlar aradaki gücün orantısızlığı ve çocuğun bağımlılığıdır.

İşin aslında yetişkin bireye bu erki veren güç ilişkisi ve olanakların üstünlüğüdür, o bunlarla kendi otoritesini uygular ve yoksunluğun miktarını ayarlar. Artık gençleşmiş ve dengiyle karşılık verebilecek çocukları karşısında kaç tane ana-babanın silahsız kaldığı da ayrıca biliniyor.

(...)

Anne çoğu zaman başka yollara başvuruyor: sevginin geri alınması (...) her zaman bir şantaja benzeyen sonuca varıyor: çocuk için seçim, boyun eğmeyle bunaltıya geri dönüş, yalnızlık tehlikesine geri dönüş arasında oluyor (...)

(...)

Bunları anlatmak, yetişkin bireyin kendi sadizmini nasıl güvence altına aldığını göstermektir."[14]

Bundan kırk yıl öncesi, etnolog Margaret Mead, birbirinden ayrı toplumlar içindeki gençlerle yetişkinler arasındaki ilişkileri inceleyerek bize şunları anlatıyordu:

"Giyecek ve eğlenceyle ilgili zevklerini doyurması için (Amerikalı genç) parayı kaçınılmaz buluyordu; ana-babaların kendi otoritelerini uygulamaları için en kolay yol da buydu -artık cep harçlığı vermemek tehditini yürürlüğe koymak ve onun yerine bedensel ceza uygulamak, kuru ekmek ve su cezasına çarptırmak çocuğu içeri kapatmak, geçen yüzyılın en önemli ceza yöntemi olarak sürüyordu" "Ve şimdi 16 ya da 17 yaşında bir kız çalışmaya başlıyor (...) Eli kırbaçlı bir efendinin karşısında yıllarca ikiye katlanacağı yerde, şimdi o kırbaçın kırıldığını görüyor."[15]

"Çocuk ya ana-babaya aittir ya da devlete."

İlkçağda ana-babanın çocuk üzerinde ölüm ve yaşam hakkı vardı. Sovyetler Birliği'nde (eski devletin çocuk üzerinde üstünlük hakkı var.

Bir çocuk hukuku yavaş yavaş gelişiyor.

Kısaca söyleyecek olursak, bugün çocukluk denilen şey, çocuğun çocuklaştırılmasından başka bir şey değildir. Çocuğun kendisi yetişkinlerin hoşuna gitmek için çocuklaşıyor. Ama çocuğun örneği bugün tümüyle değişiyor. Peki ama ne zamandan beri çocuklar kendi örneklerini kendileri çizme hakkına sahip olmaya başladılar?

Yine bugün çok sözü edilen "Kral-çocuk", yersiz olarak geç kal-

(14) Lebovici ve Soulé: **Psikanaliz Aracılığıyla Çocuğun Tanınması**, P.U.F. 1970, s. 440.

mış bir "bebek" değilse bile, "şımartılmış çocuk" değil midir? Onu daha iyi felç etmek, bağımlı durumda tutmak ve minnettar kılmak için o denli çok iyiliğe boğmuyorlar mı?

Birçok yetişkinin en son yaşama nedeni ve kendi varoluşlarında ortaya çıkarabildikleri tek anlam, kendi çocukları üzerine kurulu. Bugün artık "çocuk yoksulun zenginliği" ya da Brezilya'da olduğu gibi "son köle çocuk", denmiyor ya da eskiden olduğu gibi maddi olarak sömürülmüyor, ama duygu açısından sömürülüyor ve her şey çocuktan beklenmiyor, ama ona tümüyle bağımlı kalacağı şekilde davranılıyor.

4- Otorite ve Kişilik Kültüyle İlişkisi Üzerine Yazılmış Çeşitli Yazılardan Parçalar

Bu kitabın temel savlarından birisi, otoritenin, erkin özgün biçimlerinden birisini temsil etmesidir. Bunun özgünlüğü, kaynağını bilinçdışından almasından ileri gelir: annenin, babanın ya da ikisinin birden sevgisini yitirme korkusu, başka türlü söylecek olursak, ailenin ya da çocukluğun geçtiği dönemdeki "ruhsal" ve "aile" ilişkilerine göre çocukluk ya da küçük çocukluk sürecince suçluluk duygusunun biçim alması. Eğer otorite ile güç terimleri birbirinden ayrı kullanılmazlarsa, biz kendimizi mutlu sayacağız. Otorite, bilinçdışı suçluluk duygusu üzerinde etkisini gösteren bir güçtür. Bunaltı ise, artık sevilmiyorsunuz" anlamına gelir.

Buradaki derlemeyi, yukarıda söylediklerimize uygun olarak seçtik. Yalnız otorite olayının her zaman neye dayandığını (suçluluk duygusu) ve küçük çocuğun gelişmesinin nöro-fizyolojik özelliklerine bağlılığını göstermek elbette ilginç olacaktır, ama ayrıca toplumdan topluma nasıl değiştiğini göstermek de ilginç olacaktır, (salt otoriteye dayanan toplum, kısmen ya da tümüyle egemen ideolojiye karışmış olan otorite v.d.).

Bu an için konuyla ilgili genel bir derlemeyi sunuyorum, ama belki de daha sonra "tarihsel" bir antoloji verebilirim.

Ve son bir sözcük: "kişilik kültü" olayına ilişkin yazıları ben yeni derlemeye başladım; bu olay daha karmaşıktır ve yalnızca otoriteden ileri gelmez. Gerek bu konuyla, gerek otorite konusuyla ilgili olarak yazı derlemek için okuyucularla işbirliği yapmak isterim. (*)

Gérard Mendel

(*) Otorite konusuyla ilgili olarak yazarın **Sociopsychanalyse** adı altındaki dizi kitabına ayrıca başvurulabilir. Edition Payot, Paris. Ç.N.

Otorite Olayı

"Roma'dan döndüğümde, yaşama ve hareket etme zevkinin bende yeniden doğduğunu ve şehit olmaya susamışlığın silindiğini duyumsadım. Müşterilerim dağılmıştı ve son kitabımı yayınlamaktan geri aldım. Başanya varmak için yaşamının büyük bir kısmının böyle geçeceğini bu arada kimsenin benimle ilgilenmeyeceğini düşünüyordum. Oysa ben, Roma'yı bir kez daha görmek, hastalarıma bakmak ve çocuklarıma arzu edilir bir yaşamı sunmak için can atıyordum. Bu nedenle, dar ilişkilerden kurtulmak ve tüm diğer insanlar gibi uygun girişimlerde bulunmak için bir karar aldım. Bir yerlerden kurtuluş yolunun açılması gerekiyordu ve seçtiğim profesörlük ünvanı bana bu kurtuluş yolunu açtı (...).

Eski dünyayı yönetenin *otorite*, yeni dünyayı yönetenin de dolar olduğunu öğrendim. *Otorite* önünde ilk kez eğilmeye başladım ve sonra da bunun karşılığını beklemeye başladım. Bu olay en yakınlarım üzerinde etkisini gösterdiği kadar, en uzaktakiler üzerinde de etkisini gösterdi ve umutlarımı haklı çıkardı (...). Eğer bu gibi davranışlan üç yıl önce yapmış olsaydım, o zaman atanırdım ve birçok şeylerden kurtulurdum.

Diğer insanlara gelince, onların böyle zekice davranması için önce Roma'ya gitmesine gerek yok."

Sigmund Freud
11.111.1902
Psikanalizin Doğuşu

"son olarak, ücretli işçilerin işbirliği, onları eşzamanlı olarak meşgul eden sermayenin basit bir sonucudur. İşçilerin bireysel işleviyle üretici bir birim olmaları arasındaki bağ, kendilerinin dışında ve kendilerini bir araya getiren, bir arada tutan sermayenin içinde bulunur. Çalışmaların bağlantısı, kapitalist planın ideali olarak görünüyor ve ortak birlikleri, pratik olark sermayenin *otoritesi* ve onun amacına boyun eğen yabancı bir istemin gücü gibi görünüyor."

K. Marx
Sermaye, Kitap I, s. 870-871.

"Daha önce de belirttiğimiz gibi, büyük mekanik endüstri, el çalışmasıyla üretimin entellektüel güçleri arasındaki ayrıma son verdi ve üretim bunu, sermayenin emek üzerindeki gücüne dönüştürdü. İşçinin becerisi, büyük ve şaşırtıcı doğa güçleri karşısında, mekanik sistemle içiçe geçen ve efendinin gücünü oluşturan toplumsal işin büyüklüğü karşısında artık zayıf kalıyor."

Marx, a.g.y, s.956.

"Ama bir üretim biçiminin ve ona uygun düşen toplumsal örgütlenmenin yürüdüğü tek bir yol varsa, o da bunları çözen, dönüştüren içkin çatışkıların tarihsel gelişimidir. Ev içi üretime yasalar dokunur dokunmaz, *patria podesta*(*) üzerine doğrudan doğruya ve açık bir yetki çiğnenmesinden söz ediyorlar, bunun günümüzdeki anlamı, ana-babanın otoritesinin çiğnenmesidir. Ve İngiliz Parlamentosu'na yeni alınmış babalar, kutsal aile kurumuna karşı yapılan bu kötü niyetli saldırı karşısında uzun zaman geri çekildiler. Bununla birlikte, bir bildiri yayınlayarak olaylara çözüm bulunamaz. Büyük endüstri, işçi ailesinin ekonomik temellerine kazmayı vururken, bu ailenin diğer temellerini de yıktığını sonunda kabul etmek gerekir. *Çocuk hakları* açıklanmalıdır (...). Bununla birlikte, çocukluğun sömürülmesine yol açan baba otoritesinin bozulması değildir, tam tersine, bu otoriteyi yozlaştıran kapitalist sömürü oldu. Ayrıca üretim yasası, büyük endüstrinin sermaye yoluyla kadınları ve çocukları sömürmesinin resmen itirafı değil midir? Bu eski işçi ailesinin temelden çözülmesi, ekonomik bir zorunluluktan doğmuş olmasıdır; ataerkil otoriteyi, proleter çocukları doğrudan ya da dolaylı yoldan kapitalizme sunmaya yönelerek, aracı rol oynayarak ve kölelik ticareti yapma pahasına toplumsal bir düzenek aygıtına dönüştürmenin itirafı değil midir? (...)

Eski aile bağlarının dağılması, güncel ortamda ne denli korkunç ve kötü görünürse görünsün, büyük endüstrinin aile çemberinin dışında ve toplumsal bakımdan örgütlü üretim süreçleri içinde kadınla-

(*) **Patria Podesta:** baba egemenliği.

ra ve çocuklara verdiği kesin rol sayesinde yeni bir ekonominin temeli kuruluyor, yeni ailenin ve iki cins arasındaki ilişkinin daha yüksek bir biçimi, bu yeni temel üzerinde yükselecektir. Alman Hıristiyan aile biçimleri kadar, onun doğulu karşıtı olan eski Yunan ve Roma aile biçimlerini de salt ve kesin kabul etmek saçmadır, hem bu sonuncular, kendi aralarında bir dizi ilerlemeler gösterdiler (...).

Doğada olduğu gibi tarihte de çürüme yaşamın laboratuvarıdır."

Marx, a.g.y., s.993

"Bir yandan, biçimi ne olursa olsun, belli bir *otoritenin* yetkili olduğunu, öte yandan, belli bir boyun eğmenin varlığını görüyoruz, bunlar tüm toplumsal örgütlenmelerden bağımsız olarak ve ürettiğimiz, dolaşımını sağladığımız maddi koşullar içinde bize kendini kabul ettiriyor.

Ve ayrıca gördüğümüz gibi, üretimin ve dolaşımın maddi koşulları, büyük endüstri ve büyük tarım içinde kaçınılmaz olarak artıyor, bu *otoritenin* alanını giderek genişletme eğilimini gösteriyor."

Engels, **Otorite Üzerine,** 1874.

"Gençler kendi bilimsel uzmanlık alanlarını seçerken, hiç kuşkusuz dışardan, hatta içerden ikincil bir nedenin etkisiyle kimi kez yanılıyorlar ve kendi yeteneklerine tam olarak uygun düşmeyen fakülte ve meslek seçiyorlar. Ama bizler, ikiyüzlü değil, içtenlikle bireysel özgürlüğün yandaşlarıyız; *otorite* ilkesinden ve tanrısal, insani olmayan bu ilkenin olası tüm dışavurumlarından özgürlük adına ve tüm kalbimizle nefret ediyoruz; baba otoritesinden olduğu kadar, öğretmenlerin otoritesinden de özgürlük adına nefret ediyoruz ve tüm içtenlikte kınıyoruz; hem biz bunları moral bozucu ve dokunaklı buluyoruz; aile babaları kadar okuldaki öğretmenlerin de, çocukların yetenekleri konusunda çocuklardan daha kolay yanıldıklarını her günkü deneyim bize kanıtlıyor, insanların kendisinin yaptığı bu yasaya göre, egemen olan insanın her zaman bunu kötüye kullanmaktan geri kalmadığı bu itiraz götürmez ve kötücül yasaya göre, aile babaları ve okuldaki öğretmenler kendi gönüllerine göre çocukların gele-

ceğini belirlerken, çocukların doğal eğilimlerinden çok, kendi beğenilerini yokluyorlar. Ve son olarak, despotizmin yaptığı yanılgıların, özgürlüğün yaptığı yanlışlara göre her zaman daha kötü ve daha az onarılır olduğu için, tüm resmi koruyuculara (vasilere), babalara ve dünyanın bilgiçlerine karşı biz çocukların kendi mesleklerine, kendilerinin seçmelerini ve belirlemelerini savunuyoruz.

Bakunin
Özgürlükçü Demokrasi, s. 130

"Hiyerarşi, kilise kökenli bir terimdir. Ama politik hiyerarşinin Millet Meclisi'yle yerleştiğini söylemc cesaretinde bulunabilirim... Hiyerarşi sözcüğü, anlambilimde yalnızca kutsal düzene uygulanmakla birlikte, ben onun daha yaygın alanda kullanılışına uyuyorum" Necker, Robert sözlüğü.

"Eski Yunanca'da *hieros* "kutsal" ve *arkhia* "buyruk" demek *Arkhié* köken, ilke, başlangıç anlamında ve daha sonra şöyle değişiyor: buyruk, erk, otorite. bir ailenin, bir ırkın, bir kentin ya da bir krallığın başlangıcında olan kimse, bunların yasal şefidir" (Eski Yunanca etimolojik sözlük).

"*Archie* yoksa, *anarchie* (anarşi) olur. Benzer şekilde, otorite de auctoritas'tan geliyor; auctor, yazan-yapan. Sankritçede tanrıların gücünü gösteriyor." "Karanlık ve güçlü değerler bu *auctoritas*'ın içinde durur. Bu yetenek çok az insanın bir şeyler yapması için ayrılmıştır" (Benveniste, Hint-Avrupa dilleri sözlüğü).

Pignon ve Querzola
Üretimde diktatör ve demokrasi
Les Temps Modernse, eylül-ekim 1972

"Yaratıcı ve Tanrı, kendi koruyuculuğu içinde bir yasa koydu. Buna göre insanlar kendi hiyerarşilerine göre ve birbirlerinin aracılığıyla yönetilirler. Bu yasa, yalnız ruhsal gerçeklikler için değil, ayrıca maddi doğa için de geçerlidir."

Aquinolu Thomas
Paris Üniversitesi açılış konuşması.
1256

"Uzun araştırmalarından ve deneyimlerinden sonra, eğitimde iki temel şeyin ne olduğunu derin bir düşünceyle bulup ortaya çıkardım: *otorite ve saygı*. İşte bu nedenle, bu iki sözcüğü her şeyin önüne yerleştirmeye ve buradan başlamaya karar verdim (...)!

Eğitimin başlangıcı ve çalışma işte böyledir.

Tanrı bir anneyi ve babayı kendi yüce koruyuculuğuna bağladığı zaman, onların görevi bunu yerine getirmektir ve onlar aracılığıyla soylu yaratıklara can verir ve tanrısal olan bu görevi sürdürmeleri ve sona erdirmeleri için onları görevlendirir, onları gerçeklik ve erdemle mutluluğa götürür ve birgün bu çocukları kendi sonuz mutluluğu ve görkemiyle birleştirecektir.

Onurlu bir seçimin, yüce bir dileğin, cömert özverilerin *otoriteyle* birleştiği insanların görevi işte böyledir, babaların ve anaların kaygısı işte böyledir (...).

Aslında sorunun kendisi nedir ki? (...) Buyrun size bir çocuk: onu-büyütmek ve yetiştirmek gerekir (...). Tüm *otoritelerin* şefkatine, yeryüzündeki tüm güçlerin iyiliğine sahip olma hakkı vardır. tüm saygılara sahip olmaya hakkı olduğu gibi, kendisi de herkese saygı göstermelidir. tüm tanrısal ya da insan varlığına: prens, papaz, baba, öğretmen, memur, aile, toplum, kilise, bunların hepsi kendisi içindir (...)

Eğitimde tanrı, otoritenin kaynağı ve nedenidir, saygının, hakların ve tüm önemli görevlerin kaynağı ve nedenidir (...).

(...) Eğitimde öğretmen ve öğrenci, her ikisi de pay sahibidir: öğretmen *otorite* ve özveriyle, öğrenci uysallık ve saygıyla. Bu güçlü etki birinciye aittir ve çocuk üzerinde verimli olur; bu gerçek otorite ona bu hakkı verir ve öğretmen olarak hareket etme görevini verir. Başka yerlerde olduğu gibi eğitimde de gerçek otorite olmadan, yasal hareket hiç olmaz.

Böylece, öğretmenin başlıca ustalığının kendi öğrencisini çalışma yoluna ve kişisel uygulamalara cesaretle sokmak olduğunu onaylamaktan çekinmiyorum.

---

(1) Makarenko, **Yapıtlar**, cilt V. s. 474.
(2) a.g.y., s. 390.

(...) Eğitim, babanın yerine getireceği temel bir görevdir, onun yerini öğretmen alır ve babayı temsil eder (...); öğrenci derin bir uysallık taşır, gözüpek çaba gösterir; iyilikçi bir hareket için minnettar ve sarsılmaz saygı taşır.

Tanrının, babanın, annenin, öğretmenin, çocuğun adını anıyorum: ayrıca çocuğun okul arkadaşının adını da anmalıyım.

Arkadaş! Demek ki toplum başlıyor: toplumsal yaşam (...); çünkü arkadaş, eğitim başladığında bir kardeş olur ve eğitimin kendisi aile olmalıdır."

Piskopos Dupanloup
Eğitim Üzerine, s.1-8, 1861.

"Makarenko'nun vardığı sonuca göre, kişiliğin oluşumunda eğitimcilerden ve çocuklardan oluşan ve otorite sahibi bir insanın yönettiği bir topluluğa düşen görev çok önemlidir (...). Az konuşan ve oldukça temkinli olan Makarenko, çalışmasına tutkundu ve diğer insanlarla olan ilişkilerinde aynı derecede bağlıydı (...). Sert görünüşlü bu adam, kendi içinde iyiliğin ve sevecenliğin hazinesini taşıyordu."

E. Balabanoviç
Makarenko'nun yapıtlarına önsöz.

"Ortaklaşa eğitim, yalnız insan karşısındaki insanın ortaklaşa yaşamının üstünlüğünü dile getiriyor. Ortak yaşam aynı zamanda yalnız kişiye buraya özgürce katılma ya da katılmama hakkını tanır ve artık üyesi olan bu kişinin kendi egemenlik ilkesine uygun olarak boyun eğmesini ister (...). Bizim eğitimci görevimiz (çocuğu) şu amaca yöneltmektir: bir insanı eğitmek, onu ortak yaşama yöneltmektir.[1] (...). Belki yumuşak huylu ve duyarlı birisindir; Belki de kendi içine kapalı isteksiz birisindir. Hayır, eğer gözlerin açıldıysa, artık kim olduğunu unutmalısın ve böylece ortak yaşamın gidişinden kendini so-

rumlu saymalısın (...). İnsan, *önsel* olarak toplumsal bir varlıktır[2] (...). Hangi durumda olursa olsun, ben kendi okulumu, en yaşlı ve en deneyimli komsomol üyelerinden, politik bakımdan en olgun ve en iyi eğitilmiş olanlardan seçtim, bundan sonra en küçükleri seçtim ve bu ikisinin arasına orta yaşlıları kattım (...). Böylece okul daha kolay ele gelir ve daha uysal oldu, kolayca yönetebiliyordum.

[Yukardaki parçayı, Theo Dietrich'in *Sosyalist Eğitimbilim* kitabından aldık, yazar aynca ekliyor: "Aynı yaşta çocukların olşturduğu bir okulda, çocukların ya da gençlerin kendi yaşlarına uygun olmayan uğraşılarla ilgilenmeleri tehlikesini görüyordu (...). Oysa çeşitli yaş grubundan seçili çocukların oluşturduğu bir okulda, yaşa bağlı öznel yeğlemeler ortadan kalkıyor, "serpiştiriliyor" (...). Ve son olarak, ideolojinin yumuşattığı komsomol üyelerine şef kendi istemini çok daha kolayca kabul ettirebilir." (s. 261).]

"Çocuk iyi ile kötüyü birbirinden ayırmayı ancak kendisine çekici gelen örnek insanlarla çevrelendiği, bunlara benzemek istediği kendi kişiliğini ve değerlerini hayran olduğu insana göre oluşturmak istediği ölçüde öğrenir. Ama bu benzeme bunaltı içinde, karşısındakinin iyi niyetini ya da varlığını yitirme korkusundan ya da sevdiğinin saygısını yitirme korkusundan olursa, korku olmadan toplumsallaşma ya da bilgi edinme gerçekleşmez. İlkel ya da geri bir ekonomi içinde korku, kendi ekmeğini kazanamadığı zaman açlıktan ölme anlamına gelir. Göreceli olarak daha rahat bir toplumda korku, ayrılma korkusudur, daha sonra sevdiğimiz insanın saygısını yitirme korkusu gelir, son olarak da kendimize olan saygının yitirilme korkusu gelir (...). Çocuklarımızla olan ilişkilerimizde başarılı olmak için, bizim kişisel yaşamımızın, çocuklarımızın bizi örnek alabileceği bir nitelikte olması gerekir."

Bruno Bettelheim
Summerhill Üzerine Tartışma,
s. 104-105 (1970)

"Komünizm kavramını öğrencilerin kafasına çekiçle vurarak sokmak gerekir."

Pinkeviç
Moskova Üniversitesi Rektörü,
Die sowjeticshe Schule, s.80, 1933.

"Okulun görevi, sistemli bir eğitimle ve öğretimle 'komünist bilincin' damgasını vurmaktır."

Lenin
Toplu yapıtlar

"Makarenko'nun tüm okul eğitimi ilkeleri, cezaevi rejiminden alındı(*) ve genel okul eğitimine aktarıldı."

The Dietrich
Sosyalist Eğitimbilim, s.242.

"Olaylar karşısında, karakter sahibi insan kendi kendine başvurur (...). Dahası, hareketi bir efendinin gururuyla kucaklar, çünkü onun içine karışır, eylem kendisine aittir (...). Buyruk altında olanlar bunu bilir ve kimi kez bundan yakınırlar. Ayrıca böyle bir şef uzak durur, çünkü saygınlık olmadan *otorite* olmaz, uzak durmazsanız saygınlık olmaz (...). Karşılıklı olarak, küçüklerin (Küçük insanların ç.) güvencesi, karakter adımını yüceltir (...), çünkü o koruyucu olarak doğmuştur (...). Onun güvence olarak sundukları, kendisine saygınlık kazandırır."

De Gaulle
Kılıcın Ağzı, s. 53-55.

"Sizi koruyacağım."

V. Giscard d'Estaing,
Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesi.
televizyon konuşması, 17-IV-1974.

(*) Makarenko'nun suçlu ya da kimsesiz çocukları toplayıp eğitimini üstlendiğini de bu arada anımsamak gerekir. Ç.N.

"Eğitimde tavanın yüksekliği, yetişkin insanın boyunu, küçük çocuğun boyuna göre ortaya çıkaracak şekilde olmalıdır. Açık havada çalışan bir öğretmen, bir ağaçtan daha küçük olduğunu, bir inekten daha çelimsiz ve bir andan daha az hareketli olduğunu itiraf eder ve kendisine saygınlık kazandıran en iyi kanıtları ortadan kaldırır."

J. Graudoux
Intermezzo, perde I, sahne 6.

"Bizdeki ana-babalar *otoritesiz* değil, ama bu *otorite* yalnızca toplumsal *otori*tenin bir yansımasıdır."

Makarenko
Ana-babalar için kitap

"Merkez komitenin kendi birliklerine sanki bir kışladaymışlar gibi öğretebileceği ve tüm ayrıntılarıyla geliştirilmiş bir taktik henüz yok (...) Partinin merkez organlarının körü körüne boyun eğmelerine ve *otorite*nin en uçtaki örgütlere değin yayılmasına karşı çıkıyorum (...). Proletarya diktatörlüğü, sınıf adına yöneten küçük bir azınlığın işi olmamalıdır, sınıfın kendisinin işi olmalıdır, diğer bir deyişle, kitlelerin etkin katılımıyla yavaş yavaş ortaya çıkmalı, doğrudan doğruya onun etkisi altında kalmalı, kamunun denetimine uymalı ve geniş halk kitlelelerinin politik ürünü olmalıdır."

Rosa Luxembourg

Gençleri 18 yaşında ordu içinde eritmek için: "Özellikle sivil eğitimin, istenilen zamanda verilebilir ve yumuşak balmumu içinde daha kolay şekillenebilir (...).

General Vanuxem
Le Monde, 14-II-1969.

"Toplumsal ilişkiler gevşiyor, kurtarıcı inançlar kuşku içinde sönüyor, geleneği küçümseme, tüm ahlaksal ilkelerin küçümsenmesine yol açıyor, bugün dünden şiddetle ayrılıyor ve tehlike dolu bir gele-

ceğe doğru koşuyor. On yıldan beridir toplumsal düzenimizin tehlikeli durumu, ruhların kaygılı bir şekilde altüst olmasında, sistemlerin şok olmasında ve düşüncelerin dağılmasında kendini gösteriyor. Acılı anarşi günlerini hazırlayan etkin nedenler ne kadarsa, toplumun temel yasalarına karşı sorumsuzluğunu da o kadar öne çıkarmak gerekir, demek istediğim şu: kötü güdülerin bastırılmasını, evliliğin kutsallığını, aile babasının otoritesini ve özel mülkiyet hakkını öne çıkarmak gerekir."

A. Jay
Reformcular Üzerine İncelemeye
Önsöz, 1841.

"Genelde kadınların kafası, erkeklerinkine göre daha zayıf ve daha merak vericidir, kendilerini verebilecekleri eğitim konusunda da tümüyle öyle değil midirler (...)? Kafaları kadar bedenleri de erkeklerinkinden daha az güçlü ve daha az sağlamdır, buna karşılık, kendi evlerinde rahatça çalışmaları için doğa onlara eşitçe hüner, özellik, düzenlilik vermiştir. Bununla birlikte (...), evleri yıkan ya da destekleyenler kadınlar değildir (...). Eğer kadınların yardımı olmazsa, tüm toplum otoritesine sahip olan erkekler, hiçbir duygu bağı kurmayı başaramazlar. Dünya asla bir hayalet değildir, tüm ailelerin bir araya gelmesidir, bu aileleri kadınlardan daha iyi kim özenle yönetebilir (...)?"

Fénelon (1651-1715)
Kızların Eğitimi, s. 1-2.

"Fransa, sözün tüm geniş anlamıyla bir krallık yönetimidir. Kral ülkede tüm ulusu temsil eder ve her kişi krala karşı sadece bir bireyi temsil eder. Sonuç olarak, tüm *otorite* ve tüm güç kralın elleri arasındadır ve krallık içinde kralın uyguladığı güçten ve *otorite*den başkası olamaz (...). Ulus, Fransa'da bir bütünlük oluşturmaz, bu tümüyle kralın kendi kişiliğindedir."

Fransa'da Kamu hukuku dersi
Alıntıyı yapan A. Thierry (1853).

"Tüm yanlış anlaşılmalardan kaçınmak için, soruyu 'otorite nedir?' şeklinde değil de, 'otorite ne oldu?' diye sormak belki çok daha akıllıca olabilirdi. Çünkü benim kanıma göre, modern dünyadan *otoritenin* gitmesi, bizim bu soruyu sormamıza yol açıyor (...). Herkese anlaşılır gelebilecek ya da açık görünecek *otoritenin* niteliğinden daha büyük bir şey yoktur. Yalnız politik bilimlerde bir uzman, bu kavramın daha önce politik kuramda temel bir kavram olduğunu anımsayabilir ve her zaman daha geniş ve daha derin bir *otorite* bunalımın bizim modern yüzyıldaki gelişmeye eşlik ettiğini nerdeyse herkes kabul eder.

Yüzyılın başından beridir açık olan bu bunalım, politikaların kökeni ve niteliğidir. Politik hareketlerin kararlı yükselişi, partilerin sistemini getirdi ve yeni bir *totoliter* hükümet biçiminin gelişmesi, tüm geleneksel *otoriteleri* az çok genel bir tarzda ve dramatik olarak yıktı. Bu çöküş hiçbir yerde doğrudan doğruya rejimlerin sonucu olmadığı gibi hareketlerin kendisinden de gelmedi. Partiler sisteminin kendi saygınlığını yitirdiği ve hükümet *otoritesinin* artık tanınmadığı genel politik ve toplumsal bir ortamdan daha iyi yararlanmak için her şey daha ziyade sanki totaliter bir rejim ya da hareket içindeymiş gibi olup bitti.

Bunalımın derinliğini ve ciddiliğini gösteren en önemli belirti, önpolitik alanlara yayıldı, durum çocukların eğitiminde de böyle; çünkü orada, en geniş anlamıyla *otorite,* her zaman için doğal bir gereklilik olarak kabul edilmiş, doğal gereksinimler ve çocuğun bağımlılığı kadar, politik gereklilik olarak da gerekli görülmüştür: doğumla dünyaya yeni gelenler, önceden kurulu bir düzenin içine yerleştirilirse, o zaman bir uygarlığın sürekliliği güvence altına alınmış olunur (...). Bu biçim bir *otorite* basit bir niteliğe sahip olduğu için, tüm düşünce tarihi boyunca her çeşit hükümete model hizmeti gördü. Sonuç olarak söyleyecek olursak, yetişkinlerle çocuklar ve öğretmenlerle öğrenciler arasındaki ilişkileri yönetim bu ön-politik *otoritenin* kendisinin bile artık güvence altında olmaması, geleneksel bakımdan onurlu bir yere sahip olan tüm *otoriter* ilişki modellerinin ve benzerlerinin, artık kendi usayatkınlığının anlamını yitirmesi demektir. *Otoritenin* gerçekten ne anlama geldiğini kuramda olduğu kadar, uygulamada da bilecek durumda değiliz.

Benim savunduğum görüşe göre (...), 'genel olarak *otorite*'nin özü ya da doğası üzerine bir tanımla ilgili sorunun yanıtını hiçbir yerde bulamayız (...).

Otorite her zaman boyun eğmeden çıkarıldığına göre, çoğu zaman erkin ya da şiddetin bir biçimi olarak alınır. Bununla birlikte, *otorite,* zorlayıcı önlemlerde bir dış olanak olarak kullanılmaz, gücün kullanıldığı yerde, gerçek anlamdaki *otorite* başarısızlığa uğrar.

Öte yandan, *otorite,* bir eşitliğin varlığını öngören kanıyla bağdaşmaz ve bir kanıtlama sürecine göre gerçekleştirilir. Kanıtlara başvurulan bir yerde, *otorite* bir kenara bırakılır. Kanıtın eşitçi düzeni karşısında, her zaman hiyerarşik olan *otorite* düzeni yer alır. Eğer *otorite*nin gerçekten bir tanımını yapmak gerekirse, o zaman bu hem bir güçle zorlama, hem de kanıtla ikna etme olmalıdır. Bu nokta tarihsel açıdan önemlidir, çünkü bizim *otorite* ile kavramımızın bir yanı, Efletuncu kaynağa dayanır ve Eflatun, politik kamu işlerine *otorite*yi soktuğu zaman, kanıya dayanan ve sıradan bir *Yunan* yöntemi olan iç politika konusunda olduğu kadar, güç ve şiddet işi olan yabancı (dış) işlerini ayarlama tarzına da bir çözüm yolu getirdiğini biliyordu.

*Otorite*nin tarihsel açıdan ortadan kalkmasının, yüzyıllar boyunca başta dine ve gelençğe kazmayı vuran bir evrimin sadece kesin ve son evresi olduğunu söyleyebiliriz. Gelenek, din ve *otorite* (...), işlerinde en kalıcı öğe olduğunu gösteren *otorite* oldu. Bununla birlikte, *otorite*nin ortadan kalkmasıyla, modern çağın genel kuşkusu, politik alanı da kapladı (...). Belki de şimdiye değin yalnızca küçük bir azınlık için manevi değer taşıyan şey, şimdi de herkesin işi oldu. Bugün gelenek ve din ortadan kalktıktan -ve iş işten geçtikten sonra-, bunlar politikanın baş olayları oldular.

Hannah Arendt
Kültür Bunalımı.

"Kesin olmasa bile birinci etken olarak otorite, insan toplumları içinde her zaman var olmadı (...). Sözcük ve kavram, Latin kökenlidir. Ne eski Yunan dili, ne de eski Yunan tarihinin çeşitli politik deneyimleri, otoriteyi hiç bilmediği gibi, bunun içeren bir hükümet de

tanımıyorlar."

Eflatun ve Aristoteles'in başvurabileceği iki tür rejim vardı (...). Bunlardan birisinin kaynağı kamu politikası alanından, öteki de , Yunan ailesi özel alanından ve yaşamından geliyordu. Politikada salt hükümet tiranlık anlamına geliyordu (...); tiran, salt bir şiddetle yönetiyordu (...), kişisel koruyucuları onu halka karşı koruyordu ve kendisine bağımlı olanların, kendi kişisel işleriyle ilgilenmelerini ve kamu alanının kendisine bırakılmasını istiyordu (...). Eflatun için olduğu gibi, Aristoteles için de tiran "insan biçiminde kurt'tu" (...).

Otoriter hükümet gereksinimi üzerinde kurulu gereçli bir politik deneyimin yokluğu yüzünden Eflatun ve Aristoteles (...), ev ve aile yaşamından alınan insan ilişkileri örneklerine dayanmak zorunda kaldılar, Yunanlılar'da aile şefi, aile üyeleri ve evdeki köleler üzerinde karşı konulmaz bir "despotlukla" egemenliğini sürdürüyordu (...).

(...) İnsan ilişkilerinin yönetilmesinde egemenlik sağlamak için gençlerle yaşlılar arasında, birincilerin buyruk dinlemesine, ikincilerin buyruk vermesine yönelik bir ayrım getirecek "doğaya" ilk kez başvuran, benim bildiğime göre Aristoteles oldu.

(...) Aristoteles böylece özel alanla *kamu* alanını birbirinden ayırırken (...), eski Yunanlıların yürürlükteki *Kamu* görüşünü dile getirmekle yetiniyordu: buna göre "her vatandaş, varoluşun iki düzenine aittir", çünkü *polis*, her vatandaşa... kendi özel yaşamından başka bir çeşit ikinci yaşam verir, bu onun *bios politikos*'udur" (...)." İyi yaşam" politikası başlamadan önce, gereksinimin önüne geçilmesi gerekir, bu da yalnızca egemenlikle olabilir. Bu nedenle "iyi yaşamın" özgürlüğü, gereksinimin egemenlik altına alınmasına dayanır.

(...)

(...). Otorite sözcüğü ve kavramı, ilk kez (Roma'da) ortaya çıktı. *Auctoritas* sözcüğü, *augere* (artırmak)'tan türemedir, demek ki otorite ya da buyruk verenler, sürekli olarak artıyorlar: bu temel kurumdur (...). İktidarın (potestas) tersine olarak otoritenin kökleri geçmişte vardı (...). Ancak bu politik bağlamın içinde, içindedir ki geçmiş gelenekle yüceleştirildi. Gelenek, ataların tanıklığını bir kuşaktan ötekine aktararak geçmişi koruyordu, ilk kuşaklar kurumun tanıkları ve yaratıcılarıydı ve daha sonra kendi otoriteleriyle bunu yüzyıllar boyunca artırdılar. Bu gelenek ne kadar uzun zaman kesintiye uğra-

madan sürüyorsa, *otorite* de öyle çiğnenmeden kalıyordu. Zamanla benimsenmiş ve kabul edilmiş otorite olmadan gelenek anlaşılır bir şey olmayacağı gibi, toplumsal ölçüler ve modeller olmadan, kurucu babaların bilgece yardımı olmadan davranmak da, anlaşılır bir şey değildi (...).

(...) Romalılar'ın bu din, otorite ve gelenek üçlü öğesinden birisinin kuşkuyla karşılandığı herhangi bir yerde, geri kalan iki öğenin de sağlamlığını yitirdiği o zamandan beridir biliniyor. Buna göre Luther, kilisenin geçici (dünya) otoritesine meydan okumayı ve yol gösteren olmadan bireysel yargıya başvurmayı ortaya attığı zaman, dinin ve geleneğin dokunulmadan kalacağını düşünmesi, bir yanılgı oldu.

(...)

Bizim politik tarihimizde bir tip olay vardır, buna göre kurum kavramı kesindir. Yine bizim düşünce tarihimizde, politik bir düşünür vardır ve onun yapıtında kurum kavramı, en yüksek değilse bile, önemlidir. Bu olaylar, modern dönemin devrimleridir ve bu düşünürün kendisi de Machiavel'dir. Machiavel tam bu dönemin eşiğinde ortaya çıktı ve bu sözcüğü hiç kullanmamakla birlikte, bir devrimi ilk temsil eden o oldu.

(...)

Machiavel, tüm tarihin ve Romalı anlayışın ilk kurum deneyimine dayandığını gördü ve birleşmiş bir İtalya'nın kurulmasıyla, Roma deneyiminin yinelenebileceği olasılığına inandı (...). Ulusun doğuşunun ilk işaretlerini kendi zamanında anlamanın ve yeni politik bir birliğin bilincinde olduğu için, o zamana değin bilinmeyen *stato* terimini kullanmıştı. Bunun için yerinde bir nedenle genelde modern ulus-devletin babası olarak tanınır.

(...) Romalılar gibi Machiavel ve Robespierre de, ilk kurumun merkez politik ve kamu-politik alanı kuran tek büyük eylem olduğunu ve politikayı olası kıldığını düşünüyorlardı. Bununla birlikte, kendileri için geçmişin olaylarının söz konusu Romalılar'dan ayrı olarak, bu en yüce "amaç" için tüm yolların, özellikle de şiddetin haklı olduğunu düşünüyorlardı.

(...) Machiavel,modern devrimlerin babası olarak sayılabilir. Çünkü tüm bunlar Marx'ın *Fransız Devrimi* için Romalı giysiyle tarih sahnesine çıkma benzetmesiyle nitelendirilebilir. (...)

Tüm bu girişimlerden yalnız bir tanesi, *Amerikan Devrimi* başarılı oldu: oldukça karakteristik bir biçimde söylendiği gibi, kurucu babalar şiddete başvurmadan ve tümüyle yeni bir politik anayasının yardımıyla devrimi yaptılar.(2)

Roma deneyiminden doğan ve daha sonra eski Yunan politik felsefesinin ışığında yorumlanan eski haliyle otorite, başka hiçbir yerde yeniden kurulmadı (...).

Gözleyici hafiye memurlar şöyle düşünüyorlar: "Ortak banyolar ve ortak tuvaletler, ister istemez işçinin otoritesini bozuyor. Rusanov çalışma yerinde her zaman bir üst kattaki tuvalete gidiyor, herkesin ortak kullandığına gitmiyordu."

Soljenitsin
Kanserliler Koğuşu, s. 251.

"Tüm gençler, otoriteye karşı başkaldıran bir duygu taşıyorlar"

Fransa'da bir lise müdürü
25-I-1973.

Devrimden beri, yüz yılı aşkın bir süredir tutkulu bir tartışma içinde iki toplum kavramı ülke için gündemde.

Bunlardan birisinin temelinde otorite var ve sanki tüm dünyayı tanrısal sınırsız bir gücün üzerine yerleştirir gibi, politik dengeyi de toplumsal *Otorite*'nin hiyerarşisi üzerine yerleştiriyor. Din adamı, soylusu ve kralı ile yüksek düzeyde tartışma götürmez temsilcileriyle, yönetilenlerin bağımsızlığı üstüne yöneticilerin üstünlüğünün ağır bastığı bir site oluşturuyor ve orada yukarıdan gelecek kalıcı hiçbir şey beklenmiyor, halkın hakları görevlerinden sonra alınıyor, disiplin özgürlükten önce geliyor. Eski rejim kavramını ya bir güçten düşme ya da bir değişiklik yenileştiriyor.

Eşitlik ve özgürlük üzerine kurulu ötekisi ise, her vatandaşa kendi üstünlüğünü veriyor, ödevlerinden çok haklarını kabul ediyor, eski bağımlı vatandaşları eski efendilere karşı kaldırıyor ve böylece, din-

(2) H. Arendt, a.g.y, 138 ile 185 arasındaki sayfalardan alıntılar.

sel ve toplumsal hiyerarşinin eski ve geneksel kavramlarını reddediyor. Bunu yapan devrimdir" (3)

A. Siegfried
Batı Fransa'nın Politik Tablosu, s. 509.

"Birçok insanın ilgilendiği bir işi iyi yürütmek istediğimiz zaman, bir şefin, komuta edecek birisinin olması gerektiğine dikkat etmişsinizdir. Ailede bir baba vardır, sınıfta öğretmen, bir gemide kaptan, orduda bir general, bir işyerinde patron vardır.

Hükümdarlık yönetimi de bu ilkeye göre kurulmuş bir hükümettir: halk kitlesini yönetmek için, aile babası ya da ordu şefi gibi bir adam vardır. Bu adama hükümdar ya da kral denir.

Ayrıca (...) şefin ya da efendinin saygı görmesi için (...), bu insanların, kendilerine boyun eğenlere bağımlı olmaması gerekir (...).

Demeki hükümdar ya da kral halkın üstünde bir kimsedir, yerinden edilemez; ülkenin yüzyıllardan beridir saptadığı eski yasaların belirttiği gibi, halk onu bir tanrı lütfu diye kabul eder (...).

Sevgili çocuklar, devrim tarihinden şimdi nasıl bir sonuç çıkaracağız? İşte sonuç şu (...)

Anneniz ve ben, sizin Devrimin dostu olmaktansa, ölmenizi yeğlediğimizi tanrıya söylemeden hiçbir günümüzü geçirmedik.

Peki ama niçin?

Çünkü Devrimin bir tek amacı vardır: tüm dini yıkmak.

Çünkü Devrim bir tek sonuca varır: Fransa'nın yıkılması (...).

Öyleyse Devrime diş bileyiniz, çocuklarım. Tanrıya vatana hizmet etmenin en iyi yolu budur.

Ch. d'Héricault
Küçük Çocuklara Anlatılan Devrim Tarihi, s. 121 ve 288, Paris, 1884.

---

(3) İkinci kavramla ilgili olarak şunu söylemek isteyeceğiz: tekelci ve çokuluslu Kapitalizmin ve kral-devletin döneminde özgürlük ve eşitlik, proleterleşme yoluna girmiş olan küçük burjuvazi için fazla bir şey ifade etmez. Bununla birlikte, iktidarı ortak yönetme ve özerk yönetim henüz özgürlük konusu olmaktan uzak. G.M.

"Hem benim iktidarla ilişkim olmadı. Benim ilişkim, herkesin bildiği gibi hayranlık duyduğum ve hizmet edebildiğim bir insanla oldu (...). Ne olursa olsun, iktidar sözcüğünü ben hiçbir zaman düşünmeyeceğim (...). Kültür evleri kurmak, insana iktidar etme duygusu vermiyor. Benim ailede çok denizci yetişti ve şişe içine gemi yapar gibi evler yapma zevkini tattığımı sanıyorum. Bunlar çok sevildi ve uzun zaman korunacaklar."

A. Malraux
Le Monde, 12-III-1974.

"Biz kırsal kesimdeyiz, efendim. Bu öğretmen, karşı çıkan bir gençlik yetiştiriyor ve ana-babaların *otoritesini* yıkıyor. Bizim görevimiz kendimizi savunmak ve uygarlığı savunmak."

Nantua belediye başkanının
Le Monde gazetesine açıklaması,
14-IV-1974.

"13 Eylül 1973'te, New York eyaleti polisi, Attica cezavinde rehine alan tutuklulara vahşice saldırdı. 43 ölü vardı ve bunların kimisi de rehineydi. Bu arada görüşmeler yapıldığı ve rehinelere de kötü davranılmadığı için, bu saldırı büyük şok etkisi yaptı. Ama *otorite* eğilmeyi reddetti ve fena halde meydan okudu."

Cinda Firestone'un **Attica**
filmi üzerine, 27-III-1974.

"Pratisyen hekimlerin yanında niçin mi bir staj yapacağım? Çünkü hocalarıma karşı "saygılı ve minnettarım, babalarından aldığım eğitimi çocuklarına vereceğim. "Hipokrat yemini."

Tıpta haberler, no 1. Mart 74.

"Fransız Hıristiyan patronlar derneğinin değerlendirmesine göre, şirkette *otorite*nin olmaması ya da görevinden çekilmesi sonucu ortaya çıkan anarşiyi Lip'teki çatışma göstermektedir."

Le Monde
2-X-1973

"Noguere olayı ile Lip olayı *otorite*yi sarstı, Fransa'da az görülür bir şey bu. Geleneğe bağlı bir *otorite* sarsıldı: birisi üretim aygıtı karşısındaki derin saygı, öteki şirket şefinin işlevine karşı olan saygı."

Pierre Drouin
Le Monde, 25-VII-1973

"Vatandaşların artık çocuk yerine konulmamasını istiyoruz. Toplum içindeki bunalıma yanıt vermek için, *otorite*nin büyüsel karıtı öne çıkarılıyor (...). Ama daha kötüsü toplum kurbanlarının başına gelenlerin, suçlular arasında aranması gerektiğine inandırılmak isteniyor. Böyle bir konuşma, çocukça bir davranışa benzer ve bizi onurlandırmaz."

Adalet bakanına verilen bir yanıttan, 25-II-1974.

"Zor bir döneme giriyoruz, bu doğru, ama komuta gücünü elinde tutanlar ve *otorite*yi uygulayanlar için bunun ayrıca bir nedeni var, hem de hiçbir zayıflığa düşmeden ve hiçbir çeşit hatır, dostluk aramadan."

M. Marcellin, İçişleri Bakanı
15-I-1974.

"M. Lombart, içtüzükle ilgili bir tartışmadan yana, seçime olan ilgisizliğini açıkça ortaya koyduktan sonra başkanlık görüşünü açıkladı: 'İktidarı elinde tutanların, *otoriteyi* elinde tutmaları kaçınılmaz değildir.' "

Le Monde
II-I-1974.

"Subaylar, assubaylar ve hiyerarşi içindeki insanlar arasındaki ilişkiler, toplumun evrimleşmesine yöneliktir. Disiplin, ordunun başlıca gücü olarak elbette kalmalıdır, ama katılımın ve ortak tavrın, komuta yöntemlerini zenginleştirdiği bir dönemde, bunun eski kutsal ve yanılmaz niteliğini yeniden düşünmeye değer."

M. Achille Fould
Ordu bakanlığı sekreteri

"Benim için *otorite*'nin uygulanması iki sözcükte dile gelebilir: 'eylem ve cezalandırma.' "

M. Messmer, Başbakan
20-XI-1973.

"Bize sunulan bütçe, ekonomik ve toplumsal koşullar göz önüne alındığında belki sanıldığından kötü değil, ama otorite bunalımı eksiksiz. Kendi yakınlarına verdiği zararlara bakmadan yalnız çıkarlarını düşünen genelleşmiş bir bencillik içinde, biz ulusların hemen yerine getirilen bencilliğini buluyoruz."

Coudé du Foresto
Bütçe raporu üstüne

Bir haber:

"Nice'te skandal: bir jandarma onbaşısı, çaldığı fişekleri kendi meslektaşlarına satarken yakalandı."

Ve yetkililerin açıklaması:

"Nice olayı, polise eleman alma tarzının tartışma konusu yapılmasına izin vermez. Bu olay, polis içinde otorite bunalımı olduğunu saptamayı düşünenlere, bu konuda konuşma izni vermez."

M. Lenoir
Posel genel müdürü

Nabız yoklaması: Cumhurbaşkanı seçimi ikinci tur oylamasında, dinsel eğilim ve politik yönetim

	Mitterand	Giscard d'Estaing
Kiliseye düzenli giden Katolikler	%15	%85
Dinci eğilimi olmayanlar	%72	%28

Quotidien de Paris, 17-V-1974.

Kişilik Kültü

"İran Şahı, bir Amerikan radyosuna yaptığı açıklamada, altı ya da yedi yıl öncesi bir düş gördüğünü ve bu düşünde tanrının kendisine özel görevler verdiğini söyledi.

Eğer suikastlardan ve politik tuzaklardan kurtulmuşsa 'bunun nedeni, diyor, tanrı bana verdiği görevleri yerine getireyim diye, beni korudu.'

Ve sonra Şah, sözlerine şunu ekledi: 'Yatıştırıcı ve uyku verici ilaçlar sayesinde şimdi daha iyi uyuyorum.'

27-II-1974

"Şili'de politikayı kesin olarak ortadan kaldırmak olası değil. Önemli olan Şililer'deki politik mikrobu ortadan kaldırmak. Her Şili vatandaşı, yedi yaşından beridir politika içinde büyüdü. Cuntanın kurmak istediği hükümet tipi otoriter, adil ve ataerkil olacaktır."

General Guzman
Şili'de cuntacı general 27-II-1974

"Tanrı canımı bağışladı... Bu nedenle, görevimin gerçekliğine daha çok inanıyorum (...). Küçük ve yoksul bir çoban olan Davut'u, İsrail'e kral olması için tanrı seçti. Madagaskar adasında küçük bir köyde basit bir sığırtmaç olan Davut'u, tüm bir halkın şefi yaptı." *Tsiranana.*

"Bölgesel rekabet ve etnik nedenlerden dolayı bölünmüş bir ülkeyi bir araya toplamaya izin veren ustaca yetenekler sergilediği ölçüde, "ulusun babası olarak" saygı görüyordu.

Le Monde, Ekim 1972.

Bir haber başlığı:

"Moskova'da yeni bir kişilik kültü": "Ama sistem sürekli olarak ortak bir yönetime terk edilemez. Övgülerin yapıldığı bir kimseyi, ergeç en yüksek yere getirecekler - bu kimse dün Kruşçev oldu, bugün Brejnev oluyor- Yıllardan beridir parti şefi, 'eşitliğin eşiti' gibi görü-

nüyordu. Yirmi Üçüncü Kongre sırasında kendisine genel sekreter ünvanı verilmiş (1966), daha o zaman uçuşa geçmeye başlamıştı (...). Oysa merkez komitesi son oturumunda, politik büronun barışı güçlendirmek için yaptığı çabaları övmüş, Brejnev'in "kişisel olarak oynadığı rolü" anmış ve o zaman vanaları açmıştı (...). O sırada ortaya çıkan bir sürü olaylar, ışıldakların bu kahramanın üzerine çevrilmesine izin vermişti. Bir mayısta, geleneksel konuşmayı genel sekreter yapar. Aynı gün Lenin Barış Ödülünü alır (...). Aybaşından beridir, apayrı bir yere layık görülen bu adama ülkelerden, komünist partilerinden ve tüm dünyadaki dostlardan gelen telgrafları gazeteler yayınlıyor. Uluslararası güncel işler Brejnev'e teslim edildi. Polonya'ya ve Doğu Almanya'ya (eski) yolculuk, Batı Almanya'ya ve Birleşik Devletler'e ziyaret hazırlıkları. Bu olaylar diğerlerini geride bırakıyor. Hiç kuşku yok Sovyet okuyucusu, bu sırada bir devlet adamının dünya sahnesine egemen olduğunu ve ezdiğini sanıyor: öyle ki, Batı gazeteleri bile, onun hareketleriyle ve jestleriyle büyülenmiş durumdalar. Örneğin *Pravda* gazetesi de, 3 mayıs tarihli sayısında, Brejnev'in adını beş kez anma fırsatı buldu."

Bernard Féron,
Le Monde, 17-V-1973.

"Bangladeş Bangabandon'dur ve Bangabandonu Bangledeş'tir, birisinin dışında tüm günlük gazeteler, radyo ve televizyon, kararlı bir yolda ve kutsal bir tonla günlerdir aynı şeyleri söylüyor (...). Sanayi Bakanı M. İslam'ın onayladığına göre, savaş yüzünden ekonomisi tahrip olmuş ülkeyi Bangabandou Şeyh Mujibur Rahman'dan başkası yönetemez. Bangladeş'teki kitlelerin 'ulusun babasını,' Bangladeş'in yanılmaz bir kurtarıcı kılavuzu gibi görmeleri hiç de şaşırtıcı değil (...). Mujibur Rahman, kendi zayıflığının ve gücünün 'halkının kendisini çok sevmesinden ve kendisinin de halkını çok sevmesinden' ileri geldiğini yineleyip durmuyor mu? Genelde küçük kent burjuvazisinin, soyluların ve Halk Birliği'nin seçtiği bu adam, doğal olarak bir ermiş gibi yüceltiliyor. Bakanlar ve memurlar, birden bire yerlerinden edilme korkusuyla, hiç değilse 'Bengal dostuna' başvurmadan karar almaya korkuyorlar."

G. Viratelle
Le Monde, 25-V-1973.

Yazının başlığı: "Charles de Gaulle'ün ölümü ve hal değiştirmesi" "General de Gaulle'ün ölümünden bu yana, üç yıldır, tüm Fransa, bir yıldönümünden ötekine, bir çeşit 'büyük ayine' katılmaya çağrılıyor. (...) Acıma duygusu, sevgi ve acı, iyi bilindiği gibi bunlar insanı körelttiyor: güç anlar, yanlışlar, başarısızlıklar unutuluyor, yalnız büyük günlerin, güçlü zamanların ve başarıların anısı kalıyor. Oysa gözlerimizin önünde ardarda gelen dokunmalarla gerçekleşen doğanın bu hal değiştirmesi. Yanlışları, yaptığı politik yanılgılar, karşılaştığı güçlükler yavaş yavaş siliniyor, kilise camlarına çizilen bir ermiş, bir efsane kişisi oluyor. 'Red' ve 'Bağımsızlık'la birlikte, yeni ve önemli bir adım atılmış bulunuyor. Birinci kısım her zaman hayır diyen adama ayrıldı: 1940'ta yenilgiye hayır, 1943'te Roosevelt'e hayır, 1944'te bağlaşık devletlere hayır, 1946'da partilere hayır. 1958-69 yılarındaki ikinci dönemde IV. Cumhuriyet'in 12 yılı düpedüz atlanıyor (...). Buna göre televizyon efsaneye, lirizme ve ermişlerin yaşamına olan borcunu fazlasıyla ödemiş bulunuyor (...)."

Le Monde
12-XI-1973.

"Burgiba, yalnızca Fransız sömürgeciliğine karşı başarı kazanmış üstün yetenekli bir politik adamı değil, ayrıca büyük bir şair de olabilirdi", diye açıklıyor Tunus Devletbaşkanı Burgiba. Daha sonra sözlerini şöyle sürdürüyor: "Bu şiir yarışmalarının her on yılda bir yinelenmesine karar verdim. Sekseninci yaş günüm için ve doksanıncı yaş günüm için de size randevu veriyorum, hem niçin yüzüncü yaş günüm için olmasın? Bir kez tanrı beni çağırınca, burada söylenen şiirler, benim gibi büyük bir adama ağlamak için ağıt havasına bürünecek. Gömüleceğim Monastir mezarlığı, yüzyıllar boyunca insanların en çok uğradığı ve saygı duruşunda bulunduğu bir yer olacak, ülkenin en büyük şairleri ona övgü yağdıracaklar."

Le Monde
4-X-1973.

"Zor yıllarda komutanlık görevini terk etmeyen o (Stalin) oldu. Ve biz yasal olarak, kendi tarzımızda onun varlığıyla övünüyoruz, ondan canlı bir ikon yapıyor ve ona bakarak yakarıyoruz. Ve o hepimizin üstünde yükselirken, yalnız başına ayrılıp gitmedi. Ayaklar altında kalan yücelere can, ona bir yas tacı armağan etti." (Sonra, Stalin'in ölümü sırasında ölen başka Moskovalılar'ın sayısı bildiriliyor)(4).

Serge Smimov
Moskova dergisi, Ekim 1968.

"Başkan Nkrumah'ın ölümünden beri, halkın saygı gösterisinde öyle bir yükselme oldu ki, artık ortak bir yüceltmeye dönüştü bu. Bununla birlikte, Gana halkının önemli bir kısmının davranışının altında, kuşkusuz bilincinde olmadan bir suçluluk duygusu ortaya çıkıyor (...). Eski başkan, geçen yüzyıldaki Zulu fatihi Çaka'ya, antik çağdaki Yunan-latin, büyüklerine, güneşe, diğer yıldızlara benzetiliyor (...). Mermer bir anıt-kabirin yapılmasına başlanırken, geçen şubatta kırılan heykelinin onarılması için gazeteciler ısrar ediyor (...). Nkrumah'ın ölüsünün ne olacağı konusunda tartışmalar bitmek bilmiyor: ilaçlayıp saklamak, yakmak, gömmek (...)."

P. Decraene
Le Monde

"Romanya devlet ve parti şefi sayın Çavuşesku, geçtiğimiz 26 Ocak günü 55 yaşına bastı (...). Partinin organı *Scinteia*'nın Paris'e varan son sayısında 'çalışkan halkın' kendi sevdiği 'şefine' gönderdiği kutlama mesajlarından örnekler veriliyor. Gazetenin de yazdığı gibi, halkın duygularını en iyi dile getiren Brasov adında bir okuyucu oldu:

(4) Aynı zamanda bu denli çok saygı ve nefret uyandıran bir devlet adamı pek azdır. 5 Mart 1953 sabahı, Stalin'in ölümü açıklandığı zaman, milyonlarca insan kendi babalarını yitirmiş olma duygusuna kapıldılar. Kendiliğinden bir hareketle Moskovalılar Kızıl Meydan'a gittiler ve kalabalıkta birbirilerini ezdiler. Kremlin'in yeni yöneticileri, paniğe yol açılmaması için ricada bulundular."

B. Féron, **Le Monde**, 4-5 Mart 1973.

'Partinin sesini bize duyuran o, kendi sesimizi bize duyuran o, ancak onun aracılığıyla birbirimizi anlıyoruz, halkımızın binlerce yıllık özlemini onun sayesinde gerçekleştiriyoruz: güçlü bir ekonomi, yüksek düzeyde bir kültür, ileri bir teknik, demir bir disiplin, hayat bolluğu, dünya halkları arasında dostluk, yeryüzünde kalıcı bir barış. Onun sayesinde kendimizi daha genç ve yeni bir güç kazanmış hissediyoruz. İnsanlığın gerçeğini onun aracılığıyla görüyoruz. İzleyeceğimiz örneği onda buluyoruz. Onun -partinin ve halkın sadık ve özverili çocuğu Nikolas Çavuşesku sayesinde.

Aynı günün gazetesi, Bay Çavuşesku'nun yedi fotoğrafını da yayınlamaktan geri kalmadı (...). Haftalık edebiyat dergisi *Comtemporanuel*'e gelince, ilk ve son sayfasını "sevgili yoldaş"a saygı sunmaya ayırmış tümüyle. Kimi yazı başlıkları:" Kendi başına bir yetenek", "Büyük bir adam", "Sevgi ve hayranlık", "İnsanların dinlenmesi", "Büyük bir yazgı"

Le Monde

"Kenya'nın başkenti Nairobi'de, Millet Meclisi'nin önüne, 'ulusun babası' Jomo Kenyatta adına bir anıt dikildi: vatanına yaptığı olağanüstü hizmetlerden dolayı, devlet şefi daha hayattayken heykeli dikilmişti."

Le Monde
26-IX-1973.

"Çad kültür devrimi", -daha önce- sömürgecilerin tek yanlı olarak ortadan kaldırdığı "geleneksel şeflik sisteminin" özellikle yeniden kurulmasıdır (...). Yaşları kaç olursa olsun, Tombalbaye'nin tüm bakanları ve memurları topluma katılma törenlerine uymaya çağrıldılar (...). Ayrıca Tombalbaye, bu törenlerin tüm bölgede uygulanmasını da buyurdu. Bu törenler için çocukları çalılığa götüren ustanın, kendisine teslim edilen çocuklar üzerinde ölüm kalım hakkı vardır. Ülkelerinin dışında yaşayan Çadlılar'a Tombalbaye bu törenleri şu nedenden ötürü yaptırıyor: daha önce tören ustalığı yapan Çad şefi çalışma arkadaşlarını bu törenlere uymaya zorlarken, onların bağlılığını güvence altına almak istiyor, çünkü bu törenler sırasında yapılan yeminler bozulursa, bunun cezası ölümdür.

Le Monde
11-XII-1973.

"François Mitterand'ın politik çizgisinin değişmezliği ve doğruluğu, onun diğerleriyle kısaylanmayacak politik bir ağırlığa ve *otorite*ye sahip olduğunu gösteriyor. Nerdeyse on yıldır bu *otorite* onun fransız solu içinde bir manevi başkanı gibi sayılmasına izin verdi."

Pierre Maurey (*)
Le Monde, 26-IV-1974

"Walter Ulbricht, ulusun babası olduğu kadar, kendisine en çok çiçek verilen ve küçük çocuklar tarafından en çok öpülen birisi oldu (...). Almanya'nın savaştan sonraki yazgısı içinde o eğitimciliği seçti. Otoriterciliği ve tartışmaları küçümsemesi Alman komünizminin hâlâ acısını çektiği güvensizliği daha da artırdı. Ona göre öğrenci ancak kıçına vurularak gelişebilirdi. 1945'ten beridir usanmadan terslediği, sert davrandı ve terbiye etti. Bu Saksonyalı okul müdürüne göre vatandaşlan bağışlanmayacak ve çift bir hata işlediler (...). Bağışlanmaları için sosyalist bir devlet kurmaları gerekiyordu. Bununla birlikte (eski Doğu) Almanya, bu barış yılları içinde, elli kırbaçlı dogmatik babanın kendi çocuğunu giderek daha az dövdüğünü görecek."

P.J. Franceschini
Le Monde, 3-VIII-1973.

"Etyopya imparatorluk hanedanı, doğrudan doğruya Saba Melikesi'nin oğlu Menelik I'.den ve Kudüs kralı Süleyman'dan gelir (...). İmparatorluğun saygınlığı her zaman bu hanedana bağlı kalacaktır ve başka hiç kimseye emanet edilemez." Anayasa Madde I.

"Juda boyunun aslan fatihi, tanrının gözdesi 'imparator', kendi istediği gibi başbakanı atar ya da görevinden alır (...)."

(*) 1981 Mayısı'nda Fransa'da Sosyalist parti iktidara geldiğinde, Cumhurbaşkanı Mitterand, başbakanlığa Pierre Mauroy'ı atadı. Ç.N.

"İmparator Haile Selasiye'nin açıkladığına göre darbe ya da benzeri bir şey söz konusu değil. Bunlar boyun eğmeyen çocuklar, ama yine de sadıklar."

Le Monde
28-II-1974.

BİTİŞ YAZISI

GENÇLER İÇİN BİR PROGRAM

Bugün dramatik şekilde önemli olan -ve biri diğerine yeterince bağımlı- iki sorun var: birisi, zamanımıza uyarlanmış bir eğitim, öteki, gerçekten sosyalist olan bir çalışma örgütünü ve ortak iktidar modelini bulmak ve uygulamaya koymak. Kendi kısa süreli yaşam modelinin ve düşüncesinin kurbanı olan sol politika, bu iki sorunu işlemeden boş bıraktı. Biz burada yalnızca birinci sorundan söz edeceğiz.

Geçmişin, günün ve geleceğin tüm eğitimini sınırlayan değişmez çerçeveyi hemen ortaya koyalım.

Örneğin çocuklardaki kemik gelişmesini göz önüne alırsak, bu gelişmenin zaman içinde soyaçekim etkenlerince programlandığını görürüz. Öyle ki, kemiklerin büyüme yaşı, röntgende görülebilir kemikleşme noktalarının sayısına, 13-18 yaş arasında sona eren kaynaşma sayısına göre tanımlanıyor (tomkiewicz).

Bununla birlikte, karakter olgunlaşması, duygu eğitimi, kimlik duygusu ve psişik denge söz konusu olduğu zaman, doğuştan gelen, kaçınılmaz ve zorunlu hiçbir program yoktur.

Bu olgunlaşma gerçekleşebilir - ama gerçekleşmeyebilir de. Bunun için gözlerimizi açıp çevremize bakmak yetişir. Bu yalnızca toplumsal etkenlere bağlıdır ve aile eğitiminin kendisi bile bu etkenlere bağlıdır.

Yeni dönemlere değin bu olgunlaşma nasıl gerçekleşti acaba?

En basitinden zorla ya da gönülle yöntemi sıkı sıkıya kullanılarak toplumsal koşullandırmayla diğer bir deyişle, ödül verme ve cezalandırmayla, cezaların içinde en etkili olanı da sevginin geri alınmasıydı: "Eğer şunu yapmasan, eğer şöyle olmazsan, artık seni sevmeyiz, artık sen bizim çocuğumuz olmazsın." Tanımını yaptığımız şekliyle

otorite, işte bu sevginin geri alınması tehditidir. Suçluluk duygusu ve kendini suçlu bulma, aile içindekiler ya da onların yerini alanlarca artık sevilmeme korkusundan başka bir şey değildir. Bize ve Kafka'ya göre olduğu kadar, diğer birçok insana göre de insan psikolojisi, nerdeyse tümüyle suçluluk duygusunun boyutları içindedir.

İlkel insan avcılarından çağdaş Rusiar'a değin, tüm eğitim *otoriter*di. Ve Freud bize neler söylüyor."(...). Eğitim, ben'le ilgili gelişme sürecine yardım eder: bu amaçla, çocuğun bakımıyla yükümlü olanlar, sevgiyi ödül olarak kullanırlar. Eğer çocuk, ne olursa olsun, bu sevgiyi elde edeceğini ve hiç yitirme tehlikesi olmadığını düşünürse, eğitim yine başarısızlığa uğrar."

İnsanlık tarihi içinde çocukların ve gençlerin kişiliğinin başka türlü olgunlaşma tanımadığını dürüstlük bize söyletiyor. Şimdiye değin küçük adam, önemli bir sorunla karşılaşmadan ve nerdeyse kendiliğinden suçluluk duygusuyla ödülü, yetişkin bireyin idealleştirilmesiyle onun verdiği korkuyu ve üstben biçimi altında yetişkinin kimliğini almayla onun saldırganlığını içe mal etmeyi bir araya getiren sistemle çevresindeki yetişkinlerin kimliğini alıyordu.

Bunları sık sık yineledikten sonra eğer otoritenin karşısında olmadığımızı söylersek, herhalde okuyucuların çoğu şaşıracaktır. Marx'da burjuvazinin karşısında değildi, o sadece burjuvazinin kendi zamanını doldurduğunu ve çağın gereksinimlerine yeterli yanıtı veren bir sınıf olmaktan çıktığını düşünüyordu.

Peki gerçekte bugün neler görüyoruz? Ekonomik değişikliklerin kendisinden gelen toplumsal dönüşümler, yavaş yavaş ve geriye dönüş yolu bırakmadan toplum ve ataerkil otoriteyi yıkıyor. Yine aynı nedenlerden dolayı çocuklar ve gençler, kendilerini yetişkinin kimliğini almaya götüren koşullardan yavaş yavaş kaçıyorlar.

Günümüzde gençliğin toplumun dışına itilmesi, modern bir olayın (kapitalizm demiyoruzda) sonucudur. Oysa toplumsal gerçeklikte gerekli karşılaşma olmadan, dünyayı içinden yakalama çabası ve zorunluğu olmadan, kişilik de olgunlaşmaz.

Günümüzde çocuklar ve gençler artık toplumsal gerçeklikle karşılaşmıyorlar ve kimliğini alacak toplumsal modelleri artık bilmiyorlar. Suçluluk duygusundan kaçmaktan çok uzaklar, *en ilkel, en bunaltıcı suçluluk duygusuyla yaşamaya zorlanıyorlar;* geleneksel

yollar kapalıyken, onların bu suçluluk duygusundan kaçmasına toplum olanak tanımıyor.

Bugün gençlik tehlikededir. Çünkü bizim politik azgelişmişliğimiz, çocuklarla gençler ve yetişkinlerle toplumsal dünya arasında yeni bir karşılaşma biçimine ve alışverişine izin vermiyor. Zamanın gerçekliğini gençlerin elinde tutabileceğini düşünmek saçmadır: biz onların gerçeklikle olan ilişkilerini koparmışken ve sadece bensiz bir bedene indirgemişken, onlar bu bilinci nereden bulabilecekler? Eğer toplumsal ve ideolojik değerlere koşullanmamışlarsa ve bunlara karşı çıkıyorlarsa, bu demek değildir ki, yeni tipte bir faşizme ya da yeni bir gizemciliğe koşullanmaya karşı direnç kazandılar.

Buraya değin betimlediğimiz tüm olaylar, sınıflar mücadelesinin ideolojik, kültürel ve toplumsal sonuçlarıdır. Eğitim de toplumsal ve politik bir sorundur. Geleneksel kimlik kazanmanın kaçınılmaz iki zayıflığının iki şekilde birbirlerini bütünleyebileceğini yıllardan beridir biz kendi açımızdan düşünüyoruz. Her şeyden önce, gençler ve çocuklar, çevrelerindeki gerçekliği maddi olarak kavrarlarsa, eğer kafaları kadar elleriyle de çalışırlarsa, ellerinden geldiği ölçüde ve kendi olanaklarıyla kendi ekonomik ve toplumsal işlerini yürütürlerse, kendi kişiliklerini yoğurabilirler. Bunun peşinden, eğer gençlik, ortaklaşa olarak bir araya gelmiş yetişkinlerle yine ortaklaşa işbirliği için karar verirse, o zaman insanlığın deneyimiyle, gençliğin atılımı ve düş gücü arasında yeni karşılaşma olabilir.

Bizim için sosyalizmin anlamı şu: yaratma, oyun zevk, ama gerçeklik üzerinde etkili olmak, yapıkları üzerinde yetkin olmak, ürettiklerini denemek bizi etkileyenleri tanımak koşuluyla. Sözün kısası, geleneksel *otorite* geriye çekildiği ve bu geri çekilmenin ortaya çıkardığı kaygı verici kıyılara ortaklaşa tohum ekildiği ölçüde sosyalizm. "Davranmasını bilen bir kafa için, bu dünya sessiz değildir", diyordu yaşlı Faust, bataklıkları kuruturken.

Gérard Mendel
Ocak 1977.

KABALCI

MENDEL

SON SÖMÜRGE ÇOCUK

Otoritenin Sosyopsikanalizi

"Yetişkinler çocuklara birer kişilik olarak anlayış gösterdikleri halde, onların kendi aralarında ve kendileri için ortaklaşa bir varlığa sahip olmalarına çoğu zaman karşı çıkıyorlar; bir gençlik topluluğunun yaratılmasını kolaylaştıracakları yerde, çeşitli yollardan buna karşı çıkıyorlar; örneğin disiplin, ceza, yarışma, öz-saygı ve çocugu yetişkinler toplumuna uymaya zorlayan diğer yollar."

UNESCO'nun onbeşinci genel
konferansına hazırlık
raporu (1968).